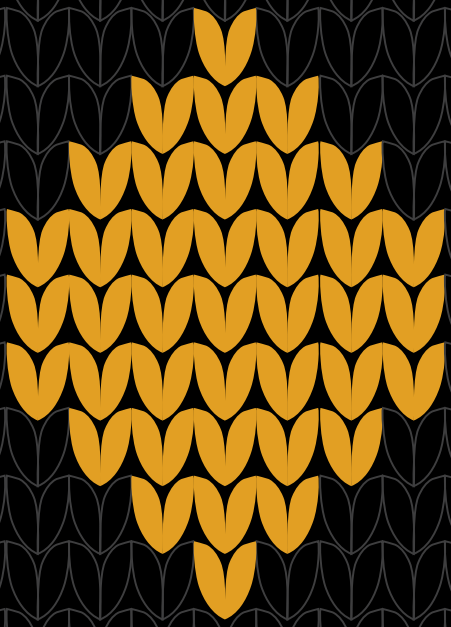
פרק ג'
חודש טבת
חוברת מס' 3

קנין שביעית

תכנית חדשה ומיוחדת מבית 'דרשו' ו'שיח אמונה'
ללימוד הלכות שביעית בעיון בשנת השביעית תשפ"ב

Dirshu
דרשו ד' ועזוז
קהל עולמות לתורה
ולחיזוק והידור לימוד התורה

שיח אמונה

ואלה יעמדו על הברכה

זכות האדרת והפצת תורתו הקדושה
של מרן שר התורה שליט"א

מוקדשת לזכות

יוסף פנחס בן דינה ברוינה

לזיווג הגון בקרוב

אשה יראת ה' היא תתהלל

זכות האדרת והפצת תורתו הקדושה
של מרן שר התורה שליט"א

מוקדשת

לעילוי נשמת האשה החשובה

מרת **רייזל** בת ר' **שמואל** ע"ה

נלב"ע ט"ו תמוז תשפ"א

ת.נ.צ.ב.ה.

וְזֶה דְּבַר הַשְּׁמִטָּה

תכנית הלימודים

בכל חודש ילמדו פרק במשניות שביעית, עם פירוש הרמב"ם והר"ש, וההלכות הנוגעות להם ברמב"ם הל' שמיטה ויובל לפי סדר המשניות עפ"י ציון ה'עין משפט', ספר 'דרך אמונה' למרן רבינו שר התורה הגאון הגדול רבי חיים קנייבסקי שליט"א על סדר הרמב"ם הנ"ל [ללא ביאור ההלכה וציון ההלכה].

התכנית תחל בחודש חשוון תשפ"ב ותימשך כעשרה חודשים עד חודש תמוז תשפ"ב

סדר הלימוד במסגרת התכנית נקבע ע"י צוות ת"ח מופלגים מביהמ"ד הגבוה להלכה בהתיישבות בהכוונתו של ראש ביהמ"ד הגאון רבי יוסף אפרתי שליט"א.

התוכנית מיועדת לאברכים ולבחורים (מגיל 13 ומעלה).

המבחן

במבחן יהיו 10 שאלות, והן יהיו רק על המשניות, ההלכות ברמב"ם [עפ"י ציון העין משפט] וספר 'דרך אמונה' על סדר הרמב"ם הנ"ל.

מועדי המבחן

המבחנים יתקיימו אחת לחודש בכל מוקדי המבחנים ב'דרשו בכולל' בימי חמישי, ובמוקדי מבחני 'הדף היומי בבלי' בימי שישי המתפרסמים מעת לעת.

המלגות

על המבחן הראשון לא תינתן מלגה. ציון מעל 80% יזכה את הנבחן בספר 'המפתח', ובשלושה **כרטיסי הגרלה ע"ס 10,000 דולר** שתתקיים בסוף תכנית 'קנין שביעית'.

החל מהמבחן השני, המלגות כדלהלן:

הציון	500 המצטיינים	לשאר המשתתפים
96%-100%	**100** ₪	**זיכוי 100** ₪ לקניית ספרי 'דרשו' + **2 כרטיסי הגרלה***
91%-95%	**80** ₪	**זיכוי 80** ₪ לקניית ספרי 'דרשו' + 2 **כרטיסי הגרלה***
86%-90%	**60** ₪	**זיכוי 60** ₪ לקניית ספרי 'דרשו' + 2 **כרטיסי הגרלה***
80%-85%	**50** ₪	**זיכוי 50** ₪ לקניית ספרי 'דרשו' + **2 כרטיסי הגרלה***

רישום

להצטרפות לתכנית 'קנין שביעית' יש להירשם בהקדם:

02-5609000 פקס 02-6540269 מייל dirshu@acheinu.co.il

נבחנים שנרשמו בעבר לתוכניות אחרות של 'דרשו', אינם צריכים להירשם מחדש לתוכנית זו.

* כרטיסי הגרלה ע"ס 10.000 דולר

תכנית הלימודים 'קנין שביעית'

חשון

פרק ראשון: פרק זה עוסק בענין תוספת שביעית ואיסור החרישה בשדה אילן וגדר שדה אילן.

רמב"ם:

פרק ג' מהלכה א' ועד הלכה ט' "ואין מזבלין".

כסלו

פרק שני: פרק זה עוסק עוד מענין תוספת שביעית, ובמלאכות המותרות והאסורות בערב שביעית, וכן נלמד ממשניות אלו מלאכות דרבנן האסורות בשביעית עצמה, ובענין קביעות השנים לשביעית ולמעשרות.

רמב"ם:

* בענין תוספת שביעית (משנה א' - ו' ומשנה י'): פרק ג' הלכה ט' "ואין מזבלין וכו'", י', י"א.
* בענין מלאכות בשביעית: פרק א' הלכה ה', ח', ט"ו "ומותר למרס וכו'".
* בענין קביעות השנים (משנה ז' - י'): פרק ד' הלכה י"א, י"ד, י"ז, י"ח.

טבת

פרק שלישי: פרק זה עוסק בענין זיבול וסיקול השדה בשביעית.

רמב"ם:

* בענין זיבול (משנה א' - ד'): פרק ב' הלכה א' - ה'.
* בענין סיקול (משנה ה' - י'): פרק ב' הלכה ו' - י"ד.

שבט

פרק רביעי: פרק זה עוסק בענין שדה שנעבדה בשביעית מה דינה, ובענין מלאכות בשביעית כשאינו מתכוון לתועלת האילן, ובכמה ענייני הפסד פירות שביעית.

רמב"ם:

* פרק א' הלכה ט"ז (משנה א').
* בענין שדה שנעבדה בשביעית (משנה ב', ג'): פרק א' הלכה י"ג, י"ד, פרק ד' הלכה א' "ואפילו שדה וכו' מותרין באכילה" ופרק ח' הלכה א'.
* פרק ו' הלכה ט"ו עד "ומי שנתנו לו" (סיפא דמשנה ב').
* בענין מלאכות בשביעית כשאינו מתכוין (משנה ד' - ו'): פרק א' הלכה י"ח - כ"ב.
* בענין הפסד פירות שביעית פרק ה' הלכה ט"ו - י"ח.

אדר א'

פרק חמישי: פרק זה עוסק במשנה א' בענין קביעות השנים למעשרות ובהמשך בהלכות שונות בשביעית ובסופו בענין איסור לפני עוור בשביעית.

רמב"ם:

* בענין קביעות השנים (משנה א'): פרק ד' הלכה ט"ז.
* פרק א' הלכה ט"ו עד "ומותר למרס" (משנה ב').
* פרק ד' הלכה י"ט (משנה ד').
* פרק ד' הלכה ח' (משנה ה').
* בענין לפני עוור (משנה ו' - ט'): פרק ח' הלכה א' - ח'.

אדר ב'

פרק שישי: פרק זה עוסק בענין המקומות המחויבים בשביעית ובענין איסור ספיחין.

רמב"ם:

* בענין המקומות המחויבים בשביעית (משנה א', ב'): פרק ד' הלכה כ"ה - כ"ז, פרק ח' הלכה ט'.
* בענין איסור ספיחין (משנה ג', ד'): פרק ד' הלכה כ' והלכה ז'.
* פרק ה' הלכה י"ג עד "ואפילו לסוריא" (משנה ה').

ניסן

פרק שביעי: פרק זה עוסק בגדרי המינים החייבים בשביעית, צורת השימוש בהם, חובת הביעור ואיסור סחורה.

רמב"ם:

* בגדרי המינים, השימוש בהם והביעור (משנה א' - ג', ה' - ז'): פרק ז' הלכה י"ג - כ"ב והלכה ז', ח'.
* בענין סחורה (משנה ג'): פרק ו' הלכה א', ב'.

אייר

פרק שמיני: פרק זה עוסק בענין השימושים המותרים בפירות שביעית ובענין סחורה בפירות שביעית.

רמב"ם:

* באופן השימוש בפירות שביעית (משנה א', ב', ז', י"א): פרק ה' הלכה א', ב', ד', ו', ז', ח', י"א, כ'.
* בענין סחורה (משנה ג' - ה', ז' - ח'): פרק ו' הלכה ג', ד', ו', י', י"א, י"ב, י"ד.
* פרק ד' הלכה כ"ב, כ"ג (משנה ו').

סיון

פרק תשיעי: פרק זה עוסק באיסור ספיחין ובדיני ביעור.

רמב"ם:

* ענין איסור ספיחין (משנה א'): פרק ח' הלכה י"ב ופרק ד' הלכה ב'.
* בדיני ביעור (משנה ב' - ח'): פרק ז' הלכה ג', ד', ו', ט', י' "וכן אין לוקחין וכו'", י"א, י"ז, י"ח.
* פרק ו' הלכה ט"ו "ומי שנתנו לו וכו'" (משנה ט').

תמוז

פרק עשירי: פרק זה עוסק בענין שמיטת כספים ותקנת פרוזבול.

רמב"ם:

פרק ט' הלכה ה', ו' עד "הרי זה משמיט", י"ב, י"ד - ט"ז, י"ח - כ"א, כ"ג, כ"ח.

לקבלת חוברת הלימוד החודשית באימייל

k02560900@gmail.com

משניות

מסכת שביעית

עם פירושי רבותינו הראשונים
הרמב"ם, הר"ש משאנץ, הריבמ"ץ והרא"ש

דפי המשניות באדיבות הוצאת ח. וגשל

אבל אם היו מקורצין הכל מודים שמותר לו לרבצן בשמיר ומן הצד עבודה: **וממרסין** נותנין ומערבלין. ויתבאר לך (בפרק ח מ"ו) שפירות שביעית ותבואתה אסור לאספם ולקנרס כדרך שעושין בשאר השנים, וכבר ביארנו בכלאים שמלת **כסוח** (פרק ג מ"ה) שכיסוח הוא כריתת הענפים הגבוהים, מרגוס מזמור (ויקרא כה ה) תכסח. ועל כן אמר **רבי שמעון** זה שהתרנו לו למרס האורז בשביעית ואף על פי שעושין בו כך בשאר השנים, אל תחשוב שהותרו לו כל העניינים האורז בלא שינוי ומותר לו גם לכסמו, אלא כסומו אסור בשביעית כמו שאר הלומת שאסור לכסמו. ומן הלכה כרבי אליעזר בן יעקב. והלכה כרבי שמעון שאסור כסוח האורז:

דברי רבי שמעון רבי אליעזר בן יעקב אוסר [1]**ממרסין באורז בשביעית רבי שמעון אומר אבל אין מכסחין:**

פרק שלישי

א מאימתי מוציאין זבלין לאשפתות משיפסיקו **עובדי עבודה**[1] **דברי ר"מ ר' יהודה**

שינויי נוסחאות: 1 נ"א עוברי עבירה (דפוס וילנא).

פ"ג **א** כגר ידעת שעבודת הארץ בשנה שביעית אסור ולזבל השדות נחשב מכלל עבודת הארץ ומפני זה אין מותר בשנה שביעית להוציא זבל לעשות ממנו אשפה חוץ למדינה עד זמן ידוע מהשנה **ור"מ** אומר שהזמן ההוא הוא כשיסתלקו עובדי הארץ מעבודתם בשנה שביעית שקודם זה יחשוב כל הרואה אותו נושא הזבל שהוא מוליכו לעבודת האדמה ושהוא מעובדי עבודה **ואמר ר' יהודה** שאסור לו להוציא זבל ולעשות אשפות ממנו שמועה[36]. ופריך והתניא אין מרבצין לא בשמועד ולא בשביעית, ומשמי הא ר' אליעזר בן יעקב הא רבנן. ההיא דקתני מרבצין בשביעית דרבנן, והוא ר' שמעון דמתניתין, ותירץ ר"ש בן יעקב לשמר השמים. וכרוב ספריס גרסינן התם והתניא אין בשמועד אין בשביעית. והא דמשמי הא ר' אליעזר בן יעקב [הא רבנן] היינו דתנן [התם], ר' אליעזר בן יעקב אומר ממשכין את אמת המים אין אילין[37] נלמיל אבל לא יפקה את כל השדה [כולה] זרעים אלא שמו לפני השמועד לא יפקה(ו)ס בשמועד ומכמיס ממירין זה וזה. ולפי גירסא זו היא דקתני מרבצין שהם בין בשביעית אבל לא בשמועד כר' אליעזר בן יעקב, וזה אי אפשר להיות דהתניתין גבי שביעית תנן ר' אליעזר בן יעקב אומר, אלא כן היא הגירסא כדפרישית. וכירושלמי (שם) אמרינן אמית דרבי שמעון כרבנ[ן] ורבי אליעזר בן יעקב כשיטתיה, דתניין תמן מושכין (את ה)מים מאילן לאילן ובלבד אלא יפקה[38] את כל השדה: **ממרסין באורז.** שמקטין עפר המוכן ומערבבין המים בעפר, מלשון נתנו לממרס (יומא דף מג:): **אבל לא מכסחין.** שאין מותכים עליס של מוכן, מלשון לא מזמור (ויקרא כה) תרגוס לא תכסח: **תניא בפ"ק דמו"ק** (ו:). מרבצין שהם לבן ערב שביעית כדי שילמו ירקות בשביעית, ולא עוד אלא שמרבצין בשביעית כדי שילמו [ירקות] למוצאי שביעית:

סליק פירקא

פ"ג **א מאימתי מוציאין זבלין לאשפתות.** לאחר שהוציא הרבים כדי שיהא ניכוף כרגלי אדם וכרגלי בהמה, כונסו למקום אחד בשדה ועושה אם אשפה גדולה, על שהוא מפזרו בשדה לזבלה. וקודם שפסקו עובדי עבודה אסור אלא יאמרו לזבל שדהו הוא מוכן. ופלוגתא [היא] בירושלמי (הל' ה) אם מותר לעשות אשפה על פתח חנויו על אלא פסקו עובדי עבודה. ופריך בירושלמי (שם) מעתה אפי' משפסקו עובדי עבודה יהא אסור מפני מראית העין, אלא יהו אומרים לחוץ שדה בית השלחין שלו הוא מוכן. ומשמי יודעין הן בני עירו אם

פירוש מהר"י בן מלכי צדק

בעפר לבן. משקה את שדה לבן. **דברי ר' שמעון. ר' אליעזר בן יעקב אוסר.** [בירושלמי]. ר' אליעזר בן יעקב כדעתיה דתנן במשקין[1] ר' אליעזר בן יעקב אומר מושכין מים מאילן לאילן ובלבד שלא ישקו את השדה כולה. ואמרי' (מו"ק שם) ת"ר מרבצין שדה לבן בשביעית [אבל לא במועד, והתניא אין מרבצין לא במועד ולא בשביעית, ומשני רב הונא לא קשיא, הא ר"א בן יעקב הא רבנן. פי' הא דתניא מרבצין בשביעית][2] רבנן, פי' ר' שמעון, ואידך ר' אליעזר בן יעקב. ת"ר מרבצין שדה לבן בערב שביעית כדי שיצאו ירקות בשביעית.

ממרסין באורז בשביעית. פירוש משקין עפר האורז וממרסין עפרה כדי שלא ייבש מלשון נתנו לממרס (יומא מג:). **אבל לא (מכסחין) [מכסחין][2].** פי' לחתוך עליו של אורז.

פ"ג **א מאימתי מוציאין זבלין לאשפתות משיפסקו עוברי עבירה.** פי' שהיו מוציאין זבלין כדי שיהא נישוף ברגלי האדם וברגלי הבהמה והיו [כונסין אותן לאשפה, ועוברי עבירה היו מזבלין את שדותיהן והיו][2] אומרים אנו לאשפה השלכנוהו. **רבי יהודה אומר משיבש המותק.** פירוש הזבל שהוא ממתק ומבשל

1 מו"ק ו ב. 2 הגהת הגרנ"ז.

פירוש הרא"ש

בשביעית אבל לא במועד ופריך והתניא אין מרבצין אין במועד אין בשביעית ומשמי הא ר' אליעזר בן יעקב הא רבנן ורבנן היינו דתנן ממתני': **ממרסין באורז.** מפקין עפר האורז ומערבין בעפר מים כמו נתנו לממרס (יומא מג:): **אבל לא מכסחין.** שאין מותכין עליו של האורז מלשון לא מזמור (ויקרא כה) דתרגמינן לא תכסח:

פ"ג **א מאימתי וכו'.** פי' דרך עובדי אדמה מוליכין את הזבלים לשדות ועושין מהם צבורים גדולים והם קרויים אשפה ומ"כ מפזרין אותו על פני השדה, וקודם שפסקו עובדי עבודה אסור אלא יאמרו לזבל שדהו הוא מוכן. וכירושלמי פריך לפילו לאחר שפסקו עובדי עבודה יהא אסור אלא יאמרו לזבל בית השלחים הוא מוליכו כי תמיד עובדין אותה, ומשמי בני עירו יודעים אם יש לו בית השלחן אם לא ואותו שיש לו בית השלחן מקוריס, ופ"ר יוסי הדא דתמרה לא

עין משפט נר מצוה

ו מיי' פ"ז מהל' שמיטה ויובל הל' טו.

רמב"ם דפוס ישן

וממרסין. ידוע. ועוד יתבאר שפירות שביעית והתבואה אסור ללקטם ולקצרם כדרך שעושין בשאר השנים וכבר בארנו בכלאים שמלת **כסוח** כריתת הנטישות היוצאות תרגום תזמור (ויקרא כ"ה) תכסח **אר"ש** זה שהתרנו לו למרס האורז בשביעית ואע"פ שיעשה כן בשאר השנים אל יעלה בלבך שהתירו לו כל הענינים באורז בלא שינוי ושמותר לו כמו כן לנכשו אבל הוא אסור בשביעית כמו שאר הצמח והזרע שאסור לנכשו ואין הלכה כר' אליעזר בן יעקב והלכה כר' שמעון שאוסר ניכוש האורז:

פ"ג **א** בידוע שעבודת הארץ בשנה שביעית אסור ולזבל השדות נחשב מכלל עבודת הארץ ומפני זה אין מותר בשנה שביעית להוציא זבל לעשות ממנו אשפה חוץ למדינה עד זמן ידוע מהשנה **ור"מ** אומר שהזמן ההוא הוא כשיסתלקו עובדי הארץ מעבודתם בשנה שביעית שקודם זה יחשוב כל הרואה אותו נושא הזבל שהוא מוליכו לעבודת האדמה ושהוא מעובדי עבודה **ואמר ר' יהודה** שאסור לו להוציא זבל ולעשות אשפות ממנו

הערות לר"ש

36 בהג' הגר"א: מרבצין שדה לבן בשביעית ובמועד (ועי' בש"א). 37 כ"י. ובד"י: אומר מושכין את המים מאילן לאילן.
38 כ"י. ובד"י: ישקו.
פ"ג 1 כ"י. ובדפוס"י: לאחר שהוציא (אשפות) [אשפתו, מלאכ"ש] לרשות הרבים.

ליקוטים

[שייך לעיל עמוד קצ]

א. במשנה. **עד אימתי חורשין וכו'.** משמע מדברי המפרשים דשני פרקים הללו שהם פסח ועצרת אסורין מקרא או מהלכה [למשה מסיני] (בזמן המקדש) ובמו"ק (ג ב' ד א') ובתד"א אלא מוכח דמקרא או מהלכה אינה אלא ל' יום. והשני פרקים [פסח ועצרת] מתקנתא דב"ש וב"ה הם, וכ"כ הרמב"ם ברפ"ג מהל' שמיטה, אולם לשנוייא דרב אשי שם איכא למימר דגם הב' פרקים מהלכה הם ע"ש, אמנם לפרש"י ברי"ה (י ב') מוכח דעיקר תוספת אינו אלא ל' יום לר' אליעזר ויום א' לר"מ, ועי' בפי' הרמב"ם לקמן פ"ב מ"ו, ודברי התוס' חדשים בזה מגומגמין. (רש"ש)

עין משפט נר מצוה

א ב מיי' פ"ג מהל' שמיטה ויובל הל' ח. ג מיי' פ"ג מהל' שמיטה ויובל הל' ג. ד מיי' פ"ג מהל' שמיטה ויובל הל' ג. ה מיי' פ"ג מהל' שמיטה ויובל הל' ג.

רמב"ם דפוס ישן

בשנה שביעית עד **שיבש המתוק** והוא הנקרא בערבי חנט"ל ובלע"ז קולק"ו׳ינטיד"א שבזמן ההוא אין מזבלין הארץ לעבודה: **ואמר רבי יוסי משיקשר** משעה **שיקשר** המתוק ונקרא **מתוק** מפני שהוא מר כמו שיקראו לעיור סגיא נהור והלכה כרבי יוסי: **ב המשפלות**. הוא הכלי שנושאין בו הזבל: **ולתך**. חצי כור וכבר זכרנו פעמים רבות שהכור ל' סאה ובארנו שיעור הסאה בסוף פאה (מ"ז) ופירשנו כמו כן פעמים רבות שבית סאה חמשים על חמשים אמה: פירוש **מוסיפין על המשפלות**. הוא שישימו באשפה יותר מעשר משפלות **ואין מוסיפין על האשפתות**. הוא שלא יתן בשיעור בית סאה יותר משלש **ור' שמעון** מתיר להיות בבית סאה יותר משלש אשפתות ואין הלכה כר' שמעון: **ג עד שיעמיק שלשה**. רוצה לומר כשיהיה יותר משלש אשפתות לבית סאה אינו מותר לו עד שיעמיק מקום האשפה או יגביה כדי שיראה שאין מחשבתו וכוונתו לתיקון הארץ ועבודתה אלא לאסוף הזבל:

הערות לר"ש

פ"ג 1 עיין בר"ש לקמן פ"ט מ"ו. 2 עיין בר"ש כלים פכ"ד מ"ט (רד"א סופר). 3 כ"י. ובד"י: אחד. 4 כ"י. ובד"י: של ב' אשפות ויותר.

לקוטים

א. בר"ש. **הדא אמרה לא חשו לעוברין ושבין**. ובתוס' חדשים [כתבו] אף ע"ג דבשבת חששו למראית עין דאורחים [בא"ח] סי' רמ"ד כו', די"ל דזיבול הוא מדרבנן. זה אינו, דהתם נמי ע"י עובד כוכבים אפי' שכרו לימים אינו אלא מדרבנן [ואעפ"כ חששן]. אלא החילוק הוא דשבת איסור סקילה* לפיכך החמירו בה אפילו במידי דרבנן, וכדמחלק הש"ס בסוכה (טז ב). (רש"ש)

ג. במשנה. **עושה אדם כור**. לפרושי מילתיה דרבי שמעון היאך הוא מתיר יותר, וכן לפרושי מילתא דרבנן.

(חידושי הגר"א)

מחציב. שמעמיק בקרקע ואז מותר, וחכמים אוסרים עד שהחפירה יהיה ג' טפחים (חידושי הגר"א). **וחכמים אוסרין**. הן לפי מה שהביא הר"ש מירושלמי דר"ש מיירי באשפתות פחותות מיו"ד משפלות, וחכמים משמע דלא פליגי אלא על יתר מכן, אבל בג' אשפתות מודו דשרי, א"כ פליגי ג"כ על הת"ק דמשנה לעיל דלא שרי אלא מעשר עשר משפלות ולא פחות. וגם יש לדייק דלא אסרי ביתר מכאן אלא בפחותות מי' משפלות, אבל אם הם מעשר עשר שרי וא"כ פליגי גם בזה על ת"ק דלעיל. וזה דלא כתוס' חדשים

* זה אינו דהא גם ב"י"מ הדין הכי, כדכתב הב"י בשם תשובת אשכנ(ז)ים אע"פ שב"ט ליכא איסור סקילה (הגרנ"ה).

אין לו בית השלחין אם לאו. אמר רבי יוסי הלא אמרה אף אנו לעוברים [ושבים]: **משיבש המתוק**. הוא הזבל שמבשיל וממתיק את הפירות. ובירושלמי (שם) אמרינן משיבש המתוק פקועה. אמר רבי מנא הכי פקועה דבקעתא. כלומר ניקוב השדות[1]. ובערוך פירש שם הכי דיעלה כמו פקועות שדה (מלכים ג ד): **משיקשר**. מפרש בירושלמי (שם) משיעשה קשריס קשריס. אמר ר' חונא מכיון שנקשר בו קשר העליון מיד הוא יבש. ותני עלה קרוביס דבריסה להיות בויס: **ב עד כמה מזבלין**. משיבש הממתוק לרבי יהודה ומשיקשר לרבי יוסי: **משפלות**. פי' בערוך קופות (גדולות)[2] שמועילין בהם זבלים. ובלשון ישמעאל נקרא [שם] משפל. והכי הא דתניא בויקרא רבה

אומר משיבש המתוק ר' יוסי אומר א**משיקשר**[2]: **ב** 2**עד כמה מזבלין עד שלש שלש אשפתות לבית סאה של עשר עשר משפלות של לתך לתך.** 3**מוסיפין על המשפלות ואין מוסיפין על האשפתות. ר"ש אומר אף על האשפתות: ג** 4**עושה אדם**ס **את שדהו שלש שלש אשפתות לבית סאה יתר מכן** ס**מחציב**[3] **דברי**[4] **רבי שמעון וחכמים אוסרין**ס **ה עד שיעמיק שלשה או עד**

שינויי נוסחאות: 2 ער' ר"ש מכילתין פ"ט מ"ו (הג' מהר"י לנדא). 3 נ"א יתר מכן מותר (דפוס וילנא). וכן בר"ש ובר"מ ליתא תיבת "מחציב". 4 כדברי, ר"מ.

הפירות. ירושלמי. פקועה, ההן פקעתה דבקעתא. פי' ביקוע השדות. וה"ר דניאל פירש פקועות השדה ממש[1] הם המתוק ששנינו. **רבי יוסי אומר משיקשר**. פי' זה עם זה ונעשה כעפר, ובלע"ז זבל הקשור נקרא יִיבִי. גרסינן מכיון שנקשר בו קשר העליון מיד הוא יבש. ומ[ש]יבש[2] המתוק לר"י ומשיקשר לר' יוסי מזבלין. **ב ועד כמה מזבלין עד ג' ג' אשפתות לבית סאה**. לכל אשפה י' משפלות. בויקרא רבה (פי"ט) תנינן א"ר חנין דציפורין תלולית זה של עפר מה הטיפש אומר מי יכול לסייפה אבל פיקח אומר ולא אחד צברה אף אני קוצה ב' משפלות היום וב' למחר עד שאני מסייפה. [**משפלות**][3]. פי' קופות שמוציאין בהן זבלין ובלשון ישמעאל משפאל ובלע"ז פנארי. **של לתך לתך**. פי' כל משפלת תכיל לתך דהיינו חצי כור. וכן הוא משוי של חמור דתנן בב"מ (דף פ'.) השוכר את החמור להביא לתך חטים, דהיינו ט"ו סאים. **מוסיפין על המשפלות**. פי' עושין את האשפה יותר מי' משפלות ס"א עושין את המשפלות יותר מלתך אבל איני יודע כמה ומסתבר כדתנן תמן (ב"מ פ.) וכמה יוסיף עליהן סאה לגמל וג' קבין לחמור. אבל אין עושין יותר מג' אשפתות. **רבי** (**ישמעאל**) [**שמעון**][2] **אומר אף על האשפתות**. מוסיפין. **ג עושה אדם את שדהו וכו' יתר מיכן**. כלומר יותר מג' אשפתות. ר' שמעון כטעמיה דשרי לעיל. **וחכמים אוסרים** ביותר מיכן **עד שיעמיק ג' טפחים או עד שיגביה שלשה**.

1 עיין ברבינו"ש לקמן פ"ט מ"ו. 2 הג' הגרנ"ז. 3 כנדצ"ל.

פירוש הרא"ש

ומשו לעוברין ושבין: **משיבש המתוק**. הוא הזבל שנותן במקום נפילות. ירושלמי. משיבש הממתוק פקועה, ר' מנא אמר הכי פקועה דבקעתא. כלומר ניקוב השדה, ועניין פירש שם ר' ליעלה כמו פקועות שדה: **משיקשר**. מפרש בירושלמי משיעשה קשריס קשריס. כשמתחיל להתייבש מתעבה ומתקשר. ותני עלה קרוביס דבריסה להיות שוים: **ב משפלות**. פירש בערוך קופות שמוליכין בהן זבלים שכל משפל מחזיק לתך חצי כור והוא משוי של חמור כדתנן בפ' השוכר את החומרין: **מוסיפין על המשפלות**. נותן בהשפה יותר כמה משפלות שהוא רוצה: **ואין מוסיפין על האשפתות**. לעשות יותר משלש בית סאה לפי שנראה כמזבל שדהו, ור"ש אמר כיון שיש בשור גדול במקום אחד לא מחזי כמזבל: **ג יתר מכאן**. מג' משפתות מותר, והיינו דר"ש דריש והא דתני לה פעם אחת משום דבעי למתני מלמיילו דרבנן, ובירושלמי מפרש לתניא לשמועינן דשרי ר' שמעון שלשה אין בהשפה עשר משפלות ובלבד שלא יהא בה פחות מג' [משפלות] דלעיל מעט זבל בהשפה לא מחזי כמזבל כיון שאינו מפוזרו

מסכת שביעית פרק שלישי מאימתי ר"מ

ממנו כשנה שביעית עד שייבש ה"מנט'ל", כי נחותו הזמן אין בני אדם מזבלים התלמה: **ור' יוסי אומר** משיגמר ויתקשר ה"מנט'ל". ומה שנקרא ה"מנט'ל" **מתיק** כמו שקורין לעיור סגי נהור. והלכה כר' יוסי: **ב משפלת** הוא הכלי שמוציאים בו הזבל. **ולתך** חצי כור, וכבר זכרנו כמה פעמים שהכור שלשים סאה. ובירושלמי שיעור השאה נפוץ פאה (מ"ז). וכן בירושלמי כמה פעמים שבית סאה חמשה על חמשה: **מוסיפין על המשפלות** הוא שמשים בהשפה יותר מעשר משפלות: **ואין מוסיפין על האשפתות** הוא שלא יתן בשיעור בית סאה יותר משלש **ור' שמעון** מתיר להיות בבית סאה יותר משלש אשפתות ואין הלכה כר' שמעון: **ג עד שיעמיק שלשה**. רוצה לומר כשיהיה יותר משלש אשפתות לבית סאה אינו מותר לו עד שיעמיק מקום האשפה או יגביה כדי שיראה שאין מחשבתו וכוונתו לתיקון הארץ ועבודתה אלא לאסוף הזבל:

[לענין מטה] (ג"מ דף פ.): **מוסיפין על המשפלות**. לעשות משפה גדולה מפילו של עשרים משפלות[4] ויותר: **ואין מוסיפין על האשפתות**. [לעשות] יותר משלש משפתות בבית סאה, משום דמיחזי כמזבל שדהו. **ורבי שמעון** סרי, לכיון דמשפה היא שהזבל נצור [שם] לא מיחזי כמזבל: **ג י**(ו)**תר מ**(י)**כן**. כלומר אפי' יותר

פירוש מהר"י בן מלכי צדק

לתך לתך. פי' כל משפלת תכיל לתך דהיינו חצי כור. וכן הוא משוי של חמור דתנן בב"מ (דף פ'.) השוכר את החמור להביא לתך חטים, דהיינו ט"ו סאים. **מוסיפין על המשפלות**. פי' עושין את האשפה יותר מי' משפלות ס"א עושין את המשפלות יותר מלתך אבל איני יודע כמה ומסתבר כדתנן תמן (ב"מ פ.) וכמה יוסיף עליהן סאה לגמל וג' קבין לחמור. אבל אין עושין יותר מג' אשפתות. **רבי** (**ישמעאל**) [**שמעון**][2] **אומר אף על האשפתות**. מוסיפין. **ג עושה אדם את שדהו וכו' יתר מיכן**. כלומר יותר מג' אשפתות. ר' שמעון כטעמיה דשרי לעיל. **וחכמים אוסרים** ביותר מיכן **עד שיעמיק ג' טפחים או עד שיגביה שלשה**.

1 עיין ברבינו"ש לקמן פ"ט מ"ו. 2 הג' הגרנ"ז. 3 כנדצ"ל.

היה לו דבר מועט ר"ל שאם היה לו כמות שהוא כשביעית וזכ מועט, מותר לו להוסיף על אותו הזכל מעט מעט עד שיעשה משפה, כזמן שמותר להוסיף למשפות. **ור' אלעזר בן עזריה אוסר** זאת, לפי שאומר שהרוחה מוסך בו שלעבודת הארץ נתכוין, ועל כן מלריך ר' אלעזר בן עזריה שיוסיף עפר משפות כאמת כדי שיהא נראה שהוא עושה משפה. ואין הלכה כר' מאיר ולא כר' אלעזר בן עזריה. והלכה כחכמים: **ד' מדייר את שדהו**. שיתן בה דיר עד שתזדבל שדהו.

שיגביה שלשה [ע]**עושה**[א] **אדם**[ב] **את זבלו אוצר ר' מאיר אוסר עד שיעמיק שלשה או עד שיגביה שלשה** [ה]**היה לו**[ג] **דבר מועט מוסיף עליו והולך ר' אלעזר בן עזריה אוסר עד שיעמיק שלשה או עד שיגביה שלשה או עד שיתן על הסלע: ד** [ד]**המדייר את**

מג' משפות לבית סאה מותר לעשות, ור' שמעון לטעמיה. ולפ על גב [דתנא][5] ליה ריש"ל, הדר תנייה הכא לפרושי מילתייהו דרבנן לחלרי עד שיעמיק או שיגביה, דאז לא מיחזי כמזבל. וכירושלמי (הל' ג)

לפי שאומר שהרוחה מוסך בו שלעבודת הארץ נתכוין, ועל כן מלריך ר' אלעזר בן עזריה שיוסיף עפר משפות כאמת כדי שיהא נראה שהוא עושה משפה. ומין הלכה כר' מאיר ולא כר' אלעזר בן עזריה. והלכה כחכמים: **ד' מדייר**

נשפות מי' כדמני עלה ובלבד שלא יפחות מג' משפות, ושלקא דעתך לכיון לליכא עפר [משפות] נשפה אם היה עושה יותר מג' משפות לבית סאה היה נראה כמזבל שלהו: **עושה** [**אדם**] **את זבלו אוצר**. לחותן ג' משפות לבית סאה אם בא להניחן במקום אחד כשהה להיותו ל' משפות, או אפילו ק' משפות במקום אחד מותר, ולא תימא כי היכי לחלרי רבנן יותר מג' משפות לבית סאה הכי נמי לאסור במקום אחד יותר מכשיעור ג' משפות, קמ"ל לחותר: **ורבי מאיר אוסר**. משמע בירושלמי (שם) כשעושה יותר[ס] מכשיעור שהיינו יותר משלשים משפות, אבל בכשיעור, גג' מקומות מותר במקום אחד לא כל שכן. ובפ"ק דמו"ק (לף ד': ועי"ש) פריך להך (דרבי מאיר) [דרבי אלעזר בן עזריה][6] לחמר עד שיעמיק שלשה, והלא כשמעמיק נראה כעומד. ומשני ר' זירא ור' אבא בר ממל אד אמר כגון שהעמיק קודם לכן ואד אמר זבלו מוכיח עליו. ובירושלמי (שם) נמי משני הכי שלו ומגרפו מוכיחין עליו שעושה משפה. והא לחמיתי בחועל קטן מהך ולא חייתי מריעא וחכמים חולקין עד שיעמיק שלשה, משום דבעי למקשויי דברי אלעזר בן עזריה לדברי אלעזר בן עזריה: **היה לו דבר מ**[מ]**ועט מוסיף** [**עליו**] **והולך**. בירושלמי (שם) פתר לה בני פתריין. בשהיה לו דבר מועט כמות שהוא כשביעית[8], הרי זה מוסיף עליו והולך משיפסקו עובדי עבודה. ר' אלעזר בן עזריה חולק, מאי טעמא דר' אלעזר בן עזריה טעמא שאם לא יעמיק [לו] זבל ונמלא מזבל לותו המקום. פתר ליה פתר חורן בשהיה לו דבר מועט כמות שהוא כשביעית[9] ומבקש להוסיפו למות שהוא כשביעית הרי זה מוסיף עליו והולך משיפסקו עובדי עבודה. ר' אלעזר בן עזריה חולק, מה טעמא שאם לא יעמיק [לו] זבל ונמלא מזבל לותו המקום[10]. ולא כבר מוזבל הוא מערב שביעית, רבי ירמיה ור' בון ב"ר חייא בשם ר' בא בר ממל משמי הערין, על שיעור עפר משפות כאמת. ולית לרבנין משמי הערין, ג"ר אידי סלו ומגרפו מוכיחין עליו שעושה משפה: **או עד שיתן על הסלע**. לחמרין בירושלמי (שם) הכל מודין שאם היה לו שם לבנים או גרוטות או סיד או גפסים מותר: **ד' המדייר את שדהו**. **בירושלמי** (הל' ג) פריך תמן תניין (לקמן פ"ד מ"ג) שאם שמקוופה מזבל במופלי שביעית, שנטייבה או שנדיירה לא מזבל במופלי שביעית. ומשני ג"ר יונה כיני משני הרופה להעמיד לפן במות שהוא. כלומר הא דנקט ליטול במופלי שביעית (לא שיעשה להניחה

עושה אדם את זבלו אוצר. כלומר מניחו בתוך שדהו כמו שהיה מכניסו לאוצר ולא חייש דילמא אתי לזבל שדהו (וכו'). **היה לו דבר מועט**. פי' היה לו מעט זבל בתוך שדהו מוסיף עליו והולך. ר' **אלעזר בן עזריה אוסר**. מאי טעמא שמא לא ימצא לו זבל ונמצא מזבל אותו המקום, לפיכך **עד**

פירוש מהר"י בן מלכי צדק

שיעמיק ג'. והקשו והלא כשמעמיק נראה כעומד ועודר קי"ל דאסור מפני מראית העין. ופריך ר' אידי סלו ומגרפו מוכיחין עליו שעושה אשפה. **או עד שיתן על הסלע**. ירושלמי. הכל מודין שאם היה לו שם אבנים או צרורות או סיד או גיפסוס מותר בלא העמיק. **ד' המדייר**. קתני המדייר למימרא

פירוש הרא"ש

עושה אדם את זבלו אוצר. תותם ג' משפות של שלשים משפות יכול לעשות מהם לבית סאה אחת, או לפילו ק' משפות במקום אחד מותר, ולא תימא כי היכי לחלרי יותר מג' משפות לבית סאה ה"נ לאסור במקום אחד יותר משיעור ג' משפות. ולא ידענא מאי קמ"ל כיון דמוסיפין על המשפות (לעיל מ"ב) כ"ש שבמקום אחד יכול ליתן כמה שירלה: **ר' מאיר אוסר**. בירושלמי משמע ביתר מכשיעור, אבל בשיעור דבר מקומות מותר, במקום אחד לא כ"ש. ובפ"ק דמועד קטן (לף ד:) פריך להא דקאמר ר"מ עד שיעמיק והלא נראה כעומד ומשני ר' זירא ור' אבא בר ממל אד אמר בשהעמיק קודם לכן ואד אמר זבלו מוכיח עליו, ותימה אמאי לא פריך מהכא דרישא ואמאי לא לחני עד שיעמיק: **היה לו דבר מועט**. שאין לו להוסיף

1 כנדצ"ל.

עין משפט נר מצוה

ו ז מיי' פ"ג מהל' שמיטה ויובל הל' (ו) [ב, ג]. ח מיי' פ"ג מהל' שמיטה ויובל הל' ד.

מסורת הש"ס

פ"ג א) מ"ק לף ד:

רמב"ם דפוס ישן

היה לו דבר מועט. ר"ל כשיהיה לו בתוך שדהו בשביעית זבל מועט מותר לו להוסיף עליו מעט מעט עד שיעשה אשפה, בזמן שיהא מותר להוציא הזבלין לאשפות **ור' אלעזר בן עזריה** אינו מתיר זה שמא יאמר הרואה אותן לעבודת הארץ נתכוין רבי אלעזר בן עזריה יחייבהו להוציא עשר משפלות כאחת עד שיודע לכל שהוא עושה אשפה ואין הלכה כר' מאיר ולא כר' אלעזר בן עזריה והלכה כחכמים: **ד' המדייר את שדהו**. שיתן בה דיר עד שתזדבל שדהו.

הערות לר"ש

5 כ"י והמהר"י לנדא. ובד"י: דהוה. 6 הג' הגר"א. וכן מוכח קצת מהמשך דברי הר"ש. 8 צ"ל ערב שביעית (הג' מהר"י לנדא). 9 צ"ל בשביעית (הג' מהר"י לנדא). 10 בהג' הגר"א הגיה: פתר לה שני פתריין כשהיה לו דבר מועט בתוך ביתו ערב שביעית ומבקש להוציאו לתוך שדהו בשביעית ה"ז מוציא ומוסיף עליו והולך משפסקו עובדי עבודה. ראב"ע אוסר מ"ט שמא לא ימצא זבל ונמצא מזבל אותו המקום. פתר ליה פתר חורן כשהיה לו דבר מועט בתוך שדהו בשביעית ה"ז מוסיף עליו והולך משיפסקו עובדי עבודה. מ"ט דראב"ע ולא כבר מזובל (וע' בפאת השלחן).

לקוטים

דפסיקא ליה דחכמים היינו ת"ק דלעיל. (רש"ש)

עושה אדם כו'. לפרושי מילתיה דמוסיפין, כמו שירצה, ורבי מאיר אומר (צ"ל אוסר) להוסיף כלל. (חידושי הגר"א)

היה לו כו'. לפרושי הא דקאמר עשר, שלא תאמר דפחות מכאן אינו רשאי. והא דאמר י', שאינו רשאי לעשות אשפה השניה עד שהראשונה יש בה י', ולכך קאמר מוסיף עליו והולך, ורבי אליעזר בן יעקב אוסר פחות מכן כו'. (חידושי הגר"א)

בר"ש. ד"ה **ור"מ אוסר. משמע בירושלמי בעושה יותר כו'**. לכאורה תמוה דגם ביותר מכשיעור איכא האי ק"ו דהא לעיל (מ"ב) תנן מוסיפין על המשפלות. וראיתי בירושלמי שמביא ברייתא,

כך הסדה מוכלת, דלמ נקט מדייר חלמ בלשון העמדה בעלמא) [מלשון דיר של בהמות שמין לו מקום פנוי חלמ שם להעמידם, ולא במתכוין לזבל שדהו בעמין[12] זה] שלמאי קך[13] יתפס כל הזבל ויעשה[13]* ממנו שלש תשפחות לבית סאה כשיעור של מעלה[14]: **סהר**[15]. היקף של מחיצה קציב הלמן. ומדיינין בירושלמי (שם) כלל עושין קהרין[16] [במתלתות][17] ובקש ובתבנית, אפי' שלשה חבלים זה למעלה מזה וזה למעלה מזה ובלבד ש[לא][18] יהא בין סהר לסהר כמלוי סהר. לותו המקום מולא בו ובוזו בו ומוליך ומביא הלמן דרך עליו[19]: **עוקר שלש רוחות.** כשמתלמת זל עוקר מן הסהר שלש רוחות, ווזקפן לזל אחר של אתצעית, ומדייר שם כמו כן בית קאתים, ועושה תשפחות בתוך שדהו כמו שאתלנו למעלה ג' תשפחות לבית סאה: **נמצא מדייר בית ארבעת סאין.** קאתים אלל זה של אתצעית וקאתים אלל אחר. ואתשיעין אתני' דסרי לדייר בית אריבעת קמין קוסס שיעשה ממנו תשפחות בשדה, אלל טפי לן, שלא יאתרו לדייר שדהו אתכוין. ורבן שמעון בן גמליאל אומר אי אפשי עד ש' קמין. וכל זה בשדה גדולה שעדיין נשאר ממנה הרבה שלא נדיירה: **רשב"ג אומר בית ח' סאין.** בירושלמי (שם) אתי דבי שמעון בן אלעזר אומר אם רצה תוקע יתד בשדהו ועושה ד' קטרין בד' רוחותיה ויבוא לדייר ח' סאין. **היתה שדהו.** פי' זה שאמרו מזבל בית ד' סאין, בששדהו בית ה' סאין או יותר שישאר מקום אן השדה שאינו מזובל, אבל בשדה מכוונת בית ד' סאין כשמוציא הזבל אן הסהר לא יזבל כל בית סאתים אלא משייר ממנו מקצת אפני אראית העין שלא יראה כאזבל שדהו אלא כאטהר סהרו אזבלו שלא יטנפו הצאן בזבלים. תניא

עין אשפט נר אצוה

ט אי' פ"ג אהל' שאיטה ויובל הל' ה. י אי' פ"ג אהל' שאיטה ויובל הל' ד. כ אי' פ"ג אהל' שאיטה ויובל הל' ו.

רמב"ם דפוס ישן

וסהר הוא גדרות צאן ששם יאספו הצאן ואמר כשירצה לזבל שדהו בשנה שביעית יעשה הגדרה שיעורה **כבית סאתים** ויכניס בהם הצאן כדי שיזבלו וכשירבה הזבל יסיר השלש קירות ויעזוב הרביעי ויחזיר השלש קירות מאחורי המקום ההוא אל הצד האחר ויהיה כמו כן סהר מבית סאתים מצד אחר: **נמצא מדייר בית ארבעת סאין.** ויהיה קיר אחד מארבע קירות של סהר משותף בין הסהר הראשון שיש בשיעורו בית סאתים ובין הסהר השני העשוי מצד השני והיא **רוח אמצעית** שזכר: **ורבן שמעון בן גמליאל אומר** כשיעשה סהר מבית סאתים כמו שהותר לו לעשות סהר שני מן הצד האחד כן מותר לו לעשות סהר מכל צד מצידי הסהר הראשון ויהיה **בית שמונה סאין** חוץ מהסהר הראשון. ותנא קמא אומר כשתהיה השדה כולה **בית ד' סאין** אסור לו לעשות בהם סהר של בית סאתים וסהר אחר בצדו שימלא השדה כולה דומן ונראה שנזדבלה בשביעית ויסיפיק לו **להוציא** הדומן **מן הסהר** ולעשות ממנו אשפה כפי מה שהתנה בעשיית האשפתות במניינם ושיעורם. ואין הלכה כרשב"ג:

הערות לר"ש

12 הרע"ב. ובכ"י: כענין. 13 עיין בתוי"ט כאן ובר"ש לקמן פ"ד מ"ב. 13* כ"י. ובד"י: מאסף כל הזבל ועושה ממנו. 14 עיין חזו"א סימן יט ס"ק יג. 15 בכ"י: סחר. 16 בכ"י: סחרין. 17 הג' הגר"א ודפוס וילנא. 18 הג' הגר"א (וכ"ה בירושלמי), ור"ל בין אבן לאבן וכן בין חבל לחבל שלא יהא ג"ט. תוספתא. [ובכ"י ובד"ר ליתא מ"ובלבד" עד "אותו המקום"]. 19 בכ"י: עליה.

ליקוטים

דר"מ פליג וס"ל דכן אין מוסיפין על המשפלות.

(רש"ש)

ה. במשנה. לא יפתח. פי' שלא יתחיל לחצוב אבנים בתוך שדהו עד שיהיו במקום אחד כ"ז אבנים דאז אין לחשוד אותו שכוונתו משום הארץ. והאבנים אין שיעור לארכן ורחבן וגובהן, רק שיהיו מונחים ג' אבנים על ג' ברום ג', ושטח שיש בו ג' על ג' נקרא מוריביה. (חידושי הגר"א)

לא יפתח כו'. לולי פי' רבותי נ"ע הייתי מפרש עד שהזכיר: **ורבן שמעון בן גמליאל אומר** שאם עשה סהר של בית קאתים, כמו שהתירה לו לעשות סהר אני נגדו מרוח אחת כמו כן מותר לו לעשות סהר מכל צד מפני הסהר הרשות, והרי זה **בית שמונת סאין** מלבד הסהר הרשות. ועוד אמר תנא קמא שאם היתה השדה כולה **בית ארבעת סאין** אסור לו לעשות בה סהר בית קאתים וסהר אחר בצדו, שהרי השדה כולה מזבלת וגרמית שמזבלה בשביעית. והמיר לו להוציא הזבל מן **הסהר** ולעשות ממנו אשפה כפי התנאים שבעשיית אשפות, במניינן ובשיעורן. ואין הלכה כרבן שמעון בן גמליאל:

פירוש מהר"י בן מלכי צדק

דמותר לדייר. [ובירושלמי פריך] והתנן (לקמן פ"ד מ"ב) נטייבה או נדיירה, למימרא דאסור. א"ר יונה כן היא מתני' הרוצה להעמיד צאן בתוך שדהו שהיא (ד') [ה'][1] סאין עושה סהר בית סאתים. תניא (תוספתא פ"ב) בכל עושין סהרין במחצלות ובקש ובאבנים אפילו [שלשה] חבלים זה למעלה מזה. אותו המקום, פי' היינו בית סהר, חולב בו וגוזז בו ומוליך ומביא הצאן דרך עליה. נתמלאת[2] מן הזבל, עוקר מתוך הסהר ג' רוחותיו, ועושה אשפתות בתוך שדהו פי' בתוך בית סאתים כדרך המזבלין, נמצא מזבל בית ד' סאין. **רבן שמעון בן גמליאל אומר בית ח' סאין.** תניא ר"ש בן אלעזר אומר אם רצה תוקע יתד בשדהו ועושה ד' סהרין בד' רוחותיה ויבוא לדייר ח' סאין. **היתה שדהו.** פי' זה שאמרו מזבל בית ד' סאין, בששדהו בית ה' סאין או יותר שישאר מקום מן השדה שאינו מזובל, אבל בשדה מכוונת בית ד' סאין כשמוציא הזבל מן הסהר לא יזבל כל בית סאתים אלא משייר ממנו מקצת מפני מראית העין שלא יראה כמזבל שדהו אלא כמטהר סהרו מזבלו שלא יטנפו הצאן בזבלים. תניא בתוספתא היתה כל שדהו בית סאתים לא יעשה כולה סהר אלא משייר ממנה מקצתה מפני מראית העין. **ומוציא מן הסהר ונותן לתוך שדהו כדרך המזבלין. ה' לא יפתח אדם מחצב בתחלה לתוך שדהו.** פי' מי שיש לו בתוך שדהו מקום של צור ורוצה לחוצבו וליקח הצור ואחר כך ליזרע שם, אם יש שם ג' סלעים שהן ג' אמות אורך ברוחב ג' אמות על רום ג' אמות, שיבואו כ"ז אבנים כל אבן אמה על אמה ברום אמה. כיצד, ע(ו)שה[3] ג' רצועות שכל רצועה רחבה אמה וארכה ג', ורומה ג', ומן זו הרצועה חתוך רומן והביאם בתוך אמה יבואו מן רצועה אחת ג' רצועות שכל רצועה רחבה אמה ורומה אמה וארכה ג', הרי מן רצועה אחת ט' אבנים וכן לב' רצועות אחרות וג' פעמים ט' כ"ז. תניא (תוספתא פ"ג) במה דברים אמורים במתכוין לעשות שדהו(ו)[1] אבל אינו מתכוין לעשות שדה אפילו דבר מרובה מותר. אמר רבן שמעון בן גמליאל במה דברים אמורים בזמן שאין מתכוין לעשות שדה אבל אם מתכוין לעשות

1 הגהת הגרנ"ז. 2 קטע זה הוא המשך לשון התוספתא. 3 כנדצ"ל.

פירוש הרא"ש

קמרים של ד' קמים: **היתה כל שדהו בית ד' סאים.** לריך לפייר, שנלמה כמזבל שדהו שם היה עושה כולה קמר, ודוקא בית ד' קמים לריך לפייר לפי שם לא היה כי אם בית קמים אין לריך לפייר (קמ)[1]: **כדרך המזבלין.** ג' תשפחות לבית קאה:

1 הגרנ"ז בהערותיו לדריבמ"ץ.

ה מחצב מקום מציאה שמוציאים ממנו המציאים, לפי שזה מיקון למרץ כשמסיר ממנה המציאים: **שלש מורביות** שלש עירמות מציאים הבולטות על המרץ. ואם כבר התחיל למצוא ממנו לפני השביעית, ופילל ממנו עשרים ושבע מציאים מותר לו לפלל ממנו בשביעית. וכל זה אם לא נתכוין למקן שדהו, אבל אם נתכוין למקן שדהו אסור: **ו** אם היה בגובה **הגדר** פחות מעשרה טפחים אסור לו להרוס אותו אף על פי שיקוד על שיגיע למרץ, שלש עוקר ממנו מציאים ומניח ממנו פחות מטפח על פני המרץ, והיינו כדי שלש יפקע השדה ויפקעו המציאים מעל פניה. והשלכה הזו כולה מבוארת:

מחצב בתחלה לתוך שדהו עד שיהיו בו שלש מורביות שהם שלש על שלש על רום שלש שיעורן עשרים ושבעה אבנים: ו א**גדר**ם **שיש בו עשרה אבנים של משאוי שנים שנים הרי אלו ינטלו שיעור גדר עשרה טפחים**

ה מחצב. לור שמוציאין ממנו מציאים לצניע קרוי מחצב מלשון וחצבי מחצב [דשלמה] (מ"ב י"ג). ופעמים שהלור מכוסה בארץ ואין ניכר על פני השדה עד שמופרין ומגלין אותו [ממסירין העפר שעל גביו], וחזו לשון פתיחה. ויש שמגולה מקצתו. וכשלש התחיל לפותחו מערב שביעית וגמ לפותחו בתחלה בשביעית, אסור לפותחו אלא אם כן יש בו מן הפחות ומגולה כדי לחלוב ממנו **שלש מורביות**[19]. כלומר שלש שורות של מציאים. ומורביות לשון מדבקין (עזרא ו). שיש בכל אחת מן המורביות, **שלש** אמות אורך [**על שלש** אמות] רוחב **על רום שלש**, דהיינו כ"ז מציאים של אמה על אמה לכל מורביות ומורביות. וכן היה דרכן לסדרן בשדה לחתר בלור שלש של ג' ג' שורות של ג' ג' שהם ט' מציאים, ויש ביניהן בהן שלש שורות סדורות זו על [גב] זו להם קחני בדוס שלש, הרי כאן שלש פעמים בכל אחת, [נמצאו עשרים ושבע]. ולכתורה ליתנה דמתני' משמע כ"ז ג' המורביות. ושמע כל אבן ואבן היתה של אמה על אמה בדוס ג' אמות שכן דרך לחצוב בתחלה. ויתה טפי [ד]לפי שהמציאים מרוכות קרי להו מורביות, מלשון מורביות של תמיה דפרק ג' דתמיד (מ"ג) ומורביות של ערבה דפ' לולב וערבה (סוכה דף מה.). וטעמא דמתני' דלמ יפתח, שלש יאמרו לתקן שדהו הוא מתכוין להיות רואי שדהו לזורעה בשביעית. אי נמי כשחופר לגלות המחצב יאמרו עודר כדי לזרוע. אבל בשיש מקום מגולה שרואי לחצוב [ממנו] כל כך מציאים, מידע ידעי דלזורע מבניי[ם] בנין קעביד. ואיכא דאמרי בתוספתא (פ"ג) אפילו מתכוין לעשות שדה [כגון] לזורע מועדי שביעית, ולא מייתינן למיחזי כמתקן לזורע שביעית, דכיון דאיכא שיעור מרובה כל כך לא חשו למראית העין, משום דמתן דחזי קאמר לזורע מציאים לבנין קעביד. ועוד ○יש [לפרש][20] לא יפתח אדם מחצב לכתחלה אלא אם כן יש בו כמה שחצב ממנו קודם שביעית כ"ז מציאים, דאילו פחות מכן מציא השתא כחוצב בתחלה. אבל אין לשון התוספתא משמע כן, דקתני סיפא סתם על גבי המרץ ואין יוצא ממנו, אם יש בו כשיעור הזה מותר ואם לאו אסור: **תניא בתוספתא** (פ"ג). לא יפתח אדם מחצב בתחלה[21] כתוך שדהו על שיהא בו ג' מורביות שהן ג' על ג' כדוס ג'[22]. כמה דבריס למוריס בזמן שהוא מתכוין לעשות שדה, אבל בזמן שאין מתכוין לעשות שדה אפילו דבר מרובה[23] מותר. אמר רבי"ג בד"ג בזמן שאינו מתכוין לעשות שדה אפילו דבר מרובה בזמן שהוא מתכוין לעשות שדה אפילו כל שהוא אסור[24]. והך גרייתא דקא טוען דקאמר אפילו דבר מרובה מותר משמע שהיא רבותא, ומדרבה דבר מרובה אית לן למימר טפי דמותר אפילו דבר מועט. ושמע מינה דלישנא של מחצב שלש ליטול כולו, כדקתני סיפא דמתני' פחות מכן מחצב וגוממו עד פחות מהארץ טפח, משום דלישנא של דבר מרובה משמע הכל מותר. וקתני משמע כן [בירושלמי] מדמייתי הך גרייתא[26] ממתני' דגדר: **ו של משוי שנים שנים.** שיש ב[כל][27] אחת [מהן] משוי ב' בני אדם: **הרי אלו ינטלו.** כולן, ואפי' הקטנות, דאילו גדולות אפי' אחת[28] ואפי' מונחת בארץ, ואפי' ניטלות ג' על הכתף אחת אחת לקמן (מ"ט) דבעות אכל מקום, ולא מיבעיא הכא כמפנה הגדר לעשות מקומו שדה: **שיעור גדר י' טפחים.** בירושלמי (הל' ד) הן י"ב טפחים הא לא קשיא דא"ר יוסי צא חצי טפח לסיתות מיכן, [סיתות][1] בלע"ז דולטורא, וחצי טפח לסיתות מיכן, וכן (לחבר זה) [לחבריה][2], נמצאו ג' נדבכין י' טפחים. [נדבכין][1], בלע"ז לוועאי,

1 כנדצ"ל. 2 הגהת הגרנ"ז.

פירוש מהר"י בן מלכי צדק

שדה אפילו כל שהוא אסור. **מחצב.** בלע"ז טופרא. **ו גדר שיש בו י' אבנים של משוי שנים שנים.** פי' שנוטל אדם מהן במשאו ב'. **הרי אלו ינטלו.** כולן. **שיעור גדר י' טפחים.** והן ג' נדבכין. [ירושלמי] ודתניא (אהלות פי"ד מ"א) ג' נדבכין

פירוש הרא"ש

ה מחצב. שדה שיש בה סלעים גדולים ורוצה למצוץ ולהוציאן [ל]חוץ לעשות שדהו לשדה זורעה, אם יש אם שלש מורביות דהיינו שלש סלעים שיש בכל סלע ושלש סלעים על שלש גדוס שלש שהם בכל סלע כ"ז אמות, דג' על ג' גדוס [ג'] כשתלקח אמי וערב לג' שורות יהיו ט' אמות של אמה ומסס יש ג' שורות בגובה, אז יכול למצוץ כולו דכיון שיש בו כ"כ אמות יאמרו הטועם לזורך בנין הוא מוציאן ולא למקן שדהו, ואע"פ שאין רואין אותו בוהב בנין בעיר פעמים שאדם בוהב בנין קטן כמוך ביתו וצריך לשיעור אבנים הללו, אבל אם המחצב יותר גדול לא [יתלוג] אלא כולו שיתבטלו שלמקן שדהו הוא כיון שאין רואין אותו בוהב בנין וגם יש בו יותר מדי לבנין קטן שאדם בוהב כמוך ביתו:

מחצב בתחלה לתוך שדהו עד שיהיו בו שלש מורביות שהם שלש על שלש על רום שלש שיעורן עשרים ושבעה אבנים: ו אגדרו שיש בו עשרה אבנים של משאוי שנים שנים הרי אלו ינטלו שיעור גדר עשרה טפחים

ה מחצב. מקום שמוציאים ממנו המציאים, לפי שזה מיקון למרץ כשמסיר ממנה המציאים: **שלש מורביות** שלש עירמות מציאים הבולטות על המרץ. ואם כבר התחיל למצוא ממנו לפני השביעית, ופילל ממנו עשרים ושבע מציאים מותר לו לפלל ממנו בשביעית. וכל זה אם לא נתכוין למקן שדהו, אבל אם נתכוין למקן שדהו אסור: **ו** אם היה בגובה **הגדר** פחות מעשרה טפחים אסור לו להרוס אותו אף על פי שיקוד על שיגיע למרץ, שלש עוקר ממנו מציאים ומניח ממנו פחות מטפח על פני המרץ, והיינו כדי שלש יפקע השדה ויפקעו המציאים מעל פניה. והשלכה הזו כולה מבוארת:

הערות לר"ש

19 עיין במהר"י קורקוס פ"ב ה"י בביאור שיטת הר"ש והרא"ש. 20 כת"י והמהר"י לנדא. ובדפוס"י: מפרשים. 21 בכ"י: כתחלה. 22 בהג' הגר"א מוחק מ"לא יפתח" עד "ברום ג'". 23 "דבר מרובה" נמחק, ונכתב במקומו: לשון ירושלמי "יותר מכאן" (הג' הגר"א). 24 בהגהות הגר"א נוסף: אמר ר"ב הורי ר' יוסי כהדא תניא לקולא. 26 נ"ב בירושלמי (הגהות הגר"א). 27 הרע"ב. 28 היינו שאינו גדר של עשר (רד"א סופר).

ליקוטים

שיהיה בו, היינו שימצא בו כ"כ אבנים כדמפרש, שאז יתלה הרואה שעושה לצורך האבנים. ומותר לפתוח אפילו בתחלה, היינו אף שלא היה מגולה כלל. אבל בפחות מזה אין דרך לפתוח מחצב עבורם ויאמרו דלתקן שדהו עושה. דומיא דגדר אבנים במשנה דלקמן. ופי' זה מכוון יפה בלשון המשנה. (רש"ש)

בר"ש. ד"ה **מחצב. ויש [לפרש] עוד** כצ"ל. (יעב"ץ)

ו. במשנה. **גדר.** קאי גם כן אלא יפתח כו' (מ"ה), וקאמר בכאן אפילו בעשר אבנים מותר. (חידושי הגר"א)

[מכאן שייך לעיל עמוד קצא]

א. במשנה. **וקרובין דברי אלו כו'.** קמ"ל טעמא דב"ה דמשום צורך הפרי קשרו. אלא שהולכין אחרי הרוב הרגיל. עי' רפ"ב. ולא נימא דטעמייהו משום סמוכין דסמוך קרא דחג שבועות לקרא דתוספת שביעית [דכתיב (שמות לד) בחריש ובקציר תשבות, דדרשינן לתוספת שביעית ואח"כ כתיב וחג שבועות תעשה לך]. (ראמ"ה)

עין משפט נר מצוה

א מיי' פ"ג מהל' שמיטה ויובל הל' ז.

רמב"ם דפוס ישן

ה מחצב. מקום בתוך שדהו יחצב ממנו האבנים מפני שהוא יפה לארץ כשמסיר ממנו הסלע: **שלש מורביות.** שלשה גלים מן האבנים גבוהים על הארץ וכשיתחיל לחצוב מהם קודם שביעית ופסל מהם שבעה ועשרים אבן מותר לו לפסול מהם בשביעית וכל זה אם לא נתכוון לתקן שדהו אבל אם נתכוין אסור. **ו** כשיהיה בגובה **הגדר** פחות מעשרה טפחים אסור לו להרוס אותו מעיקרו אבל נוטל ממנו האבנים ומניח ממנו פחות מטפח על פני הארץ וזה כדי שלא יתקן השדה ונוטל האבנים מעל פני שדהו וזו ההלכה כולה מבוארת:

עין משפט נר מצוה

ב מיי' פ"ג מהלכות שמיטה ויובל הל' ח. **ג** מיי' פ"ג מהל' שמיטה ויובל הל' ט. **ד** מיי' פ"ג מהל' שמיטה ויובל הל' י. **ה** מיי' פ"ג מהלכות שמיטה ויובל הל' יא.

רמב"ם דפוס ישן

ז כבר נתבאר בגמ' בירושל' שרוצה לומר באמרו **זעזעתן המחרישה** שיהיו האבנים ראויין שתזעזע אותן המחרישה אע"פ שלא נזדעזעה: **גרגר של צרורות**. גל מאבנים קטנים וכל זה מבואר על העיקר שיסדנו שאסור לו תיקון שדהו: **ח מדרגות**. ידוע: **וגאיות** ידוע וכשיבנה מדרגה על הגאיות ההם ויישר אותם לתקנן:

הערות לר"ש

29 בהג' הגר"א תיבות "אינו לא" נמחק. 30 בהג' הגר"א תיבות "ולא גדר" נמחק, ונכתב במקומם: תני אמר ר"י בד"א בזמן כו' כנ"ל (במתני' ה', ור"ל דז"ש בירושלמי פחות מיכן מחצב הוא פסקא דמתני'). 31 עיין בר"ש ריש מ"ה בנוגע לגירסת הכ"י וד"ר "מצור" (רד"א סופר). 32 עיין במהר"י קורקוס פ"ב משמיטה ה"י (רד"א סופר). 33 כ"י. ובד"י: **גיאיות**. מקום גבוה. [ועל נוסח זה כתב הר"י קורקוס בפ"ב משמיטה ה"א שהוא טעות סופר, וכן היעב"ץ: זה פירוש הפוך].

לקוטים

ו. במשנה. **במה דברים אמורים מתוך כו'**. קאי אב' הבבות. (חידושי הגר"א)

ז. במשנה. **אבנים שזעזעתן כו'**. דהנך בבות דלעיל דעתו לקבען בתוך שדהו קודם שביעית ועתה מסירן, נראין כעושה לצורך הארץ, אבל באלו לא היה רצונו לקבען, וכן במכוסות לא ידע מהן. (חידושי הגר"א)

אבנים כו' אם יש בהן שתים כו'. תימה למה יקל כאן יותר מגדר דלעיל דבעינן עשרה. ולכן היה נ"ל דבאמת כאן חמור כיון דהם במחובר, (עתוי"ט ד"ה המסקל), ואינו מותר אלא אותן השתים בלבד. וכ"מ לשון הרמב"ם בחבורו פ"ב שבדין גדר כתב (בהל' ז) ורוצה ליטול כל אבניו. ובדין שלפנינו כתב (בהל' ט) מותר ליטול אותן. ואולי גם רבי [מסדר המשנה] כיון לזה דשם אמר שיש בו וכאן אם יש. והוא ידע דרכי הלשון אף שמאתנו נעלמו (עמש"כ במהדורות בס' נת"ע ד' קי"א א') אולם מסתפינא מהר"ש שלא הבין כן. (רש"ש)

המסקל. פי' שמסיר מכשולים שלא יכשל בהן, כמו סקלו מאבן כו' (ישעיה ס"ב י'), דאין לחשדו (חידושי הגר"א). **המסקל כו'**. ע' תוי"ט שהביא לשון הירושלמי, ותמה על הרמב"ם בחבורו שהשמיטו. ובאמת קושיית הירושלמי נפלאה, דהא יש לנו הרבה מה שמותרין בתוספת שביעית ואסורי בשביעית עצמה. וכן הר"ש ושנות אליהו לא הביאוהו (רש"ש). **וכן גרגר**. גם כן אין לחשוד, דבאלו ודאי לא היה דעתו לקבען שם (חידושי הגר"א). **אם יש**. קאי גם כן אמסקל (חידושי הגר"א).

מייתי הא דתנן בפרק י"ד דתלות (מ"ח) כמה ממרו חז"ל מביא את הטומאה בכל שהוא, וזה שנשנה [מן הפתח] ג' נדבכין שהן י"ב טפחים. ופריך ממתני' דתנן שיעור גדר עשרה טפחים מה תלן קיימין אם כשהיו ג' נדבכין ניתני ח' טפחים, אם כשהיו ג' ניתני שיש עשר טפחים. אמר רבי יוסי [נמ"ו] תני טפח לקימות מכאן ותני טפח לקימות מכאן וכן לחבירה, נמצאו שלשה נדבכין של עשרה טפחים: **פחות מ**(י)**כן מחצב**. ומינו טוטו כולו אלא גוממו וממית מן הסלע נתרך טפח כדי שלא יהא לזוז לזריעה. ובירושלמי (שם) למדנין פחות מיכן מינו לא[29] מתצב ולא גדר[30]: **במה דברים אמורים**. הכי אלא יפתח מתצב והכי לגוממו: **מה שהוא רוצה יטול**. אלא מיחזי כמתקן שדה כיון דאלו לזריעה הוא. ואפילו נשלו נמי לדיליה הוא. ואפילו נשלו נמי לא מיחזי כמתקן שדה כיון דאלו לזריעה הוא. הכי גרסינן בירושלמי: **בשדה שלו**. דאמרי אינשי מתקן שדהו הוא. **אבל מתוך של חבירו מה שהוא רוצה ליטול יטול**. ומתוך שלו נמי **בזמן שלא התחיל בו מערב שביעית אבל אם** וכו'. **זז אבנים שזעזעתן המחרישה**. גרסינן [בירושלמי] לא סוף דבר שזעזעתן המחרישה אלא אפי' מחרישה עתידה לזעזעתן. ובתוספתא (פ"ג) תניא אבנים תושבות ומחרישה[3] מזעזעתן. **או שהיו מכוסות** בעפר **ונתגלו**. אלא[4] תושבות הם. **אם יש בהן** מלשון (עזרא ו) נדבכין די אבן גלל תלת[א][1]. **פחות מיכן מחצב**. ירושלמי. פחות מיכן אינו לא גדר ולא מחצב ואינו נוטלו כולו אלא גוממו ומניח הסלע בארץ טפח כדי שלא יהא ראוי לזריעה. **בד"א**. שגוממו ולעיל שאמר אינו נוטל [אם][2] אינו כ"ז אבנים. **בשדה שלו**. דאמרי אינשי מתקן שדהו הוא. **אבל מתוך של חבירו מה שהוא רוצה ליטול יטול**. ומתוך שלו נמי **בזמן שלא התחיל בו מערב שביעית אבל אם** וכו'. **זז אבנים שזעזעתן המחרישה**. גרסינן [בירושלמי] לא סוף דבר שזעזעתן המחרישה אלא אפי' מחרישה עתידה לזעזעתן. ובתוספתא (פ"ג) תניא אבנים תושבות ומחרישה[3] מזעזעתן. **או שהיו מכוסות** בעפר **ונתגלו**. אלא[4] תושבות הם. **אם יש בהן שתים**. פי' ובכל אחת ואחת **משוי ב' חרי אלו ינטלו**. **המסקל שדהו**. בלע"ז ציאיספוטרא פי' מלקט אבנים מן השדה. **נוטל את העליונות ומניח את התחתונות הנוגעות בארץ**. וכן **גרגר** פי' גל **של צרורות** (וכו'). צרורות קטנים שהן כגרגרין מלשון שנים שלשה גרגרים. **אם יש תחתיהן**. פי' אם הן צבורין על גבי הסלע או על גבי קש ינטלו כולן. **ח אין בונין מדריגות**. פי' [גדר מאבנים][5]. **על גבי גאיות**. פי' גיא מלשון כל גיא ינשא (ישעי' מ). **ערב שביעית משפסקו גשמים**. כדי שלא יכנס שם אדם לשתות המים. **מפני שהוא מתקנו**. להשקות מן המים את שדותיו בשביעית. **אבל בונה הוא בשנת שביעית**

פחות מיכן מחצב וגוממו עד פחות מהארץ טפח [ב]בד"א מתוך שלו אבל מתוך של חברו מה שהוא רוצה יטול בד"א בזמן שלא התחיל בו מערב שביעית אבל אם התחיל בו מערב שביעית מה שהוא רוצה נוטל: ז [ג]אבנים שזעזעתן המחרישה או שהיו מכוסות ונתגלו אם יש בהם שתים של משאוי שנים שנים הרי אלו ינטלו [ד]המסקל את שדהו נוטל את העליונות ומניח את הנוגעות בארץ וכן גרגר של צרורות או גל של אבנים נוטל את העליונות ומניח את הנוגעות בארץ אם יש תחתיה סלע או קש הרי אלו ינטלו: ח [ה]אין בונין מדרגות על פי הגאיות ערב שביעית משפסקו הגשמים מפני שהוא מתקנן לשביעית אבל בונה הוא

לא מיחזי כמתקן (כיון להמחיל) [כשהתחיל] **מערב שביעית**: ז **שזיעזעתן המחרישה**. ממדנין בירושלמי (הל' ה') לא סוף דבר שזיעזעתן אלא אפילו מחריסה עתידה לזעזען. **ובתוספתא** (פ"ג) קתני מתני' המוסגות כלומר שמיסם מלורי(ך)[31] שהרי מלשון גר ומוסג (נחמיה כד): **של משוי שנים**. שכבל אחת [יש] משוי ג' גי אלם: **ינטלו**. כולן אגב אותן שיש. הלא מיחזי כמתקן שדה: **המסקל**. (שמעציר) [שמסלק] המניח מן השדה, מלשון סקלו מאבן (ישעיה סב): **ומניח את המתמוות הנוגעות בארץ**. דבכי הא גוונא לא מיחזי כמתקן שדה: **גרגר של צרורות**. גל של מניח קטנות, מלשון שיש שלשה גרגרים בראש אמיר (שם יז): **אם יש תחתיהן סלע או קש**. לא מיחזי כמתקן, כיון דתין (כלי)[32] המקום ראוי לזריעה: **ח אין בונין [מדרגות]**. מעלות: **על פי הגיאיות**. שלא יחליקו בירידתן לקמת המים שמתקבלו [בעמק], דלגבי כמתקן להשקות בהן שדותיו בשביעית: **גיאיות**. מלשון כל גיא ינשא[33] (ישעיה מ):

פירוש מהר"י בן מלכי צדק

שתים. פי' ובכל אחת ואחת **משוי ב' חרי אלו ינטלו**. **המסקל שדהו**. בלע"ז ציאיספוטרא פי' מלקט אבנים מן השדה. **נוטל את העליונות ומניח את התחתונות הנוגעות בארץ**. וכן **גרגר** פי' גל **של צרורות** (וכו'). צרורות קטנים שהן כגרגרין מלשון שנים שלשה גרגרים. **אם יש תחתיהן**. פי' אם הן צבורין על גבי הסלע או על גבי קש ינטלו כולן. **ח אין בונין מדריגות**. פי' [גדר מאבנים][5]. **על גבי גאיות**. פי' גיא מלשון כל גיא ינשא (ישעי' מ). **ערב שביעית משפסקו גשמים**. כדי שלא יכנס שם אדם לשתות המים. **מפני שהוא מתקנו**. להשקות מן המים את שדותיו בשביעית. **אבל בונה הוא בשנת שביעית**

1 כנדצ"ל. 2 ר"ק כהנא. 3 בתוספתא כ"י: שהמחרישה. 4 ר"ל אבל "תושבות" הם דהיינו שהמחרישה מזעזעתן (הגרנ"ז). 5 עיין מלאכ"ש.

פירוש הרא"ש

פחות מכאן. כגדר או כמתצב אינו נוטל כולו אלא גוממו ומניח מן הסלע נתרך כדי שלא יהא לזוז לזריעה: **במה דברים אמורים**. הכי אלא יפתח מתצב והכי לגוממו: **מה שהוא רוצה** (ל)**יטול**. אלא מחזי כמתקן שדה כיון דאלו לזריעה הוא ואפילו נשלו נמי לא מחזי כמתקן שדה כיון שהמחיל מערב שביעית. ופירוש הרמב"ם ז"ל שפירשהו למעלה לא יתכן לפי מאמרו זה: **ז אבנים** וכו'. ירושלמי. לא סוף דבר שזעזעתן אלא אפי' המחריסה עתידה לזעזעתן יכולין כולן אינו נראה כמתקן שדהו: **גרגר של צרורות**. גל של מניח קטנים מלשון שנים שלשה גרגרים בראש אמיר: **אם יש תחתיהן סלע או קש**. אלא מחזי כמתקן שדהו כיון שאין המקום ראוי לזריעה: **ח גיאות**. הם גומות מלשון כל גיא ינשא (ישעי' מ), ומתמלאו מים בימות הגשמים ואחר שנתמלאו מים עושים מדרגות לרדת ולעלות לשאוב מים להשקות שדהו: **מפני שמתקנו**. להשקות שדהו בשביעית. וגם כוונן גדר שניד הגיח שלא יכנס שם אדם לקמת **המסקל**. פי' שמסיר מכשולים שלא יכשל בהן, כמו סקלו מאבן כו' (ישעיה ס"ב י'), דאין לחשדו (חידושי הגר"א). **המסקל כו'**. ע' תוי"ט שהביא לשון הירושלמי, ותמה על הרמב"ם בחבורו שהשמיטו. ובאמת קושיית הירושלמי נפלאה, דהא יש לנו הרבה מה שמותרין בתוספת שביעית ואסורי בשביעית עצמה. וכן הר"ש ושנות אליהו לא הביאוהו (רש"ש). **וכן גרגר**. גם כן אין לחשוד, דבאלו ודאי לא היה דעתו לקבען שם (חידושי הגר"א). **אם יש**. קאי גם כן אמסקל (חידושי הגר"א).

לא יסמוך בעפר לפ יפנה העפר לאותו הגיגית כדי שיזוח פניו. **וחייץ** מאימה, ר״ל להבדיל אותו הגיגית מכלל השדה. והאבנים שהן קרובות לפי הגיגית נאותן **שהוא יכול** להושיט ידו וליטלן הרי זה מותר לו לקחתם, ומה שפי אפשר ליטלן עד שירד לגיגית הרי זה מקום לקחתם, מפני שכשגרמה אותו גאלן לרדת או לגלגל עלמו ולקחת אותם אנו אומרים שלקחן שדהו נתכוין: **ט** כבר אמר לעיל (מ״ו) שמה דבריס אמורים ממוך שלו אבל ממוך של חבירו מה שהוא רוצה יטול, ואמר כאן כי **קבלן** והוא המקבל שדה לעבד אותה דינו כדין מביא ממוך של חבירו שיש לו להניח מכל מקום ובכל מדה שיהיו האבנים. והלכה כר׳ יוסי: **י מתקינו** מייסרו

בשביעית משפסקו הגשמים מפני שהוא מתקנן למוצאי שביעית ולא יסמוך[4] בעפר○ אבל עושה○ הוא חייץ וכל אבן שהוא יכול לפשוט את ידו וליטלה הרי זו תנטל: ט [5]אבני כתף באות מכל מקום. והקבלן מביא מכל מקום. ואלו הם אבני כתף כל שאינה יכולה להינטל באחת יד דברי ר״מ רבי יוסי אומר [7]אבני כתף כשמן כל שהן נטלות ב׳ ג׳ על הכתף: י [8]הבונה גדר בינו ובין רשות הרבים מותר להעמיק עד הסלע ולא יסבוך בעפר. מס נפ להיות סוכר[33] מקום ילילת המיס בתגיים לפ ימן עפר וטיט בין התגיים, משום דמיחזי כפי שמתכוין להסקות מהן שדותיו: יסבוך. מלמן נאמו בסנך בקרניו (בראשית כב): **אבל עושה הוא חייץ.** תגיים סקורות זו על זו כעין גדר גלף עפר וטיט. וכירושלמי (סל׳ ו) אמרינן כדכתיב והוא נותה מין (יחזקאל יג): **כל אבן.** שאפשהו, אפילו קטנה מס הוא **יכול לפשוט ידו וליטלה** ולנמות נה גדר של תגיים, כגון שמסוכין לגדר: **הרי זו תנטל.** שהגדר מוכתח עליו ללנמות גדרו וטוללה ולא לתקן השדה: **ט באות מכל מקום.** אפילו ממוך שלו, דמילע ילעי לתגיין קנעי להו ולא לתקן השדה: **והקובלן.** מלמן מקבלי קיבולת (מועד קטן יג.), שדלכו לעשות תגיים בקבלנות[34]: **מביא מכל מקום.** ואפילו

ולא יסבוך בעפר. מס נפ להיות סוכר[33] מקום ילילת המיס בתגיים לפ ימן עפר וטיט בין התגיים, משום דמיחזי כפי שמתכוין להסקות מהן שדותיו: יסבוך. מלמן נאמו בסנך בקרניו (בראשית כב): **אבל עושה הוא חייץ.** תגיים סקורות זו על זו כעין גדר גלף עפר וטיט. וכירושלמי (סל׳ ו) אמרינן כדכתיב והוא נותה מין (יחזקאל יג): **כל אבן.** שאפשהו, אפילו קטנה מס הוא **יכול לפשוט ידו וליטלה** ולנמות נה גדר של תגיים, כגון שמסוכין לגדר: **הרי זו תנטל.** שהגדר מוכתח עליו ללנמות גדרו וטוללה ולא לתקן השדה: **ט באות מכל מקום.** אפילו ממוך שלו, דמילע ילעי לתגיין קנעי להו ולא לתקן השדה: **והקובלן.** מלמן מקבלי קיבולת (מועד קטן יג.), שדלכו לעשות תגיים בקבלנות[34]: **מביא מכל מקום.** ואפילו

מה יעשה בעפר צוברו ברשות הרבים ומתקנו דברי ר׳ יהושע

שינויי נוסחאות: 4 נ״א יסבוך (דפוס וילנא).

פמומות מאגני כתף למין כוומו אלא לקבץ תגיים, ואפי׳ מגיע מעדות שלו שרי, לפי שעדות אחריס לפי׳ אינו קובלן שרי כדאמן לעיל (מ״ו) דאמוך של חבירו מה שהוא רוצה יטול. ויש מפרשים **קובלן** שקיבל שדה נאריסות, אלא משום הפי שדה כשלו, ונוטל ממנו אפילו קטנות, אף על פי שהוא אריס נה: **י מותר להעמיק עד הסלע.** ולא חייגין לילמא מיפלוך וחרע ליה. פי נמי לא גזרינן אטו עודר בשדה. ואמרינן בירושלמי (הל׳ ז) אמר רבי יוחנן לא שנו אלא בינו לבין רשות הרבים, אבל בין רשות לרשות הרבים וליכא למיגזר[35] מידי, אבל בינו לבין חבירו אסור בשביעית, אבל במועד אפילו בינו לבין רשות הרבים אסור. ותנן נמי בפ״ק דמו״ק (דף ו: ע״ס) ומקרין את הפרצה במועד ובשביעית בונה כדרכו, ומפרש בגמרא כילד מקרין: **צוברו** לעפר **ברשות הרבים ומתקינו** לרשות הרבים: וכן לענין סיקול נמי בשאר שבעה פליגי בתוספתא (פ״ג), דגזר רבי עקיבא משום דכל מתקני הדרכים מקלקלים מתלה על מנת לתקן, שמסירין העפר והטיט שנשקעין בהן העוברים או מניחים עפר ואבנים בתמלע רשות הרבים למלאות הגומות והפחתים או מאספין האבנים שנתקלין בהן בני אדם, ומייתינן ליתיר הבא לתקן למאי הלד ומימלך. והכי תניא (שם) מסקלין לרך רשות הרבים לבני ר׳ יהושע רבי עקיבא אומר אמין לו רשות לקלקל כך לא יסקל. ואם סיקל יוציא ליס או יהנה או למקום הטהרתן, מפני דרך היתיר[36] ומפני

פירוש מהר״י בן מלכי צדק

משפסקו גשמים. פי׳ מעצרת ואילך. **מפני שהוא מתקנן למוצאי שביעית. ולא יסבוך בעפר.** כלומר הבניין[1] שעושה בשביעית לא יעשהו בעפר פי׳ לא יסתום האויר שבין אבן לאבן בעפר. **אבל עושה הוא חייץ.** גרסי׳ בירושלמי מהו חייץ, חייץ ליה, כמה דאת אמרת והוא בונה חייץ. פי׳ קיר אבנים בלא סיבוך עפר ובלשון ישמעאל חייט. **כל אבן שהוא יכול לפשוט את ידו וליטלה הרי זו תינטל.** לבנות בו מדריגתו. ואכתי צריכה עיונא כל זו המשנה. **ט אבני כתף באות מכל מקום.** פי׳ ואפי׳ מתוך שלו. **והקובלן.**

1 עיין רש״ס.

פירוש הרא״ש

המים, וכשגזרה אומו **לא יסבוך בעפר.** לפ ימים עפר וטיט בין אבן לאבן כדי שיהו נאחזין זה בזה מלשון (בראשית כג) נאחז בסנך: **אבל הוא עושה חייץ.** תגיים סקורות זו ע״ג זו גלף עפר וטיט כדכתיב והוא נותה מין: **כל אבן שיכול לפשוט ידו.** ממקום שהוא נותה וליטלה גרלה לגלורך בניינו הוא טוללה ולא כדי לתקן השדה: **ט באות מכל מקום.** אפילו ממוך שלו למידע ילעי לתגיין מוסר בירושלמי דילמא מיפלוך וחרע ליה: **צוברו ברשות הרבים.** ואם״כ טוללו[ן] משם וממקנו:

עין משפט נר מצוה

ו ז מיי׳ פ״ג מהל׳ שמיטה ויובל הל׳ יג. ח מיי׳ פ״ג מהל׳ שמיטה ויובל הל׳ יד.

רמב״ם דפוס ישן

לא יסמוך בעפר. ר״ל לא יחזיר העפר לגאיות ההם כדי שישוה פניהם: **וחייץ.** הוא מחיצה ר״ל להבדיל אותו הגיא מכל השדה והאבנים שיהיו קרובים ע״פ הגאיות כדי שיוכל להושיט ידו ולקחתם מותר לו לקחתם ומה שלא אפשר לקחתם עד שירד בגיא אינו מותר לו לקחתם מפני שכשנראה אותו יורד או ישלשל עצמו לקחת אותם אמר שהוא לתקן שדהו נתכוין: **ט** כבר נאמר באשר הקדמנו בד״א מתוך שלו אבל מתוך של חברו מה שהוא רוצה יטול. והוא אמר עתה **שקבלן** והוא שוכר הארץ לעבוד אותה דינה כדין מביא מתוך של חברו שהוא מביא מ״מ ואי זה שיעור שיזדמן לו מהאבנים והלכה כר׳ יוסי: **י מתקנו.** מיישר אותו ומתקנו.

הערות לר״ש

33 כ״י. ובד״י: להיות סובך מקום. 34 כ״י. ובדפוס״י: בקיבולת. 35 בד״י נוסף: טפי. 36 כ״י. ובד״י: דרך הישר. ועיין בחסדי דוד.

ליקוטים

ח. במשנה. **ולא יסמוך בעפר.** שלא יתקן המדרגות בעפר. (חידושי הגר״א)

אבל עושה. פי׳ המדרגות. (חידושי הגר״א)

[מכאן שייך לעיל עמוד קצח]

ד. במשנה. **מזהמין את הנטיעות.** עי׳ פי׳ הרמב״ם. וכתב עליו התוי״ט ואע״ג דנשמעינהו מן מעשנין דמ״ב י״ל דה״א כו׳. אבל מ״מ יוקשה דליתני הא דמזהמין שמה בהדי מעשנין, וכה״ג הקשה בעצמו לעיל במסקלין. אמנם במחב״ת לא דק בלשון המשנה שאמרה את הנטיעות דמשמע [דוקא נטיעות אבל] זקנים לא (עי׳ בפרק דלעיל), והחילוק נ״ל דעישון הוא לתולעים שבפירות, וזיהום הוא לתולעים שבאילנות וכמו שהם בפי׳ הרמב״ם. ובמה שכתבתי מיושב נמי מה שהקשו הרא״ש והתוי״ט על פי׳ הר״ש בהא דוקוטמין אותן דהיינו מאבקין, דעל כרחך יש חילוק ביניהם מדלא שרינן קטימה אלא לנטיעות. (רש״ש)

וקוטמין. ראשי הענפים ביד. (חידושי הגר״א)

עין משפט נר מצוה

ט מיי' פ"ג מהל' שמיטה ויובל הל' יד. י מיי' פ"ח מהל' שמיטה ויובל הל' טז סמג לאוין רסו רסז.

רמב"ם דפוס ישן

רבי עקיבא אוסר ליישר ולתקן רשות הרבים ולא לקלקל שכשיישר אותו ויסיר האבנים יצטרך להשליכם אל מקום אחר ונמצא מקלקל אלא אם יהיה לוקט מהם האבנים ויסיר המקולקל וישליך מה שהסיר ויטילהו בים או באשפתות וכן הוא מבואר בגמ'. והלכה כרבי עקיבא:

פ"ד **א הגם**. הגדול. כבר פירשנוהו פעמים (פ"ב מ"ד ומ"ה דתמאי) ותיקון זה המשנה כך הוא בראשונה היו אומרים מלקט אדם עצים ואבנים ועשבים מתוך שלו הגם הגס כדרך שהוא מלקט משל חבירו בין דקין בין גסים ע"פ מה שהקדמנו שמתוך שהם של חברו אין עליו חובה וכאשר רבו העוברים על החוק והיו מפנין שדותיהן ואומרים הגס אנחנו מפנין מהעשבים והאבנים אסרו שלא ילקט אדם משדהו דבר לא גס ולא דק אבל מלקט משדה חברו: וענין **שלא בטובה**. בלא הסכמה בין שניהם כגון שיאמר לחבירו תלקט אתה משדי ואני אלקט משדך או אעשה לך ענין פלוני או אגמלך עליו וכל ההולך על ענין זה וזה פירוש בטובה ויש לך לשמרו בלבבך ואל אצטרך לשנות פירושו:

הערות לר"ש

פ"ד 1 פי' מהר"א פולדא מן ההפקר דוקא (דפוס וילנא).

הערות לרא"ש

1 וקשה לי, והלא יחשדו אותו בני אדם ששכר פועלין לתקן השדה כדי לזורעה כיון שמלקטין הדקין. ועוד חיישינן שמא יערימו בעלי בתים, יאמר אחד לחברו תלך אתה לשדה שלי ואני בשלך, וילקטו אחד לחברו הדקין, ונמצא מתק[נ]ין השדה זה לזה וזה לזה, וצ"ע (חידושי רבי מרדכי רומאנו).

לִיקוּטִים

י. במשנה. **וכן החופר**. קאי אצוברו בתוך שדהו. (חידושי הגר"א)

לְךָ הַרְגִּיס וּמִפְּנֵי הַעֹפֶר: **מה יעשה בעפר.** אֲלִיבָא דְּר' עֲקִיבָא: **צוברו לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ כְּדֶרֶךְ הַמְּזַבְּלִים.** דִּתְנַן לְעֵיל (מ"ג) ג' מַשְׁפּוֹת לִגְיתָ סָאִים. וּמַמְרִין בֵּירוּשָׁלְמִי (שם) רַבִּי מְנִינָא נְעִי עַד שֶׁלֹּא פִּסְקוּ עוֹנְדֵי עֲבוֹדָה מִהוּ [שֶׁהוּא מוּתָר] לִנְסֹר עֵפֶר מִמּוֹ שֶׁהוּא כְּדֶרֶךְ הַמְּזַבְּלִין: **וכן החופר בור שיח ומערה.** פְּלִיגִי נְשָׂאוֹ יוֹמוֹ הַשָּׁנָה, לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לוֹכְרוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וּלְבַנְדּוֹ שֶׁיִּתְקַנְּנוּ, וּלְרַבִּי עֲקִיבָא אַף עַל פִּי שֶׁדַּעְתּוֹ לְתַקֵּן לְמוֹר שֶׁלֹּא לוֹכְרוֹ בִּרְשׁוּתוֹ:

סליק פירקא

פ"ד **א ירושלמי** (הלכה ז). מ"ר יוֹנָה הָכֵן לוֹרְכָא מְנַיְמִינָן, בִּרְשׁוּתָא הָיוּ אוֹמְרִים מִלְּקֹט מִדַּס עֵיסִים וּמַעֲשִׂים מִתּוֹךְ שֶׁלּוֹ אַף הַגַּס כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא מִלְּקֹט מִתּוֹךְ שֶׁל חֲבֵירוֹ אֵין דִּקִּין בֵּין גַּסִּין, מִשָּׁם לְהֵיוֹת מִלְּקְטִין דַּק מִתּוֹךְ שֶׁל גַּס כְּדֵי שֶׁיְּהֵא גַּס מִתּוֹךְ שֶׁל דַּק, אֲבָל לוֹקֵט מִשֶּׁל חֲבֵירוֹ: **ושלא בטובה** וְעַיִן שֶׁלֹּא בְּטוֹבָה בְּלֹא הַחֹזֶק טוֹבָה, וְהַיְינוּ שֶׁלֹּא יֹאמַר לְחֲבֵירוֹ לְקֹט מִשָּׂדַי וַאֲנִי כְּמוֹ כֵן אֶלְקֹט מִשָּׂדְךָ, אוֹ תַּעֲשֶׂה לְךָ מַשְׂאֵלָה פְּלוֹנִית, אוֹ שֶׁתַּעֲשֶׂה עִמָּךְ טוֹבָה גַּם אַתָּה, וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה, וְכָל הוּא בְּטוֹבָה, וְחִלּוּק זֶה וְלֹא נִזְכַּרְתִּי מִשֶּׁהֵבִיאוֹ כָּאן לֹא גַּם וְלֹא דַּק, אֲבָל לוֹקֵט מִשֶּׁל חֲבֵירוֹ:

ספר

דרך אמונה

על הרמב"ם

הלכות שמיטה ויובל

מאת רשכבה"ג מרן שר התורה

הגאון רבי **חיים קניבסקי** שליט"א

מהדורת שיח אמונה

עם ביאורים והערות, תשובות והוראות
משאר ספרי רבינו ומגדולי הפוסקים

נערכו על ידי חבר תלמידי חכמים בראשות בנו

הגאון רבי **יצחק שאול קניבסקי** שליט"א

מכון להאדרת ספרי מרן רשכבה"ג
הגר"ח קניבסקי שליט"א

בני־ברק • ערב שנת השמיטה ה'תשפ"ב

בחוברת זו נדפסו רק העמודים השייכים ללימוד החודשי, עם עמודי ההערות המקבילים. בכל מקום בו צוין "המשך במילואים" וכן בחלק מהמקומות בהם צוין "המשך בעמוד הבא", ניתן למצוא את ההמשך בספר "דרך אמונה" החדש, מהדורת "שיח אמונה".

מכון להאדרת ספרי מרן רשכבה"ג
הגר"ח קניבסקי שליט"א
03-30-777-00
siach2323@gmail.com

© כל הזכויות שמורות

אין להדפיס, לצלם או לאכסן ספר זה או חלק ממנו
בכל אמצעי שהוא ללא רשות מהמו"ל

סדר ועימוד: גיוון עימוד ועיצוב מקצועי 052-768-2971 כריכה ושערים: נ. ויסקופף הדפסה וכריכה: דפוס אלון 02-5388938

ספר

דרך אמונה

והוא פירוש וביאור על ספר

משנה תורה סדר זרעים

אשר חיבר הנשר הגדול **רבנו משה ב"ר מיימון** זצ"ל

הלכות שמיטה ויובל

(כולל כל דיני שביעית, עבודה ואכילתו בקדושה, ושמיטת כספים, ודיני יובל,
שדה אחוזה, בתי ערי חומה, ערי הלוים)

והביאור נקרא **דרך אמונה** לבאר כל דברי רבנו הרמב"ם ז"ל מלוקט מספרי רבותינו המפרשים ז"ל, ומביא גם דעת יתר רבותינו הראשונים ז"ל בדינים אלו וגם מראה מקומות של כל הדינים שביארו רבותינו האחרונים ז"ל ובפרט מספרי מרן בעל החזו"א זצ"ל ומסקנתו בלשון צח וקצר למען ירוץ כל קורא בו ויוכל כל אחד לחזור על הלכות זרעים בזמן קצר בעזה"י:

עוד צירפתי בצדו כמה ענינים נחוצים ובשם **ביאור ההלכה** נקרא ובו מבואר כמה פעמים דברי ההלכה המובא בקיצור בדרך אמונה ממקורו וטעמו וראיתו, גם מפלפל בסוגיות הגמ' השייך להלכות אלו, וגם מה שהי' לי להעיר בדברי רבותינו ז"ל ולבאר מה שצריך ביאור:

גם תחת הדרך אמונה פתחנו שער רחב בשם **ציון ההלכה** ובו יצוין על כל דיבור ודיבור לדעת מבטן מי יצאו הפנינים האלו, גם לפעמים איזה הערות קצרות אשר לא נכנסו בביאור ההלכה וקנו מקומן כאן:

אמנם מבואר בההקדמה כי ח"ו להורות הלכה למעשה מספר זה כי לא נועד הספר רק בשביל לחזור ההלכות בקיצור למען יזכרוהו, וגם למצוא כל דין בנקל היכן מקומו, אך כשנוגע למעשה צריך לעיין כל דין במקורו או לשאול למורה הוראה:

חיברתי בעזה"י שי"ח בהגרי"י זללה"ה

שנת תשפ"א לפ"ק
נדפס בעיה"ק בני ברק ת"ו

שיח אמונה

הלכות שמיטה ויובל פרק שני

[דר"א ס"ק א]

אֲבָל עַל פֶּתַח חֲצֵרוֹ[1] מֻתָּר לוֹ לַעֲשׂוֹת אַשְׁפָּה[2] וְכוּ', אֶלָּא אֶת הַהַנָּחָה בַּשָּׂדֶה[3].

1) כלומר (זיו הים פ"ג ה"א אות ה), בחצרו ודאי מותר לשים אשפה, שאינו נראה כמזבל, אבל כשמוציא את האשפה לפתח חצרו נחלקו בירושלמי (שביעית פ"ג ה"א), וי"א שאסור לעשות כן, היות שכשצובר האשפה בפתח החצר הסמוך לחוץ, נראה כעומד להוציא את האשפה לאחר מכן לשדה, ולהלכה מותר אף להוציא את האשפה לפתח חצרו, וראה חזו"א (סי' יח ריש ס"ק ז). וחצר שהיא כעין שדה וראוי לזרוע בה, צידד הגרש"ז אויערבאך (מנחת שלמה שביעית פ"ג מ"א) שמ"מ מותר להוציא את האשפה מביתו לחצרו אף בזמן שאסור לעשות אשפה בשדה, משום שלא חייבוהו חכמים להשאיר את הזבל בביתו.

2) ולענין הנחת הזבל במקום אחר מחוץ לפתח חצרו, כתב רבינו (שערי אמונה פ"ג מ"א ד"ה שם חוץ) שיש להסתפק בדעת הרמב"ם (פיה"מ שם) אם מותר לעשות כן, ומה שאסרו הוא רק הנחת הזבל בשדה עצמו, או שאסור לעשות כן משום שהוא נראה כמכין את הזבל לזבל בו, והתירו רק להניח את הזבל סמוך לפתח חצרו, אבל בכל מקום אחר אסור. ואם מוציא את הזבל למקום מחוץ לחצרו כדי שיהיה נישוף ברגלי ההולכים, מבואר בפאת השלחן (בית ישראל ס"ק א) שמותר, ואין חוששים למראית העין שיאמרו העוברים ושבים שעושה כן כדי לזבל את שדהו.

3) והטעם כתב רבינו (שערי אמונה שם ד"ה שם על פתח), שכשעושה אשפה בשדה, ונוהג כדרך העומדים לזבל שדה, שצוברים את האשפה שם בתחילה, יתכן שיחשדו הרואים שעושה כן כדי לזבל עתה לצורך השביעית, אבל את ההוצאה לחצרו או לרשות הרבים, שהיא לפני הולכת הזבל לשדה, לא אסרו מטעם זה, שאין לחוש שיתלו הרואים שעושה כן כדי לזבל עתה, כיון שפעולה זו רחוקה מפעולת הזיבול, והזבל אינו נמצא בשדה.

ואם יש לו מחסן בקצה שדהו, והדרך להניח שם את הזבל העומד לזיבול השדה, כתב רבינו (מכתבים, כת"י) שמסתבר שיש להחמיר שלא להניח שם את הזבל, שאף דבר זה נחשב כהנחה בשדה.

ולהוציא מביתו וחצרו ולהוליך למקום אחר, כתב בזיו הים (פ"ג ה"א אות ה) שמשמע מדברי החזו"א (המובאים בדר"א) שמותר, כי לא אסרו אלא את ההנחה בשדה, אבל עצם הולכת הזבל לא נאסרה, אע"פ שיכולים הרואים לחשוד בו שמוליכו כדי לזבל את שדהו.

[דר"א ס"ק ב]

לִהְיוֹת נְשׂוֹף בְּרַגְלֵי אָדָם וּבְרַגְלֵי בְּהֵמָה[4].

4) הוצאה זו היא להכשר הזבל, שמוציאו באופן שניכר שאין מטרתו כדי להשאירו שם או להעבירו למקום אחר, אלא מעמידו במקום הילוך אדם ובהמה כדי שידרסו עליו, ויהא ראוי לזבל בו את השדה אח"כ. ומותר להוציא את הזבל לצורך זה אף בשביעית. ובטעם הדבר כתב רבינו (שערי אמונה פ"ג מ"א בר"ש ד"ה מאימתי) שאף שניכר שכוונתו להכין את הזבל כדי לזבל בו את השדה אח"כ, י"ל שעושה כן לצורך מוצאי שביעית, ולכן אין לאסור מטעם מראית העין.

[דר"א ס"ק ג]

שֶׁנָּהַג תּוֹסֶפֶת שְׁבִיעִית[5] וְכוּ', וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִפְרֹק אֶת הַמַּשְׁפֵּלוֹת[6] דְּהָוֵי מְזַבֵּל מַמָּשׁ[7].

5) והטעם, כתב החזו"א (סי' יח ס"ק ז) שכיון שעדיין לא הגיעה השנה השביעית, אין דיניה מורגלים בפי בני אדם, ואין מצוי שיהיה חשד בעיני בני אדם שעושה כן לצורך השביעית. עוד טעם כתב בזיו הים (פ"ג ה"א אות ט), שאסרו חכמים רק בשביעית, שיתלו שהוא מזבל עתה באיסור, ואינו מוציא לצורך השנה הבאה, אבל בתוספת שביעית אין לאסור מטעם זה, כי עדיין לא הגיע הזמן לזבל עבור השביעית, וכיון שבהכרח יש לתלות שעושה כך לצורך הפעם הבאה, יוכלו לתלות שעושה לצורך מלאכת היתר בשמינית, ולא יחשדוהו שדעתו לאיסור. וראה ציה"ל (ס"ק ג), שלדעת רבינו נתן אסור להוציא זבלים לאשפתות בתוספת שביעית.

6) דהיינו הקופות שבהן מונח הזבל.

7) ואף אם מניח את המשפלות בתוך השדה ומשאיר את הזבל בתוך המשפלות, כתב רבינו (מכתבים, כת"י) שמסתבר שיש לאסור, כיון שמניח את הזבל בשדה עם המשפלות, וההיתר הוא רק כשמסיעו להוליך את הזבל במשפלות עד השדה, אך לא כשמניח את המשפלות עם הזבל בתוך השדה.

[דר"א ס"ק ד]

מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כִּמְזַבֵּל שָׂדֵהוּ[8].

8) בביאור חשש זה, הסתפק הגרש"ז אויערבאך (מנחת שלמה שביעית פ"ג מ"א) אם כוונת הרמב"ם שיחשדו שעתה דעתו לזבל השדה ולשם כך מוציא הזבל, או כוונתו שמוציא את הזבל לשדה כדי לזבל אותה לאחר מכן, והנפקא מינא הוא באופן שמוציאו לשדה שאינה צריכה זבל, ויש לו שדה אחרת הצריכה זבל, וראה בביאורים לציה"ל להלן (ס"ק יא).

[ציה"ל ס"ק א]

פְּאַת הַשָּׁלְחָן[9] וּכְמַאן דְּמַתְיר בִּירוּשָׁלְמִי[10].

9) בית ישראל (ס"ק א).

10) פ"ג ריש ה"א.

[ציה"ל ס"ק ב]

וּמַה שֶּׁכָּתַב מִשְּׁנָה רִאשׁוֹנָה[11] דְּעַל יְדֵי גּוֹי בְּשָׁלִיחוּת יִשְׂרָאֵל מֻתָּר לְהוֹצִיא[12] צ"ע, וְעַיֵּן בִּירוּשַׁלְמִי פֶּרֶק ג' הֲלָכָה א'[13].

11) שביעית פ"ג מ"א.

12) שכיון שהגוי רק מוציאו מחצרו, אף שאומר לגוי להניחו בשדהו, אין לחוש ששאר בני אדם הרואים את הנכרי מוציא אשפה מבית הישראל, יחשדו שדעתו ליתנם בשדהו, ולענין בני ביתו הרואים שנותן לגוי ואומר לו להניח בשדהו, ג"כ לא חששו שיחשדוהו, כיון שרואים שאומר לו לצבור אותו באשפה ולא לזבל בו את השדה, ובשביעית לא חששו למראית העין באופן זה. והגר"ב זילבר (הלכות שביעית סי' ב כסא דוד ס"ק ה) הוסיף עוד בביאור הטעם, שכיון שאצל הישראל אין בו

[המשך במילואים עמוד 14]

פֶּרֶק שֵׁנִי
בְּאֵיזֶה אֳפָנִים אָסוּר לְנַכּוֹת הַשָּׂדֶה וּלְהָכִין וּבְאֵיזֶה מֻתָּר

א (א) *לֹא יוֹצִיא אָדָם זְבָלִים (ב) מֵחָצֵרוֹ וְיִתֵּן בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ (ג) בַּשְּׁבִיעִית (ד) מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה

דֶּרֶךְ אֱמוּנָה

א (א) לֹא יוֹצִיא אָדָם זְבָלִים מֵחֲצֵרוֹ. (פ) אֲבָל עַל פֶּתַח חֲצֵרוֹ[1] מֻתָּר לוֹ לַעֲשׂוֹת אַשְׁפָּה[2] אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא עָבַר זְמַן שֶׁמְּזַבְּלִין בּוֹ לַעֲבוֹדַת הָאָרֶץ (ג) שֶׁלֹּא אָסְרוּ חֲכָמִים אֶלָּא אֶת הַהֲנָחָה בַּשָּׂדֶה[3]: **(ב) מֵחֲצֵרוֹ.** (ג) וְכֵן אִם הוֹצִיאוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים לִהְיוֹת נִשּׂוֹף בָּרַגְלֵי אָדָם וּבְרַגְלֵי בְּהֵמָה[4] לֹא יַכְנִיסֶנּוּ לְשָׂדֵהוּ בַּשְּׁבִיעִית אֶלָּא בָּאֳפָנִים שֶׁכָּתַב רַבֵּנוּ כָּאן: **(ג) בַּשְּׁבִיעִית.** (ד) אֲבָל בְּתוֹסֶפֶת שְׁבִיעִית מֻתָּר לַעֲשׂוֹת שְׁלֹשָׁה אַשְׁפּוֹת לְבֵית סָאָה אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא עָבַר זְמַן שֶׁמְּזַבְּלִין בּוֹ לַעֲבוֹדַת הָאָרֶץ וַאֲפִלּוּ בִּזְמַן הַבַּיִת שֶׁנָּהֲגוּ תּוֹסֶפֶת שְׁבִיעִית[5]. (ה) וּמֻתָּר לְסַיֵּעַ לְגוֹי לְהוֹצִיא אֲפִלּוּ בַּשְּׁבִיעִית וְלֹא עָבַר הַזְּמַן שֶׁמְּזַבְּלִין, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִפְרֹק אֶת הַמַּשְׂפֵּלוֹת[6] דְּהָווּ מְזַבְּלִי מֵמָּשׁ[7]. (ו) וְכֵן מֻתָּר לְמְכֹּר וּלְהוֹצִיא עִם הֶחָשׂוּד בְּתוֹסֶפֶת שְׁבִיעִית: **(ד) מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּמְזַבֵּל שָׂדֵהוּ**[8]. וּמְזַבֵּל אָסוּר מִדְּרַבָּנָן כְּשְׁאָר תּוֹלָדוֹת כַּנַּ"ל פֶּרֶק א' הֲלָכָה ד':

בֵּאוּר הַהֲלָכָה

* **לֹא יוֹצִיא אָדָם זְבָלִים כו'.** תְּנַן בְּרֵישׁ פֶּרֶק ג' דִּשְׁבִיעִית מֵאֵימָתַי מוֹצִיאִין זְבָלִים לְאַשְׁפּוֹתוֹת מְשַׁיְּפְסִיקוּ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה, וּפֵרַשׁ רַבֵּנוּ נָתָן אֵין זֶה בִּשְׁנָה הַשִּׁשִּׁית לְפִי שֶׁאֵין חוֹרְשִׁין בָּהּ וְלֹא מְזַבְּלִין אֶת הַפֵּרוֹת מִן הָעֲצֶרֶת כְּאֶמְרָם 'וּבִשְׁדֵה הָאִילָן עַד הָעֲצֶרֶת'[16] כָּל שֶׁכֵּן בַּשְּׁבִיעִית, אֶלָּא אֶמְרוּ מֵאֵימָתַי מוֹצִיאִין זְבָלִים הִיא בַּשָּׁנָה הַשְּׁמִינִית לְפִי שֶׁפֵּרוֹת הָאִילָן עֲדַיִן הֵן הֶפְקֵר כִּדְיָן שְׁבִיעִית וְלֹא יֶתְרוּ וְגַם לֹא יֶתֵר לַעֲבֹד אֶת הָאִילָנוֹת אֶלָּא מֵחֲצִי שְׁבָט שֶׁל שְׁמִינִית, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (בְּתוֹסֶרֶת כִּלְאַיִם) פֵּרוֹת הָאִילָן אֲסוּרִין לְכָנֵס עַד ט"ו בִּשְׁבָט, וְהָיוּ הַצְּנוּעִין נִמְנָעִין מִלְּהוֹצִיא אֶת הַזֶּבֶל מִתַּחַת בְּהֵמוֹתֵיהֶן לָאַשְׁפּוֹת בְּתְחִלַּת שָׁנָה שְׁמִינִית כָּל זְמַן שֶׁהָעֲבָרִינִים מְזַבְּלִין בְּאִסּוּר עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ, וְהֵינוּ מִשּׁוּם דְּמְפָרֵשׁ דְּהַזְּבָלִים הָאֲלוּ מוֹצִיאִין לְאַשְׁפּוֹת לְזַבֵּל בָּהֶן הַשָּׂדֶה, וְקָשְׁיָא לֵיהּ אֵיזוֹ שָׂדֶה רוֹצִים לְזַבֵּל, אִם בַּשְּׁבִיעִית הֲרֵי אָסוּר לְזַבֵּל בַּשְּׁבִיעִית וְאִם בְּעֶרֶב שְׁבִיעִית וְרוֹצֶה לְזַבֵּל פֵּרוֹת שִׁשִּׁית הֲרֵי אָסוּר גַּם כֵּן מִשּׁוּם תּוֹסֶפֶת שְׁבִיעִית, וְלָכֵן פֵּרֵשׁ שֶׁרוֹצֶה לְזַבֵּל פֵּרוֹת שְׁמִינִית וְסִבְרָא לֵיהּ כְּדַעַת הַתּוֹסְפוֹת בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה י"ב ב' ד"ה מְנָהֲגִ, שֶׁאָסוּר בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית לַעֲבֹד בְּאִילָנוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן קְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית וְלָכֵן אָסְרוּ גַּם כָּאן לְהוֹצִיא הַזְּבָלִים כָּל זְמַן שֶׁהָעֲבָרִינִים עֲדַיִן מְזַבְּלִין בְּפֵרוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן קְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית, אַף עַל גַּב שֶׁהוּא דַּעְתּוֹ לְזַבֵּל בָּהֶן פֵּרוֹת שְׁמִינִית מַמָּשׁ מִכָּל מָקוֹם אָסוּר מִשּׁוּם מַרְאִית הָעַיִן, מִיהוּ הָרַ"שׁ בְּפֶרֶק ב' מִשְׁנָה ה' הֵבִיא מִתּוֹרַת כֹּהֲנִים 'שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ' כֵּיוָן שֶׁיָּצְאַת שְׁבִיעִית אַף עַל פִּי שֶׁפֵּרוֹתֶיהָ שְׁמִטָּה מֻתָּר אַתָּה לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתָּה בְּגוּפוֹ שֶׁל אִילָן אֲבָל פֵּרוֹתָיו אֲסוּרִין עַד ט"ו בִּשְׁבָט[17] וְכֵן הוֹכִיחַ בְּתוֹסְפוֹת יְשָׁנִים רֹאשׁ הַשָּׁנָה ט' א' מִשָּׁם כְּפֵרוּשׁ רַשִׁ"י שָׁם עַיֵּן שָׁם] מִיהוּ מִשְּׁמַע שָׁם בְּרַ"שׁ דְּרַךְ בְּרֵבִי שִׁמְעוֹן קָאָמַר לֵהּ אֲבָל לְרַבָּנָן בֶּאֱמֶת אֲסוּרִין וְכֵן כָּתַב בְּהֶדְיָא בְּסוֹף הַמִּשְׁנָה שָׁם אֲבָל בַּחֲזוֹן אִישׁ שְׁבִיעִית סִימָן י"ז סְעִיף קָטָן ב' דַּעְתּוֹ לְזֶה, וְגַם בְּדִבְרֵי הַרַ"שׁ לְזֶה, בְּתוֹסְפוֹת רֹאשׁ הַשָּׁנָה י"ב ב' דַּעְתּוֹ שָׁם סְעִיף קָטָן ג' שֶׁאֵין כַּוָּנָתָן לְזֶה עַיֵּן שָׁם, אֲבָל בְּפֵרוּשׁ רַבֵּנוּ נָתָן כָּאן לְכְאוֹרָה מִבְאָר לְהֶדְיָא דְּדַעְתּוֹ דְּאָסוּר, וּבַחֲזוֹן אִישׁ הִקְשָׁה מִמַּה שֶׁאָמְרוּ בִּירוּשַׁלְמִי פֶּרֶק ו' הֲלָכָה ב' גְּבֵי עוֹשִׁין בְּתָלוּשׁ בִּסוּרְיָא אֲבָל לֹא בְּמֻחְבָּר, אִם בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית שֶׁיָּצְאוּ לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית לְחֹרֶשׁ מֻתָּר וְלִקְצֹר אָסוּר בְּתְמִיהָ, אֶלְמָא דְּמֻתָּר עֲבוֹדָה בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית אֲפִלּוּ בְּפֵרוֹת הַקְּדוֹשִׁין בִּקְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית, וְיֵשׁ לוֹמַר דְּסָגְיָת הַיְרוּשַׁלְמִי כְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל[18] דְּלֹא דָרִישׁ לְקָצִיר שֶׁל שְׁבִיעִית הַיּוֹצֵא לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[19], אֲבָל תַּנָּא קַמָּא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן[20] כְּרַבִּי עֲקִיבָא דְּדָרִישׁ[21] דָּגַם בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית אָסוּר[22], וּלְפִי זֶה יֵשׁ לוֹמַר דְּהַתּוֹרַת כֹּהֲנִים דְּקָאָמַר דִּמְשִׁיצָא שְׁבִיעִית מֻתָּר הוּא כְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְרַבִּי שִׁמְעוֹן נַמִּי כְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל סְבִירָא לֵיהּ, וּלְפֵרוּשׁ רַבֵּנוּ נָתָן הַנַּ"ל מַתְנִיתִין דְּמַאֵימָתַי מוֹצִיאִין זְבָלִים כְּתַנָּא קַמָּא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן אַתְיָא וּכְרַבִּי עֲקִיבָא, וּלְפִי זֶה לְמַאי דְּקַיְּמָא לָן כְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל כַּמְּבֹאָר בְּמוּעָד קָטָן ד' א', לֵיתָא לְהֶלְכָה לְכֻלָּהּ מַתְנִיתִין דְּמַאֵימָתַי מוֹצִיאִין זְבָלִים לְאַשְׁפּוֹתוֹת, וּלְפִי זֶה לְהֶלְכָה מוּדֶה רַבֵּנוּ נָתָן לִדְיָנָא דְּאַחַר שְׁבִיעִית מֻתָּר לַעֲשׂוֹת כָּל עֲבוֹדַת קַרְקַע וְכִדְאִיתָא בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים, אָמְנָם בֶּאֱמֶת רַבֵּנוּ נָתָן הֵבִיא הַתּוֹרַת כֹּהֲנִים הַזֶּה שֶׁהָרַ"שׁ הֵבִיאוֹ לְהֶתֵּר הֵבִיאוֹ הוּא לְאִסּוּר. וְכַנִּרְאֶה שֶׁהוּא מִפְּרֵשׁ בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים דְּהָא דְּקָאָמַר כֵּיוָן שֶׁיָּצְאַת שְׁבִיעִית אַף עַל פִּי שֶׁפֵּרוֹתֶיהָ שְׁמִטָּה מֻתָּר אַתָּה לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתָּה בְּגוּפוֹ שֶׁל אִילָן, הֵינוּ מְלַאכְתָּה כָּזוֹ שֶׁאֵינָהּ תּוֹעֶלֶת לְפֵרוֹת אֲלוּ שֶׁיֵּשׁ עֲלֵיהֶן קְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית, אֲבָל מָה שֶׁתּוֹעֶלֶת לְפֵרוֹת אֲלוּ אָסוּר, וְזֶהוּ מָה שֶׁמַּסִּים אֲבָל פֵּרוֹתָיו אֲסוּרִין, עוֹד יֵשׁ לוֹמַר דְּדַעַת הָרַ"שׁ דִּסְבִירָא לֵיהּ דַּחֲכָמִים לֹא נֶחְלְקוּ עַל רַבִּי שֶׁמּוֹעִיל לְפֵרוֹת אֲלוּ כֵּיוָן שֶׁפֵּרוֹתָיו שָׁחֲנְטוּ עַד ט"ו בִּשְׁבָט אֲסוּרִין, עוֹד יֵשׁ לוֹמַר דְּדַעַת הָרַ"שׁ דִּסְבִירָא לֵיהּ דַּחֲכָמִים לֹא נֶחְלְקוּ עַל רַבִּי

צִיּוּן הַהֲלָכָה

(פ) פֵּאַת הַשָּׁלְחָן[9] וּכְמַאן דְּמַתִּיר בִּירוּשַׁלְמִי[10], וְעַיֵּן גִּרְסַת ר"ש סִירִילְיאוֹ וּפְסַק כְּרַבִּי חִיָּיא דְּמַסִּיק שָׁם לְהֶתֵּר: (ג) חָזוֹן אִישׁ שְׁבִיעִית סִימָן י"ח סְעִיף קָטָן ז'. וּמַה שֶּׁכָּתַב מִשְׁנָה רִאשׁוֹנָה[11] דְּעַל יְדֵי גּוֹי בְּשִׁלְּיחוּת יִשְׂרָאֵל מֻתָּר לְהוֹצִיא[12] צ"ע, וְעַיֵּן בִּירוּשַׁלְמִי פֶּרֶק ג' הֲלָכָה א'[13]: (ג) פֵּרוּשׁ הָרַ"שׁ, וּבְפֵרוּשׁ הָרַ"י בֶּן מְלֵכִי צָדַק נִרְאֶה קָצָת דְּמְפָרֵשׁ דְּאָסוּר לְהוֹצִיא בְּשְׁבִיעִית לִרְשׁוּת הָרַבִּים לִהְיוֹת נִשּׂוֹף[14] עַד שֶׁיִּפְסְקוּ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה, וּבְפֵרוּשׁ רַבֵּנוּ נָתָן מְפָרֵשׁ דְּאֲשְׁמְעִינַן קָאֵי עַיֵּן שָׁם, וְדַעְתּוֹ דְּאֲפִלּוּ בְּתוֹסֶפֶת שְׁבִיעִית אָסוּר[15] וְכָל שֶׁכֵּן בְּשְׁבִיעִית עַיֵּן שָׁם וְעַיֵּן בְּבָאוּר הַהֲלָכָה: (ד) חָזוֹן אִישׁ שְׁבִיעִית סִימָן י"ח סְעִיף קָטָן ד': (ה) יְרוּשַׁלְמִי שְׁבִיעִית פֶּרֶק ג' הֲלָכָה א': (ו) שָׁם:

כְּמִזְבֵּל שָׂדֵהוּ (ה) **שֶׁתִּהְיֶה יָפָה לְזְרִיעָה. וְאִם הוֹצִיא** (ו) **וְהֶעֱמִיד מִמֶּנּוּ אַשְׁפָּה מָתָר. וְלֹא יַעֲשֶׂה אַשְׁפָּה בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ** (ז) **עַד שֶׁיַּעֲבֹר זְמַן שֶׁמְּזַבְּלִין בּוֹ לַעֲבוֹדַת הָאָרֶץ** (ח) **וְהוּא מְשֻׁיָּרִין הַמְּתוֹק. וְלֹא יַעֲשֶׂה אַשְׁפָּה פְּחוּתָה מִמֵּאָה וַחֲמִשִּׁים טְאָה שֶׁל זֶבֶל** (י) **כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה נִכֶּרֶת שֶׁהִיא אַשְׁפָּה** (יא) **וְאִם יִרְצֶה לְהוֹסִיף מוֹסִיף. וְיִהְיֶה לוֹ דָּבָר מוּעָט מוֹסִיף עָלָיו וְהוֹלֵךְ**

בֵּאוּר הַהֲלָכָה

שְׁמְעוֹן וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בָּא לְאַשְׁמְעִינַן הֲלָכָה אַחֶרֶת וְגַם חֲכָמִים לֹא נֶחְלְקוּ עָלָיו בָּזֶה, וְכֵן נִרְאֶה מִפֵּרוּשׁ הָרַ"ש בֶּן מַלְכִּי צֶדֶק שָׁם, וּבָזֶה נִיחָא דְּפֵרוּשׁ הַיְרוּשַׁלְמִי בִּפְשִׁיטוּת לָחֹרֶשׁ מִתָּר וּלְקַצֵּר אָסוּר, וְלָכֵן גַּם כֵּן הֶכְרַח הָרַ"ש בְּפֶרֶק קָמָא מִשְּׁנָה ד' לְפָרֵשׁ קָצִיר שֶׁל שְׁבִיעִית שֶׁיּוֹצֵא לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית הַיְנוּ שֶׁחִיֵּב בִּבְעוּר, דְּלֹא מָצֵי לְפָרֵשׁ שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה אִסּוּר עֲבוֹדָה, דִּלְשִׁיטָתוֹ אֵין שׁוּם אִסּוּר עֲבוֹדָה גַּם אִם הוּא לְצֹרֶךְ הַפֵּרוֹת דִּלְיָכָא מַאן דְּפָלִיג אַרַבִּי שִׁמְעוֹן בְּהָא [אֲבָל הָרַ"ש בְּפֶרֶק ב' מִשְּׁנָה ה' בְּסוֹף הַמִּשְׁנָה כָּתַב דִּפְלִיגִי עַיֵּן שָׁם], וְכֵן נִרְאֶה מִדִּבְרֵי רַ"ש בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה ט' א' שֶׁפֵּרֵשׁ דְּהַכַּוָּנָה שֶׁנּוֹהֵג בָּהּ מִנְהַג שְׁבִיעִית [וְכֵן כָּתַב בְּמַכּוֹת ח' ב' עַיֵּן שָׁם עַיֵּן שָׁם בְּתוֹסְפוֹת, אֲבָל הָרַשְׁבָּ"א כָּתַב בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה שָׁם דְּהָכִי קָאָמַר רַחְמָנָא בְּקָצִיר הַיּוֹצֵא מִשְּׁבִיעִית לְשֶׁמִינִית שְׁבוֹת בּוֹ וְלֹא תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה בְּשָׂדֶה בִּשְׁבִילוֹ שֶׁלֹּא תַּעֲדֹר וְלֹא תְּנַכֵּשׁ בְּשָׂדֶה מַחֲמָתוֹ וְזֶהוּ תּוֹסֶפֶת שְׁבִיעִית בְּסוֹפוֹ, מִשְּׁמַע בֶּהֱדְיָא דְּאָסוּר לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בָּאִילָן מַה שֶּׁהוּא לְטוֹבַת הַפֵּרוֹת, וְזֶה דְּלֹא כְּמוֹ שֶׁכָּתַב מָרָן בְּכַנָּנַת הַתּוֹסְפוֹת דְּדַוְקָא בְּקִצְירָה כְּדֶרֶךְ הַקּוֹצְרִין אָסוּר, דְּכָאן כָּתַב הָרַשְׁבָּ"א בֶּהֱדְיָא דְּאָסוּר עִדּוּר וְנִכּוּשׁ, וְכֵן כָּתַב הָרִיטְבָ"א שָׁם דְּהָכָא לֹא הֻצְרְכוּ לֶאֱסֹר הַפֵּרוֹת אֶלָּא לֶאֱסֹר כָּל עֲבוֹדָה בְּשָׂדֶה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בְּאוֹתוֹ קָצִיר בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית עַד שְׁתִּשְׁלַשׁ (צְרִיךְ לוֹמַר שֶׁתִּשְׁתַּלֵּם. הַמַּגִּיהַ) אוֹתָהּ שָׂדֶה וְזֶהוּ תּוֹסֶפֶת שְׁבִיעִית בְּסוֹפָהּ עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ, וְכֵן כָּתַב הָרַ"ן שָׁם וְתוֹסְפוֹת הָרֹא"שׁ י"ב א'. מִיהוּ אֲפִלּוּ יֵשׁ לוֹמַר דְּכָל זֶה לְאֵלִיבָּא דְּרַבִּי עֲקִיבָא, אֲבָל לְמַאי דְּקַיְימָא לָן כְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל לֵיתָא לְתוֹסֶפֶת שְׁבִיעִית

דֶּרֶךְ אֱמוּנָה

(ה) שֶׁתִּהְיֶה יָפָה לִזְרִיעָה. (ז) בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, וְזֶה אָסוּר לַעֲשׂוֹת בַּשְּׁבִיעִית: **(ו) וְהֶעֱמִיד מִמֶּנּוּ אַשְׁפָּה**[23] מָתָר[24]. (ח) וְנִרְאֶה דְּאַשְׁפָּה הָיְתָה יְדוּעָה אָפְנָהּ[25] וְאֵינוֹ רַשַּׁאי לְפַזְּרָהּ וּלְרַדְּדָהּ יוֹתֵר מֵהָרָגִיל, דְּאִם לֹא כֵן יוּכַל לְפַזֵּר עַל פְּנֵי כָּל הַשָּׂדֶה: **(ז) עַד שֶׁיַּעֲבֹר זְמַן שֶׁמְּזַבְּלִין בּוֹ.** עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה, (ט) וְהֵם הָרְשָׁעִים שֶׁעוֹבְדִים בַּשְּׁבִיעִית (י) אוֹ הַגּוֹיִם כְּדֵי שֶׁלֹּא יַחְשְׁדוּהוּ שֶׁמּוֹצִיאוֹ לְזֶבֶל בּוֹ[26] הַשָּׂדֶה[27], וְאָז מָתָר[28] (יא) וַאֲפִלּוּ אִם יֵשׁ לוֹ בֵּית הַשְּׁלָחִין בְּשָׂדֵהוּ[29] שֶׁהַדֶּרֶךְ לַעֲבֹד שָׁם כָּל הַשָּׁנָה מָתָר: **(ח) וְהוּא מְשֻׁיָּרִין הַמְּתוֹק.** (יב) מָתוֹק הוּא מִין יָרָק מַר וְנִקְרָא מָתוֹק עַל דֶּרֶךְ סָגֵי נְהוֹר, (יג) וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהֵן דְּלוּעִין מָרִים וְנִקְרָא פַּקּוּעוֹת שָׂדֶה וּכְשֶׁמִּתְיַבֵּשׁ צָמַח זֶה אָז זֶה הַזְּמַן שֶׁפּוֹסְקִים עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה, (יד) וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים מָתוֹק הוּא לַחְלוּחִית הַקַּרְקַע (טו) וְנִקְרָא מָתוֹק עַל שֵׁם (אִיּוֹב כ"א) 'מָתְקוּ לוֹ רִגְבֵי נָחַל' (טז) שֶׁנּוֹתֵן מִתּוֹק לַשָּׂדֶה, (יז) וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהוּא הַזֶּבֶל (יח) שֶׁמְּמַתֵּק אֶת הַפֵּרוֹת[30] (יט) וּכְשֶׁמַּתְחִיל לְהִתְיַבֵּשׁ מִתְעַבֶּה וּמִתְקַשֵּׁר (כ) וְשׁוּב אֵין רְאוּי לְזֶבֶל בּוֹ הַשָּׁנָה עַד שֶׁיַּחְזֹר וְיִתְלַחְלַח בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים[31], (כא) וְאָמְרוּ בִּירוּשַׁלְמִי מִכֵּיוָן שֶׁנִּקְשַׁר בּוֹ קֶשֶׁר הָעֶלְיוֹן מֵיָּד הוּא יָבֵשׁ: **(ט) וְלֹא יַעֲשֶׂה אַשְׁפָּה פְּחוּתָה כו'.** (כב) הַיְנוּ בְּאֵין דַּעְתּוֹ לְהוֹסִיף עַד הַשָּׁעוּר[32] אֲבָל אִם דַּעְתּוֹ לְהוֹסִיף מָתָר כְּדִבְסָמוּךְ: **(י) כְּדֵי שֶׁתִּהְא נִכֶּרֶת שֶׁהִיא אַשְׁפָּה.** (כג) שֶׁהָיָה דַּרְכָּן לִתֵּן בְּכָל אַשְׁפָּה עֶשֶׂר סְלִים גְּדוֹלִים שֶׁל זֶבֶל שֶׁל חֲצִי כּוֹר בְּכָל אֶחָד שֶׁהֵן ק"נ סְאָה: **(יא) וְאִם יִרְצֶה לְהוֹסִיף יוֹסִיף.** (כד) הַיְנוּ שֶׁיּוֹסִיף יוֹתֵר מִק"נ סְאָה לַאֲשַׁפָּה אֲפִלּוּ מֵאָה סְאָה (כה) בֵּין שֶׁמּוֹסִיף עַל כֻּלָּן וּבֵין שֶׁמּוֹסִיף עַל אַחַת מֵהֶן: **(יב) הָיָה לוֹ דָּבָר מוּעָט.** (כו) זֶבֶל מוּעָט בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ מָתָר לְהוֹצִיאוֹ[33] וּמוֹסִיף עָלָיו כָּל פַּעַם וְהוֹלֵךְ וּבִלְבַד שֶׁדַּעְתּוֹ לְהוֹסִיף עַד הַשָּׁעוּר (כז) וְלֹא חָיְשִׁינַן שֶׁמָּא לֹא יִהְיֶה לוֹ אַחַר כָּךְ לְהוֹסִיף[34] (כח) וְלֹא חָיְשִׁינַן לְמַרְאִית הָעַיִן שֶׁיֹּאמְרוּ שֶׁמּוֹצִיא לְזֶבֶל שָׂדֵהוּ, דְּסָלוּ וּמַגְרְפוּ מוֹכִיחִין עָלָיו שֶׁעוֹשֶׂה אַשְׁפָּה[35] (כט) אֲבָל לֹא יַעֲשֶׂה כֵּן יוֹתֵר מִגּ' מְקוֹמוֹת[36] בְּבֵית סְאָה[37]:

צִיּוּן הֲלָכָה

(ו) דְּלִיכָּא לְמֵימַר שֶׁתִּהֵא יָפָה לִזְרִיעָה בַּשְּׁבִיעִית, שֶׁהֲרֵי כְּבָר עָבַר זְמַן עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה בַּשְּׁבִיעִית, מִיהוּ בְּאַשְׁפָּה לֹא חָשׁוּ כְּלָל הַאי[38]: (ח) חָזוֹן אִישׁ שָׁם סְעִיף קָטָן ה': (ט) רַ"ב: (י) תִּפְאֶרֶת יִשְׂרָאֵל וּתוֹסְפוֹת אַנְשֵׁי שֵׁם: (יא) חָזוֹן אִישׁ שָׁם סְעִיף קָטָן ז' וּכְפֵרוּשׁוֹ דְּאַסּוֹסֵר עַל פֶּתַח חֲצֵרוֹ קָאֵי וְקַיְימָא לָן כְּהַמַּתִּיר, אֲבָל הָרֹא"שׁ בְּפֵרוּשׁוֹ הֶעֱתִיקוּ סְתָמָא וּמִשְׁמַע[39] דְּלֹא פָּרֵשׁ דְּקָאֵי אַרֵישָׁא[40] וְכֵן בְּפִסְקֵי הַגְּרִי"ל דִּיסְקִין[41] פָּסַק לְאִסּוּר[42]: (יג) רַבֵּנוּ בְּפֵרוּשׁ הַמִּשְׁנָיוֹת וְהוּא כְּפֵרוּשׁ הָעָרוּךְ[43] כְּשֵׁם ר' נְתַנְאֵל כְּמוֹ שֶׁכָּתְבוּ הַרְבֵּה אֲחֲרוֹנִים עַיֵּן פֶּסַח מִשְּׁנָה וְרַדְּבַ"ז וְרַ"י קוּרְקוּס וּמְלֶאכֶת שְׁלֹמֹה וְכֵן פֵּרֵשׁ בִּשְׁנוֹת אֵלִיָּהוּ, אֲבָל בִּפְאַת הַשָּׁלְחָן[44] נִרְאֶה שֶׁהֵם שְׁנֵי דְּבָרִים: (יג) עָרוּךְ[45]: (יד) ר"ש פֶּרֶק ט' דִּשְׁבִיעִית מִשְּׁנָה ו': (טו) רַע"ב: (טז) תִּפְאֶרֶת יִשְׂרָאֵל: (יז) ר"ש כָּאן: (יח) רַע"ב: (יט) רא"ש: (כ) תִּפְאֶרֶת יִשְׂרָאֵל: (כא) מוּבָא בְּר"ש, וְקָאֵי גַּם אַרַבִּי יוֹסֵי כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַ"י בֶּן מַלְכִּי צֶדֶק וְהֶעָרוּךְ עֵרֶךְ קֶשֶׁר וְכֵן כָּתַב ר"י קוּרְקוּס בִּפְאַת הַשָּׁלְחָן, וְרַבֵּנוּ הִשְׁמִיטוּ אוּלַי סְבִירָא לֵיהּ דְּרַבִּי חֲנִינָא פְּלִיג וְלֹא קַיְימָא לָן כְּוָתֵהּ: (כב) חָזוֹן אִישׁ שְׁבִיעִית סִימָן י"ח סְעִיף קָטָן ח': (כג) מִשְּׁנָה[46], וּלְפִי שִׁמְּשָׁא שֶׁל חֲמוֹר לָךְ כְּמוֹ שֶׁכָּתְבוּ הָרַ"שׁ וְהָרַא"שׁ וְהָרַ"י בֶּן מַלְכִּי צֶדֶק, וְלָכֵן נָקְטָה הַמִּשְׁנָה כֵּן וְלֹא נָקְטָה ק"נ סְאָה: (כד) רַ"שׁ, וּבְפֵרוּשׁ הָרַ"י בֶּן מַלְכִּי צֶדֶק מִשְׁמַע שֶׁלֹּא יוֹסִיף עַל כָּל מִשְּׁפֶלֶת יוֹתֵר מִגּ' קַבִּין וְצ"ע: (כה) חָזוֹן אִישׁ שָׁם סְעִיף קָטָן ו' וְזוֹ נִרְאֶה כַּוָּנָתוֹ: (כו) שָׁם סְעִיף קָטָן ח' וְכֵן נִרְאֶה בְּרַדְּבַ"ז, וְזֶה דְּלֹא כְּמוֹ שֶׁכָּתַב רַבֵּנוּ בְּפֵרוּשׁ הַמִּשְׁנָיוֹת[47] בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ וְכֵן בְּפֵרוּשׁ ר"י בֶּן מַלְכִּי צֶדֶק, וְרַע"ב הֶעְתִּיק רַק לְשׁוֹן זֶה וְכֵן פֵּרֵשׁ רַשַּׁ"י בְּמוֹעֵד קָטָן ד' ב' וְר"י מִפְּרִישׁ וּמֵאִירִי שָׁם, וְדַעַת ר"י קוּרְקוּס דְּגַם כַּוָּנַת רַבֵּנוּ כָּאן בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ[48] וְכֵן בְּמֶלֶאכֶת שְׁלֹמֹה וּפְאַת הַשָּׁלְחָן[49]: (כז) ר"ד עַרְמָאָה: (כח) יְרוּשַׁלְמִי: (כט) מְאִירִי מוֹעֵד קָטָן ד' ב':

הלכות שמיטה ויובל פרק שני

שיח אמונה

[דר"א ס"ק ו]

וְהָעֲמֵד מִמֶּנּוּ אַשָּׁפָה[23] מֻתָּר[24]. וְנִרְאֶה דְּאַשָּׁפָה הָיְתָה יְדוּעָה אָפְנָהּ[25].

23) והיתר זה, ביאר הגר"נ קרליץ (חוט שני עמ' קנ) שהוא רק באופן שכשהזבל בצורה כזו אינו מועיל למה שזרוע בשדה, אבל שדה שיש בה אילנות, שלפעמים האשפה שצבורה בשדה מועילה לצמיחתם, אסור להעמיד בה אשפה אף באופנים המבוארים כאן להיתר, והכל לפי הענין.

24) והיתר זה שכתב הרמב"ם באופן שהעמיד אשפה, כתב רבינו (מכתבים, כת"י) שהוא כפי התנאים המבוארים להלן להיתר העמדת אשפה, ואין כוונת הרמב"ם להתיר יותר מכך. ועוד כתב (שם), שיש להסתפק בביאור לשון הרמב"ם, אם כוונתו שמותר באופן זה לכתחילה אף בזמן שמזבלים, או שכל ההיתר הוא רק בדיעבד.

ומצינו שנחלקו בדין העמדת אשפה בזמן שדרך בני אדם לזבל, שהרידב"ז (בהגהה על הפאת השלחן סי' ב ס"א, ובבית רידב"ז שם ס"ק א) כתב שכוונת הרמב"ם להתיר גם בזמן זה להוליך הזבל לשדהו אם צברו תחילה בפתח חצרו ועשאו אשפה, ואע"פ שבזמן זה אסור להוציא זבלים לשדה, מ"מ כיון שצבר אותו בתחילה ניכר שלא היתה דעתו לזבל בו את השדה. מאידך, הפאת השלחן (בית ישראל שם ס"ק א) והשבט הלוי (ח"ג סי' קנח) כתבו, שאין כוונת הרמב"ם להתיר באופן זה, אלא לפרש שמותר להוציא אם עושה אשפה, וכוונתו באופנים ובתנאים המבוארים להלן, ובזמן שאין דרך בני אדם להוציא זבל. ובאופן אחר ביארו את דברי הרמב"ם בקונטרס משמרת להבית (סי' ב ס"א) ובדבר השמיטה (פ"ג מ"א עמ' קיד) ובמנחת שלמה (שם), שכוונת הרמב"ם כאן שאף אם הוציא זבל באיסור בזמן שדרך בני אדם לזבל, והעמיד אשפה בשדה, רשאי להשאיר את הזבל בשדה כשהוא צבור באשפה. וטעם הדבר, כתב המשנת יוסף (שביעית פ"ג מ"א) שמחמת מראית העין אסרו רק את עצם מעשה הולכת הזבל לשדה בזמן שהדרך לזבל, אבל את נתינת הזבל בשדה עצמה שלא כדרך אשפה אסרו רק מטעם מלאכה כיון שהדבר נראה כמלאכה, ולכן אם הוליך לשדה בזמן האיסור, שכבר עבר על איסור זה, ועצם מה שהזבל מונח בשדה אינו נראה כמלאכה כיון שהוא צבור כדרך אשפה, אינו צריך להוציאו מהשדה בשביעית.

25) דהיינו, שהיה אופן וצורה ידועה לצורת צבירת זבל באשפה, והיו רגילים לעשותו דוקא בצורה זו.

[דר"א ס"ק ז]

שֶׁמּוֹצִיאוֹ לְזַבֵּל בּוֹ[26] הַשָּׂדֶה[27], וְאָז מֻתָּר[28] וְכוּ', וְאֶפְלּוּ אִם יֵשׁ לוֹ בֵּית הַשְׁלָחִין בְּשָׂדֵהוּ[29].

26) וליתן בשדה שניכר שכבר זבלו אותה כל צרכה, כתב רבינו (שערי אמונה פ"ג מ"א) שאסור, שעדיין יש לחוש שמא יחשדוהו שצובר את הזבל שם כדי להעבירו לשדה אחרת שלא זבלוה.

27) ואם מוציא האשפה לשדה חבירו, כתב בדבר השמיטה (פ"ג מ"א עמ' קיד) שמדברי הירושלמי נראה שאף באופן זה יש לאסור, ומשום מראית העין, שהרואה אותו טורח להוציא זבלו לשדה חבירו, יחשוב שעושה כן כדי להועיל לבעל השדה ע"י זיבול השדה. ועוד כתב, שמטעם זה יש לאסור אף כשלמוציא אין קרקע שלו כלל.

28) הטעם שאסרו הוצאת זבל אף שלא בשעת הוצאת זבלים, והתירו רק כדרך צבירת אשפה, כתב הערוך השולחן (סי' כ ס"ד), שהוא משום שנחשדו ישראל על השביעית (כמובא בדר"א לעיל פ"א ס"ק צח), וחששו חכמים שאם יתירו בזמן שאין מזבלים יבואו לעשות כן בזמן שהדרך לזבל, ולכן התירו רק כשעושה אשפה, שבזה אף אם יעשה כן בשעת הוצאת זבלים אין כאן מלאכת זיבול בקרקע.

ומה שלא חששו לזיבול כשעושה כדרך העמדת אשפה, אף שנתינת הזבל מועילה לקרקע, כתב החזו"א (סי' יח סוף ס"ק ו) שהוא משום שאף למ"ד שאיסור תולדות הוא מהתורה, ואסור אף כשאינו מתכוין, מ"מ איסורו כשאינו מתכוין הוא רק מדרבנן, ולא אסרו במקומות שבהם היה נראה להם להתיר.

ואע"פ שהוא פסיק רישיה שיזדבל מקום זה, ביאר הגרש"ז אויערבאך (מנחת שלמה שביעית פ"ג מ"ב) שאין לאסור מטעם זה במלאכת זיבול, כיון שכל חשיבות המלאכה שיש בה הוא משום שדעתו ורצונו בכך, אך כשאינו רוצה בכך אינה בגדר מלאכה.

29) ומשמע מדברי רבינו (מכתבים, כת"י), שאע"פ שבאותה שדה שמוציא לתוכה את הזבל יש חלק שהוא בית השלחין, מותר להוציא זבל לאותה שדה למקום שאינו בית השלחין, ואין חוששים שמא יחשדוהו שרוצה לזבל בו את החלק בשדה זו שהוא בית השלחין.

[דר"א ס"ק ח]

שֶׁהוּא הַזֶּבֶל שֶׁמַּמַּתֵּק אֶת הַפֵּרוֹת[30] וְכוּ', עַד שֶׁיַּחֲזֹר וְיִתְלַחְלֵחַ בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים[31].

30) ובדעת הרמב"ם בביאור שיעור 'משיקשור המתוק', ביאר הגרש"ז אויערבאך (מנחת שלמה שם) שאינו מפרש כפירוש הר"ש, שהר"ש נתן שיעור בזבל, והרמב"ם תלה את הדבר בזמן שדרך לזבל, ושיעור הזמן שבו יבשים גללי הבהמות אינו קבוע, ודין זה נוהג בגללים לפי מצבם באותה שעה.

31) ומה שאע"פ כן אסור לשים זבל יותר מהשיעור שהתירו חכמים [כמבואר בסוף הסעיף], ביאר הגרש"ז אויערבאך (מנחת שלמה שם) שהוא משום שאם ילחלח את הזבל ע"י מים יהיה ראוי לזיבול גם בשנה זו, ואם מוציא יותר מהשיעור שהתירו חכמים, יחשדוהו שדעתו לעשות כך ולזבל בו את הקרקע. [וראה ביאורים לדר"א להלן (ס"ק יד) מה שהובא בשם רבינו].

[דר"א ס"ק ט]

הַיְנוּ בְּאֵין דַּעְתּוֹ לְהוֹסִיף עַד הַשָּׁעוּר[32].

32) כתב בזיו הים (פ"ג ה"א אות ד) שהטעם שאם אין דעתו להוסיף על השיעור אסור אע"פ שצברו כאשפה, משום שדרך הצוברים זבל כדי לזבל בו לשנה הבאה, לצבור הרבה יחד, כדי שלא יבש הזבל אלא ישאר לח לשנה הבאה, ולכן התירו רק באשפה גדולה כשיעור זה, שאז ניכר שאינה לצורך שנה זו.

[המשך במילואים עמוד 14]

שיח אמונה

הלכות שמיטה ויובל פרק שני

[דר"א ס"ק יג]

עַד שֶׁיִּתְמַלֵּא כַּשְּׁעוּר בָּרִאשׁוֹנָה[50].

50) ובטעם הדבר כתב החזו"א (סי' יח ס"ק ה), שאם עושה את האשפה השניה לפני שנתמלאה הראשונה, נראה שאין דעתו להשלים את הראשונה, ואין כוונתו לצבור אשפה בשדהו אלא לזבל.

[דר"א ס"ק יד]

שֶׁנִּרְאֶה כְּמִזְבֵּל כֵּיוָן שֶׁכָּלוֹ מְלֵא בְּהַרְבֵּה אַשְׁפָּתוֹת[51].

51) ואף באופן שכבר אין ראוי לגדל בשדה זו השנה, ובהכרח אין כוונתו לזבל לצורך שנה זו, כתב רבינו (שערי אמונה פ"ג מ"ב בר"ש ד"ה עד) שמ"מ אסרו באופן זה, כיון שיחשדו בו הרואים שמניח את הזבל בשדה כדי לזבל אותה בשביעית לצורך זריעתה במוצאי שביעית, ופעולה זו, אע"פ שתועלתה הוא לצורך השנה הבאה, הרי היא מלאכה הנעשית בשביעית ואסורה. אכן כשמניח בשדה ג' אשפתות מותר, משום שע"י זה נראה שאינו מזבל את השדה עתה, אלא צובר את הזבל בשדה כדי לזבל בו לאחר מכן, וכיון שאפשר שיעשה כן בזמן ההיתר דהיינו לאחר השביעית, אין לאסור.

[דר"א ס"ק טו]

עוֹשֶׂה בְּכָל בֵּית סְאָה מְמָנָה שָׁלֹשׁ אַשְׁפָּתוֹת[52].

52) ואם השדה קטנה מבית סאה, כתב הערוך השולחן (שם ס"ה) שמ"מ רשאי לצבור בה אשפה לפי חשבון זה, דהיינו שאם היא שליש בית סאה מותר לצבור בה אשפה אחת, ואם היא שני שליש בית סאה מותר לצבור בה שתי אשפתות.

[דר"א ס"ק טז]

מִתְפַּשֶּׁטֶת בְּרֹחַב יוֹתֵר וְנִרְאֶה כְּמִזְבֵּל הַשָּׂדֶה אֲפִלּוּ הָכִי מָתְרִי[53].

53) והטעם, ביאר רבינו (שערי אמונה פ"ג מ"ג), שאע"פ שאסור לפזר אשפה רגילה יותר ממה שדרך לפזר אשפה, כמבואר בדר"א לעיל (ס"ק ו) בשם החזו"א, ומטעם זה היה ראוי לאסור אשפה גדולה, כיון שמחמת גודלה היא מתפזרת יותר מאשפה רגילה, מ"מ כיון שכמות האשפה המרובה היא הגורמת לה להתרחב ולהתפשט יותר, יש לתלות את ההתפשטות בגודלה, ולכן אף שהיא מפוזרת יותר מאשפה רגילה, מ"מ לא יחשדו בו הרואים שהניח שם את הזבל כדי לזבל בו את השדה.

[ציה"ל ס"ק ל]

וּבְמִשְׁנָה רִאשׁוֹנָה[54].

54) שם מ"ב.

[ציה"ל ס"ק לג]

רַבֵּנוּ בְּפֵרוּשׁ הַמִּשְׁנָיוֹת[55].

55) פ"ג מ"ב.

[ציה"ל ס"ק לד]

וְרַ"שׁ סִירִילְיאוֹ[56] פֵּרֵשׁ דְּעוֹשֶׂה סְחוֹרָה בְּזֶבֶל[57] וְכוּ', לְעֲשׂוֹת סְחוֹרָה בְּזֶבֶל[58].

56) בפירושו למ"ג שם.

57) מבואר בדבריו, שדין זה הוא באופן שמשכיר מקום שדהו לאחרים הנותנים שם זבל שלהם, ובעלי השדות הצריכים זבל באים ולוקחים ממנו ומשלמים לו שכר.

58) ומפורש כן בירושלמי (פ"ג ה"א) שמותר למכור זבל בשביעית באופן שאין חשש 'לפני עיור' שמא ישתמש בו הלוקח לזבל שדהו בשביעית. ובדבר השמיטה (פ"ג מ"ג עמ' קכד) הוסיף, שמי שמוכר זבל רשאי לצבור זבל ע"ג קרקע אף לפני שפסקו עוברי עבירה, כי הרואים יודעים שהוא עושה כן לצורך מסחרו ולא כדי לזבל שדהו, וכעין מה שמבואר בדברי הרמב"ם להלן (הי"ב) לגבי ההיתר לקבלן להביא אבני כתף מכל מקום, כיון שיודעים שהוא עושה כן לצורך בנין ולא לצורך תיקון הקרקע.

וכעין דברי הרש"ס שפירש שעושה סחורה בזבל, מבואר במאירי (מועד קטן ד, ב), אלא שבדבריו מבואר שההוה אמינא לאסור אינה מטעם עצם הסחורה בזבל, אלא משום שהמקום שמכנס בו את הזבל מזדבל ממילא, ולכן היה מקום לדון פעולה זו כמלאכת זיבול שהיא אסורה בשביעית. ובטעם ההיתר כתב המאירי (שם), שאין כוונת בעל השדה לכך, אלא לצבור שם את הזבל עד שיבואו לקנותו.

[ציה"ל ס"ק לה]

דִּבְתוֹךְ הַבַּיִת לְכַלֵּי עָלְמָא מָתְרִי[59].

59) וכאן לרבי מאיר אסור כמובא בבה"ל (ד"ה הרוצה), ובהכרח מדובר כשצובר הזבל בתוך שדהו, ואף בזה מותר לדעת תנא קמא שהלכה כמותו.

[ציה"ל ס"ק לו]

רַ"שׁ וְרַא"שׁ וּשְׁנוֹת אֵלְיָהוּ[60].

60) שם מ"ג.

[בה"ל ד"ה לא יוציא]

לֵיתָא לְתוֹסֶפֶת שְׁבִיעִית בַּעֲבוּדָה בְּסוֹפָהּ וְכַנַּ"ל[61].

61) בדר"א לקמן (פ"ג ס"ק עט) כתב כן אף בדעת הרמב"ם, וראה מה שכתב שם בשם החזו"א בפסק ההלכה בדין עבודת הארץ בשמינית בפירות שביעית.

[בה"ל ד"ה והרוצה]

וּבִירוּשַׁלְמִי[62].

62) שם ה"ב.

הִלְכוֹת שְׁמִטָּה וְיוֹבֵל פֶּרֶק שֵׁנִי
לה

(יג) **וְלֹא יַעֲשֶׂה בְּכָל בֵּית סְאָה** (יד) **יָתֵר מִשָּׁלֹשׁ אַשְׁפָּתוֹת: ב** (טו) **וְהָרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת כָּל שָׁדֵהוּ שָׁלֹשׁ שָׁלֹשׁ אַשְׁפָּתוֹת לְתוֹךְ בֵּית סְאָה עוֹשֶׂה.** (טז) * **וְהָרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת זִבְלוֹ אוֹצֵר עוֹשֶׂה:**

דֶּרֶךְ אֱמוּנָה

(יג) וְלֹא יַעֲשֶׂה בְּכָל בֵּית סְאָה יוֹתֵר מִשָּׁלֹשׁ אַשְׁפָּתוֹת. (לג) אֲפִלּוּ אִם לֹא יוֹסִיף עַל הַשְּׁעוּר בְּכָל אַשְׁפָּה (לד) וְאֵין רַשַּׁאי לַעֲשׂוֹת אַשְׁפָּה שְׁנִיָּה עַד שֶׁיִּתְמַלֵּא כִּשְׁעוּר בָּרִאשׁוֹנָה[50]: **(יד) יָתֵר מִשָּׁלֹשׁ אַשְׁפָּתוֹת.** (לג) שֶׁנִּרְאֶה כְּמִזַּבֵּל כֵּיוָן שֶׁכָּלוּ מָלֵא בְּהַרְבֵּה אַשְׁפָּתוֹת[51] אֲבָל אִם שָׂדֵהוּ גְּדוֹלָה מֻתָּר לוֹ לַעֲשׂוֹת בְּכָל בֵּית סְאָה שָׁלֹשׁ אַשְׁפָּתוֹת כְּדִבְסָמוּךְ הֲלָכָה ב׳, (לג) וּבֵית סְאָה הוּא חֲמִשִּׁים אַמָּה עַל חֲמִשִּׁים אַמָּה: **ב (טו) וְהָרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת כו׳.** הֵינוּ בְּשָׂדֶה גְּדוֹלָה עוֹשֶׂה בְּכָל בֵּית סְאָה מִמֶּנָּה שָׁלֹשׁ אַשְׁפָּתוֹת[52], וְאִם הָיְתָה שָׂדֶה קְטַנָּה וְעַל יְדֵי שָׁלֹשׁ אַשְׁפָּתוֹת תִּתְמַלֵּא כֻּלָּהּ יִתְבָּאֵר לְקַמָּן בַּהֲלָכָה ה׳ בְּבֵאוּר הַהֲלָכָה: **(טז) וְהָרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת זִבְלוֹ אוֹצֵר.** (לה) הֵינוּ שֶׁיַּעֲשֶׂה כָּל הַשָּׁלֹשׁ אַשְׁפָּתוֹת בְּמָקוֹם אֶחָד (לו) וַאֲפִלּוּ מֵאָה מַשְׁפֻּלוֹת בְּמָקוֹם אֶחָד מֻתָּר וְלֹא אָמְרִינַן כֵּיוָן שֶׁעוֹשֶׂה עֲרֵמָה גְּדוֹלָה כָּל כָּךְ יַחְשְׁדוּהוּ שֶׁהוֹלֵךְ לְזַבֵּל מִזֶּה כָּל שָׂדֵהוּ (לז) דַּעֲרֵמָה גְּדוֹלָה מִתְפַּשֶּׁטֶת בְּרוֹחַב יוֹתֵר וְנִרְאֶה כְּמִזַּבֵּל הַשָּׂדֶה אֲפִלּוּ הָכִי מֻתָּר[53]:

בֵּאוּר הַהֲלָכָה

בַּעֲבוֹדָה בְּסוֹפָהּ וְכַנַּ״ל[61], וּבְהַשָּׁגוֹת הָרַאֲב״ד עַל הָרִנְ״ה בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה שָׁם כָּתַב, שֶׁהַמְפָרֵשׁ שֶׁיֵּשׁ לִשְׁבִיעִית תּוֹסֶפֶת מֵאַחֲרֶיהָ תָּמֵהּ הוּא שֶׁאֵין לִשְׁבִיעִית תּוֹסֶפֶת מֵאַחֲרֶיהָ, וְקָצִיר שֶׁל שְׁבִיעִית הֵיוֹצֵא לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית שֶׁהוּא אָסוּר לָאו תּוֹסֶפֶת הוּא אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁנִּדּוֹן אַחַר שְׁלִישׁ וּשְׁבִיעִית מַמָּשׁ הִיא וְכָל הַנּוֹטֵה מִזֶּה תּוֹעֶה הוּא עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ, וְכֵן נִרְאֶה דַּעַת הַמְאִירִי שָׁם וּבְמַכּוֹת ח׳ ב׳ וּבְאוּר זְרוּעַ חֵלֶק ב׳ י״ד הִלְכוֹת עֲרֵב שַׁבָּת (שׁוּב רָאִיתִי בְּזֶה בְּקֹהֶלוֹת יַעֲקֹב לְאַאמו״ר זללה״ה שְׁבִיעִית סִימָן ט׳ עַיֵּן שָׁם): * **וְהָרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת זִבְלוֹ אוֹצֵר כו׳.** תְּנַן בְּפֶרֶק ג׳ דִּשְׁבִיעִית מִשְׁנָה ג׳ עוֹשֶׂה אָדָם אֶת זִבְלוֹ אוֹצָר רַבִּי מֵאִיר אוֹסֵר עַד שֶׁיַּעֲמִיק שִׁלְשָׁה אוֹ עַד שֶׁיִּגְבִּיהַּ שִׁלְשָׁה, וּבִירוּשַׁלְמִי[62] בְּעוּשֶׂה יוֹתֵר מִכְּשִׁעוּר אֲבָל בִּכְשִׁעוּר (דְּהַיְנוּ ט״ו כּוֹר שֶׁהוּא שִׁעוּר שָׁלֹשׁ אַשְׁפָּתוֹת) בְּשִׁלְשָׁה מְקוֹמוֹת מֻתָּר בְּמָקוֹם אֶחָד לֹא כָּל שֶׁכֵּן וּבָזֶה מוֹדֶה רַבִּי מֵאִיר דְּמֻתָּר כֵּן פֵּרֵשׁ הָרַ״שׁ, וְהִרְא״שׁ בְּפֵרוּשׁוֹ כָּתַב עוֹשֶׂה אָדָם אֶת זִבְלוֹ אוֹצָר, וְלֹא יָדַעְנָא מַאי קָא מַשְׁמַע לָן כֵּיוָן דְּמוֹסִיפִין עַל הַמַּשְׁפֵּלוֹת כָּל שֶׁכֵּן שֶׁבְּמָקוֹם אֶחָד יְכוֹל לִתֵּן כַּמָּה שִׁירְצֶה, וְלִכְאוֹרָה טְפֵי הָוֶה לֵיהּ לְהַקְשׁוֹת אַדְּרַבִּי מֵאִיר לָמָּה אוֹסֵר, וּבְתוֹסְפוֹת הִרְא״שׁ מוֹעֵד קָטָן ד׳ ב׳ כָּתַב בְּשֵׁם הָרַאֲב״ד דְּטַעְמָא דְּרַבִּי מֵאִיר שֶׁמָּא לֹא יְזַדְּמֵן לוֹ זֶבֶל הַרְבֵּה וְנִמְצָא מְזַבֵּל אוֹתוֹ, וְלֹא הֵבִנְתִּי דְּאִם כֵּן הֵיכִי קָאָמַר בִּירוּשַׁלְמִי דִּכְשִׁעוּר מוּתָּר רַבִּי מֵאִיר דְּמֻתָּר אַדְּרַבָּה בִּכְשִׁעוּר טְפֵי הָוֶה לֵיהּ לְחוּשׁ שֶׁמָּא לֹא יְזַדְּמֵן לוֹ זֶבֶל אֲבָל בְּיוֹתֵר מִכְּשִׁעוּר הֲרֵי יֵשׁ כְּבָר זֶבֶל כְּשִׁעוּר אֲשֶׁפָּה וּמַה שֵּׁךְ לְחוּשׁ, וּבֶאֱמֶת צָרִיךְ לְהָבִין עִקַּר דִּבְרֵי הַיְרוּשַׁלְמִי דִּכְיוָן דְּקָיְמָא לָן מוֹסִיפִין עַל הַמַּשְׁפֵּלוֹת אִם כֵּן גַּם בְּיוֹתֵר מִכְּשִׁעוּר יֵשׁ קַל וָחֹמֶר אִם בְּג׳ מְקוֹמוֹת מֻתָּר בְּמָקוֹם אֶחָד לֹא כָּל שֶׁכֵּן, וּמַאי שָׁנָא אִם עוֹשֶׂה כְּשִׁעוּר אוֹ יוֹתֵר מִכְּשִׁעוּר, וְרָאִיתִי בִּפְנֵי מֹשֶׁה שֶׁכָּתַב דְּטַעְמָא דְּרַבִּי מֵאִיר דִּכְיוָן שֶׁעוֹשֶׂה אוֹצָר הַכֹּל בְּמָקוֹם אֶחָד נִכָּר הוּא שֶׁאֵין בְּדַעְתּוֹ שֶׁיְּהֵא כָּל הַזֶּבֶל הַזֶּה מְכֻנָּס שָׁם אֶלָּא שֶׁבְּדַעְתּוֹ לְפַזְּרוֹ וּלְזַבֵּל הַשָּׂדֶה וּלְפִיכָךְ אוֹסֵר, וְקָשֶׁה אִם הַטַּעַם מִשּׁוּם שֶׁיְּחַשְּׁדוּהוּ שֶׁדַּעְתּוֹ לְפַזְּרוֹ אַחַר כָּךְ בְּכָל הַשָּׂדֶה אִם כֵּן מַה מוֹעִיל מַה שֶּׁמַּעֲמִיק ג׳ אוֹ שֶׁמַּגְבִּיהַּ ג׳ אַכַּתִּי אֲתֵי לְמִיחְשְׁדֵיהּ שֶׁיְּפַזְּרֶנּוּ אַחַר כָּךְ בְּכָל הַשָּׂדֶה, שֶׁהֲרֵי אֵין הָאִסּוּר מֻחְלָט אוֹתוֹ הַמָּקוֹם אֶלָּא לְפִי שֶׁדַּעְתּוֹ לְפַזְּרוֹ אַחַר כָּךְ, וְאֶפְשָׁר לוֹמַר דְּבֶאֱמֶת הַטַּעַם כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַאֲב״ד מִשּׁוּם שֶׁיְּחַשְּׁדוּהוּ שֶׁמְּזַבֵּל אוֹתוֹ הַמָּקוֹם וְלָכֵן כְּשֶׁעוֹשֶׂה מָקוֹם גְּבוֹהַּ ג׳ אוֹ נָמוּךְ ג׳ אֵין כָּאן חֶשְׁד, וּמִכָּל מָקוֹם בְּשָׁלֹשׁ אַשְׁפּוֹת לְבֵית סְאָה לֹא חָשׁוּ שֶׁמְּזַבֵּל אוֹתוֹ הַמָּקוֹם, דְּאִם כֵּן לָמָּה חִלְקוּ לְשָׁלֹשׁ אַשְׁפּוֹת הָרֵי יוֹתֵר טוֹב שֶׁיַּעֲשֶׂה בְּמָקוֹם אֶחָד וְיִכּוֹל לְזָרְעַ כָּל הַמָּקוֹם הַזֶּה בְּמָקוֹם אֶחָד מִמַּה שֶּׁיְּזָרֵעַ בְּמִקּוֹמוֹת שׁוֹנִים, וְאַף עַל גַּב דִּבְפָחוֹת מֵה׳ כּוֹר לְכָל אַשְׁפָּה אָסוּר גַּם בְּשָׁלֹשׁ אַשְׁפּוֹתוֹת, הֵינוּ מִשּׁוּם שֶׁהוּא מְזַבֵּל מְמַשׁ אֲבָל בַּעֲרֵמָה שֶׁל ה׳ כּוֹר שֶׁאֵין דֶּרֶךְ לְזַבֵּל בְּכָל כָּךְ הַרְבֵּה וְאֵין כָּאן אֶלָּא חֶשְׁד שֶׁיֹּאמְרוּ שֶׁמְּזַבֵּל לְכַן בְּג׳ מְקוֹמוֹת אֵין גַּם חֶשְׁד, אֲבָל בְּמָקוֹם אֶחָד סְבִירָא לֵיהּ לְרַבִּי מֵאִיר דְּיֵשׁ חֶשְׁד יוֹתֵר שֶׁיֹּאמְרוּ שֶׁרוֹצֶה לְזַבֵּל כָּאן, וּמִכָּל מָקוֹם סְבִירָא לֵיהּ לְהַיְרוּשַׁלְמִי דִּכְשָׁעוֹשֶׂה בְּמָקוֹם אֶחָד כְּשִׁעוּר שָׁלֹשׁ אַשְׁפּוֹתוֹת דְּהַיְנוּ ט״ו כּוֹר אֵי אֶפְשָׁר לְאָסְרוֹ גַּם בְּמָקוֹם אֶחָד דְּמֶחֱזֵי כְּחוֹכֶא וְאִטְלוּלָא, דְּהֲרֵי כָּל הַהֶתֵּר מִשּׁוּם דַּעֲרֵמָה גְּדוֹלָה גְּזוֹז אֵין דֶּרֶךְ לְזַבֵּל אִם כֵּן כָּל שֶׁכֵּן בְּמָקוֹם אֶחָד דְּהֲוֵי עֲרֵמָה גְּדוֹלָה, אֲבָל בִּיוֹתֵר מִכְּשִׁעוּר זֶה בָּזֶה יֵשׁ מָקוֹם לוֹמַר דִּכְיוָן שֶׁעוֹשֶׂה כָּל כָּךְ הַרְבֵּה עוֹשֶׂה בְּעֲרֵמָה וְרוֹצֶה לְזַבֵּל מָקוֹם זֶה, וּמִכָּל מָקוֹם לְשׁוֹן הָרַאֲב״ד שֶׁכָּתַב שֶׁמָּא לֹא יְזַדְּמֵן לוֹ זֶבֶל הַרְבֵּה אַכַּתִּי צ״ע, וְאוּלַי יֵשׁ לוֹמַר גַּם כֵּן עַל פִּי דַּרְכּוֹ שֶׁל הַפְּנֵי מֹשֶׁה ז״ל, דְּהִנֵּה כְּבָר כָּתַב מָרָן בַּחֲזוֹן אִישׁ סִימָן י״ח סָעִיף קָטָן ה׳ דְּאַשְׁפָּה הָיְתָה יְדוּעָה אֲפָנָה וְאֵינוּ רַשַּׁאי לְפַזְּרָהּ וּלְרַדְּדָהּ יוֹתֵר מֵהָרְגִיל דְּאִם לֹא כֵּן יָכוֹל לְפַזֵּר עַל פְּנֵי כָּל הַשָּׂדֶה, וְהִנֵּה לְרָמְאָ אַשְׁפָּה שֶׁל ה׳ כּוֹר מִתְפַּשֶּׁטֶת עַל אַמָּה עַל אַמָּה וּכְשֶׁמּוֹסִיף עַל הַמַּשְׁפֵּלוֹת מִתְפַּשֵּׁט יוֹתֵר לְפִי הָעֲרֵךְ וּכְגוֹן כְּשֶׁעוֹשֶׂה ט״ו כּוֹר מִתְפַּשֵּׁט עַל שָׁלֹשׁ אַמּוֹת, וְיֵשׁ לוֹמַר דִּסְבִירָא לֵיהּ לְרַבִּי מֵאִיר דְּבִשְׁלָמָא כְּשֶׁעוֹשֶׂה שָׁלֹשׁ אַשְׁפּוֹתוֹת אַף עַל גַּב דִּכְשֶׁמּוֹסִיף עֲלֵיהֶן הַרְבֵּה מִתְפַּשְּׁטוֹת הַרְבֵּה מִכָּל מָקוֹם נִכָּר שֶׁאֵין בָּא לְזַבֵּל כָּל שֶׁדֵּהוּ, דְּאִם כֵּן לָמָּה עָשָׂה שָׁלֹשׁ אַשְׁפּוֹתוֹת וְלֹא עָשָׂה אַחַת

צִיּוּן הַהֲלָכָה

(לג) חֲזוֹן אִישׁ שָׁם סָעִיף קָטָן ד׳, וּבְמִשְׁנָה רִאשׁוֹנָה[54] כָּתַב דְּקָא מַשְׁמַע לָן דַּאֲפִלּוּ מוֹסִיף עַל הַמַּשְׁפֵּלוֹת לֹא יוֹסִיף עַל הָאַשְׁפּוֹתוֹת וְצ״ע: (לד) חֲזוֹן אִישׁ שָׁם סָעִיף קָטָן ה׳, ח׳, וְכֵן כָּתַב בְּתוֹסְפוֹת אַנְשֵׁי שֵׁם: (לה) רַ״ד עַרְמָאָה: (לג) רַבֵּנוּ בְּפֵרוּשׁ הַמִּשְׁנָיוֹת[55]: (לד) וְרַ״שׁ סִירִילְיאוֹ[56] פֵּרֵשׁ דְּעוּשֶׂה סְחוֹרָה בְּזֶבֶל[57], וְצ״ע אֵיזֶה אִסּוּר יֵשׁ לַעֲשׂוֹת סְחוֹרָה בְּזֶבֶל[58]: (לה) רִיטְבָ״א מוֹעֵד קָטָן ד׳ ב׳ דִּבְתוֹךְ הַבַּיִת לְכֻלֵּי עָלְמָא מְתָרֵי[59] עַיֵּן שָׁם: (לו) רַ״שׁ וּרְא״שׁ וּשְׁנֵיהֶן אַלְיְהוּ[60]: (לז) חִדּוּשֵׁי מַהֲרִי״ח:

לו הִלְכוֹת שְׁמִטָּה וְיוֹבֵל פֶּרֶק שֵׁנִי

ג * **הָיָה מַעֲמִיד הַזֶּבֶל** (יז) **עַל** (יח) **הַפֶּלַע** (יט) **אוֹ שֶׁהֶעֱמִיק בָּאָרֶץ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים** (כ) **וְהֶעֱרִים**

בֵּאוּר הַהֲלָכָה

גְּדוֹלָה שֶׁזֶּה יוֹתֵר קַל לְפַזְּרוֹ אַחַר כָּךְ וְעַל כָּרְחָךְ שֶׁעוֹשֶׂה אַשְׁפָּה, אֲבָל כְּשֶׁעוֹשֶׂה אַחַת גְּדוֹלָה נִהְיִי שֶׁאִם אֵין עוֹשֶׂה אֶלָּא ט"ו כּוֹרִין אַכַּתִּי לָאו אַשְׁפָּה גְּדוֹלָה הִיא אֲבָל כְּשֶׁעוֹשֶׂה יוֹתֵר שֶׁאָז הִיא אַשְׁפָּה גְּדוֹלָה נִרְאֶה שֶׁרוֹצֶה לְזַבֵּל כָּל הַשָּׂדֶה שֶׁהֲרֵי הִיא מִתְפַּשֶּׁטֶת הַרְבֵּה, וּמַה שֶּׁהִתִּירוּ עַל מָקוֹם גְּבוֹהַּ ג' אוֹ נָמוּךְ ג', יֵשׁ לוֹמַר כֵּיוָן שֶׁאֵין מִתְפַּשֶּׁטֶת אֶלָּא עַל מָקוֹם זֶה נִכְּר שֶׁעוֹשֶׂה אַשְׁפָּה, אֲבָל בֶּאֱמֶת עִקַּר קְשָׁיַת הָרֹא"ש אֵינָהּ כְּלָל עַל רַבִּי מֵאִיר דְּהָא מְבֹאָר בְּהֶדְיָא בִּירוּשַׁלְמִי פֶּרֶק ג' הֲלָכָה א' וּבְתוֹסֶפְתָּא פֶּרֶק ב' הֲלָכָה י"ב דִּלְרַבִּי מֵאִיר אֵין מוֹסִיפִין עַל הַמַּשְׁפָּלוֹת, וְאִם כֵּן אֲתֵי שַׁפִּיר דִּלְרַבִּי מֵאִיר בֶּאֱמֶת אֵין חִלּוּק בֵּין מָקוֹם אֶחָד לְג' מְקוֹמוֹת וְאַדְרַבָּה מָקוֹם אֶחָד עֲדִיפָא, אֶלָּא דְּיוֹתֵר מִט"ו כּוֹר סְבִירָא לֵיהּ לְרַבִּי מֵאִיר דְּגַם בְּג' מְקוֹמוֹת אָסוּר וְהוּא הַדִּין בְּמָקוֹם אֶחָד, וְכֵן מָצָאתִי בְּר"ש סִירִילְיאוֹ שֶׁכָּתַב דְּרַבִּי מֵאִיר לְשִׁיטָתוֹ וְאֵין חִלּוּק לְדִידֵיהּ בֵּין מָקוֹם אֶחָד לְג' מְקוֹמוֹת, דְּבְיוֹתֵר מִט"ו כּוֹר נִרְאֶה כְּמֻכָּן לְזַבֵּל שָׂדֶה וְאִם יֵשׁ לוֹ יוֹתֵר מִשִּׁעוּר זֶה עַל כָּרְחוֹ יַעֲשֶׂה בְּמָקוֹם גְּבוֹהַּ ג' אוֹ נָמוּךְ ג', וְלָכֵן בֶּאֱמֶת נִזְהַר הָרֹא"ש וְלֹא הִקְשָׁה עַל רַבִּי מֵאִיר רַק עַל רַבָּנָן, אַךְ יֵשׁ לוֹמַר דְּמִשּׁוּם דְּבָעֵי לְמִתְנִי מִלְּתֵהּ דְּרַבִּי מֵאִיר הֶצְרֵךְ לְהַקְדִּים דִּלְרַבָּנָן מֻתָּר, אַךְ יֵשׁ לְעַיֵּן לְמָה נִשְׁנֵית מִלְּתֵהּ דְּרַבִּי מֵאִיר כָּאן וְלֹא לְעֵיל גַּבֵּי מוֹסִיפִין עַל הַמַּשְׁפָּלוֹת, וְעַל כָּרְחָךְ שַׁיֵּשׁ אֵיזֶה חִדּוּשׁ גַּבֵּי אוֹצָר וְצ"ע: * **הָיָה מַעֲמִיד הַזֶּבֶל כּוּ'.** בְּמַשְׁנָה פֶּרֶק ג' דְּשְׁבִיעִית קָתָנֵי ג' בְּבוֹת, א' בְּמוֹסִיף עַל הָאַשְׁפּוֹתוֹת ב' בְּעוֹשֶׂה זְבֶל אוֹצָר ג' בְּהֶיְהוֹ לוֹ דָּבָר מוּעָט, וּבִשְׁנַיִם הָרִאשׁוֹנִים קָתָנֵי עַד שֶׁיַּעֲמִיק ג' אוֹ עַד שֶׁיְּגַבִּיהַּ ג', וּבְבָבָא שְׁלִישִׁית מוֹסִיף גַּם כֵּן אוֹ עַד שֶׁיִּתֵּן עַל הַסֶּלַע, וְדַעַת רַבֵּנוּ כָּאן דְּהוּא הַדִּין בְּכָלְהוּ מֵהֲנֵי כְּשֶׁיִּתֵּן עַל הַסֶּלַע, וְהִנֵּה בְּתוֹסְפוֹת הָרֹא"ש מוֹעֵד קָטָן ד' ב' כָּתַב בְּשֵׁם הָרַאֲבַ"ד וְאִם תֹּאמַר תִּקְשֵׁי לְמַאן דְּאָמַר מִפְּנֵי שֶׁמַּכְשִׁיר אֲפִיָּהּ לִזְרִיעָה מֵהָא דְּקָתָנֵי עַד שֶׁיְּגַבִּיהַּ ג' כְּשֶׁמַּשִּׁים שָׁם עָפָר לְהַגְבִּיהוֹ מַכְשִׁיר הַמָּקוֹם לִזְרִיעָה, וְיֵשׁ לוֹמַר דְּמַגְבִּיהוֹ בָּאֲבָנִים אוֹ בְּקָנִים וְלֹא בְּעָפָר עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ, וְכֵן הוּא שָׁם בְּפֵרוּשׁ תַּלְמִיד ר"י מִפָּרִישׁ עַד שֶׁיְּגַבִּיהַּ ג' שֶׁמְּסַדֵּר עֲצִים אוֹ אֲבָנִים גְּבוֹהָה ג' טְפָחִים לְהַפְסִיק בֵּין הַזֶּבֶל לְקַרְקַע וּמֵנִיחַ זְבֶלוֹ עַל אוֹתוֹ גֹּבַהּ, וּכְשִׁיטָה זוֹ אִיתָא בְּפֵרוּשׁ רַשַׁ"י הָאֻמְּתִי שָׁם וּפֵרוּשׁ מְשֻׁקָּע לְאֶחָד מִן הַקַּדְמוֹנִים שָׁכָתַב גַּל שֶׁל עֵצִים אוֹ שֶׁל אֲבָנִים גְּבוֹהַּ ג' וְזוֹרְקִין עָלָיו, אֲבָל לֹא מַטַּעַם אֶחָד, דְּטַעַם הָרַאֲבַ"ד מִפְּנֵי שֶׁמַּכְשִׁיר הַקַּרְקַע לִזְרֹעַ שֶׁשּׁוֹפֵךְ שָׁם עָפָר, וְטַעַם שֶׁאָר הָרִאשׁוֹנִים מִשּׁוּם שֶׁגַּם עַל גַּבֵּי הַתֵּל רָאוּי לִזְרִיעָה וְשָׁיַךְ שָׁם מַרְאִית הָעַיִן שֶׁיֹּאמְרוּ שֶׁמְּזַבֵּל מָקוֹם זֶה. אָכֵן מִדִּבְרֵי רַבֵּנוּ כָּאן נִרְאֶה דִּבְכָלְלָן מִהֲנֵי אִם מְמַלְאוֹ בְּעָפָר וְכֵן כָּתַב בְּהֶדְיָא בְּמַאֲירֵי שָׁם שֶׁכָּתַב אוֹ שֶׁהִגְבִּיהַּ בּוֹ שְׁלֹשָׁה בְּעָפָר אוֹ בַּאֲבָנִים, וְנִרְאֶה דְּלֹא חָשְׁשׁוּ לֹא לְטַעַם הָרַאֲבַ"ד שֶׁמַּכְשִׁיר הַמָּקוֹם לִזְרִיעָה מִשּׁוּם דְּזִבְלוֹ מוֹכִיחַ עָלָיו[75] וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב בַּחֲזוֹן אִישׁ סִימָן י"ח סָעִיף קָטָן ט' וְלֹא לְמִזַּבֵּל אוֹתוֹ הַמָּקוֹם כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרֹא"ש בְּפֵרוּשׁוֹ דְּכֵיוָן שֶׁאוֹתוֹ מָקוֹם מְשֻׁנֶּה מִשְּׁאָר הַשָּׂדֶה לֹא מֻחֲזֵי כְּמִזַּבֵּל, וְיֵשׁ לְעַיֵּן אֵיךְ אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ דְּמְמַלְאוֹ בַּאֲבָנִים הָא בְּסֵיפָא קָתָנֵי שֶׁאִם נָתְנוּ עַל גַּבֵּי הַסֶּלַע מֻתָּר וּמַשְׁמַע דְּשָׁם אֵין צָרִיךְ גֹּבַהּ ג' טְפָחִים כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בְּתוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב וּבַחֲזוֹן אִישׁ שָׁם סָעִיף קָטָן ח'[76] וְלָמָּה צָרִיךְ כָּאן גֹּבַהּ ג' טְפָחִים, וְיֵשׁ לוֹמַר דְּשָׁם שֶׁכָּל הַקַּרְקַע סָלַע שֶׁאֵין רְאוּיָה לִזְרִיעָה אֵין צָרִיךְ גֹּבַהּ ג' טְפָחִים אֲבָל כָּאן שֶׁמִּתְחִתֶּיהָ רָאוּי לִזְרִיעָה לָכֵךְ הֶחֱמִירוּ חֲזַ"ל דְּלֹא הֲוֵי הֶפְסֵק אֶלָּא אִם כֵּן גְּבוֹהַּ ג' טְפָחִים, וְכֵן הוּא לְשׁוֹן תַּלְמִיד ר"י מִפָּרִישׁ שֶׁמְּסַדֵּר עֲצִים אוֹ אֲבָנִים בְּגֹבַהּ ג' טְפָחִים לְהַפְסִיק בֵּין הַזֶּבֶל לְקַרְקַע עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ, וְהִנֵּה מָרָן לֹא כָּתַב רַק לְעִנְיַן מַעֲמִיק אֲבָל לְעִנְיַן מַגְבִּיהַּ לֹא כָּתַב אִם צָרִיךְ כְּשִׁעוּר אַשְׁפָּתָא, וְנִרְאֶה דְּלִכְאוֹרָה אֵין לְהַתִּיר אֶלָּא כְּשִׁעוּר אַשְׁפָּתָא וְשֶׁיִּהְיֶה סְמוּךְ לְקָצֵה הַתֵּל דְּאִי לָאו הָכִי הֲרֵי הַמָּקוֹם רָאוּי לִזְרִיעָה, אֲמְנָם רָאִיתִי בְּתַלְמִיד

דֶּרֶךְ אֱמוּנָה

ג (יז) עַל הַפֶּלַע. (לח) אֲבָן אוֹ קַרְקַע קָשֶׁה[63] שֶׁאֵין רָאוּי לִזְרִיעָה[64], (לט) וְאֵין צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא הַסֶּלַע גָּבוֹהַּ ג' וְגַם יָכוֹל לְפַזֵּר יוֹתֵר מִשִּׁעוּר אַשְׁפָּתָא שֶׁאֵין מְזַבְּלִין סֶלַע[65]: **(יח) הַפֶּלַע.** (מ) וְכֵן אִם הָיָה שָׁם אֲבָנִים אוֹ צְרוֹרוֹת אוֹ סִיד אוֹ גִּפְסִיס מֻתָּר (מא) דְּכָל אֵלּוּ אֵינָם רְאוּיִם לִזְרִיעָה[66]: **(יט) אוֹ שֶׁהֶעֱמִיק בָּאָרֶץ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים.** (מב) דְּכֵיוָן דְּאוֹתוֹ מָקוֹם מְשֻׁנֶּה מִשְּׁאָר הַשָּׂדֶה לֹא מֻחֲזֵי כְּמִזַּבֵּל[67], (מג) מִיהוּ בְּמַעֲמִיק אֵין מֻתָּר אֶלָּא בְּצָבוּר כְּדַרְכּוֹ אַשְׁפָּתָא[68] אֲבָל בְּמִפְזַר כְּדַרְכּוֹ הַמְזַבְּלִין אָסוּר, וְלֹא יְהֵא בֵּין הַזֶּבֶל וּבֵין כְּתֵלֵי הֶחָרִיץ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים[69] וְשֶׁבְּוַדַּאי אִם יַחְפֹּר כָּל בֵּית סְאָה בְּעֹמֶק שְׁלֹשָׁה טְפָחִים לֹא יְבַטֵּל שִׁעוּר הָאַשְׁפּוֹתוֹת]: **(כ) וְהֶעֱרִים הַזֶּבֶל.** רָצָה לוֹמַר, עָשָׂה הַזֶּבֶל עֲרֵמָה בְּתוֹךְ הַמָּקוֹם שֶׁהֶעֱמִיק[70]:

צִיּוּן הַהֲלָכָה

(לח) פֵּרוּשׁ תַּלְמִיד ר"י מִפָּרִישׁ מוֹעֵד קָטָן ד' ב' וְרֹא"שׁ כָּאן: (לט) חֲזוֹן אִישׁ שְׁבִיעִית סִימָן י"ח סָעִיף קָטָן ח' וּדְלֹא כְּכֶסֶף מִשְׁנֶה[71], וּבְתוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב כָּתַב שֶׁפְּעוּת סוֹפֵר בְּכֶסֶף מִשְׁנֶה וְצָרִיךְ לוֹמַר לֹא בָּעֵי: (מ) יְרוּשַׁלְמִי[72] וּמוּבָא בְּר"ש: (מא) מְלֶאכֶת שְׁלֹמֹה: (מב) רֹא"שׁ, וּבְפֵרוּשׁ רַשַׁ"י הָאֻמְּתִי מוֹעֵד קָטָן ד' ב' כָּתַב מִשּׁוּם דְּגַם לְאַחַר שֶׁיַּעֲבִיר הַזֶּבֶל אֵינוֹ יָכוֹל לִזְרֹעַ שָׁם אֶלָּא אִם כֵּן מְמַלְאֵהוּ קַרְקַע וְכֵן כָּתַב בִּמְכֻתָּם שָׁם בְּשֵׁם רַשַׁ"י וְכֵן כָּתַב בְּפֵרוּשׁ תַּלְמִיד ר"י מִפָּרִישׁ שָׁם, וּבִפְסָקֵי מֵהָרִי"ל דִּיסְקִין[73] כָּתַב הֵרוּצָה לַעֲשׂוֹת אַשְׁפּוֹתוֹת תַּכִּיף אַחַר הֶחָגִ[74] יַנִּיחַ בְּתִחִלָּה הַרְבֵּה אֲבָנִים עַל מָקוֹם אֶחָד בְּשִׁעוּר ד' אַמּוֹת אֹרֶךְ וְרֹחַב וְיַנִּיחַ הָאַשְׁפָּה עֲלֵיהֶן וְאַחַר כָּךְ כְּשֶׁיִּתְפַּשֵּׁט הָרַבֵּה לֵית לָן בָּהּ: (מג) חֲזוֹן אִישׁ שָׁם וּדְלֹא כְּמִשְׁנָה רִאשׁוֹנָה, וְעַיֵּן עוֹד בְּמִשְׁנָה רִאשׁוֹנָה שֶׁדַּעְתּוֹ דְּכִשְׁמַעֲמִיק צָרִיךְ שֶׁיַּעֲמִיק כֻּלָּן וְלֹא סַגִּי שֶׁיַּעֲמִיק אִלּוּ שֶׁיּוֹתֵר מִשֶּׁלֹּשׁ אַשְׁפּוֹתוֹת, וּרְאֶיתוֹ מִדְּלֹא תָּנֵי בְּמַתְנִיתִין שָׁם אוֹ עַד שֶׁיִּתֵּן עַל הַסֶּלַע, אֲבָל רַבֵּנוּ כָּאן כָּתַב גַּם שֶׁיִּתֵּן עַל הַסֶּלַע וְאִם כֵּן זֶה רְאָיָה לְהֶפֶךְ:

[דר"א ס"ק יז]

אֶבֶן אוֹ קֶרַקַע קָשֶׁה[63] שֶׁאֵין רָאוּי לִזְרִיעָה[64] וְכוּ', שֶׁאֵין מַזִּבְלִין סֶלַע[65].

63) ולהניח זבל בקרקע שמנה שאינה צריכה זבל והזיבול מקלקל אותה, כתב הערוך השולחן (סי' כ ס"ב) שאין להתיר להניח עליה זבל שלא בדרך צבירת אשפה, כי אין ניכר שקרקע זו אינה צריכה זבל, ואין אנשים יודעים את טבעה, ויש לחוש שיאמרו שהניח שם זבל כדי לזבל את השדה.

64) ולענין הנחת זבל בשדה הראויה לזריעה כשהוא בתוך שקים או בקבוקים לדישון הקרקע, כדי להשתמש בהם אח"כ לזיבול השדה, כתב רבינו (מכתבים, כת"י) שמסתבר שהיא אסורה, אע"פ שהזבל מונח עתה בצורה שאינו מזבל בו. וכן דעת הגר"נ קרליץ (חוט שני עמ' קנ), שאין מועיל מה שהכלי או השק מפריד בין הזבל לבין הקרקע, כיון שכך הדרך להניח את הזבל כך בשדה כשדעתו לזבל אח"כ, ויש לחוש שיחשדוהו הרואים שדעתו לזבל את הקרקע בשביעית.

65) אופן ההיתר להניח על הסלע, כתב הגר"ש וואזנר (שבט הלוי ח"ג סי' קנח) שהוא רק אם אינו מכסה את כל הסלע, וניכר מהצדדים שמקום זה אינו ראוי לזריעה, אבל אם מכסה את כולו אין להתיר, כי הרואים לא ידעו שאין המקום ראוי לזריעה, ויחשבו שדעתו לזבל את המקום. וראה בביאורים לדר"א להלן (ס"ק יט) שנחלקו הפוסקים בכעין זה לענין המעמיק בקרקע שלשה טפחים וצובר שם את זבלו, אם צריך להשאיר מקום פנוי בין הזבל לכתלים כדי שיהיה ניכר שהקרקע שעליה הזבל שונה משאר השדה, או שאין צריך לכך.

[דר"א ס"ק יח]

דְּכָל אֵלּוּ אֵינָם רְאוּיִם לִזְרִיעָה[66].

66) וכן אם היה בשדה מקום מרוצף, דעת הגר"נ קרליץ (חוט שני עמ' קנ) שמותר להניח עליו זבל, משום שהוא מקום שאינו עומד לזריעה.

[דר"א ס"ק יט]

לֹא מָחֲזֵי כְּמְזַבֵּל[67] וְכוּ', אֶלָּא בְּצָבוּר כְּדֶרֶךְ אַשְׁפָּתָא[68] וְכוּ', וּבֵין כָּתְלֵי הֶחָרִיץ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים[69].

67) והמקום שצריך להעמיק אותו, הסתפק רבינו (שערי אמונה פ"ג מ"ג) האם הוא מקום האשפה הרביעית בלבד, או אף את ג' האשפות הראשונות צריך להעמיק שלשה טפחים, כיון שעושה ד' אשפות בשדה זו. והגר"ש וואזנר (שבט הלוי ח"ג סי' קנח) כתב בדעת הרמב"ם, שצריך להעמיק את כל האשפות כשיעור זה.

68) ולענין מגביה שלשה טפחים אם מותר לפזר על גביו את הזבל, ראה בה"ל (ד"ה היה מעמיד).

69) שבאופן זה שהזבל סמוך לכותלי החריץ, ניכר שמקום זה מיוחד ושונה משאר השדה, ואם שם בו זבל, אין כוונתו לזבל את השדה אלא להניח הזבל במקום זה. אבל אם חפר בעומק שטח גדול ומניח באמצעיתו מעט אשפה, אין ניכר שהיא במקום בפני עצמו.

[דר"א ס"ק כ]

רָצָה לוֹמַר, עָשָׂה הַזֶּבֶל עֲרֵמָה בְּתוֹךְ הַמָּקוֹם שֶׁהֶעֱמִיק[70].

70) והיתר זה, דעת הגרש"ז אויערבאך (מנחת שלמה שביעית פ"ג מ"ג) והגר"ש וואזנר (שבט הלוי ח"ג סי' קנח) שהוא באופן שהזבל אינו מכסה את כל השטח, וניכר מהצדדים שמקום זה עמוק שלשה טפחים משאר השדה, אבל כשמכסה את כולו אסור מטעם חשד הרואים, שיחשבוהו שדעתו לזבל מקום זה כדי לזורעו. [וכעין זה מובא לעיל (בביאורים לדר"א ס"ק יז) דעתו לענין זבל המונח על הסלע]. מאידך, דעת הגר"נ קרליץ (חוט שני עמ' קנ) שאף באופן שלאחר שעשה את הערימה אין ניכר שמקום זה עמוק משאר השדה, מ"מ אין לאסור מטעם חשד, כיון שאלו המכירים את המקום יודעים שאי אפשר לזרוע שם עם שאר השדה, ולא חשו לחשד של העוברים ושבים שאינם מכירים את המקום, וכמו שמצינו בירושלמי (פ"ג ה"א, הובא בביאורים לציה"ל ס"ק יא) לענין בית השלחין.

[ציה"ל ס"ק לח]

וּדְלֹא כְּכֶסֶף מִשְׁנֶה[71].

71) שכתב, שאף כשנותן הזבל על גבי הסלע צריך שיהיה הסלע גבוה שלשה טפחים מעל פני הקרקע.

[ציה"ל ס"ק מ]

יְרוּשַׁלְמִי[72].

72) שם ה"ב.

[ציה"ל ס"ק מב]

וּבְפִסְקֵי מַהֲרִי"ל דִּיסְקִין[73] כָּתַב הְרוּצָה לַעֲשׂוֹת אַשְׁפָּתוֹת תֵּכֶף אַחַר הֶחָג[74].

73) דיני שביעית (אות כא), ונדפסו בתשובותיו (פסקים סי' כז).

74) שעדיין אסור לעשות אשפה בתוך שדהו, כי הוא זמן שמוציאים זבל לצורך שנה זו, וכמבואר לעיל (ה"א).

[בה"ל ד"ה היה מעמיד]

מְשׁוּם דְּזִבְלוֹ מוֹכִיחַ עָלָיו[75] וְכוּ', כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בְּתוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב וּבַחֲזוֹן אִישׁ שָׁם סְעִיף קָטָן ח'[76].

75) ובביאור דבריו כתב רבינו (מכתבים, כת"י), שכיון שמניח שם זבל, ניכר שאין כוונתו ודעתו לזרוע שם.

76) וראה דר"א (ס"ק יז) וציה"ל (ס"ק לח).

שיח אמונה

[דר"א ס"ק כד]

וּבְקוֹלְחוֹת[77] וְכוּ', בֵּין חֶבֶל לַחֲבֵרוֹ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים[78] וְכוּ', שֶׁמְּחֻיָּב לְהוֹצִיא מֵהַדִּיר[79] וְלַעֲשׂוֹת מֵהֶזֶבֶל שָׁלֹשׁ אַשְׁפָּתוֹת[80].

77) ביאר המנחת ביכורים (על התוספתא פ"ב הט"ו) שהם מיני ירקות.

78) והטעם שבלא מחיצות אינו רשאי לעשות כן אע"פ שמיחד מקום לכך, כתב רבינו (שערי אמונה פ"ג מ"ד) שהוא משום שאין ניכר שהמקום מיוחד להיות דיר.

79) ושיעור הזמן שרשאי להשאיר את הזבל בדיר לדעתם, כתב רבינו (שערי אמונה שם) שהוא עד שיתמלא הדיר ולא יותר, וכן הוא בספר ניר (על ירושלמי שביעית פ"ג ה"ג), וראה דר"א להלן (ס"ק כט) לענין הזמן שרשאי להשאיר את הזבל כשעושה עוד דיר בשדה.

80) והטעם, כמבואר לעיל (ה"א) שאסור ליתן הרבה זבל בשדהו בשביעית אלא כשעושה ממנו עד ג' אשפתות, וכפי הכמות המבוארת שם, וביאר הפאת השלחן (בית ישראל ס"ק ז) שאע"פ שהזבל שבשדה נמצא בתוך מקום המשמש עתה כדיר, מ"מ אף בזה יש לחוש שיהא נראה כמזבל שדהו בשביעית, כיון שיאמרו הרואים שעושה כן לצורך זיבול שטח זה כדי לזרוע בו לאחר מכן.

[דר"א ס"ק כה]

מָתַר לְהוֹצִיא מִן הַסַּהַר וְלִתֵּן בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ[81].

81) טעם הצד להקל בזה יותר אע"פ שאסור להוציא זבל מחצרו לשדה כמבואר ברמב"ם לעיל (ה"א), ביאר רבינו (בפירוש הירושלמי שביעית פ"ג ה"ג) שכאן כיון שנתמלא הסהר זבל מוכח שהוא עושה כן לצורך הצאן שיוכלו להלך בסהר בלא הפרעה, וכעין זה מבואר בפני משה (שם). והר"ש סיריליאו (בירושלמי שם) פירש ע"פ דברי הר"ש (המובאים בדר"א ס"ק כד) שחייב להוציא הזבל מהדיר כדי שלא יהא נראה כמזבל, ומטעם זה יש לו להוציא הזבל מהדיר אף לפני הזמן שפסקו עובדי עבודה, משום שאם לא יעשה כן יהיה נראה כמזבל מקום הדיר.

ואם יש זבל בדיר ועדיין לא נתמלא, ועדיין לא הגיע זמן היתר הוצאת זבלים לשדה, הסתפק הגר"נ קרליץ (חוט שני עמ' קנב) אם אסור להוציאו לשדה כמבואר לעיל (ה"א) לענין שאר מוציאי זבלים, או שיש להקל באופן זה יותר, שכיון שהזבל כבר נמצא בשדהו לא גזרו שלא להעבירו למקום אחר, שאינו נראה בזה כל כך כמזבל, וכעין זה מבואר בדבר השמיטה (פ"ג מ"ד עמ' קלג) ע"פ הירושלמי (שם). אולם לפירוש שאר המפרשים (שהובאו לעיל) בירושלמי שם, משמע שהצד להתיר הוא רק כשכבר נתמלא מקום הדיר, ועד שלא נתמלא ודאי אסור להוציא לשדה לפני שעת היתר הוצאת זבלים.

[דר"א ס"ק כז]

לִתֵּן אֲבָנִים אוֹ לוּחוֹת עֵץ[82] וְכוּ', לְהַעֲמֶדֶת הַצֹּאן מָתַר[83] וְכוּ', אִם בָּאֶמֶת בּוֹחֵר מָקוֹם הַשָּׁוֶה כְּדֵי לְזַבְּלָהּ אָסוּר[84].

82) ראה דר"א לעיל (ס"ק כד) שמ"מ צריך לעשות היקף מחיצות כל שהוא מסביב.

83) וטעם ההיתר ביאר החזו"א (סי' יט ס"ק יג), שהוא משום שאין העמדת הצאן בשדה נחשבת עבודה ממש, ובדבר כזה יש להתיר כשאין כוונתו לכך, אע"פ שהתועלת היוצאת מזה ודאית. וראה עוד כעין זה בדר"א להלן (ס"ק לו), ומה שנתבאר בענין דבר שאינו מתכוין ופסיק רישיה במלאכות שביעית, בציה"ל לעיל (פ"א ס"ק יח) ובביאורים שם, ובביאורים לדר"א לעיל (פ"א ס"ק קכט).

84) ומבואר בדר"א לעיל (פ"א ס"ק קג), שאם עשה כן בשביעית קונסים אותו שלא יזרע שדה זו למוצאי שביעית.

[ציה"ל ס"ק מו]

רַ"שׁ[85].

85) פ"ג מ"ד.

[ציה"ל ס"ק מז]

עָרוּךְ[86].

86) ערך סהר.

[ציה"ל ס"ק מח]

יְרוּשַׁלְמִי[87] וְתוֹסֶפְתָּא[88].

87) שם ה"ג, מובא בבה"ל (ד"ה והעושה).

88) פ"ב הט"ו.

[ציה"ל ס"ק מט]

וּבָזֶה אֵין צָרִיךְ לְמַה שֶּׁכָּתַב בְּמִשְׁנָה רִאשׁוֹנָה[89].

89) שפירש שלדעת הרמב"ם הדיר אינו בתוך שדהו, והחידוש בדין זה הוא, משום דאל"כ הוה אמינא שמותר להוציא זבל לשדה רק מחצרו, שנראה שעושה כן כדי שתהא נקיה, אבל אם מוציא מהדיר נראה כמזבל ויהא אסור אף באופן שמותר להוציא מחצרו.

[ציה"ל ס"ק נב]

וּבְתוֹסֶפְתָּא פֶּרֶק ב' הֲלָכָה י"ד[90] מַשְׁמַע דְּמָתַר[91].

90) מובא בבה"ל (ד"ה והעושה).

91) ואף מלשון הר"ש דקדק רבינו (שערי אמונה שם) שאם כבר הוציא את הזבל לאשפתות מותר להרחיק את המקום השני מהראשון.

[ציה"ל ס"ק נג]

דְּרַבֵּנוּ פָּסַק לְקַלָּא בָּזֶה[92] וְכוּ', מַשְׁמַע דְּפָסַק לְחֻמְרָא בָּזֶה[93].

92) וכן כתב מהר"א פולדא (בביאורו לירושלמי פ"ג ה"ג) בדעת הרמב"ם.

93) שהרי לענין שאר מכניסי זבל מבואר ברמב"ם (לעיל ה"א) שמותר לעשות כן רק לאחר שפסקו עובדי עבודה. וכן כתב הר"ש סיריליאו (בירושלמי שם) שכיון שלא נפשט הספק יש להחמיר בזה.

[המשך במילואים עמוד 15]

הִלְכוֹת שְׁמִטָּה וְיוֹבֵל פֶּרֶק שֵׁנִי לז

הַוֶּבֶל. (כא) **אוֹ שֶׁבָּנָה עַל הָאָרֶץ גֹּבַהּ שְׁלֹשָׁה וְהֶעֱמִיד עָלָיו הַוֶּבֶל אֵינוֹ צָרִיךְ שִׁעוּר אֲפִלּוּ עָשָׂה בֵּן כַּמָּה אַשְׁפַּתּוֹת לְתוֹךְ בֵּית סְאָה** (כב) **בֵּין גְּדוֹלוֹת בֵּין קְטַנּוֹת מֻתָּר,** (כג) **שֶׁהֲרֵי הַדָּבָר נִכָּר שֶׁאֵינָן לַעֲבוֹדַת הָאָרֶץ אֶלָּא לִכְנִיסַת הַוֶּבֶל: ד** (כד) **מֻתָּר לָאָדָם** (כה) **לְהוֹצִיא** וֶבֶל מִן הַסַּהַר שֶׁל צֹאן וְנוֹתֵן לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ (כו) כְּדֶרֶךְ כָּל מַכְנִיסֵי וֶבֶל. (כז) *וְהָעוֹשֶׂה דִּיר בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ

דֶּרֶךְ אֱמוּנָה

(כא) אוֹ שֶׁבָּנָה עַל הָאָרֶץ כו׳. (מד) אַף יֵשׁ חִלּוּק בֵּינֵיהֶן דִּכְשֶׁחוֹפֵר וּמַעֲמִיק צָרִיךְ לִצְבֹּר הֶעָפָר שֶׁהוֹצִיא מִשָּׁם לְאַשְׁפַּתּוֹת דְּאִם לֹא כֵּן נִרְאֶה כְּעוֹדֵר, אֲבָל כְּשֶׁמַּגְבִּיהַּ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים אֵין לָחוּשׁ לְנִרְאֶה כְּעוֹדֵר דְּזִבְלוֹ מוֹכִיחַ עָלָיו: **(כב) בֵּין גְּדוֹלוֹת בֵּין קְטַנּוֹת.** רוֹצֶה לוֹמַר אֲפִלּוּ קְטַנּוֹת מִשִּׁעוּר ק״ס סְאָה מֻתָּר כָּאן, (מה) וַאֲפִלּוּ עָשָׂה כֵּן מִפֶּזֶר בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת בְּשָׂדֵהוּ: **(כג) שֶׁהֲרֵי הַדָּבָר נִכָּר.** דְּכֵינָן שֶׁהוּא בְּתוֹךְ גָּמָא אוֹ עַל גַּבֵּי תֵּל לֹא יַחְשְׁדוּהוּ שֶׁבָּא לְזַבֵּל כָּאן: **ד (כד) מֻתָּר לָאָדָם לְהוֹצִיא כו׳.** סַהַר הוּא דִּיר שֶׁל בְּהֵמוֹת (מו) שֶׁעוֹשִׂין הֶקֵּף שֶׁל מְחִיצוֹת סָבִיב הַצֹּאן (מז) בְּלִי תִּקְרָה וְזֶה נִקְרָא סַהַר. (מח) וּבְכֹל עוֹשִׂין סְהָרִין בְּמַחֲצָלָאוֹת בְּקַשׁ וּבַאֲבָנִים וּבְקָנִים וּבְקוֹלְחוֹת[77] וַאֲפִלּוּ בִּשְׁלֹשָׁה חֲבָלִים זֶה לְמַעְלָה מִזֶּה וְזֶה לְמַעְלָה מִזֶּה וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהֵא בֵּין חֶבֶל לַחֲבֵרוֹ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים[78], וּבְסָמוּךְ מִבַּאן בְּאֵיזֶה אֹפֶן מֻתָּר לַעֲשׂוֹת דִּיר בְּשָׂדֵהוּ. (מט) וְרַבֵּנוּ קָא מַשְׁמַע לָן כְּאן דְּאַף עַל גַּב דִּכְבָר יֵשׁ לוֹ דִּיר בְּשָׂדֵהוּ מִכָּל מָקוֹם יָכוֹל גַּם כֵּן לְהוֹצִיא מִשָּׁם לַעֲשׂוֹת שְׁלֹשָׁה אַשְׁפַּתּוֹת בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ מֵהַוֶּבֶל חוּץ מֵהַדִּיר הַזֶּה, (נ) אֲבָל אֵין מְחַיֵּב לַעֲשׂוֹת כֵּן וְרַשַּׁאי לְהַשְׁאִירוֹ וּלְזַבֵּל עִם הַזֶּבֶל הַזֶּה בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית אוֹ לַחֲרֹשׁ הַמָּקוֹם הַזֶּה שֶׁנִּזְדַּבֵּל כָּאן בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, אֲבָל דַּעַת הָרַ״שׁ וְהָרַאֲב״ד שֶׁמְּחַיֵּב לְהוֹצִיא מֵהַדִּיר[79] וְלַעֲשׂוֹת מֵהַוֶּבֶל שָׁלֹשׁ אַשְׁפַּתּוֹת[80] (נא) לְבֵית סְאָה, אֶלָּא שֶׁרַשַּׁאי לַעֲשׂוֹת דִּיר שֶׁל בֵּית אַרְבָּעָה סְאִין כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּסָמוּךְ קֹדֶם שֶׁיַּעֲשֶׂה אַשְׁפַּתּוֹת. (נב) וְיֵשׁ לְהִסְתַּפֵּק לְפִי דַּעַת הָרַ״שׁ אִם לְאַחַר שֶׁהוֹצִיא לַאַשְׁפַּתּוֹת אִם בָּטַל אוֹתוֹ דִּיר לְגַמְרֵי וְיָכוֹל לַעֲשׂוֹת חָדָשׁ בְּמָקוֹם שֶׁיִּרְצֶה אוֹ שֶׁאִסּוּר אַף אַחַר שֶׁהוֹצִיאוֹ לַעֲשׂוֹת דִּיר אַחֵר אֶלָּא כְּדֵין שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּסָמוּךְ: **(כה) לְהוֹצִיא וֶבֶל מִן הַסַּהַר.** (נג) וּבִירוּשַׁלְמִי מְסַפֵּק אִם עַד שֶׁלֹּא פָּסְקוּ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה מֻתָּר לְהוֹצִיא מִן הַסַּהַר וְלִתֵּן בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ[81] כְּדֶרֶךְ הַמְזַבְּלִין: **(כו) כְּדֶרֶךְ כָּל מַכְנִיסֵי וֶבֶל.** (נד) הָיְנוּ שְׁלֹשָׁה אַשְׁפַּתּוֹת לְבֵית סְאָה כַּנַּ״ל: **(כז) וְהָעוֹשֶׂה דִּיר בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ בַּשְּׁבִיעִית.** (נה) לֹא הִטְרִיחוּהוּ חֲכָמִים לִתֵּן אֲבָנִים אוֹ לוּחוֹת עֵץ[82] בְּדִיר כְּדֵי שֶׁלֹּא יְזַבֵּל בַּשְּׁבִיעִית, וְאַף עַל גַּב דְּנִיחָא לֵיהּ בַּזִּבּוּל הַהוּא, (נו) כֵּיוָן שֶׁעָקְרוּ לְהַעֲמַדַת הַצֹּאן מֻתָּר[83]. וְדַוְקָא אִם אֵין לוֹ מָקוֹם נוֹחַ כָּזֶה אֲבָל אִם בְּאֶמֶת בּוֹחֵר מָקוֹם הַשָּׁוֶה כְּדֵי לְזַבֵּל הָאָסוּר[84], וְאַף אִם יַעֲשֶׂה אַחַר כָּךְ אַשְׁפַּתּוֹת אָסוּר דְּמִכָּל מָקוֹם כָּל שֶׁהַזֶּבֶל שׁוֹהֶה שָׁם הוּא מְזַבֵּל אֶת הַקַּרְקַע:

בֵּאוּר הֲלָכָה

ר״י מִפָּרִישׁ וּבְפֵרוּשׁ רַשׁ״י הָאֲמִתִּי בְּמוֹעֵד קָטָן ד׳ ב׳ כָּתַב דְּמַגְבִּיהַּ ג׳ טְפָחִים מִירֵי שְׁנוֹתָן שָׁם גֹּל שֶׁל עֵצִים אוֹ אֲבָנִים גְּבוֹהַּ ג׳, מִשְׁמַע דְּעָפָר אָסוּר, וְכֵן כָּתַב בְּפֵרוּשׁ מַשְׁקִין לְאֶחָד מֵהָרִאשׁוֹנִים שָׁם וּבְתַלְמִיד ר״י מִפָּרִישׁ וּבִתוֹסְפוֹת הִרְאֹ״שׁ שָׁם בְּשֵׁם הָרַאֲב״ד דְּדַוְקָא בְּעֵצִים וַאֲבָנִים, אֲבָל הַמְּאִירִי כָּתַב שָׁם שֶׁהַגְּבִיהוּ בְּעָפָר אוֹ בַּאֲבָנִים וְעֵצִים בְּבֵאוּר הֲלָכָה: (מה) מְאִירִי מוֹעֵד קָטָן ד׳ ב׳: (מו) ר״ש[85]: (מז) עָרוּךְ[86]: (מח) יְרוּשַׁלְמִי[87] וְתוֹסָפְתָא[88]: (מט) תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב וְכֹמוֹ שֶׁבָּאר בְּתוֹסְפוֹת אַנְשֵׁי שֵׁם, וּבָזֶה אֵין צָרִיךְ לְמֵה שֶׁכָּתַב בְּמִשְׁנָה רִאשׁוֹנָה[89]: (נ) חָזוֹן אִישׁ סִימָן י״ט סְעִיף קָטָן י״ג, וְעֵינַיִם רַ״שׁ פֶּרֶק ד׳ מִשְׁנָה ב׳ שָׁאם לֹא עָשָׂה מִמֶּנּוּ אַשְׁפּוֹתוֹת זֶהוּ נְדִירָה דְּתִנַּן הָתָם דְּלֹא תִּזָּרַע לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית וְעֵינַיִם לְעֵיל פֶּרֶק א׳ הֲלָכָה י״ג וּמַה שֶּׁכָּתַבְנוּ שָׁם: (נא) וּבְלִשּׁוֹן ר״י בֶּן מַלְכִּי צֶדֶק אֵיתָא לְבֵית סְאָתַיִם וְכִנְרָאֶה טָעוּת סוֹפֵר: (נב) חָזוֹן אִישׁ שָׁם, וּבְתוֹסָפְתָא פֶּרֶק ב׳ הֲלָכָה י״ד[90] מִשְׁמַע דְּמֻתָּר[91] רַק שֶׁלֹּא יַרְחִיק זֶה מִזֶּה בֵּית סְאָתַיִם עַיֵּן שָׁם וְצ״ע וְעֵינַיִם בְּבֵאוּר הֲלָכָה: (נג) שְׁבִיעִית פֶּרֶק ג׳ הֲלָכָה ג׳, וְדַעַת הַמְרַכֶּבֶת הַמִּשְׁנָה דְּרַבֵּנוּ פָּסַק לְקַלָּא בְּזֶה[92], וּלְשׁוֹן רַבֵּנוּ דֶּרֶךְ כָּל מְכַנְסֵי וֶבֶל לְכְאוֹרָה מִשְׁמַע דְּפָסַק לְחֻמְרָא בָּזֶה[93]: (נד) ר״י קוּרְקוֹס: (נה) חָזוֹן אִישׁ שָׁם: (נו) שָׁם וְכֵן כָּתְבוּ רְבֵנוּ[94] וּמִרְכֶּבֶת הַמִּשְׁנָה[95], וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁרַבֵּנוּ רָמַז זֶה בְּמַה שֶּׁכָּתַב הָעוֹשֶׂה דִּיר, דְּמִשְׁמַע לְצָרְכָּן כְּמוֹ שֶׁכָּתַב רְדַב״ז וְזֶה דִּלֹא כְּר״י קוּרְקוֹס וּפִאֵת הַשֻּׁלְחָן[96] דְּאֶפְלוּ בִּמְכַוֵּן לְהַדִּירָא רַק לְזַבֵּל הַמָּקוֹם מֻתָּר לְדַעַת רַבֵּנוּ, וּרְאִיתָם מִלְּשׁוֹן פֵּרוּשׁ הַמִּשְׁנָיוֹת לְרַבֵּנוּ[97], וְאֵינוֹ מֻכְרָח[98]:

לח הִלְכוֹת שְׁמִטָּה וְיוֹבֵל פֶּרֶק שֵׁנִי

בַּשְּׁבִיעִית (כח) **לֹא יַעֲשֶׂה יָתֵר עַל בֵּית סָאתַיִם וַיְכָנִים הַצֹּאן לְתוֹכוֹ.** (כט) **וּכְשֶׁיְּזַבְּלוּ אֶת כָּל הַדִּיר** (ל) **מַנִּיחַ הֹפֶן אֶחָד מִקְּפָנֵי הַדִּיר וְעוֹשֶׂה דִּיר אַחֵר בְּצִדּוֹ, נִמְצָא מְזַבֵּל בְּתוֹךְ שֶׁדֵּהוּ** (לא) **בֵּית אַרְבַּעַת סְאִין: ה** * **הָיְתָה כָּל שֶׁדֵּהוּ** (לב) **בֵּית אַרְבַּעַת סְאִין** (לג) **מְשַׁיֵּר מִמֶּנָּה מִקְצָת**

בֵּאוּר הַהֲלָכָה

לְסִמְךְ לְהַסָּהַר הָרֹאשׁוֹן מַמָּשׁ וּכְבָר תָּמַהּ בָּזֶה בְּסִפֶּר נִיר, וְהִנֵּה בְּתוֹסֶפְתָּא דְּשְׁבִיעִית פֶּרֶק ב׳ הֲלָכָה י״ד בְּגִרְסַת אוֹר הַגָּנוּז (וְכֵן הוּא הַגִּרְסָא בְּתוֹסֶפְתָּא שֶׁנִּדְפַּס מִכְּתַב יָד) הַגִּרְסָא עוֹקֵר מִשָּׁדֶה זוֹ וְנוֹתֵן לְתוֹךְ שָׂדֶה אַחֶרֶת וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַחְזוֹר לָרִאשׁוֹן דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר וַחֲכָמִים מַתִּירִין, עוֹקֵר מִסָּהַר זֶה וְנוֹתֵן לְתוֹךְ סָהַר אַחֵר וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהֵא בֵּינוֹ לְחֲבֵרוֹ בֵּית שְׁמוֹנֶת סְאִין דִּבְרֵי רַבִּי דּוֹסְתַּאי בְּרִבִּי יְהוּדָה, רַבִּי יוֹסֵי בֶּן כִּיפָּר אָמַר מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֵּית סָאתַיִם, וּבֵית סָאתַיִם זֶה חוֹלֶב וְגוֹזֵז לְתוֹכָהּ וּמַכְנִיס וּמוֹצִיא בְּדַרְכּוֹ עָלֶיהָ. וּמִלְּשׁוֹן זֶה מַשְׁמַע לְכְאוֹרָה דְּכְשֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁתֵּי שָׂדוֹת יָכוֹל לַעֲשׂוֹת בְּכָל אַחַת סָהַר (וְנִפְשָׁט מַה שֶּׁנִּסְתַּפֵּק מָרָן[114] הֲבָאנוּ בְּדַרְכּוֹ אֲמוּנָה[115]) רַק שֶׁלֹּא יַרְחִיק זֶה מִזֶּה יוֹתֵר מִשָּׁעוּר סְאָה לְרַבִּי דּוֹסְתַּאי וּלְרַבִּי יוֹסֵי בֶּן כִּיפָּר שְׁתֵּי סְאָה, וְהַטַּעַם מִשּׁוּם שֶׁהַדֶּרֶךְ לַחֲלֹב וְלִגְזֹז הַבְּהֵמוֹת בֵּין זֶה לָזֶה וְהֵם מְזַבְּלִין קָצָת בְּדַרְכָּן, וְאִם יִהְיֶה מֻרְחָק יוֹתֵר מִדַּאי נִמְצָא מְזַבֵּל כָּל הַשָּׂדֶה, וּלְפִי זֶה מַה שֶּׁאָמְרוּ בִּירוּשַׁלְמִי וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהֵא כוּ׳ מְלֻאָה אַחֲרֶיתִי הִיא, וְקָאֵי אֲשֶׁנֵי סְהָרִין, אוֹ דְּחָסֵר שָׁם בְּבָא דְּשִׁתֵּי שָׂדוֹת וְכִדְאִיתָא בְּתוֹסֶפְתָּא, וְסִבְרָה לֵיהּ לְהַיְרוּשַׁלְמִי שֶׁלֹּא יַרְחִיק זֶה מִזֶּה רַק כְּמִלֹּא סָהַר דְּהֵינוּ שֶׁיַּעֲשֶׂנּוּ סָמוּךְ לְהַגָּדֵר שֶׁבֵּינֵיהֶן, וּמַה שֶּׁאָמַר רַבִּי מֵאִיר וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַחְזִיר לָרִאשׁוֹן הַיְנוּ שֶׁמָּתָר לוֹ לְהַעֲבִיר קָצָת זֶבֶל מִזּוֹ לְזוֹ אֲבָל לֹא יַחְזִיר בַּחֲזָרָה דְּאִם כֵּן מְזַבֵּל כָּל הַדֶּרֶךְ וְנִמְצָא מְזַבֵּל מָקוֹם גָּדוֹל וּכְמוֹ דְּאָסוּר לְהַרְחִיק הַסָּהָרִין זֶה מִזֶּה בְּיוֹתֵר. וְעוֹד יֵשׁ לְפָרֵשׁ הַיְרוּשַׁלְמִי דְּמֵירֵי שֶׁכְּבָר הוֹצִיא כָּל הַזֶּבֶל מִן הַסָּהַר וְעָשָׂה אַשְׁפָּתוֹת (כְּפֵרוּשׁ הָרַ״שׁ) וְאָז כְּבָר בָּטֵל דִּין סָהַר מִן הָרִאשׁוֹן וְנֶעֱקָר לְגַמְרֵי וְיָכוֹל לַעֲשׂוֹת סָהַר בְּמָקוֹם אַחֵר (וְנִפְשָׁט מַה שֶּׁנִּסְתַּפֵּק מָרָן[116] ז״ל הֲבָאנוּ בְּדַרְכּוֹ אֲמוּנָה[117]), וּמִכָּל מָקוֹם לֹא יַרְחִיק הַשֵּׁנִי יוֹתֵר מִמִּלֹּא סָהַר כְּדֵי שֶׁלֹּא יְזַבֵּל כָּל הַשָּׂדֶה עַל יְדֵי זֶה. וּמַה שֶּׁכָּתוּב אוֹתוֹ הַמָּקוֹם חוֹלֵב בּוֹ, יֵשׁ לוֹמַר דְּלֹא קָאֵי עַל בֵּין הַסְּהָרִין[118] אֶלָּא קָאֵי אַדִּיר דְּמַתְנִיתִין דְּמֻתָּר לַחֲלֹב וְלִגְזֹז בּוֹ אַף עַל גַּב שֶׁמְּרֻבֶּה וְכָל שָׁם עַל יְדֵי זֶה, אִי נַמִּי קָאֵמַר שֶׁחָיָב לַחֲלֹב וְלִגְזֹז דַּוְקָא בַּדִּיר וְלֹא יוֹצִיאוּם הַחוּצָה שֶׁלֹּא יַרְבּוּ זֶבֶל בַּשָּׂדֶה, וְכֵן נִרְאֶה מִפֵּרוּשׁ הָרַ״י בֶּן מַלְכִּי צֶדֶק דְּאַמַּתְנִיתִין קָאֵי, וְהַגְּרַ״א בְּהַגָּהוֹתָיו עַל הָרַ״שׁ שֶׁנִּדְפַּס בְּסוֹף הַמַּסֶּכֶת מוֹחֵק וּבִלְבַד שֶׁיְּהֵא בֵּין סָהַר לְסָהַר כְּמִלֹּא סָהַר וְגוֹרֵס בִּלְבַד שֶׁלֹּא יְהֵא בֵּין חֶבֶל לַחֲבֵרוֹ ג׳ טְפָחִים וְכֵן הוּא בְּתוֹסֶפְתָּא, וְנִרְאֶה דְּגַם מָרָן גָּרִיס כֵּן וְלָכֵן לֹא פָּשִׁיט מֵהַתּוֹסֶפְתָּא אֶת סְפֵקוֹתָיו[119] וְצ״ע: * **הָיְתָה כָּל שֶׁדֵּהוּ בֵּית אַרְבַּעַת סְאִין כוּ׳.** כָּתַב הָרַא״שׁ בְּפֵרוּשׁוֹ וְדַוְקָא בֵּית אַרְבָּעָה סְאִים צָרִיךְ לְשַׁיֵּר אֲבָל אִם לֹא הָיָה כִּי אִם בֵּית סָאתַיִם אֵין צָרִיךְ לְשַׁיֵּר אֶלָּא כְּדֶרֶךְ הַמִּזְבְּלִין שֶׁלֹּשׁ אַשְׁפָּתוֹת לְבֵית סָאָה. וְאֵין דְּבָרָיו מוּבָנִין, דִּלְכְאוֹרָה הָא דִּתְנַן בְּמַתְנִיתִין הָיְתָה כָּל שֶׁדֵּהוּ בֵּית אַרְבַּעַת סְאִין מְשַׁיֵּר מִמֶּנָּה מִקְצָת, הַכַּוָּנָה

דֶּרֶךְ אֱמוּנָה

(כח) לֹא יַעֲשֶׂה יָתֵר עַל בֵּית סָאתַיִם. (מ) שֶׁהוּא מֵאָה אַמָּה עַל חֲמִשִּׁים, (מא) שֶׁגְּדָרוּ חֲכָמִים שֶׁאֵין עוֹשֶׂה בְּפַעַם אַחַת יוֹתֵר מִבֵּית סָאתַיִם[99], (מב) וְאִם יֵשׁ לוֹ צֹאן הַרְבֵּה עַל כָּרְחוֹ עוֹשֶׂה לָהֶן סַהַר בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ עוֹמֵד לִזְרִיעָה אוֹ יַעֲשֶׂה רִצְפָּה בְּסַהַר, וְאַף אִם יֵשׁ לוֹ הֶפְסֵד בַּדָּבָר לֹא הִתִּירוּ: **(כט) וּכְשֶׁיְּזַבְּלוּ אֶת כָּל הַדִּיר.** (מ) יֵשׁ לוֹ רְשׁוּת לַעֲשׂוֹת עוֹד סַהַר וּלְהַעֲבִיר הַצֹּאן אֶל הַשֵּׁנִי[100] אִם רְצוֹנוֹ בָּזֶה מִשּׁוּם טוֹבַת הַצֹּאן, אֲבָל אִם מְכַוֵּן כְּדֵי לְדַיֵּר עוֹד בֵּית סָאתַיִם אָסוּר. וְאֵין רַשַּׁאי לְהַעֲמִיד הַצֹּאן בִּשְׁנֵיהֶן בְּבַת אַחַת וְחַיָּב לַעֲשׂוֹת אַשְׁפָּתוֹת מְזֻבָּל שֶׁבַּסַּהַר הָרִאשׁוֹן [כַּנַּ״ל[101] לְדַעַת הָרַ״שׁ וְהָרַאֲבַ״ד[102]]. (מג) וְלֹא נִתְפָּרֵשׁ כַּמָּה זְמַן יֵשׁ לוֹ עַד שֶׁיּוֹצִיא הַזֶּבֶל לָאַשְׁפּוֹתוֹת[103], וְאִם עָבַר כְּבָר שְׁבִיעִית וְהַזֶּבֶל בַּסַּהַר מָתָר לַחֲרֹשׁ וְלִזְרֹעַ עָלָיו (מד) וְאִם נִתְמַלֵּא הַשֵּׁנִי מַעֲבִיר הַצֹּאן לָרִאשׁוֹן[104]: **(ל) מַנִּיחַ הֹפֶן אֶחָד כוּ׳**[105]. (מה) שֶׁהֶחֱמִירוּ חֲכָמִים שֶׁאֵין עוֹשֶׂה הַשֵּׁנִי אֶלָּא סָמוּךְ לָרִאשׁוֹן וְיִהְיֶה רוּחַ אַחַת שֶׁל שֵׁנִי שָׁוֶה לָרִאשׁוֹן כְּדֵי שֶׁיִּתְאַחֲדוּ כְּסַהַר אֶחָד (מו) מֻרְבָּע, וְאֵין רַשַּׁאי לַעֲשׂוֹת אֶחָד שֶׁל מֵאָה עַל חֲמִשִּׁים, וְאֶחָד, מְאתַיִם עַל עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה. (מז) וְלֹא נִתְפָּרֵשׁ אִם יֵשׁ לְאֶחָד שְׁדוֹת בִּמְקוֹמוֹת הַרְבֵּה אִם עוֹשֶׂה בְּכָל שָׂדֶה וְשָׂדֶה סַהַר כְּזֶה: **(לא) בֵּית אַרְבַּעַת סְאִין.** דְּהֵינוּ רִבּוּעַ שֶׁל מֵאָה עַל מֵאָה, שֶׁכָּל בֵּית סְאתַיִם הוּא מֵאָה עַל חֲמִשִּׁים: **ה (לב) בֵּית אַרְבַּעַת סְאִין.** (מח) אֲבָל אִם לֹא הָיְתָה אֶלָּא בֵּית סְאתַיִם אֵין צָרִיךְ לְשַׁיֵּר: **(לג) מְשַׁיֵּר מִמֶּנָּה מִקְצָת.** וְאֵין שִׁעוּר לַשִּׁיּוּר רַק שֶׁיְּהֵא נִכָּר שֶׁשִּׁיֵּר קְצָת:

צִיּוּן הֲלָכָה

(מ) רא״ש: (מא) חֲזוֹן אִישׁ שָׁם: (מב) וּבְתוֹסֶפְתָּא פֶּרֶק ב׳ הֲלָכָה י״ג אִיתָא שֶׁאִם הָיָה לוֹ צֹאן מְרֻבָּה יָכוֹל לַעֲשׂוֹת סַהַר יוֹתֵר גָּדוֹל וְכָל מָקוֹם שֶׁאָמַר רַבִּי יְהוּדָה ׳בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים׳[106] אֵינוֹ אֶלָּא לְפָרֵשׁ, מִיהוּ יֵשׁ אוֹמְרִים דְּדַוְקָא בְּמִשְׁנָתֵנוּ וְלֹא בְּבָרַיְתָא עַיֵּן תּוֹסְפוֹת חֶלְיִן פ״ח א׳ ד״ה רַבָּנָן: (מג) חֲזוֹן אִישׁ שָׁם: (מד) שָׁם, וּבְתוֹסֶפְתָּא פֶּרֶק ב׳ הֲלָכָה י״ג אִיתָא עַד שֶׁתִּתְמַלֵּא: (מה) שָׁם וְכֵן הוּא בְּתוֹסֶפְתָּא פֶּרֶק ב׳ הֲלָכָה י״ד: (מו) שָׁם: (מז) מִלְּשׁוֹן זֶה שֶׁל מָרָן מִשְׁמַע דְּסַהַר צָרִיךְ לִהְיוֹת דַּוְקָא מֵאָה עַל חֲמִשִּׁים וְכִלְשׁוֹן הָרַא״שׁ, כְּדֵי שֶׁאַחַר כָּךְ שֶׁיַּעֲשׂוּ עוֹד אֶחָד שֶׁיִּהְיֶה מֻרְבָּע, וְגַם שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה הַשֵּׁנִי בְּאָרְכּוֹ שֶׁאָז יְהֵא מְאתַיִם עַל חֲמִשִּׁים, וְזֶה דִּלֹּא כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בְּמַלְאכֶת שְׁלֹמֹה שֶׁבֵּית סְאתַיִם הוּא שִׁבְעִים וְשִׁירַיִם עַל שִׁבְעִים וְשִׁירַיִם וְצ״ע: (מח) שָׁם וְעַיֵּן בְּתוֹסֶפְתָּא שְׁבִיעִית פֶּרֶק ב׳ הֲלָכָה י״ד וּבִגְרַסַת אוֹר הַגָּנוּז שָׁם דְּמִשְׁמַע דְּמֻתָּר[107] וְנִשְׁעוּר הַהֶפְסֵק בֵּין שְׁתֵּי הַשָּׂדוֹת אוֹלַי הוּא כְּמוֹ דְּבָרִים הַמְפֻסְקִין לְפָאָה[108], וְגַם מִבֹּאר שָׁם שֶׁאִם שְׁתֵּי הַשָּׂדוֹת סְמוּכוֹת זוֹ לְזוֹ יְהֵא[109] בֵּין סָהַר לְסָהַר כְּמִלֹּא סָהַר, וְאוֹתוֹ הַמָּקוֹם חוֹלֵב בּוֹ וְגוֹזֵז בּוֹ וּמַעֲבִיר אֶת הַצֹּאן דֶּרֶךְ עָלָיו[110] וְכֵן נִרְאֶה בְּפֹאַת הַשֻּׁלְחָן כְּאָן[111] וְעַיֵּן בְּהַשָּׂגוֹת הָרַאֲבַ״ד כָּאן וְצ״ע וְעַיֵּן בְּחִסְדֵי דָוִד[112] וְעַיֵּן בְּבָאוּר הַהֲלָכָה: (סו) פֵּרוּשׁ הָרַא״שׁ וְלֹא כְּמִשְׁנָה רִאשׁוֹנָה[113] וְעַיֵּן בְּבָאוּר הַהֲלָכָה:

הלכות שמיטה ויובל פרק שני

שיח אמונה

[דר"א ס"ק כח]

שֶׁאֵין עוֹשֶׂה בְּפַעַם אַחַת יוֹתֵר מִבֵּית סָאתַיִם[99].

99) ושדה השייכת לכל בני העיר, כתב בקול סופר (שביעית שם) שמותר לדייר בה בשביעית אף ביותר מבית סאתים, שבשדה כזו לא חששו שיהא נראה כעושה כן כדי לזבל. ובשדה של שני שותפים, נסתפק אם דינם כאחד ושייך בהם חשד ואסורים לדייר בה יותר ממה שהתירו חכמים ליחיד, או שאין שייך חשד ברבים, ומותרים לדייר אף ביותר ממה שהתירו חכמים. ובשדה של גוי שאין הדבר ידוע שהיא שלו, הסתפק הגרש"ז אויערבאך (מנחת שלמה שם) אם מותר לדייר בה אף יותר משיעור זה למ"ד שיש קנין לנכרי בארץ ישראל להפקיע מאיסור שביעית, כיון שיש לחוש למראית העין, או שלא גזרו על כך בשדה שאין בה קדושת ארץ ישראל ואיסורי מלאכת שביעית.

[דר"א ס"ק כט]

וּלְהַעֲבִיר הַצֹּאן אֶל הַשֶּׁנִי[100] וְכוּ׳, כַּנַּ"ל[101] לְדַעַת הָרַ"שׁ וְהָרַאֲבַ"ד[102] וְכוּ׳, עַד שֶׁיּוֹצִיא הַזֶּבֶל לְאַשְׁפַּתּוֹת[103] וְכוּ׳, מַעֲבִיר הַצֹּאן לָרִאשׁוֹן[104].

100) והיתר זה, כתב רבינו (שערי אמונה שם) שמשמע מדברי הר"ש שהוא רק לאחר שיתמלא הדיר הראשון זבל, ואז רשאי להעבירם לדיר שני אף לפני שהוציא את הזבל לאשפתות, אבל לפני שהתמלא הדיר הראשון אסור להוציא את הבהמות לדיר השני.

101) בדר"א לעיל (ס"ק כד).

102) ומדברי החזו"א (סי' יט ס"ק יג) שכתב כן לפני שהביא דעת הר"ש והראב"ד, נראה שבאופן זה גם הרמב"ם מודה שצריך לעשות אשפתות מהזבל שבדיר הראשון, וכן נקט הגרש"ז אויערבאך (מנחת שלמה שם) בדעת התורת זרעים (שם).

103) ולענין הזמן שמותר להשאיר את הזבל בדיר אחד לדעת הר"ש והראב"ד שחייב להוציאו, ראה בביאורים לדר"א לעיל (ס"ק כד).

104) והחידוש בזה, מבואר בחסדי דוד ומנחת ביכורים (על התוספתא פ"ב הי"ד) שאין אומרים שכיון שיש שם זבל נראה שדעתו להוסיף עליו לצורך השדה.
ואם רוצה לעשות עוד סהר במקום שלישי הסמוך לשני, מבואר בחסדי דוד ומנחת ביכורים (שם) שכל שכן שהוא מותר, ומשום שבזה אין שייך החשש הנ"ל.

[דר"א ס"ק ל]

מַנִּיחַ דֹּפֶן אֶחָד וְכוּ׳[105].

105) אבל לעקור את כל הדפנות, כתב הגרב"צ אבא שאול (אור לציון על המשניות שם) שאינו רשאי, אף אם עושה את הדיר השני סמוך לראשון, שאם עוקר הוא את כולם נראה שכוונתו לזבל את שדהו.

[ציה"ל ס"ק נט]

וְכָל מָקוֹם שֶׁאָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים׳[106].

106) לשון התוספתא שם הוא, "במה דברים אמורים, כשצאנו מועט, אבל כשיש לו צאן מרובה מותר אפילו בית כור או כוריים".

[ציה"ל ס"ק סה]

וּבְגַרְסַת אוֹר הַגָּנוּז שָׁם דְּמַשְׁמַע דְּמָתָר[107] וְכוּ׳, דְּבָרִים הַמַּפְסִיקִין לַפָּאָה[108] וְכוּ׳, שְׁתֵּי הַשָּׁדוֹת סְמוּכוֹת זוֹ לְזוֹ וְיֵהָא[109] וְכוּ׳, וּמֵבִיא הַצֹּאן דֶּרֶךְ עָלָיו[110] וְכֵן נִרְאֶה בְּפֹאַת הַשָּׁלְחָן כָּאן[111] וְכוּ׳, וְעַיֵּן בְּחַסְדֵי דָוִד[112].

107) ומה שלא פשט החזו"א ספיקו מדברי התוספתא, מבואר בבה"ל (סוף ד"ה והעושה) שהוא משום שלא גרס שם כגירסא זו.

108) ששיעורם מבואר במשנה (פאה פ"ב) וברמב"ם (הל' מתנות עניים פ"ב).

109) כן הוא לפי הנדפס בר"ש לפנינו, וכגירסת המנחת בכורים על התוספתא שם, אבל לפי גירסת האור הגנוז (מובא בבה"ל ד"ה והעושה) 'שלא יהא', מתפרש דין זה באופן אחר, וכן הגיה הגר"א על הר"ש, והשיב רבינו (טוב הארץ דין יב) שיתכן שגירסא זו היא הגירסא הנכונה.

110) והטעם שאסור לו להוציאם מחוץ לדיר, מבואר בבה"ל (סוף ד"ה והעושה) שהוא כדי שלא ירבו זבל בשאר השדה.

111) בית ישראל (ס"ק ז).

112) ושם כתב, שהרמב"ם שלא העתיק היתר זה, סובר שלהלכה אין להתיר דבר זה.

[ציה"ל ס"ק סו]

וְלֹא כְּמַשְׁנָה רִאשׁוֹנָה[113].

113) שדעתו, שאף כששדהו בית סאתיים צריך לשייר מקצת, כדי שלא יהיה נראה כמו שכוונתו לזבל את השדה. ולדעה זו, מבואר בחסדי דוד (לתוספתא פ"ב הי"ד) שאף כששדהו פחותה מבית סאתיים אסור לעשות דיר בכולה, אלא צריך שישייר מקצת, כדי שלא יהיה נראה כמו שכוונתו לזבל את כל השדה, שאין החשד מחמת גודל השדה אלא משום שמזבל את כולה.

[בה"ל ד"ה והעושה]

מַה שֶּׁנִּסְתַּפֵּק מָרָן[114] הֲבֵאנוּ בְּדָרְךְ אֱמוּנָה[115].

114) אם היתר עשיית סהר הוא רק כשעושה כן בשדה אחת, או בכל שדה שיש לו יכול לעשות סהר כזה.

115) להלן (סוף ס"ק ל).

[בה"ל שם]

מַה שֶּׁנִּסְתַּפֵּק מָרָן[116] ז"ל הֲבֵאנוּ בְּדָרְךְ אֱמוּנָה[117] וְכוּ׳, דְּלֹא קָאֵי עַל בֵּין הַסְּהָרִין[118] וְכוּ׳, וְלָכֵן לֹא פָּשִׁיט מֵהַתּוֹסֶפְתָּא אֶת סְפֵקוֹתָיו[119].

116) אם לאחר שהוציא לאשפה בטל אותו דיר ורשאי לעשות סהר במקום אחר.

117) סוף ס"ק כד.

118) וראה ציה"ל להלן (ס"ק סה) שצויינו עוד מדברי המפרשים בביאור התוספתא.

119) המובאים בדר"א (ס"ק כד ו-ל).

שיח אמונה

הלכות שמיטה ויובל פרק שני

[דר"א ס"ק לד]

לַחֲצֹב מִמֶּנּוּ בַּשְּׁבִיעִית[120] וְכוּ', כָּל הַנּוֹגְעוֹת בָּאָרֶץ אָסוּר[121], וְאִם הַמַּחֲרֵשָׁה יְכוֹלָה לְזַעֲזְעָתָן[122].

120) וגם קבלן, שידוע שדרכו לחצוב אבנים לצורך בנין, ומטעם זה הותרה לו הוצאת אבנים במקומות שאסור לאחרים להוציא מהם (ראה להלן הי"ב), כתב החזו"א (סי' יט ס"ק ד ד"ה החילוקים שבין מסקל למחצב) שאינו רשאי להתחיל להוציא אבנים ממחצב בשביעית.

הרוצה לבנות בשדהו ולפתוח בה מחצב לשם כך, כתב בספר דבר השמיטה (פ"ג מ"ה) שהוא רשאי לחצוב ממנה אבנים בשביעית לצורך בנין זה, אע"פ שלא התחיל בכך לפני שביעית, כי הבית שבדעתו לבנות מוכיח שכוונתו בהוצאת האבנים היא לצורך הבנין, וכדרך שהתירו לעיל (פ"א הי"ז) ללקט עצים לבהמתו וכירתו כשיש הוכחה לכך [וראה שם פרטי ותנאי היתרים אלו, וע"ע בביאורים לציה"ל להלן (ס"ק צט)].

121) והטעם מבואר בדר"א להלן (ס"ק נ), וראה עוד להלן (ס"ק מא) בדעת הר"ש.

122) שמטעם זה הן עומדות להיתלש בשעת החרישה, כמבואר בדר"א להלן (ס"ק סה), ולכן אף עתה אינן כמחוברות לקרקע לגמרי, ויש מקום להקל יותר בדין הוצאתם.

[דר"א ס"ק לה]

אוֹ עוֹשֶׂה מֵהֶם שָׁלֹשׁ אַשְׁפָּתוֹת אָסוּר[123].

123) שבאופן שצובר אשפה, מבואר לעיל (ה"א) שאינו נראה כעושה כן לתועלת השדה.

[דר"א ס"ק לו]

מִקְדָּם שְׁבִיעִית[124] וְכוּ', וְדַעְתּוֹ לְזָרְעָהּ אַחַר שְׁבִיעִית[125], כֵּיוָן שֶׁעִקְּרוֹ לְצֹרֶךְ הָאֲבָנִים לְבִנְיָן[126] וְתִקּוּן הַשָּׂדֶה טָפֵל אֵצְלוֹ[127] הִתִּירוּ חֲכָמִים[128].

124) התחיל לחצוב לפני שביעית ומכר את השדה לאחר ורוצה הלוקח לחצוב ממנה אבנים בשביעית, כתב בספר דבר השמיטה (פ"ג מ"ה) שהוא רשאי לעשות כן, ואע"פ שתחילת החציבה נעשתה רק ע"י הראשון, מ"מ כיון שיש בשדה מחצב אין הוצאת האבנים ע"י השני נראית כתיקון הקרקע. וראה דר"א להלן (סוף ס"ק מא) ובביאורים שם שנתבאר כעין זה, שההוכחה שהמקום משמש לחציבה מועילה אף לאחרים.

125) ואף שהרמב"ם בפירוש המשניות (שם) כתב שאסור לעשות כן אם מתכוין לצורך השדה, כתב רבינו (שערי אמונה שם, מכתבים, כת"י) שמסתימת דבריו בהלכות שלא חילק, משמע שפסק שמותר אף כשנוח לו בתיקון שדהו, וכן מבואר בדברי הרא"ש (פ"ג מ"ה, מובא בבה"ל ד"ה לא יפתח).

126) כעין זה מבואר בדר"א לעיל (ס"ק כז), וראה ביאורים שם, וראה גם דר"א להלן (ס"ק עב) ובמה שצויין בביאורים שם לענין העושה מלאכה המועילה לצורך אחר וכוונתו גם לתועלת השדה.

127) עוד כתב החזו"א (סי' יט ס"ק ג, הובא בקצרה בדר"א להלן ס"ק מב לענין גדר) בטעם היתר זה, כיון שלפני שנטל את האבנים המחוברות לקרקע לא היה המקום ראוי לזריעה, ולא היה עליו שם שדה, ולכן אין זה נחשב חרישה מהתורה, שאין זו חרישת שדה קיימת אלא עשיית שדה חדשה, ודבר זה לא אסרה התורה בשביעית, וכיון שמהתורה אין זו חרישה, הקילו חכמים באופנים המבוארים כאן.

128) ובזמן הזה שאין דרך ליטול אבנים לבנין משדה אלא ממחצבות שבהרים, כתב הגר"ש וואזנר (שבט הלוי ח"ו סי' קסז) שמ"מ אם כוונתו ליטול את האבנים משדהו לצורך בנין, מותר לעשות כן כפי האופן שהתירו חכמים, ואין אומרים שכיון שאין דרך ליטול אבנים לבנין מהשדה יחשדוהו שעושה כן כדי לתקן שדהו.

[דר"א ס"ק לז]

כָּל זֶה עָשָׂה קֹדֶם שְׁבִיעִית[129].

129) ואם פתח מחצב בשדהו והוציא ממנו כ"ז אבנים כשיעור זה לפני שביעית, וכבר הוציא את כל האבנים מהשדה, כתב בזיו הים (פ"ג ה"ד אות ט) שמ"מ רשאי לחצוב אבנים מחלק אחר של המחצב בשביעית, שאע"פ שאין האבנים מהמחצב שפתח קיימות בשדה בשביעית, מ"מ דינו כהתחיל מערב שביעית.

[ציה"ל ס"ק סז]

רַבֵּנוּ בְּפֵרוּשׁ הַמִּשְׁנָיוֹת[130].

130) פ"ג מ"ה.

[בה"ל ד"ה היתה]

כָּל הַשָּׂדֶה אִם מָתָר[131] וְכוּ', אֶלָּא מַשְׁמַע כִּדְפֵרַשְׁנוּ בְּדֶרֶךְ אֱמוּנָה[132].

131) ספק זה הוא בכל המוציא זבל לשדה, וכמבואר בדר"א לעיל (ס"ק טו).

132) לעיל (שם), שדברי הרמב"ם שם הם בשדה גדולה.

[בה"ל ד"ה לא יפתח]

עַיֵּן בְּדֶרֶךְ אֱמוּנָה[133] שֶׁהֵבֵאנוּ הַשָּׁלֹשׁ דֵּעוֹת וְכוּ', לַעֲשׂוֹת שָׂדֵהוּ רְאוּיָה לְזְרִיעָה[134].

133) ס"ק מא.

134) הטעם שמותר אע"פ שנוח לו בתיקון השדה, מבואר בדר"א להלן (ס"ק לו).

הִלְכוֹת שְׁמִטָּה וְיוֹבֵל פֶּרֶק שֵׁנִי

מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן, כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ הַכֹּל שֶׁהַצֹּאן הֻטִּילוּ בָּהּ וְנִדְיָרָה, וְלֹא יֹאמְרוּ זִבֵּל זֶה כָּל שָׁדֵהוּ בַּשְּׁבִיעִית: ו (לד) * **לֹא יִפְתַּח אָדָם מַחְצֵב בִּתְחִלָּה לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ בַּשְּׁבִיעִית** (לה) **שֶׁמָּא יֹאמְרוּ לְתַקֵּן שָׂדֵהוּ נִתְכַּוֵּן שֶׁיְּסִיר מִמֶּנָּה הַסֶּלַע.** (לו) **וְאִם הִתְחִיל מִקֹּדֶם שְׁבִיעִית** (לז) **וּפָצַל מִמֶּנָּה**

דֶּרֶךְ אֱמוּנָה

ו (לד) **לֹא יִפְתַּח אָדָם מַחְצֵב בִּתְחִלָּה לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ.** (סז) צוּר שֶׁחוֹצְבִין מִמֶּנּוּ אֲבָנִים לִבְנְיַן אָסוּר לְהַתְחִיל לַחֲצֹב מִמֶּנּוּ בַּשְּׁבִיעִית[120] מִפְּנֵי שֶׁהוּא יָפֶה לְאָרֶץ כְּשֶׁמְּסִיר מִמֶּנּוּ הַסֶּלַע, (סח) וַאֲפִלּוּ אִם רוֹצֶה לִטֹּל רַק הָאֲבָנִים הַגְּדוֹלוֹת וְגַם לְהַנִּיחַ כָּל הַנּוֹגְעוֹת בָּאָרֶץ אָסוּר[121], (סט) וְאִם הַמַּחְרֵשָׁה יְכוֹלָה לְזַעְזְעָתָן[122] יִתְבָּאֵר בַּהֲלָכָה ט׳: **(לה) שֶׁמָּא יֹאמְרוּ לְתַקֵּן שָׂדֵהוּ נִתְכַּוֵּן שֶׁיְּסִיר מִמֶּנָּה הַסֶּלַע.** (ע) וְהָרַ״שׁ פֵּרֵשׁ מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּעוֹדֵר, וַאֲפִלּוּ שׁוֹתֵף הֶעָפָר חוּץ לַשָּׂדֶה אוֹ עוֹשֶׂה מֵהֶם שְׁלֹשׁ אַשְׁפָּתוֹת אָסוּר[123]: **(לו) וְאִם הִתְחִיל מִקֹּדֶם שְׁבִיעִית**[124]. (עא) אֲפִלּוּ אִם נִיחָא לֵיהּ בְּתִקּוּן הַשָּׂדֶה וְדַעְתּוֹ לְזַרְעָהּ אַחַר שְׁבִיעִית[125], כֵּיוָן שֶׁעִקְּרוֹ לְצֹרֶךְ הָאֲבָנִים לִבְנְיָן[126] וְתִקּוּן הַשָּׂדֶה טָפֵל אֲצָלוֹ[127] הִתִּירוּ חֲכָמִים[128] דְּכָל שֶׁעִקַּר הַמְּלָאכָה אֵינָהּ לַעֲבוֹדַת הָאָרֶץ אֵין אָסוּר מִן הַתּוֹרָה וּלְכָךְ הִתִּירוּ חֲכָמִים בִּכְהַאי גַּוְנָא, אֲבָל אִם עִקַּר הַכַּוָּנָה לְהָכְשֵׁר הַקַּרְקַע וְשִׁמּוּשׁ הָאֲבָנִים טָפֵל אֲצָלוֹ אָסוּר בְּכָל גַּוָּנֵי, (עב) וְאִם כַּוָּנָתוֹ רַק לָאֲבָנִים וְלֹא אִכְפַּת לֵיהּ בְּתִקּוּן הַקַּרְקַע, מִכָּל מָקוֹם לְפִתְחַ לְכַתְּחִלָּה אָסוּר בַּשְּׁבִיעִית אֶלָּא אִם כֵּן פָּתוּחַ כַּנַּ״ל: **(לו) וּפָצַל מִמֶּנּוּ כו׳.** כָּל זֶה עָשָׂה קֹדֶם שְׁבִיעִית[129]:

בֵּאוּר הֲלָכָה

שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה כֻּלָּהּ סַהַר רַק יַשְׁאִיר קְצָת, וְאִם כֵּן הָוָה לֵיהּ לְסַיֵּם דְּדִוְקָא בֵּית אַרְבַּעַת סְאִין אֲבָל בֵּית סְאתַיִם אֵין צָרִיךְ לְשַׁיֵּר כְּלוּם וְיָכוֹל לַעֲשׂוֹתוֹ כֻּלּוֹ סַהַר וּמַה זֶּה שֶׁסִּיֵּם ׳אֶלָּא כְּדֶרֶךְ הַמְזַבְּלִין׳, וְנִרְאֶה פָּשׁוּט דְּתֵבֶת ׳אֶלָּא׳ מְיֻתָּר וּמַה שֶּׁכָּתַב כְּדֶרֶךְ הַמְזַבְּלִין הוּא דְּבוּר אֶחָד וְקָאֵי אִסֵּיפָא דְּמַתְנִיתִין וּמוֹצִיא מִן הַסַּהַר וְנוֹתֵן לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ כְּדֶרֶךְ הַמְזַבְּלִין, וְעַל זֶה פֵּרֵשׁ כְּדֶרֶךְ הַמְזַבְּלִין שֶׁלֹּשׁ אַשְׁפָּתוֹת לְבֵית סְאָה וְכִלְשׁוֹן הָרַ״שׁ שָׁם. וּבְעִקַּר הַדִּין אִם עוֹשֶׂה ג׳ אַשְׁפָּתוֹת וּמִתְמַלֵּא עַל יְדֵי זֶה כָּל הַשָּׂדֶה אִם מָתָר[131] (כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה שָׂדֶה קְטַנָּה) לְכָאוֹרָה נִרְאֶה כְּמוֹ בֵּן בְּסַהַר מָתָר וְרַק אִם הוּא בֵּית אַרְבַּעַת סְאִין אָסְרוּ כְּמוֹ כֵן בְּשֶׁלֹּשׁ אַשְׁפָּתוֹת לְבֵית סְאָה מָתָר, וְאוּלַי אֲפִלּוּ בְּבֵית אַרְבַּעַת סְאִין מָתָר בָּזֶה דְּלֹא אָסְרוּ אֶלָּא גַּבֵּי סַהַר וְלֹא גַּבֵּי ג׳ אַשְׁפָּתוֹת, וְאוּלַי אֲפִלּוּ לְהַעֲמִיס זֶה בִּלְשׁוֹן רַבֵּנוּ שֶׁכָּתַב בְּרֵישׁ הֲלָכָה ב׳ וְהָרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת כָּל שָׂדֵהוּ שָׁלֹשׁ שָׁלֹשׁ אַשְׁפָּתוֹת לְתוֹךְ בֵּית סְאָה עוֹשֶׂה, מִיהוּ לְשׁוֹן ׳שָׁלֹשׁ שָׁלֹשׁ׳ לֹא מַשְׁמַע כֵּן אֶלָּא מַשְׁמַע כִּדְפַרַשְׁנוּ בְּדֶרֶךְ אֱמוּנָה[132], וּרְאִיַּת הָרַא״שׁ כַּנִּרְאֶה מִדְּקָתָנֵי הָיְתָה שָׂדֵהוּ בֵּית אַרְבַּעַת סְאִין וְלֹא קָתָנֵי הָיְתָה שָׂדֵהוּ קְטַנָּה מְשַׁיֵּר מִמֶּנָּה מִקְצָת, מַשְׁמַע דְּדִוְקָא בֵּית אַרְבַּעַת סְאִין שֶׁהוּא שָׁטַח גָּדוֹל יֵשׁ לְחוּשׁ לְמַרְאִית הָעַיִן מַה שֶּׁאֵין כֵּן לְפָחוֹת מִזֶּה (וְהָא דְּנָקֵט אֶבֶל אִם לֹא הָיָה כִּי אִם בֵּית סְאתַיִם, לְאו דְּוִקָא אֶלָּא פָּחוֹת מֵאַרְבַּעַת סְאִין קָאָמַר, אֶלָּא דִּלְפִי שֶׁפָּחוֹת מֵאַרְבַּעַת סְאִין אֵין עוֹשֶׂה אֶלָּא דִּיר אֶחָד שֶׁל סְאתַיִם נָקֵט סְאתַיִם), וְאִם כֵּן לְפִי טַעַם זֶה הוּא הַדִּין בְּ ג׳ אַשְׁפָּתוֹת שֶׁזֶּה וַדַּאי פָּחוֹת מֵאַרְבַּעַת סְאִין אֵין לְחוּשׁ אִם מְמַלֵּא כָּל הַשָּׂדֶה בְּשֶׁדֶה קְטַנָּה וּמָתָר: * **לֹא יִפְתַּח אָדָם מַחְצֵב כו׳.** עַיֵּן בְּדֶרֶךְ אֱמוּנָה[133] שֶׁהֶבְאנוּ הַשִּׁלֹּשׁ דֵּעוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה. וְהִנֵּה זֶה לְשׁוֹן הָרַא״שׁ ז״ל בְּפֵרוּשׁוֹ, מַחְצֵב שָׂדֶה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ סְלָעִים גְּדוֹלִים וְרוֹצֶה לְחָצְבָן וּלְהוֹצִיאָן חוּץ לַעֲשׂוֹת שָׂדֵהוּ רְאוּיָה לְזִרִיעָה[134], אִם יֵשׁ שָׁם שָׁלֹשׁ מֵרְבִיּוֹת דְּהַיְנוּ שְׁלֹשָׁה סְלָעִים שֶׁיֵּשׁ בְּכָל סֶלַע ג׳ עַל ג׳ בְּרוּם ג׳, שֶׁהֵם בְּכָל סֶלַע כ״ז אֲבָנִים דְּג׳ עַל ג׳ בְּרוּם ג׳ שֶׁתַּחְלֹקֶת שְׁתֵּי וְעֶרֶב לְג׳ שׁוּרוֹת יִהְיוּ ט׳ אֲבָנִים שֶׁל אַמָּה, וְאִם יֵשׁ ג׳ שׁוּרוֹת בְּגֹבַהּ אֶחָד יָכוֹל לַחֲצֹב כֻּלּוֹ, דְּכֵיוָן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כָּל כָּךְ אֲבָנִים יֹאמְרוּ הָעוֹלָם לְצֹרֶךְ בִּנְיָן הוּא מוֹצִיאִם וְלֹא לְתַקֵּן שָׂדֵהוּ, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין רוֹאִין אוֹתוֹ בּוֹנֶה בִּנְיָן בְּעִיר פְּעָמִים שֶׁאָדָם בּוֹנֶה בִּנְיָן קָטָן בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ וְצָרִיךְ לְשַׁעֵר אֲבָנִים הַלָּלוּ, אֲבָל אִם הַמַּחְצֵב יוֹתֵר גָּדוֹל, לֹא יַחְצֹב אֶת כֻּלּוֹ שֶׁיִּתְשַׁכְּחוּהוּ שֶׁלְּתַקֵּן שָׂדֵהוּ הוּא כֵּיוָן שֶׁאֵין רוֹאִין אוֹתוֹ בּוֹנֶה בִּנְיָן וְגַם יֵשׁ בּוֹ יוֹתֵר מִדֵּי לְבִנְיָן קָטָן שֶׁאָדָם בּוֹנֶה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, תּוֹסֶפְתָּא בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים בִּזְמַן שֶׁהוּא מִתְכַּוֵּן לַעֲשׂוֹת שָׂדֶה אֲבָל אִם אֵינוֹ מִתְכַּוֵּן לַעֲשׂוֹת שָׂדֶה אֲפִלּוּ דָּבָר מְרֻבֶּה מָתָר, רַבֵּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר בִּזְמַן שֶׁהוּא מִתְכַּוֵּן לַעֲשׂוֹת שָׂדֶה אֲפִלּוּ כָּל שֶׁהוּא אָסוּר וַהֲלָכָה כְּרַבָּנָן עַד כָּאן לְשׁוֹן הָרַא״שׁ, וְהִנֵּה מַה שֶּׁדִּחָקוּ לְפָרֵשׁ כֵּן דְּיוֹתֵר מִכָּאן אָסוּר, הוּא מִשּׁוּם מִלְּתָא דְּרַבָּנָן בְּתוֹסֶפְתָּא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב ׳אֲבָל אִם אֵין מִתְכַּוֵּן לַעֲשׂוֹת שָׂדֶה אֲפִלּוּ דָּבָר מְרֻבֶּה מָתָר׳, וּכְבָר תָּמַהּ הָרַ״שׁ דְּהָא דָּבָר מְרֻבֶּה מָתָר בְּכָל גַּוָּנֵי, וְלָכֵן פֵּרֵשׁ הָרַא״שׁ דְּגַם דָּבָר מְרֻבֶּה אָסוּר וְכֵן כָּתַב הָרַ״שׁ סִירִילְיאוֹ. אֲבָל מַה שֶּׁהִקְשָׁה עָלָיו הָרַ״שׁ סִירִילְיאוֹ דְּקָתָנֵי לֹא יִפְתַּח אָדָם כו׳ עַד שֶׁיְּהֵא בּוֹ, מַשְׁמַע דְּבָפָחוֹת אָסוּר, נִרְאֶה מִלְּשׁוֹן הָרַא״שׁ דְּגַם הוּא מוֹדֶה דְּגַם פָּחוֹת מִכָּאן אָסוּר כְּמֹאָר בִּלְשׁוֹנוֹ, אֶלָּא דִּדַעְתּוֹ דִּלְא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר אָסוּר כִּדְמוּכָח בִּלְשׁוֹנוֹ, אֶלָּא דְּבָא לוֹמַר דְּגַם יוֹתֵר מִזֶּה אָסוּר, וְאָתֵי שַׁפִּיר לְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה, וְהוּא מֻכְרָח גַּם כֵּן בִּירוּשַׁלְמִי שֶׁאָמְרוּ פָּחוֹת מִכָּאן אֵינוֹ לֹא גָּדֵר וְלֹא מַחֲצֵב, וְכֵן מוּכָח מִמַּה שֶּׁכָּתַב הָרַא״שׁ בְּמִשְׁנָה ו׳ פָּחוֹת מִכָּאן בְּגָדֵר אוֹ בְּמַחְצֵב. וְהִנֵּה הָרַ״שׁ הֵבִיא רְאָיָה לְשִׁיטָתוֹ שֶׁעָדַיִן לֹא נִקְצַץ, מִתּוֹסֶפְתָּא דְּקָתָנֵי סֶלַע שֶׁצָּף עַל גַּבֵּי הָאָרֶץ וְאִיגַּד וְיוֹצֵא מִמֶּנָּה אִם יֵשׁ בּוֹ כַּשְׁעוּר הַזֶּה מָתָר וְאִם לָאו אָסוּר אַלְמָא דְּסַגִּי בְּרָאוּי לְיִקָּצֵץ, וְהָרַא״שׁ הֵבִיא מִתּוֹסֶפְתָּא זוֹ רְאָיָה לְדַעַת הָרַמְבַּ״ם דְּמִיְּרֵי שֶׁכְּבָר נִקְצְצוּ וְהוּא תְּמוּהַּ, וְנִרְאֶה דְּדַעַת הָרַא״שׁ דְּגַם הָרַמְבַּ״ם מוֹדֶה שֶׁאִם יֵשׁ אֶבֶן בּוֹלֶטֶת מֵהָאָרֶץ שֶׁרָאוּי לְקַצֵּץ מִמֶּנּוּ כַּשְׁעוּר הַזֶּה מָתָר, אֶלָּא שֶׁאִם אֵין בּוֹלֵט רַק מְגֹלֶּה

צִיּוּן הֲלָכָה

(סז) רַבֵּנוּ בְּפֵרוּשׁ הַמִּשְׁנָיוֹת[130]: (סח) חָזוֹן אִישׁ שְׁבִיעִית סִימָן י״ט סְעִיף קָטָן ד׳: (סט) שָׁם סְעִיף קָטָן ו׳: (ע) שָׁם סִימָן י״ח סְעִיף קָטָן ט׳: (עא) שָׁם סִימָן י״ט סְעִיף קָטָן ד׳ [וּפְשֹׁט מַה שֶּׁנִּסְתַּפֵּק בִּסְעִיף קָטָן א׳] וְסִימָן כ״ז סְעִיף קָטָן ד׳: (עב) שָׁם סִימָן י״ט סְעִיף קָטָן ד׳:

מ הִלְכוֹת שְׁמִטָּה וְיוֹבֵל פֶּרֶק שֵׁנִי

שֶׁבַע וְעֶשְׂרִים אַבָּנִים (לח) **בִּרְבוּעַ שָׁלֹשׁ עַל שָׁלֹשׁ עַל רוּם שָׁלֹשׁ** (לט) **כָּל אֶבֶן מֵהֶן אַמָּה עַל אַמָּה בְּרוּם אַמָּה אוֹ גְּדוֹלוֹת מִזּוֹ** (מ) **הֲרֵי זֶה מָתָר לְנַקֵּר מִמֶּנּוּ בַּשְּׁבִיעִית** (מא) **כָּל מַה שֶּׁיִּרְצֶה: ז** (מב) * **גֶּדֶר שֶׁל אֲבָנִים** (מג) **שֶׁיֵּשׁ בְּגָבְהוֹ עֶשָׂרָה טְפָחִים אוֹ יָתֵר וְרָצָה לִטֹּל כָּל אֲבָנָיו, אִם**

בֵּאוּר הַהֲלָכָה

בְּהָאַדָּמָה סְבִירָא לֵיהּ דְּזֶה אָסוּר אֶלָּא אִם כֵּן נִקַּצֵּץ, וְלָכֵן הֲבִיא רְאָיָה מִתּוֹסֶפְתָּא דְּמַתְנִיתִין מֵירֵי בְּנִקַּצֵּץ דְּאִם לֹא כֵּן מַאי קָא מַשְׁמַע לָן בַּתּוֹסֶפְתָּא גַּם בְּלָאו הָכִי מֻתָּר[157], אֶמְנָם מִדְּהִשְׁמִיט רַבֵּנוּ דִּין הַתּוֹסֶפְתָּא בְּהִלְכוֹתָיו מַשְׁמַע דְּסִבִירָא לֵיהּ דְּאֵינוֹ לַהֲלָכָה, אוֹ דְּסִבִירָא לֵיהּ דְּגַם שָׁם מֵירֵי בְּנִקַּצֵּץ וְקָא מַשְׁמַע לָן דַּאֲפִלּוּ בְּאֶבֶן אַחַת מֻתָּר אִם נִקַּצֵּץ מִמֶּנּוּ כְּשִׁעוּר וְלֹא תֵּימָא דְּדַוְקָא בְּהַרְבֵּה אֲבָנִים, וְרַבֵּנוּ כָּלַל זֶה בְּמַה שֶׁפָּתַם כָּאן: * **גֶּדֶר שֶׁל אֲבָנִים כו'.** כָּתַב בְּסֵפֶר תִּפְאֶרֶת יִשְׂרָאֵל[158] חֲמִשָּׁה חִלּוּקֵי דִּינִים בְּמִסְקָל. א) מַחְצָב שֶׁמְּחָבֵר מִימֵי בְּרֵאשִׁית מִפְּרָשׁ דִּינוֹ בַּהֲלָכָה ו' [שֶׁצָּרִיךְ שֶׁיְּהֵא רָאוּי לַחֲצֹב מִמֶּנּוּ כ"ז אֲבָנִים לְהָרַ"שׁ, וּלְרַבֵּנוּ צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא חָצוּב כְּבָר כ"ז אֲבָנִים]. ב) גֶּדֶר שֶׁהוּא תָּלוּשׁ וְחִבְּרוּ בְּבִנְיָן, וּמִפְּרָשׁ דִּינוֹ כְּאִן [שֶׁאִם יֵשׁ בּוֹ עֶשֶׂר אֲבָנִים שֶׁל מִשּׁוּי שְׁנַיִם וְגָבְהוֹ י' טְפָחִים מֻתָּר לְסַלְּקוֹ וְאִם לָאו מַשְׁאִיר טֶפַח סָמוּךְ לָאָרֶץ]. ג) אֶבֶן תָּלוּשׁ שֶׁנִּתְחַבֵּר מִמֵּילָא [וְזֶהוּ אֲבָנִים שֶׁהַמַּחֲרֵשָׁה עֲתִידָה לְזַעְזְעָן] וְנִתְבָּאֵר דִּינוֹ בַּהֲלָכָה ט' [שֶׁאִם יֵשׁ בּוֹ ב' אֲבָנִים שֶׁל מִשּׁוּי שְׁנַיִם שְׁנַיִם מֻתָּר לְסַלְּקָן]. ד) אֶבֶן מְטַלְטֶלֶת לְגַמְרֵי, וְנִתְבָּאֵר דִּינוֹ בַּהֲלָכָה י"[159] [שֶׁנּוֹטֵל

דֶּרֶךְ אֱמוּנָה

(לח) **בִּרְבוּעַ ג' עַל ג' עַל ג' רוּם.** לְכְאוֹרָה מַשְׁמַע דְּדַוְקָא שֶׁהָיוּ מְסֻדָּרִים בַּסֵּדֶר הַזֶּה[135] מֻתָּר שֶׁאָז נִכָּר שֶׁחוֹצֵב לְבִנְיָן וְצ"ע: (לט) **כָּל אֶבֶן מֵהֶן אַמָּה עַל אַמָּה בְּרוּם אַמָּה**[136]. (מג) וְדַעַת הָרַ"שׁ שֶׁכָּל אֶבֶן אַמָּה עַל אַמָּה בְּרוּם ג' אַמּוֹת, (מד) וְאִם כָּל אֶבֶן אַמָּה עַל אַמָּה צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה פ"א אֲבָנִים[137]: (מ) **הֲרֵי זֶה מָתָר לְנַקֵּר מִמֶּנּוּ.** רָצָה לוֹמַר לִקְצֹץ אֲבָנִים, (מה) וְאֵין נִפְקָא מִנָּהּ אִם הַמַּחְצָב מְגֻלֶּה אוֹ מְכֻסֶּה[138]: (**מא**) **כָּל מַה שֶּׁיִּרְצֶה.** (מו) וַאֲפִלּוּ אֲבָנִים קְטַנּוֹת נוֹטֵל וַאֲפִלּוּ בַּשָּׂדֶה שָׁלוֹ. (מז) וְצ"ע אִם מָתָר בְּשֶׁל אֲחֵרִים אֲפִלּוּ לֹא פָּתַח כָּל דָּךְ הַרְבֵּה אֲבָנִים מֵעֶרֶב שְׁבִיעִית. (מח) וְכָל זֶה שִׁיטַת רַבֵּנוּ אֲבָל שִׁיטַת הָרַ"שׁ דְּמֵירֵי בְּצוּר שֶׁמְּכֻסֶּה בָּאָרֶץ וְאֵין נִכָּר עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה עַד שֶׁחוֹפְרִין וּמְגַלִּין אוֹתוֹ, וְיֵשׁ שֶׁמְּגֻלֶּה מִקְצָתוֹ וּכְשֶׁלֹּא הִתְחִיל בּוֹ מֵעֶרֶב שְׁבִיעִית וּבָא לְפָתְחוֹ בְּתִחִלָּה בַּשְּׁבִיעִית אָסוּר לְפָתְחוֹ אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ מִן הַפָּתוּחַ וּמְגֻלֶּה כְּדֵי לַחֲצֹב מִמֶּנּוּ שִׁעוּר הָאֲבָנִים הַנ"ל, וְאִם הוּא פָּחוֹת מִכְּשִׁעוּר נוֹטֵל אַבְנֵי כָּתֵף וּמַנִּיחַ הַקְּטַנּוֹת. וְגַם כְּשֶׁיֵּשׁ הַשִּׁעוּר הַנ"ל צָרִיךְ לְהַשְׁאִיר הָאֲבָנִים שֶׁהֵם בְּטֶפַח הַסָּמוּךְ לַקַּרְקַע[139] [אַף דִּבְכָל מְסֻקָּל אֵין צָרִיךְ לְטֶפַח כְּדִלְקַמָּן הֲלָכָה י' דְּסָגִי שֶׁמַּנִּיחַ הַנּוֹגְעוֹת בָּאָרֶץ, כָּאן שֶׁהוּא גּוּשׁ אֶחָד חָשְׁשׁוּ שֶׁלֹּא יִזָּהֲרוּ לְהַנִּיחַ יָפֶה], וְאִם הִתְחִיל לַחֲצֹב מֵעֶרֶב שְׁבִיעִית כֵּיוָן שֶׁכְּבָר נִתְפָּרְסֵם שֶׁנּוֹטֵל אֲבָנִים לִבְנְיָן נוֹטֵל עַד לָאָרֶץ. וְכָל זֶה בְּשֶׁאֵין עִקַּר כַּוָּנָתוֹ לְתִקּוּן הַשָּׂדֶה, אֲבָל אִם עִקַּר כַּוָּנָתוֹ לְתִקּוּן הַשָּׂדֶה אָסוּר אֲפִלּוּ אִם מַנִּיחַ טֶפַח הַסָּמוּךְ לָאָרֶץ וְצ"ע. (מט) וְכֵן סֶלַע שֶׁצָּף עַל הָאָרֶץ וְאָגַד יוֹצֵא מִמֶּנּוּ מְגֻלֶּה[140], אִם יֵשׁ בּוֹ כַּשִּׁעוּר הַזֶּה מֻתָּר וְאִם לָאו אָסוּר. (פ) וְיֵשׁ כָּאן שִׁיטָה שְׁלִישִׁית וְהִיא דַּעַת הָרֹא"שׁ, דְּדַוְקָא אִם יֵשׁ בּוֹ אֲבָנִים כַּשִּׁעוּר הַזֶּה מֻתָּר לַחֲצֹב שֶׁיֹּאמְרוּ לְצֹרֶךְ בִּנְיָן חוֹצֵב, אֲבָל אִם הַמַּחְצָב יוֹתֵר גָּדוֹל לֹא יַחְצֹב אֶת כֻּלּוֹ דְּכֵיוָן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ יוֹתֵר מִדַּאי לִבְנְיָן קָטָן יַחְשְׁדוּהוּ שֶׁלְּתַקֵּן שָׂדֵהוּ הוּא עוֹשֶׂה, וְכָל זֶה כְּשֶׁמִּתְכַּוֵּן לְתִקּוּן הַשָּׂדֶה אֲבָל אִם אֵין מִתְכַּוֵּן לְתִקּוּן הַשָּׂדֶה מֻתָּר. עוֹד (פא) כָּתַב הָרֹא"שׁ דְּאַף אִם אֵין כ"ז אֲבָנִים יָכוֹל לָקַחַת[141] רַק שֶׁיִּשְׁאִיר טֶפַח הַסָּמוּךְ לָאָרֶץ, וְאִם יֵשׁ בּוֹ כְּשִׁעוּר אֵין צָרִיךְ לְהַשְׁאִיר טֶפַח זֶה. (פב) מַחְצָב שֶׁבֵּינוֹ לְבֵין חֲבֵרוֹ וּפָתַח בּוֹ חֲבֵרוֹ בְּהֶתֵּר מֻתָּר גַּם לוֹ[142], וְאִם חֲבֵרוֹ כְּבָר גָּמַר לַחֲצֹב עַד הַסּוֹף אָסוּר לוֹ לַחֲצֹב[143] אֶלָּא אִם כֵּן יְהֵיֶה בְּשֶׁלּוֹ הַשִּׁעוּר: **ז** (מב) **גֶּדֶר שֶׁל אֲבָנִים.** הֻקַּלּוּ בּוֹ יוֹתֵר מִמַּחְצָב שֶׁמֻּתָּר לַהֲסִירוֹ אֲפִלּוּ לֹא הִתְחִיל לַהֲסִירוֹ מֵעֶרֶב שְׁבִיעִית, דִּכְיוָן שֶׁאֵין דֶּרֶךְ לְפַנּוֹת גֶּדֶר וְלִזְרֹעַ מְקוֹמוֹ יַדְעֵי כֻּלֵּי עָלְמָא דִּלְצֹרֶךְ אַבְנֵי בִּנְיָן מְסִירוֹ וְלָכֵן הֻקְּלוּ בְּתִנְאִים אֵלּוּ שֶׁיְּבָאֵר רַבֵּנוּ, וְכֵן הֻקְּלוּ בּוֹ יוֹתֵר מִמְּסַקֵּל כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בַּהֲלָכָה י' (פד) כֵּיוָן שֶׁעֲדַיִן לֹא זָרַע תַּחְתֵּיהֶן וְלֹא נִקְרָא שָׁם שָׂדֶה עֲלֵיהֶן[144]: (**מג**) **שֶׁיֵּשׁ בְּגָבְהוֹ י' טְפָחִים.** שֶׁאָז יֵשׁ עַל זֶה שֵׁם גֶּדֶר, מַה שֶּׁאֵין כֵּן פָּחוֹת הָוֵי כַּאֲבָנִים בְּעָלְמָא הַמֻּנָּחִים[145]:

צִיּוּן הֲהֲלָכָה

(עג) בְּפֶרֶק ג' מִשְׁנָה ה' וְכֵן כָּתַב הָרַע"ב, וְרַ"שׁ סִירִילְיאוֹ[146] כָּתַב שֶׁכָּל אֶבֶן ד' טְפָחִים[147]: (עד) עַיֵּן רֹא"שׁ שָׁם, וְדַעַת ר"י בֶּן מַלְכִּי צֶדֶק נִרְאֶה כְּדַעַת רַבֵּנוּ וְכֵן דַּעַת ר"שׁ סִירִילְיאוֹ בְּזֶה[148] וּשְׁנֵיהֶם אֵלּוּ: (עה) רְדַב"ז לְדַעַת רַבֵּנוּ: (עו) חֲזוֹן אִישׁ שְׁבִיעִית סִימָן י"ט סְעִיף קָטָן ד' [וּפָשַׁט מַה שֶּׁנִּסְתַּפֵּק בִּסְעִיף קָטָן ג'] וְכֵן כָּתַב ר"י קוּרְקוּס בַּהֲלָכָה ז': (עז) שָׁם. וְעַיֵּן בְּמִשְׁנָה רִאשׁוֹנָה שֶׁכָּתַב דִּבְשָׂדֵהוּ חֲבֵרוֹ מָתָר, וְעַיֵּן בְּר"שׁ מִשְׁנָה ו' שָׁם וּבְר"י בֶּן מַלְכִּי צֶדֶק וּבְרֹא"שׁ וְעַיֵּ"ב וּבִשְׁנוֹת אֲלִיָּהוּ שָׁם שֶׁפֵּרְשׁוּ דִּבְמַה דְּבָרִים אֲמוּרִים קַאי גַּם עַל מַחְצָב וּמַשְׁמַע דִּבְשֶׁל חֲבֵרוֹ מָתָר הַכֹּל[149], וְאוּלַי מָרָן מְפָרֵשׁ דְּהָרַ"שׁ קַאי רַק עַל בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים דְּסִיפָא וְצ"ע, וּבְצָרוּךְ הַשְׁלָמָה[150] כָּתַב דִּבְשָׂדֵהוּ חֲבֵרוֹ גַּם כֵּן אָסוּר[151]: (עח) חֲזוֹן אִישׁ שָׁם סְעִיף קָטָן ה'. וְעַיֵּן רַדְּב"ז שֶׁפָּסַק כְּדַעַת רַבֵּנוּ, אַף מַה שֶּׁכָּתַב לְפִי שֶׁהוּא לְהַחְמִיר, צ"ע דִּלְפֹעֲמִים יֵשׁ בָּזֶה קַלּוֹת שֶׁמֻּתָּר לְטֹל כְּלוֹ עַד סְמוּךְ לָאָרֶץ וְגַם שֶׁיָּכוֹל לְהִיוֹת מִכְשָׁה כֵּנ"ל, וְעַיֵּן בְּר"שׁ סִירִילְיאוֹ שֶׁהִסְכִּים לְדַעַת הָרַ"שׁ וְכֵן מוּכָח בִּשְׁנוֹת אֲלִיָּהוּ בְּמִשְׁנָה ו' שֶׁפֵּרְשׁ דִּבְמַה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁלֹּא הִתְחִיל כו' קָאֵי אֲמַחֲצָב: (עט) תּוֹסֶפְתָּא[152] מוּבָא בְּר"שׁ: (פ) בְּפֵרוּשׁוֹ וּמוּבָא בְּר"י קוּרְקוּס עַיֵּן שָׁם: (פא) בְּמִשְׁנָה ו'. וְעַיֵּן ר"י קוּרְקוּס בַּהֲלָכָה ו' דְּרַבֵּנוּ אֵין מְחַלֵּק: (פב) יְרוּשַׁלְמִי פֶּרֶק ג' הֲלָכָה ד': (פג) תּוֹסְפוֹת אַנְשֵׁי שֵׁם בְּשֵׁם לֶחֶם מִשְׁנֶה[153] וְהוּא לְדַעַת רַבֵּנוּ[154], וְעַיֵּן בְּתִפְאֶרֶת יִשְׂרָאֵל[155] שֶׁכָּתַב בְּאוֹר אַחֵר[156]: (פד) חֲזוֹן אִישׁ שְׁבִיעִית סִימָן י"ט סְעִיף קָטָן ג':

הלכות שמיטה ויובל פרק שני

שיח אמונה

[דר"א ס"ק לח]

לְכְאוֹרָה מַשְׁמַע דְּדַוְקָא שֶׁהָיוּ מְסַדְּרִים בַּסֵּדֶר הַזֶּה[135].

135) וסדר זה של האבנים, ביארו במשנה ראשונה ובשערי אמונה (פ"ג מ"ה) שלאחר שחצב האבנים ומוציאם מהמחצב מסדר אותם זו על גב זו בסדר שכתב הרמב"ם, וע"י זה ניכר שדעתו ליטול אותם לבנין, וכן נראה בכפתור ופרח (פמ"ח) שדין זה הוא כשלאחר החציבה מסדר את האבנים שחצב בערימה. וכן מוכח בפירוש הר"ש סירילאו (בירושלמי פ"ג ה"ד, צויין בציה"ל להלן ס"ק פח, וראה ביאורים שם), שהשיעור האמור כאן הוא בערימת האבנים שמסדר אחר שמוציאם מהמחצב, ולא במקום המחצב עצמו.

אמנם מהר"י קורקוס (ה"ו) כתב שהשיעור האמור כאן הוא במחצב עצמו לאחר שנטל ממנו את האבנים, שבתחילת החציבה נטל מהמחצב ג' אבנים של אמה על אמה זו בצד זו, ולאחר שהוציאם נוטל מתחת מקומן עוד שתי שורות של ג' אבנים בגודל כזה, וכן בצד שורה זו נוטל עוד שתי שורות כיוצא בה שבכל אחת מהן יש ג' שורות אבנים, ולאחר שהוציא משם את כל האבנים האלו, נשאר שם ריבוע בגודל ג' אמות על ג' אמות וגובה ג' אמות, וכן נראה בערוך השולחן (סי' כ סי"ג).

[דר"א ס"ק לט]

אַמָּה עַל אַמָּה בְּרוּם אַמָּה[136] וְכוּ', וְאִם כָּל אֶבֶן אַמָּה עַל אַמָּה[137].

136) ואם לא חצב ממנו אבנים בגודל זה אלא הרבה אבנים קטנות, שגודל כולן יחד הוא כשיעור כ"ז אבנים אלו, הסתפק הגרש"ז אויערבאך (מנחת שלמה שביעית פ"ג מ"ה) אם לדעת הרמב"ם מותר ע"י זה להמשיך לחצוב ממנו בשביעית, או לא התירו אלא כשחצב ממנו אבנים גדולות. [וראה להלן בסמוך בדעת הר"ש].

137) כשהמחצב ראוי להוציא ממנו רק אבנים בגודל זה, כתב החסד לאברהם (שביעית פ"ג מ"ה) שלדעת הר"ש מוכח שאסור להוציא ממנו אבנים בשביעית, ורק כשהוא ראוי להוציא ממנו כ"ז אבנים בגובה ג' אמות כל אחת, התירו להוציא ממנו אף אם לא עשה כן אלא הוציא פ"א אבנים בגובה אמה. [וראה לעיל בסמוך בדעת הרמב"ם].

[דר"א ס"ק מ]

וְאֵין נַפָּקָא מִנָּהּ אִם הַמַּחְצָב מְגֻלֶּה אוֹ מְכֻסֶּה[138].

138) שלא כדעת הר"ש (שביעית שם, מובא בדר"א להלן ס"ק מא) שמחלק בזה, עי"ש בטעמו.

ובאופן שהאבנים בולטות מעל הקרקע, ראה מה שכתב בבה"ל (סוף ד"ה לא יפתח) בדעת הרמב"ם.

[דר"א ס"ק מא]

בְּטֶפַח הַסָּמוּךְ לַקַּרְקַע[139] וְכוּ', וְאֶגֶד יוֹצֵא מִמֶּנּוּ מְגֻלֶּה[140] וְכוּ', דְּאַף אִם אֵין כ"ז אֲבָנִים יָכוֹל לְקַחַת[141] וְכוּ', וּפָתַח בּוֹ חֲבֵרוֹ בְּהֶתֵּר מֻתָּר גַּם לוֹ[142], עַד הַסּוֹף אָסוּר לוֹ לַחֲצֹב[143].

139) אבל לדעת הרמב"ם, כתב החזו"א (סי' יט ס"ק ז) שבאופן שהותר להוציא אבנים מהמחצב, אין צריך להשאיר שם את האבנים הנוגעות בארץ.

140) וביארו הריב"ג והמנחת ביכורים (לתוספתא פ"ג ה"ב) וכן רבינו (שערי אמונה פ"ג מ"ה), שעדיין הוא מחובר לקרקע, אבל הוא בולט וניכר למעלה. אמנם הר"ש סירילאו (בירושלמי פ"ג ה"ד) גרס 'שצף על פני הארץ ואין יוצא ממנה', וביאר, שהסלע שקוע כולו בארץ וצף על שטחה, וכשחופרים בה הוא מתגלה. וראה גם בה"ל (סוף ד"ה לא יפתח) שהביא וביאר את דברי הראשונים שדנו בתוספתא זו.

141) ראה מה שנתבאר בזה בבה"ל (ריש ד"ה לא יפתח).

142) והטעם, כתב הערוך השולחן (שם סט"ו) שבכך שחבירו התחיל בהוצאת האבנים, יש הוכחה על כל מחצב זה שהוא עומד לכך, ואין הוצאת האבנים לצורך תיקון השדה.

143) והטעם, כתב הערוך השולחן (שם), שכבר בטל הדבר המוכיח על מקום זה שהוא עומד למחצב, ונראה כעוסק בתיקון שדהו.

ואיסור זה, כתב הערוך השולחן (שם) שהוא רק באופן שנטל חבירו את כל האבנים מערב שביעית, אבל אם היו בשדה חבירו קצת אבנים לפני שביעית, רשאי להתחיל בשביעית אף לאחר שכבר פינה חבירו את כל האבנים. אך בזיו הים (פ"ג ה"ד אות ט) צידד שאף באופן זה אינו רשאי להתחיל בשביעית כשאין אבנים בשדה חבירו כלל, וכן נראה מדברי הר"ש סירילאו (שם).

[דר"א ס"ק מב]

לֹא זָרַע תַּחְתֵּיהֶן וְלֹא נִקְרָא שֵׁם שָׂדֶה עֲלֵיהֶן[144].

144) ואף שבזה הוא מתקן את הקרקע לזריעה, ביאר החזו"א (סי' יט ס"ק ג) שאין לאסור מטעם חורש, שגדר חורש מצינו במקום שהיה עליו שם שדה ועושה פעולה כדי שתהיה השדה ראויה לזריעה, אבל כשלא היה המקום בגדר שדה וע"י מעשיו נעשה שדה, אין זה דומה לחרישה שאסרה תורה בשביעית, וכיון שאיסורו רק מדרבנן, הקילו בו באופנים מסויימים.

ובאופן אחר ביאר הגרש"ז אויערבאך (מנחת שלמה שביעית פ"ג מ"ו) את טעם ההיתר, שכיון שאין דרך לעשות כן לצורך תיקון הקרקע, אין זה דרך עבודת הארץ.

[דר"א ס"ק מג]

מַה שֶּׁאֵין כֵּן פָּחוֹת הֲוֵי כַּאֲבָנִים בְּעָלְמָא הַמֻּנָּחִים[145].

145) והטעם ביאר בדבר השמיטה (פ"ג מ"ו), שבגובה זה אינו מועיל כל כך לשימור השדה, כיון שיכולים לדלג מעליו, ולכן אין לו חשיבות גדר.

והטעם שכשאין לו חשיבות גדר אסור לפנות אבניו, ביאר בספר לחם משנה (על משניות שביעית פ"ג מ"ו, הובא בתוס' אנשי שם שם) ורבינו (שערי אמונה שם) שהוא משום שבכך הוא נראה כמפנה אותם לזריעה.

[ציה"ל ס"ק עג]

וְרַ"שׁ סִירִילְיאוֹ[146] כָּתַב שֶׁכָּל אֶבֶן ד' טְפָחִים[147].

146) בירושלמי פ"ג ה"ד.

147) שהיא מרובעת באורך ורוחב ד' טפחים על ד' טפחים, וכן גובהה ד' טפחים.

[המשך במילואים עמוד 15]

שיח אמונה

הלכות שמיטה ויובל פרק שני

[דר"א ס"ק מד]

שֶׁכָּל אֶבֶן מֵהֶן צְרִיךְ שֶׁיִּשָּׂאוּהוּ שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם[160].

160) ולענין שיעור גודל האבנים, כתב רבינו (מכתבים, כת"י) שלא מצינו שנתנו לו חכמים שיעור קבוע, אלא צריך לשער בכל אבן האם היא ראויה למשא שני בני אדם לפי דרך העולם באותו הזמן.

[דר"א ס"ק מו]

כֵּיוָן שֶׁעִקְּרוֹ לְצֹרֶךְ הָאֲבָנִים מְתֻּר[161].

161) ולענין היתר פסיק רישיה בשביעית כשנוח לו בתועלת הקרקע, ראה מה שצויין לעיל (בביאורים לדר"א ס"ק לו).

והיתר נטילת אבני הגדר, צידד הגר"נ קרליץ (חוט שני עמ' קנג) שכיון שאיסורו הוא מפני הרואים, לא התירו ליטול את האבנים אלא באופן שלפי צורת נטילתו ניכר שהוא צריך גם לאבנים, ואין עיקר כוונתו לתיקון השדה.

[דר"א ס"ק מט]

אָסוּר לְטַל אַף הַגְּדוֹלִים[162].

162) והטעם, כתבו החסד לאברהם והדבר השמיטה (פ"ג מ"ו), שכיון שאין בגדר זו עשר אבנים גדולות, אין דרך בני אדם לסותרה בשביל ליטול ממנה מעט אבנים גדולות או הרבה אבנים קטנות, ולכן יסברו הרואים שמה שסותר גדר אינו לצורך נטילת האבנים אלא כדי לתקן את הקרקע לזריעה.

[דר"א ס"ק נ]

לְהַתִּיר לְטַל גַּם אֶת הַקְּטַנִּים[163] וְכוּ', שֶׁלֹּא יִזָּהֲרוּ לְהַנִּיחַ יָפֶה[164] וּכְמוֹ בְּמַחֲצָב[165].

163) וראה בה"ל (ד"ה גדר), שלדעת הרדב"ז אף הרמב"ם סובר כן.

164) חילוק נוסף ביאר הגרש"ז אויערבאך (מנחת שלמה שביעית פ"ג מ"ז), שבגדר החמירו יותר כיון שהוא שטח קטן, ואין ניכר כל כך מה שמשייר. או משום שבגדר שהוא מרחיב את מקום השדה ומוסיף עליו, יש להחמיר יותר ולאסור אף כשמניח את החלק הנוגע בארץ. וכעין זה ביאר הגר"נ קרליץ (חוט שני עמ' קנה), שבגדר שכל האבנים דבוקות יחד, אף אם משאיר חלק מהן על הקרקע ואינו גומר לתקנה, מ"מ הוא דרך מלאכת הקרקע, כי כשישלים הוצאת גדר זו תהא הקרקע ראויה לזריעה, מה שאין כן במסקל שהאבנים נפרדות זו מזו, יש להתיר לו ליטול את אלו שאינן נוגעות בארץ, שפעולה זו אינה מועילה לקרקע.

165) שמבואר לעיל (דר"א ס"ק לד), שאם לא התחיל לחצוב בו מערב שביעית, אסור ליטול ממנו בשביעית אף אם מניח את האבנים הנוגעות בארץ.

[ציה"ל ס"ק פה]

וְעַיֵּן בְּתוֹסְפוֹת אַנְשֵׁי שֵׁם[166].

166) שכתב, שממה שכתוב במשנה 'שנים' בלשון זכר, משמע שהכוונה לשני אנשים, ולא כפירוש הריבמ"צ שכוונה המשנה לאבנים, שאם כן היה התנא צריך לומר 'שתים' בלשון נקבה.

[ציה"ל ס"ק פו]

וְלֹא כְּהָרַדְבַּ"ז וְר"י קוּרְקוּס[167].

167) שנקטו שאף לדעת הרמב"ם כשיש שם גדר מותר ליטול אף את האבנים הקטנות, ודברי הרדב"ז הובאו בבה"ל (ד"ה גדר).

[ציה"ל ס"ק פח]

רַ"שׁ סִירִילְיאוֹ[168], וְעַיֵּן שָׁם שֶׁהֵעִתּוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ דִּין מַחְצָב[169].

168) בפירושו לירושלמי פ"ג ה"ד במתני'.

169) המבואר לעיל (ה"ו). וזה כדעת הסוברים (ראה דר"א לעיל ס"ק לח ובביאורים שם) ששיעור גובה ג' אמות המבואר שם, הוא לענין האבנים שמוציא מהמחצב. אבל לסוברים (ראה ביאורים שם) ששיעור זה הוא למקום שחוצב ממנו, לא שייך דין זה, שאם אין בו גובה עשרה טפחים לא שייך בו דין מחצב.

ובדעת הרמב"ם (בפיה"מ פ"ג מ"ו) כתב רבינו (שערי אמונה שם) שנראה שאינו מפרש כוונת המשנה כפירוש זה שאם אין בגובה הגדר עשרה טפחים יהיה לה דין מחצב.

[ציה"ל ס"ק צב]

וּפְאַת הַשָּׁלְחָן[170], וְר"שׁ סִירִילְיאוֹ[171] פֵּרֵשׁ גּוֹמְמוֹ עַד שֶׁיַּעֲמִיק בָּאָרֶץ טֶפַח[172].

170) בית ישראל (ס"ק יד).

171) בפירושו לירושלמי שם.

172) שע"י זה אינו ראוי כל כך לזריעה יחד עם שאר השדה הסמוכה לו.

[בה"ל ד"ה גדר]

וּכְבָר תָּמַהּ בָּזֶה הַתּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב[173].

173) שם.

הִלְכוֹת שְׁמִטָּה וְיוֹבֵל פֶּרֶק שֵׁנִי
מא

הָיוּ בּוֹ עֶשֶׂר אֲבָנִים אוֹ יָתֵר (מד) **כָּל אַחַת מֵהֶן מַשּׂוֹי שְׁנַיִם אוֹ גְּדוֹלוֹת מִזּוּ** (מה) **הֲרֵי זֶה נוֹטֵל, שֶׁהָרוֹאֶה יוֹדֵעַ** (מו) **שֶׁלִּצְרָכָהּ הָאֲבָנִים הוּא נוֹטֵל.** (מז) **הָיָה פְּחוֹת מֵעֲשָׂרָה** (מח) **אוֹ שֶׁהָיוּ פְּחוֹת מֵעֶשֶׂר אֲבָנִים אוֹ שֶׁהָיוּ אֲבָנָיו קְטַנּוֹת** (מט) **מִמַּשּׂוֹי שְׁנַיִם, נוֹטֵל** (נ) **עַד שֶׁיְּנִיחַ** (נא) **טֶפַח סָמוּךְ**

דֶּרֶךְ אֱמוּנָה

(מד) כָּל אַחַת מֵהֶן מַשּׂוֹי שְׁנַיִם. (פה) דְּהַיְנוּ שֶׁכָּל אֶבֶן מֵהֶן צָרִיךְ שֶׁיִּשָּׂאוּהוּ שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם[160]: **(מה) הֲרֵי זֶה נוֹטֵל.** (פו) אֶת הַגְּדוֹלוֹת, אֲבָל אֶת הַקְּטַנּוֹת לֹא יִטֹּל לְדַעַת רַבֵּנוּ אֶלָּא אִם כֵּן מַנִּיחַ טֶפַח הַסָּמוּךְ לָאָרֶץ כְּדִבְסָמוּךְ: **(מו) שֶׁלִּצְרָכָהּ הָאֲבָנִים הוּא נוֹטֵל.** (פז) וְאַף דְּנִיחָא לֵיהּ לְנַקּוֹת אֶת הַמָּקוֹם וּלְזָרְעוֹ אַחַר כָּךְ, כֵּיוָן שֶׁעִקָּרוֹ לְצָרְכָהּ הָאֲבָנִים מֻתָּר[161] כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּסָמוּךְ הֲלָכָה ח׳: **(מז) הָיָה פְּחוֹת מֵעֲשָׂרָה.** טְפָחִים בַּגֹּבַהּ אֵין עַל זֶה שֵׁם גָּדֵר (פח) וַאֲפִלּוּ אִם רָחָב הַרְבֵּה: **(מח) אוֹ שֶׁהָיוּ פְּחוֹת מֵעֶשֶׂר אֲבָנִים.** אֲפִלּוּ כֻּלָּם גְּדוֹלוֹת כַּשִּׁעוּר הַנַּ״ל: **(מט) מִמַּשּׂוֹי שְׁנַיִם.** אָסוּר לִטֹּל אַף הַגְּדוֹלִים[162]: **(נ) עַד שֶׁיְּנִיחַ טֶפַח הַסָּמוּךְ לָאָרֶץ.** (פט) וְאִם מַנִּיחַ טֶפַח הַסָּמוּךְ לָאָרֶץ מֻתָּר לוֹ לִטֹּל אַף הַקְּטַנִּים. (ס) וְכָל זֶה דַּעַת רַבֵּנוּ, אֲבָל דַּעַת הָרַ״שׁ דְּמֻתָּר לִטֹּל לְעוֹלָם אֶת הָאֲבָנִים הַגְּדוֹלוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן שִׁעוּר אַבְנֵי כְּתַף כִּדְלִקַמָּן הֲלָכָה י״ב. וְהָא דְּהֶצְרֵךְ לְתִנָּאִים אֵלּוּ שֶׁיִּהֵא בַּגְּדֵר י׳ טְפָחִים וְיִהֵא בּוֹ י׳ אֲבָנִים שֶׁל מַשּׂוֹי שְׁנַיִם, הוּא כְּדֵי לְהַתִּיר לִטֹּל גַּם אֶת הַקְּטַנִּים[163] שֶׁאָז מֻתָּר לִטֹּל כֻּלָּם, וְאִם אֵין בּוֹ תְּנָאִים אֵלּוּ לֹא יִטֹּל אֶת הַקְּטַנִּים אֶלָּא אִם כֵּן יַנִּיחַ טֶפַח הַסָּמוּךְ לָאָרֶץ. (סא) וְאַף דִּבְכָל מִסְקָל אֵין צָרִיךְ לְהַנִּיחַ טֶפַח הַסָּמוּךְ לָאָרֶץ דְּסָגֵי שֶׁיַּנִּיחַ הַנּוֹגְעוֹת בָּאָרֶץ כְּדִבְסָמוּךְ הֲלָכָה י׳, כָּאן שֶׁהוּא גּוּשׁ אֶחָד חֲשׁוּשׁ שֶׁלֹּא יִזָּהֲרוּ לְהַנִּיחַ יָפֶה[164] וּכְמוֹ בְּמַחְצָב[165]: **(נא) טֶפַח הַסָּמוּךְ לָאָרֶץ.** (סב) כְּדֵי שֶׁלֹּא יֶהֱא רָאוּי לִזְרִיעָה (סג) וְכָל שֶׁכֵּן אִם מַנִּיחַ יוֹתֵר דְּמִנַּי, (סד) וְכֵן גָּדֵר שֶׁל עֵצִים לֹא יַעֲקְרֶנּוּ לְגַמְרֵי (סה) אִם מִתְכַּוֵּן לְתַקֵּן הַשָּׂדֶה אֲבָל אִם צָרִיךְ לָעֵצִים מֻתָּר:

בֵּאוּר הַהֲלָכָה

הָעֶלְיוֹנוֹת וּמַנִּיחַ הַנּוֹגְעוֹת בָּאָרֶץ]. ה) אַבְנֵי כְּתַף, וְנִתְבָּאֵר דִּינוֹ בַּהֲלָכָה י״ב [שֶׁאִם נִטְּלוֹת שְׁתַּיִם וְשָׁלֹשׁ עַל הַכְּתַף יָכוֹל לִטְּלָן] עַד כָּאן דְּבָרָיו. וְהִנֵּה בְּדִין א׳ לְכֻלֵּי עָלְמָא אִם יֵשׁ בּוֹ הַשִּׁעוּר מֻתָּר לִטֹּל כֻּלָּן אֲפִלּוּ הַקְּטַנִּים, וּבְדִין ב׳ ג׳ נֶחְלְקוּ רַבֵּנוּ וְהָרַ״שׁ, דִּלְפִי דַּעַת רַבֵּנוּ אָסוּר לִטֹּל רַק אֶת הַגְּדוֹלִים, וּלְפִי דַּעַת הָרַ״שׁ אִם יֵשׁ הַשִּׁעוּר מֻתָּר לִטֹּל גַּם אֶת הַקְּטַנִּים, וּבְדִין ד׳ לְכֻלֵּי עָלְמָא אֵין לִטֹּל רַק אֶת הַגְּדוֹלוֹת. וְהָא דְּלֹא מַהֲנֵי בְּאַבְנֵי כְּתַף לְהַתִּיר לִטֹּל גַּם אֶת הַקְּטַנִּים כְּמוֹ דְּמַהֲנֵי בְּגֶדֶר וּבַאֲבָנִים שֶׁהַמַּחֲרֵשָׁה מְזַעְזַעְתָּן לְפִי דַּעַת הָרַ״שׁ, הֵינוּ מִשּׁוּם דְּכֵיוָן דְּלֹא קְבִיעֵי לֹא מִמְשְׁכֵי הַקְּטַנִּים אַחֲרֵיהֶן. וְהִנֵּה בִּירוּשַׁלְמִי פֶּרֶק ב׳ הֲלָכָה ב׳ אָהָא דְּתָנַן מְסַקְּלִין עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה, פָּרִיךְ תַּמָּן תָּנֵינָן הַמְסַקֵּל נוֹטֵל אֶת הָעֶלְיוֹנוֹת וּמַנִּיחַ אֶת הַתַּחְתּוֹנוֹת וְכָא אַתְּ אָמַר הָכִין [דַּגַם בַּשְּׁבִיעִית עַצְמָהּ מֻתָּר לְסַקֵּל אִם יַנִּיחַ הַתַּחְתּוֹנוֹת], אָמַר רַבִּי יוֹנָה כָּאן בְּתָלוּשׁ כָּאן בִּמְחֻבָּר, וּפֵרַשׁ מָרָן בַּחֲזוֹן אִישׁ סִימָן י״ט סְעִיף קָטָן ב׳ דְּהַכּוָּנָה דְּהַנּוֹגְעוֹת בָּאָרֶץ מִקְרֵי מְחֻבָּר, וְהָא דְּקָתָנֵי מְסַקְּלִין עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְלֹא בַּשְּׁבִיעִית עַצְמָהּ מַיְרֵי שֶׁרוֹצֶה לִטֹּל הַתַּחְתּוֹנוֹת הַנּוֹגְעוֹת בָּאָרֶץ וְלָכֵן הִשְׁמִיטָהּ רַבֵּנוּ. אֲבָל הַלָּשׁוֹן צ״ע דְּהָוֶה לֵיהּ לְמֵימַר הָכָא דְּאֵין מַנִּיחַ הַנּוֹגְעוֹת בָּאָרֶץ, וְהָרִידְבַ״ז פֵּרֵשׁ דְּאֶבֶן הַמְּחֻבָּר לֹא מְהַנֵּי שֶׁיְּקַצֵּץ מִקְצָתוֹ וְיַנִּיחַ הַנּוֹגֵעַ בָּאָרֶץ וּבְזֶה מַיְרֵי דְּקָתָנֵי בְּעֶרֶב שְׁבִיעִית וְלֹא בַּשְּׁבִיעִית, וְקָשֶׁה אִם כֵּן אַמַּאי הִשְׁמִיטָהּ רַבֵּנוּ וּכְבָר תָּמַהּ בָּזֶה הַתּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב[173], וְיֵשׁ לוֹמַר דְּרַבֵּנוּ כְּלָל זֶה בְּמֶה שֶׁכָּתַב בַּהֲלָכָה ט׳ הָאֲבָנִים שֶׁרְאוּיוֹת שֶׁהַמַּחֲרֵשָׁה תְּזַעְזְעָן אָסוּר לִטְּלָן כְּלָל וּכְדִין מַחֲצָב, וְזוֹ כַּוָּנַת הַיְרוּשַׁלְמִי גַּם כֵּן בְּפֶרֶק ג׳ הֲלָכָה ד׳ גַּבֵּי מַחֲצָב פְּחוֹת מִכָּאן אֵינוֹ לֹא מַחֲצָב, וְלֹא גָּדֵר רָצָה לוֹמַר שֶׁאִם אֵין בּוֹ כ״ז אֲבָנִים אֵין כָּאן הֶתֵּר שֶׁל מַחֲצָב וְגַם לֹא הֶתֵּר שֶׁל גָּדֵר דְּסָגֵי בְּי׳ אֲבָנִים, שֶׁזֶּה דָּוְקָא בְּגֶדֶר כְּמוֹ שֶׁבֹּאַר בַּחֲזוֹן אִישׁ (הֶבְאנוּ בְּדִבְרֵי אֱמוּנָה), אֶלָּא הָוֵי כְּדִין אֲבָנִים קְבוּעוֹת שֶׁאֵין שׁוּם הֶתֵּר לְקַחְתָּן אֶלָּא אִם כֵּן הַמַּחֲרֵשָׁה תְּזַעְזְעָתָן, וְלָכֵן גַּם הַשְּׁמִיט רַבֵּנוּ הֵירוּשַׁלְמִי הַזֶּה דְּכָל זֶה כָּלוּל בִּדְבָרָיו וְכַנַּ״ל. וְהִנֵּה הָרִדְבַ״ז הֵבִיא כָּאן גַּבֵּי גֶּדֶר דִּבְרֵי הָרַ״שׁ דְּהַנִּדּוֹן הוּא עַל הָאֲבָנִים הַקְּטַנּוֹת דְּהַגְּדוֹלוֹת בִּלְאוֹ הָכִי מֻתָּר, אֲבָל מָרָן כָּתַב דְּדַעַת רַבֵּנוּ דְּגַם הַגְּדוֹלוֹת אָסוּר אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ בּוֹ כִּדְיֵנִי גֶּדֶר וְגַם אָז אֵין מֻתָּר לִטֹּל אֶלָּא הַגְּדוֹלוֹת. וְיֵשׁ לְעַיֵּן לְפִי דִּבְרֵי מָרָן דְּכָל הַנִּדּוֹן עַל הַגְּדוֹלִים אֲבָל הַקְּטַנִּים בִּלְאוֹ הָכִי אָסוּר, לְמָה הִצְרִיךְ רַבֵּנוּ לְכָתֹב אוֹ שֶׁהָיוּ אֲבָנָיו קְטַנִּים מִמַּשּׂוֹי שְׁנַיִם כוּ׳, הֲרֵי בִּלְאוֹ הָכִי אָסוּר לִטֹּל הַקְּטַנִּים וְכָל הַנִּדּוֹן הוּא רַק עַל הַגְּדוֹלִים אִם כֵּן כָּל שֶׁכֵּן דְּכָאן אָסוּר, וְיֵשׁ לוֹמַר דַּהֲוָה אָמֵינָא דְּדָוְקָא פְּחוּתִין מֵאַבְנֵי כְּתַף אֲבָל אִם יֵשׁ בָּהֶן שִׁעוּר אַבְנֵי כְּתַף מֻתָּר לִטְּלָן, קָא מַשְׁמַע לָן דִּבְגֶדֶר אָסוּר לִטְּלָן אֶלָּא אִם כֵּן כָּל אֶחָד מִשּׂוֹי שְׁנַיִם, וְעוֹד מִשּׁוּם דְּבָעֵי לְאַשְׁמְעִינַן דַּאֲפִלּוּ כָּלָן קְטַנִּים מִכָּל מָקוֹם אִם מַנִּיחַ טֶפַח סָמוּךְ לָאָרֶץ מֻתָּר:

צִיּוּן הַהֲלָכָה

(פה) רַ״שׁ וּרֹא״שׁ וְרַע״ב וּשְׁנוֹת אֲלִיָּהוּ וְרַ״שׁ סִירִילְיאוֹ, וְזֶה דְּלֹא כְּרַ״י בֶּן מַלְכִּי צֶדֶק שֶׁפֵּרֵשׁ שֶׁאָדָם אֶחָד נוֹשֵׂא שְׁתֵּי אֲבָנִים וְעַיֵּן בְּתוֹסְפוֹת אַנְשֵׁי שֵׁם[166]: (פו) חֲזוֹן אִישׁ שְׁבִיעִית סִימָן י״ט סְעִיף קָטָן ג׳ ד׳ וְלֹא כְּהָרִדְבַ״ז וְרַ״י קוּרְקוּס[167]: (פז) שָׁם סְעִיף קָטָן ד׳: (פח) רַ״שׁ סִירִילְיאוֹ[168], וְעַיֵּן שָׁם שֶׁדַּעְתּוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ דִּין מַחֲצָב[169]: (פט) חֲזוֹן אִישׁ שָׁם סְעִיף קָטָן ג׳: (צ) שָׁם סְעִיף קָטָן ה׳, וּבִשְׁנוֹת אֲלִיָּהוּ פֵּרֵשׁ כְּדַעַת הָרַ״שׁ: (צא) שָׁם: (צב) רֹא״שׁ, וְרַבֵּנוּ בְּפֵרוּשׁ הַמִּשְׁנָיוֹת פֵּרֵשׁ שֶׁמַּנִּיחַ פְּחוֹת מִטֶּפַח אֲבָל כָּאן חָזַר בּוֹ, וְכֵן כָּתְבוּ הָרַ״שׁ וְהָרַ״י בֶּן מַלְכִּי צֶדֶק וְעַיֵּן תּוֹסְפוֹת חֲדָשִׁים וּפְאַת הַשֻּׁלְחָן[170], וְרַ״שׁ סִירִילְיאוֹ[171] פֵּרֵשׁ גּוֹמְמוֹ עַד שֶׁיַּצְמִיק בָּאָרֶץ טֶפַח[172]: (צג) תּוֹסֶפְתָּא פֶּרֶק ג׳ הֲלָכָה ט׳: (צד) שָׁם:

מב הִלְכוֹת שְׁמִטָּה וְיוֹבֵל פֶּרֶק שֵׁנִי

לָאָרֶץ: ח (נב) **בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** (נג) **בְּשֶׁנִּתְכַּוֵּן** (נד) **לְתַקֵּן שָׂדֵהוּ.** (נה) **(אוֹ) שֶׁהִתְחִיל לִטֹּל בַּשְּׁבִיעִית** (נו) *__אֲבָל אִם לֹא נִתְכַּוֵּן לְתַקֵּן שָׂדֵהוּ__ (נז) **אוֹ שֶׁהִתְחִיל מִקֹּדֶם שְׁבִיעִית, נוֹטֵל בַּשְּׁבִיעִית** (נח) **כָּל מַה** (נט) **שֶׁיִּרְצֶה** (ס) **מִכָּל מָקוֹם וְגוֹמֵם** (סא) **עַד לָאָרֶץ. וְכֵן אִם הָיָה נוֹטֵל** (סב) **מִמְּשָׁדֶה** (סג) **חֲבֵרוֹ** (סד) **אַף עַל פִּי שֶׁהוּא קַבְּלָן גּוֹמֵם עַד לָאָרֶץ:**

בֵּאוּר הַהֲלָכָה

* __אֲבָל אִם לֹא נִתְכַּוֵּן לְתַקֵּן שָׂדֵהוּ כו׳.__ הִקְשָׁה הָרַדְבַּ״ז דְּמִכָּל מָקוֹם נָחוּשׁ לְמַרְאִית הָעַיִן, וְכָתַב דְּמֵירֵי שֶׁכְּבָר יֵשׁ לוֹ בִּנְיָן וּבִנְיָנוֹ מוֹכִיחַ עָלָיו, וְרָצָה לוֹמַר שֶׁכְּבָר הִתְחִיל לִבְנוֹת וְכֵלִי עָלְמָא יַדְעֵי שֶׁנּוֹטֵל אֲבָנִים לִבְנְיָן. אֲבָל מִלְּשׁוֹן רַבֵּנוּ לִכְאוֹרָה לֹא מַשְׁמַע כֵּן שֶׁלֹּא הִזְכִּיר כְּלָל שֶׁיֵּשׁ לוֹ בִּנְיָן, וְיֵשׁ לוֹמַר דְּבֶאֱמֶת מַרְאִית הָעַיִן אֵין כָּאן כְּלָל שֶׁאֵין דֶּרֶךְ לִקַּח אַבְנֵי גְּדֵר רַק לִבְנְיָן וּלְעוֹלָם יִתְלוּ בִּבְנְיָן, וְרַק כְּשֶׁבֶּאֱמֶת מְכַוֵּן לַעֲבוֹדַת הַשָּׂדֶה (דְּהַיְנוּ כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרנוּ בְּדֶרֶךְ אֱמוּנָה[187]) בְּשֵׁם מָרָן, דְּאָז דְּעִקַּר כַּוָּנָתוֹ לְצֹרֶךְ הָאֲבָנִים מִכָּל מָקוֹם נֵיחָא לֵיהּ בְּתִקּוּן הַשָּׂדֶה וְאַחַר שְׁבִיעִית בֶּאֱמֶת יִזְרַע בַּמָּקוֹם הַזֶּה), בְּזֶה הֶחֱמִירוּ חֲכָמִים וְחָשְׁשׁוּ לְמַרְאִית הָעַיִן שֶׁיֹּאמְרוּ שֶׁכַּוָּנָתוֹ רַק לִנְקוֹת הַשָּׂדֶה כֵּיוָן שֶׁבֶּאֱמֶת כַּוָּנָתוֹ גַּם לָזֶה וְלָכֵן הִצְרִיכוּ שֶׁיַּשְׁאִיר טֶפַח סָמוּךְ לָאָרֶץ [וּמַה שֶּׁכָּתַב רַבֵּנוּ בַּהֲלָכָה ז׳ שֶׁהָרוֹאֶה יוֹדֵעַ שֶׁלְּצֹרֶךְ הָאֲבָנִים כו׳, הַיְנוּ לַאֲפוּקֵי שֶׁאִם אֵין בּוֹ שִׁעוּר גָּדֵר אָז יֵשׁ מַרְאִית הָעַיִן שֶׁיֹּאמְרוּ שֶׁמְּנַקֶּה לְצֹרֶךְ הַשָּׂדֶה], תֵּדַע דְּגַם לְדַעַת הָרַדְבַּ״ז צָרִיךְ לוֹמַר כֵּן, דְּהָא רַבֵּנוּ כָּתַב בַּהֲלָכָה ז׳ שֶׁהָרוֹאֶה יוֹדֵעַ שֶׁלְּצֹרֶךְ הָאֲבָנִים הוּא נוֹטֵל וְעַל זֶה כָּתַב בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים כְּשֶׁנִּתְכַּוֵּן לְתַקֵּן שָׂדֵהוּ, וְהַיְנוּ עַל כָּרְחָךְ שֶׁנִּתְכַּוֵּן לִשְׁנֵיהֶן גַּם לְצֹרֶךְ הָאֲבָנִים וְגַם לְתַקֵּן שָׂדֵהוּ, וְאִם כֵּן עַל כָּרְחָךְ שַׁאֲין בָּזֶה אִסּוּר דְּאוֹרַיְתָא (אֲפִלּוּ לְמַאן דְּאָמַר תּוֹלָדוֹת דְּאוֹרַיְתָא[188]) דְּאִם לֹא כֵן אֵיךְ מַתִּירִין כְּשֶׁהִתְחִיל מֵעֶרֶב שְׁבִיעִית, וְעַל כָּרְחָךְ שֶׁכְּהָאי גַּוְנָא חָשׁוּ לְמַרְאִית הָעַיִן יוֹתֵר אַף אִם יֵשׁ לוֹ בִּנְיָן וּבִנְיָנוֹ מוֹכִיחַ עָלָיו. אֲבָל יֵשׁ לְדַחוֹת דִּלְעוֹלָם כְּשֶׁמְּכַוֵּן לִשְׁנֵיהֶן יֵשׁ בָּזֶה אִסּוּר דְּאוֹרַיְתָא, אֲבָל כֵּיוָן דִּקְיָמָא לָן[189] דְּתוֹלָדוֹת דְּרַבָּנָן[190] (וּלְאַבָּיֵי מֵירֵי בַּשְּׁבִיעִית בִּזְמַן הַזֶּה דְּרַבָּנָן) לָכֵן הֻקְלוּ בְּמִתְכַּוֵּן לִשְׁנֵיהֶן, אֲבָל לְשׁוֹן רַבֵּנוּ בַּהֲלָכָה ז׳ שֶׁכָּתַב שֶׁהָרוֹאֶה יוֹדֵעַ שֶׁלְּצֹרֶךְ הָאֲבָנִים הוּא נוֹטֵל מַשְׁמַע שֶׁכָּל הַחֶשֶׁשׁ כָּאן הוּא מִשּׁוּם מַרְאִית הָעַיִן, וְעַל כָּרְחָךְ דְּרַק כְּשֶׁמִּתְכַּוֵּן לְצֹרֶךְ הַשָּׂדֶה גַּם כֵּן יֵשׁ חֶשֶׁשׁ מַרְאִית הָעַיִן וְלֹא כְּשֶׁלֹּא מִתְכַּוֵּן לְתַקֵּן שָׂדֵהוּ[191] וְכַנַּ״ל, אַף יֵשׁ לוֹמַר דְּבֶאֱמֶת יֵשׁ בָּזֶה אִסּוּר מִדִּינָא כְּשֶׁמְּכַוֵּן לִשְׁנֵיהֶן וְרַק מִשּׁוּם דִּתוֹלָדוֹת דְּרַבָּנָן הֻקְלוּ בָּזֶה, וּמַה שֶּׁהֶצְרִיךְ רַבֵּנוּ לִכְתֹּב שֶׁהָרוֹאֶה יוֹדֵעַ שֶׁלְּצֹרֶךְ הָאֲבָנִים הוּא נוֹטֵל, הוּא כְּדֵי שֶׁלֹּא יִקְשֶׁה דְּמִכָּל מָקוֹם הָיָה צָרִיךְ לֶאֱסֹר מִפְּנֵי הָרוֹאֶה שֶׁלֹּא יֵדַע שֶׁמְּכַוֵּן לִשְׁנֵיהֶן וְיֹאמַר דַּאֲפִלּוּ מְכַוֵּן רַק לַעֲבוֹדַת הָאָרֶץ הִתִּירוּ וְיָבֹא לְהַתִּיר בָּזֶה, וְלָכֵן כָּתַב דְּכָאן אֵין גַּם חֶשֶׁשׁ מַרְאִית הָעַיִן, דְּכֵיוָן שֶׁהוּא גָּדֵר יֵדְעוּ שֶׁלְּצֹרֶךְ הָאֲבָנִים כַּוָּנָתוֹ וְצ״ע:

דֶּרֶךְ אֱמוּנָה

ח (נב) בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים. (סה) זֶה קָאֵי עַל גָּדֵר וְלֹא עַל מַחֲצָב, דְּשָׁם אָסוּר לְפִתּוֹחַ גַּם כְּשֶׁאֵין מִתְכַּוֵּן וּכְדִלְעֵיל בַּהֲלָכָה ו׳: **(נג) בְּשֶׁנִּתְכַּוֵּן לְתַקֵּן שָׂדֵהוּ.** (סו) אֵין הַכַּוָּנָה שֶׁנִּתְכַּוֵּן מַמָּשׁ לְתַקֵּן הַשָּׂדֶה וְלֹא לָאֲבָנִים דְּאָז בְּוַדַּאי אָסוּר לְטֹל כְּלָל, אֶלָּא הַכַּוָּנָה שֶׁמִּתְכַּוֵּן לְצֹרֶךְ הָאֲבָנִים כַּנַּ״ל הֲלָכָה ז׳ שֶׁכָּתַב שֶׁהָרוֹאֶה יוֹדֵעַ שֶׁלְּצֹרֶךְ הָאֲבָנִים הוּא נוֹטֵל אֶלָּא דְּדַעְתּוֹ לַעֲשׂוֹת שָׂדֶה וְדַעְתּוֹ לְזָרְעָהּ אַחַר כָּךְ וְנֵיחָא לֵיהּ בְּסִלּוּק הָאֲבָנִים, וַהֲוָה לֵיהּ אֲבָנִים עֹקֶר וְתִקּוּן הַשָּׂדֶה טָפֵל, וּבָזֶה הִתִּירוּ חֲכָמִים וְכַנַּ״ל[174]: **(נד) לְתַקֵּן שָׂדֵהוּ.** לְצֹרֶךְ מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[175]: **(נה) אוֹ שֶׁהִתְחִיל.** (סז) הוּא טָעוּת סוֹפֵר וְצָרִיךְ לוֹמַר וְהִתְחִיל[176]: **(נו) __אֲבָל אִם לֹא נִתְכַּוֵּן לְתַקֵּן שָׂדֵהוּ__.** כְּלָל (סח) וְאֵין נוֹטֵל אֶלָּא בִּשְׁבִיל הָאֲבָנִים וְלֹא אִכְפַּת לֵיהּ בְּתִקּוּן שָׂדֵהוּ, נוֹטֵל גַּם הָאֲבָנִים הַקְּטַנּוֹת וְאַף בְּהִתְחִיל בַּשְּׁבִיעִית. וּבָזֶה קִיל יוֹתֵר מִמְּסַקֵּל דִּבְסָמוּךְ הֲלָכָה י׳[177] דְּשָׁם אָסוּר אַף בְּכַהֲאי גַּוְנָא: **(נז) אוֹ שֶׁהִתְחִיל מִקֹּדֶם שְׁבִיעִית.** (ק) שֶׁכְּבָר נִתְפַּרְסֵם שֶׁנּוֹטֵל אֲבָנִים לִבְנְיָן[178]: **(נח) כָּל מַה שֶּׁיִּרְצֶה.** (קא) וְאֵין צָרִיךְ לְזֶה שׁוּם תְּנַאי לֹא בַּגָּדֵר וְלֹא בְּגֹדֶל הָאֲבָנִים: **(נט) שֶׁיִּרְצֶה.** (קב) וַאֲפִלּוּ אֲבָנִים קְטַנּוֹת: **(ס) מִכָּל מָקוֹם.** אֲפִלּוּ מִגָּדֵר קָטָן[179]: **(סא) עַד לָאָרֶץ.** וְאֵין צָרִיךְ לְהַשְׁאִיר טֶפַח הַסָּמוּךְ לָאָרֶץ[180]: **(סב) מִמְּשָׁדֶה חֲבֵרוֹ.** (קג) דְּוַדַּאי לֹא נֵיחָא לֵיהּ בְּתִקּוּן שָׂדֵהוּ וְאֵין נוֹטֵל אֶלָּא בִּשְׁבִיל הָאֲבָנִים, וְהַוָה לֵיהּ כְּשֶׁלּוֹ כְּשֶׁאֵין מִתְכַּוֵּן לְתַקֵּן שָׂדֵהוּ: **(סג) חֲבֵרוֹ.** (קד) וְכֵן נוֹהֵג שֶׁנָּטַל מִמָּנוּ רְשׁוּת: **(סד) אַף עַל פִּי שֶׁהוּא קַבְּלָן.** (קה) הַיְנוּ שֶׁהוּא אָרִיס בַּקַּרְקַע מִכָּל מָקוֹם לֹא אָמְרִינַן דְּנֵיחָא לֵיהּ בַּעֲבוֹדַת הַקַּרְקַע כֵּיוָן שֶׁאֵין הַקַּרְקַע שֶׁלּוֹ וּכְדִבְסָמוּךְ הֲלָכָה י״ב:

צִיּוּן הַהֲלָכָה

(נו) חָזוֹן אִישׁ סִימָן י״ט סָעִיף קָטָן ד׳: (נז) שָׁם: (נח) שָׁם, וְכֵן הוּא בְּרַמְבַּ״ם כְּתַב יָד וְכֵן כָּתַב בְּמִשְׁנָה רִאשׁוֹנָה[181]: (נט) שָׁם. וְדַעַת רַדְבַּ״ז דְּאֵין לְהַתִּיר אֶלָּא כְּשֶׁיֵּשׁ לוֹ בִּנְיָן וּבִנְיָנוֹ מוֹכִיחַ עָלָיו[182] וְאֵין כָּאן מַרְאִית הָעַיִן וְעַיֵּן בְּבֵאוּר הַהֲלָכָה: (ק) שָׁם, וְדַעַת הַמִּשְׁנָה רִאשׁוֹנָה דְּדַוְקָא אִם כְּבָר נִתְּנוּ בְּבִנְיַן מְעֻרָב שְׁבִיעִית: (קא) שָׁם: (קב) שָׁם וּדְלָא כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בְּסָעִיף קָטָן ב׳, וְעַיֵּן שָׁם סָעִיף קָטָן ה׳ שֶׁנִּשְׁאַר בְּצ״ע שֶׁהֲיִרוּשַׁלְמִי[183] פָּסַק כְּרַבִּי יְהוּדָה: (קג) שָׁם סָעִיף קָטָן ג׳: (קד) תּוֹסְפוֹת אַנְשֵׁי שֵׁם: (קה) וּכְפֵרוּשׁ רַבֵּנוּ בְּסָמוּךְ הֲלָכָה י״ב[184], וְעַיֵּן שָׁם פֵּרוּשׁ הַר״שׁ[185], וְעַיֵּן לְקַמָּן סָעִיף קָטָן פ״ז שֶׁמְּרַן פֵּרֵשׁ גַּם דַּעַת רַבֵּנוּ בְּעִנְיָן אַחֵר[186]:

[דר"א ס"ק נג]

וּבָזֶה הִתְּירוּ חֲכָמִים וְכַנַּ"ל[174].

174) ובענין דבר הנעשה לצורך היתר, ופסיק רישיה שהוא מועיל גם לתיקון הקרקע, ראה דר"א לעיל (ס"ק לו ו-מו) ומה שצויין בביאורים שם.

[דר"א ס"ק נד]

לְצֹרֶךְ מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[175].

175) שאע"פ שכוונתו לתקן את הקרקע לצורך עשיית מלאכה בזמן ההיתר, אסור לעשות כן בשביעית, וכמבואר בדר"א לעיל (פ"א ס"ק קד), וראה ציה"ל שם (ס"ק רח). וכל שכן שאסור לעשות כן כשכוונתו לזרוע בשביעית עצמה, כמבואר בדר"א לעיל (שם).

[דר"א ס"ק נה]

הוּא טָעוּת סוֹפֵר וְצָרִיךְ לוֹמַר וְהִתְחִיל[176].

176) לפי גירסא זו ביאר המשנה ראשונה (פ"ג מ"ו), שדוקא בשני התנאים יחד אסור, אבל אם התחיל לפרק את הגדר מערב שביעית, מותר לסיים בשביעית אע"פ שמתכוין לתקן את שדהו.

[דר"א ס"ק נו]

וּבָזֶה קַל יוֹתֵר מִמְּסֻקָּל דִּבְסָמוּךְ הֲלָכָה י'[177].

177) והטעם שהוא קל יותר, מבואר בדר"א לעיל (ס"ק מב).

[דר"א ס"ק נז]

שֶׁכְּבָר נִתְפָּרְסֵם שֶׁנּוֹטֵל אֲבָנִים לְבִנְיָן[178].

178) ובביאור הטעם שהקילו יותר באופן זה כתב הרידב"ז (בהגהה על פאת השלחן פ"ב ס"ח), שכיון שאיסורו הוא משום מראית העין (ראה בה"ל ד"ה אבל), מותר כשהתחיל בו מערב שביעית, שבאופן זה אין חשש מראית העין. ובדבר השמיטה (פ"ג מ"ו) ביאר הטעם לזה, שאם התחיל בכך לפני שביעית, יאמרו שאם היה דעתו לתקן את הקרקע היה משלים את העבודה בערב שביעית בהיתר, ולא ממתין לסיימה בשביעית באיסור. אבל אם התחיל בשביעית, יש לומר שיחשדוהו שעתה נמלך לעשות כן לצורך תיקון שדהו לזריעה.

[דר"א ס"ק ס]

אֲפִלּוּ מְגַדֵּר קָטָן[179].

179) היתר זה, נראה מדברי הגרא"ז מלצר (בחי' לרמב"ם כאן) שהוא דוקא בגדר, שמותר ליטול ממנו אפילו שהוא קטן ואינו חשוב כל כך, אבל אבנים בעלמא שאינם כצורת גדר אסור ליטול. וראה דר"א לעיל (ס"ק מב) שיש טעם להקל בגדר יותר מאשר בסתם אבנים המחוברות לקרקע. וראה דר"א להלן (ס"ק ע) ובביאורים (שם) מה שנתבאר עוד בענין זה.

[דר"א ס"ק סא]

וְאֵין צָרִיךְ לְהַשְׁאִיר טֶפַח הַסָּמוּךְ לָאָרֶץ[180].

180) כמו שמצינו להלן (ה"י) במסקל אבנים שצריך להשאיר כשיעור זה, והטעם שכאן אין צריך לכך, מבואר בדר"א לעיל (סוף ס"ק מב).

[ציה"ל ס"ק צח]

וְכֵן כָּתַב בְּמִשְׁנָה רִאשׁוֹנָה[181].

181) פ"ג מ"ו.

[ציה"ל ס"ק צט]

אֶלָּא כְּשֶׁיֵּשׁ לוֹ בִּנְיָן וּבִנְיָנוֹ מוֹכִיחַ עָלָיו[182].

182) ולפי טעם זה, כתב הרידב"ז (שם) שאין להתיר אלא כשבונה בתוך שדהו, ובמקום עשיית המלאכה ניכר שהיא לצורך הבנין [וכמו שמצינו כעין זה לעיל (פ"א הי"ז) עי"ש, וראה מה שהובא בביאורים לדר"א לעיל (ס"ק לד) לענין מחצב שבשדהו].

[ציה"ל ס"ק קב]

שֶׁהַיְרוּשַׁלְמִי[183] פָּסַק כְּרַבִּי יְהוּדָה.

183) פ"ג סוף ה"ד.

[ציה"ל ס"ק קה]

בְּסָמוּךְ הֲלָכָה י"ב[184] וְכוּ', וְעַיֵּן שָׁם פֵּרוּשׁ הָרַ"שׁ[185] וְכוּ', פֵּרֵשׁ גַּם דַּעַת רַבֵּנוּ בְּעִנְיָן אַחֵר[186].

184) כמו שכתב בבה"ל שם (ד"ה וכן), שכל המפרשים פירשו דברי הרמב"ם שם שקבלן הוא אריס בשדה.

185) הובא בבה"ל שם, שפירש בפירוש הראשון דהיינו מקבל עליו בקבלנות לבנות גדר.

186) שקיבל עליו לבנות גדר, וכפירוש הראשון בר"ש שם.

[בה"ל ד"ה אבל]

כְּמוֹ שֶׁשִּׁבַּאַרְנוּ בְּדֶרֶךְ אֱמוּנָה[187] וְכוּ', אֲפִלּוּ לְמַאן דְּאָמַר תּוֹלָדוֹת דְּאוֹרַיְתָא[188] וְכוּ', כֵּיוָן דְּקַיְמָא לָן[189] דְּתוֹלָדוֹת דְּרַבָּנָן[190] וְכוּ', וְלֹא כְּשֶׁלֹּא מִתְכַּוֵּן לְתַקֵּן שָׂדֵהוּ[191].

187) ס"ק נג.

188) דעת אביי במועד קטן ב, ב.

189) לעיל (פ"א הלכה ג-ד).

190) כדעת רבא במועד קטן שם.

191) בטעם חילוק זה ביאר הגר"נ קרליץ (חוט שני עמ' קנג), שאם כוונתו גם לתיקון השדה ניכר הדבר מצורת וסדר נטילת האבנים, ולכן כשכוונתו רק לתיקון האבנים לא חששו משום מראית העין, כי ניכר ממעשיו שנוטל רק לצורך השימוש באבנים ולא לתיקון השדה.

שיח אמונה

הלכות שמיטה ויובל פרק שני

[דר"א ס"ק סה]

אִם יַחְרְשׁוּ שָׁם וְיִתָּלְשׁוּ מֵחִבּוּרָן[192] בָּאֲדָמָה[193].

192) ובאופן שעברה עליהן המחרשה ונשארו מחוברות לקרקע, אבל אם תעבור עליהן המחרשה בחוזק יותר יתלשו, כתב רבינו (שערי אמונה פ"ג מ"ז) שמדברי הרמב"ם בפירוש המשניות (שם) משמע שגם באופן זה דינן כדין אבנים שהמחרשה עתידה לזעזע אותן, והניח בצ"ע.

193) והטעם שאין זה נחשב תיקון הקרקע, כתב רבינו (שערי אמונה שם), שאבנים שהמחרשה עתידה לזעזע אינן כחלק מהשדה, אבל אם אין המחרשה עתידה לזעזען נחשבות הן כצורך השדה. וראה בה"ל לעיל (ה"ז ד"ה גדר) שהביא דברי התפארת ישראל שפירש, שאבנים אלו לא היו מחוברות לקרקע מתחילה, ונתחברו לקרקע בלא מעשה אדם.

[דר"א ס"ק סז]

דְּעִקְּרוּ לְצֹרֶךְ הָאֲבָנִים[194], אֲבָל אִם צָפִין עַל גַּבֵּי הָאָרֶץ דִּינָן כְּדִין מְסַקֵּל[195].

194) וכמבואר בדר"א לעיל (ס"ק לו), וראה מה שצויין בביאורים שם בענין זה.

195) והטעם שיש להחמיר באופן זה יותר, מבואר בחזו"א שם, שבאופן זה כבר נחשבת הקרקע שתחתיהן כשדה, מה שאין כן כשהן בתוך הקרקע אינה נחשבת כשדה, והיינו כמבואר בחזו"א (סי' יט ס"ק ג, הובא בקצרה בדר"א לעיל ס"ק מב לענין גדר) שאיסור חרישה מהתורה בשביעית הוא כשיש לקרקע כבר שם שדה עליה והאדם עושה פעולה המכשירה לזריעה, אבל כשאין שם שדה עליה ורק ע"י החרישה מקבלת קרקע זו שם שדה, אין זה בכלל חרישה שאסרה תורה בשביעית.

[דר"א ס"ק סט]

אֲבָל לֹא אֶת הַקְּטַנִּים[196] וְכוּ', לְטֹל גַּם הַקְּטַנּוֹת מֵהֶן אַגַּב הַגְּדוֹלוֹת[197].

196) הטעם שהחמירו באבנים אלו שמותר ליטלן רק אם הן משאוי שני בני אדם, אע"פ שבאבני כתף מבואר להלן (ה"י"ב) שהתירו ליטול גם אבנים קטנות יותר הניטלות שתים ושלש על הכתף, ביאר הגר"נ קרליץ (חוט שני עמ' קנה) לדעת הרמב"ם, שהחמירו יותר באבנים המוזכרות כאן כיון שצריך לפתוח את הקרקע כדי להוציאם, ולכן דין מלאכה זו חמור יותר. ובאופן אחר ביאר, שטעם החילוק הוא משום שכאן אין ניכר כל כך מצורת האבנים שהן מיועדות לבנין, אבל אבני כתף ניכר שהן עומדות לבנין. [וראה להלן שלדעת הר"ש יש לפרש את החילוק באופן אחר].

197) וביאר הגר"נ קרליץ (שם) שלדעת הר"ש מטעם זה הוזכר באבנים אלו שיעור גדול יותר מאבני כתף, שרק כשיש בהם שיעור זה מותר להוציא אגב הוצאתם גם את הקטנים יותר.

[דר"א ס"ק ע]

יָכוֹל לְטֹל אַף הַקְּטַנּוֹת כְּדִין גְּדֵר[198].

198) היינו כמו שמבואר לעיל (ה"ח, ודר"א שם ס"ק נח) לענין ההיתר של גדר, שאם אין כוונתו לתיקון הקרקע כלל רשאי ליטול האבנים אף אם אין בהם השיעור המבואר שם, והוא הדין לענין היתר אבנים שהמחרשה עתידה לזעזע, מותר ליטלם כשאין כוונתו לתיקון הקרקע אף אם אין בהם כשיעור. אבל מטעם גדר אין להתיר כאן, כמבואר בביאורים לדר"א לעיל (ס"ק ס), ולכן כשאין המחרשה עתידה לזעזע אותן, אין להתיר בפחות מכשיעור אף כשאין דעתו לתיקון הקרקע כלל.

[דר"א ס"ק עא]

דְּהַיְנוּ שֶׁרוֹצֶה לְפַנּוֹת הָאֲבָנִים[199] מִשָּׁדֵהוּ[200].

199) ואם יש בשדה שביל אבנים, ורוצה להוציאן ולהחליפן באחרות, דעת רבינו (שיח השמיטה עמ' ריט) שמותר לעשות כן בשביעית, שאין זה נחשב כתיקון הקרקע.

200) ובמקום שלא יעדו בעל הבית לזריעה, וגדלו שם הצמחים מעצמם, כתב רבינו (מכתבים, כת"י) שאף שם יש להימנע מלסקל אבנים באופן שהפעולה יכולה להועיל לקרקע.

וילדים העושים פעולות של סיקול אבנים בדרך משחק, בקרקע של שדה, או באדמת חצר בית הראויה לזריעה, כתב רבינו (מכתבים, כת"י) שאע"פ שנראה שאין כוונתם להועיל לקרקע, טוב להיזהר שלא יעשו כן בשביעית. ומ"מ דעתו (שיח השמיטה עמ' קעו) שאם הם חופרים בחול בדרך משחק בלבד, וניכר לכל שכוונתם רק לכך, מותר להם לעשות כן בשביעית.

[דר"א ס"ק עב]

לְעֵיל פֶּרֶק א' סְעִיף קָטָן קכ"ט[201] וְכוּ', לְיַפּוֹת הַשָּׂדֶה אָסוּר גַּם בְּשֶׁל חֲבֵרוֹ[202].

201) שם מבואר בשם החזו"א, שאם הוא רוצה בנטילת האבנים להשתמש בהם, יש להתיר אע"פ שיש לו תועלת בתיקון הקרקע, וזה שלא כמבואר כאן. וראה בביאורים לדר"א שם, שהובא שהחזו"א שם הסתפק בזה, וציין לדבריו המובאים כאן שיש לאסור אף באופן זה, כיון שרצונו בתועלת הקרקע. וראה גם דר"א להלן (ס"ק פו).

202) אבל כשאינו מתכוין להדיא לשם כך, מבואר לעיל (פ"א הט"ז) שמותר ליטול אבנים משדה חבירו אע"פ שיש מכך תועלת לקרקע, כיון שיש לפרש את מעשיו שאין רצונו בתיקון הקרקע אלא דעתו להשתמש באבנים, וראה דר"א להלן (ס"ק עה).

[דר"א ס"ק עג]

אֲפִלּוּ בְּתוֹךְ טֶפַח הַסָּמוּךְ לָאָרֶץ[203].

203) ואינו דומה לסותר גדר שמבואר לעיל (ה"ז) שצריך להשאיר טפח סמוך לקרקע, אבל כאן די במה שמשייר דבר מועט. וטעם החילוק מבואר בדר"א לעיל (ס" קנ), וראה בביאורים שם.

[דר"א ס"ק עד]

נוֹטֵל אַף הַנּוֹגְעוֹת בָּאָרֶץ כְּדִבְסָמוּךְ הֲלָכָה י"ב[204].

204) וביאר רבינו (שערי אמונה פ"ג מ"ז), שמשמע מהלשון 'מכל מקום' שמותר להביאן אף אם הן נוגעות בארץ.

[המשך במילואים עמוד 16]

ט * **אֲבָנִים** (סה) **שֶׁרְאוּיוֹת שֶׁתְּזַעְזֵעַ אוֹתָן הַמַּחֲרֵשָׁה אוֹ שֶׁהָיוּ** (סו) **מְכֻסּוֹת** (סז) **וְנִתְגַּלּוּ. אִם יֵשׁ בָּהֶן שְׁתַּיִם** (סח) **שֶׁל מַשּׂוֹי שְׁנַיִם שְׁנַיִם** (סט) **הֲרֵי זֶה מֻתָּר** (ע) **לְטַל אוֹתָן. הָיוּ קְטַנּוֹת מִזֶּה לֹא יִגָּטְלוּ: י** (עא) **הַמְסַכֵּל שָׂדֵהוּ בַּשְּׁבִיעִית** (עב) **מִפְּנֵי שֶׁהוּא צָרִיךְ לָאֲבָנִים** (עג) **נוֹטֵל אֶת הָעֶלְיוֹנוֹת** (עד) **וּמַנִּיחַ אֶת** (עה) **הַנּוֹגְעוֹת בָּאָרֶץ. וְכֵן אִם הָיָה לוֹ בְּשָׂדֵהוּ**

דֶּרֶךְ אֱמוּנָה

ט (סה) שֶׁרְאוּיוֹת שֶׁתְּזַעְזֵעַ אוֹתָן הַמַּחֲרֵשָׁה. (קו) אִם יַחֲרשׁוּ שָׁם וְיִתָּלְשׁוּ מֵחִבּוּרָן[192] בָּאֲדָמָה[193] אַף שֶׁעַתָּה עֲדַיִן לֹא נִתְלְשׁוּ, (קו) וְלָכֵן קִילֵי טְפֵי מִגְּדֵר שֶׁהוּא מְחֻבָּר, וְסָגֵי כָּאן בְּשִׁתֵּי אֲבָנִים שֶׁל מַשּׂוֹי שְׁנַיִם: **(סו) מְכֻסּוֹת.** בָּעָפָר וְנִתְגַּלּוּ, (קפ) וְדָוְקָא שֶׁהַמַּחֲרֵשָׁה יְזַעְזְעָן: **(סז) וְנִתְגַּלּוּ.** הֲרֵי זֶה מֻתָּר לְטַל אוֹתָן (קט) וַאֲפִלּוּ אִם נִיחָא לֵיהּ גַּם כֵּן בִּתְקוּן הַשָּׂדֶה כֵּיוָן דְּעָקְרוּ לְצֹרֶךְ הָאֲבָנִים[194], (קי) אֲבָל אִם צָפִין עַל גַּבֵּי הָאָרֶץ דַּיָּנִן כִּדְיִן מְסַקֵּל[195] דִּבְסָמוּךְ הֲלָכָה י׳, וְכֵן אִם הֵן בְּעֹמֶק דְּהָוֵי כְּפוֹתֵחַ מַחֲצָב מִתְּחִלָּה וְלֹא הֻתַּר אֶלָּא בְּקִבּוּעִין וְשֶׁתְּהֵא מַחֲרֵשָׁה מְזַעְזַעְתָּן וְלֹא מַהֲנֵי מַה שֶּׁהִתְחִיל מֵעֶרֶב שְׁבִיעִית: **(סח) שְׁתַּיִם שֶׁל מַשּׂוֹי שְׁנַיִם שְׁנַיִם.** (קיז) שֶׁכָּל אֶבֶן מַשּׂוֹי שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם בְּזֶה הַתִּירוּ כָּאן לְטַל אֶת הַגְּדוֹלִים, וְעָדִיף מִגְּדֵר דְּכָאן סָגֵי בִּשְׁנַיִם: **(סט) הֲרֵי זֶה מֻתָּר לְטַל אוֹתָן.** (קיג) אֶת הַגְּדוֹלִים אֲבָל לֹא אֶת הַקְּטַנִּים[196]. (קיג) וּלְפִי דִּבְרֵי הָרַ״שׁ מֻתָּר לְטַל גַּם הַקְּטַנּוֹת מֵהֶן אַגַּב הַגְּדוֹלוֹת[197]: **(ע) לְטַל אוֹתָן.** (קיד) וְדָוְקָא כְּשֶׁנִּתְכַּוֵּן גַּם כֵּן לְתִקּוּן הַשָּׂדֶה אֶלָּא דְּעִקַּר כַּוָּנָתוֹ לְצֹרֶךְ הָאֲבָנִים וְכַנַּ״ל, אֲבָל אִם אֵין מְכַוֵּן כְּלָל לַעֲבוֹדַת קַרְקַע יָכוֹל לְטַל אַף הַקְּטַנּוֹת כְּדִין גְּדֵר[198]: **י (עא) הַמְסַכֵּל שָׂדֵהוּ בַּשְּׁבִיעִית.** דְּהַיְנוּ שֶׁרוֹצֶה לְפַנּוֹת הָאֲבָנִים[199] מִשָּׂדֵהוּ[200] (קטו) אֲפִלּוּ מַתְחִיל בַּשְּׁבִיעִית: **(עב) מִפְּנֵי שֶׁהוּא צָרִיךְ לָאֲבָנִים.** (קטז) הַיְנוּ כְּשֶׁלֹּא נִיחָא לֵיהּ כְּלָל תִּקּוּן הַשָּׂדֶה, אֲבָל אִם נִיחָא לֵיהּ גַּם תִּקּוּן הַשָּׂדֶה אָסוּר גַּם אִם מַנִּיחַ הַנּוֹגְעוֹת בָּאָרֶץ וְגַם בְּאַבְנֵי כְּתַף וְאַף אִם הִתְחִיל מֵעֶרֶב שְׁבִיעִית וְעַיֵּן לְעֵיל פֶּרֶק א׳ סְעִיף קָטָן קכ״ט[201], (קיז) וְאִם מִתְכַּוֵּן לְיִפּוֹת הַשָּׂדֶה אָסוּר גַּם בְּשֶׁל חֲבֵרוֹ[202]: **(עג) נוֹטֵל אֶת הָעֶלְיוֹנוֹת.** (קיח) אֲפִלּוּ בְּתוֹךְ טֶפַח הַסָּמוּךְ לָאָרֶץ[203]: **(עד) וּמַנִּיחַ אֶת הַנּוֹגְעוֹת בָּאָרֶץ.** (קיט) אִם הֵן קְטַנּוֹת. וְאִם הֵן אַבְנֵי כְּתַף נוֹטֵל אַף הַנּוֹגְעוֹת בָּאָרֶץ כִּדְבָסְמוּךְ הֲלָכָה י״ב[204], (קכ) וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁאִם הֵם מְחֻבָּרִים לַקַּרְקַע לֹא מַהֲנֵי אֲפִלּוּ אִם יַנִּיחַ הַחֵלֶק הַנּוֹגֵעַ בָּאָרֶץ: **(עה) הַנּוֹגְעוֹת בָּאָרֶץ.** (קכא) וְאוֹ מֻתָּר אֲפִלּוּ הֵם אֲבָנִים דְּבוּקִים וְצ״ע. וְאֶת הַנּוֹגְעוֹת בָּאָרֶץ אָסוּר[205] אֲפִלּוּ הִתְחִיל מֵעֶרֶב שְׁבִיעִית. וְדָוְקָא מֻשָּׁלוּ, אֲבָל מֻשָּׁל חֲבֵרוֹ יָכוֹל לְטַל כֻּלָּן[206], וְאִם מִתְכַּוֵּן לְיַפּוֹת הַקַּרְקַע אָסוּר גַּם בְּשֶׁל חֲבֵרוֹ כַּנַּ״ל:

בֵּאוּר הֲלָכָה

* **אֲבָנִים שֶׁרְאוּיוֹת שֶׁתְּזַעְזֵעַ אוֹתָן הַמַּחֲרֵשָׁה.** בְּמִתְנִיתִין פֶּרֶק ג׳ מִשְׁנָה ד׳ תְּנַן אֲבָנִים שֶׁזִּעְזְעָתָן הַמַּחֲרֵשָׁה אוֹ שֶׁהָיוּ מְכֻסּוֹת וְנִתְגַּלּוּ אִם יֵשׁ בָּהֶן שְׁתַּיִם שֶׁל מַשּׂוֹי שְׁנַיִם שְׁנַיִם הֲרֵי אֵלּוּ יִגָּטְלוּ, וּבִירוּשַׁלְמִי לֹא סוֹף דָּבָר בְּשֶׁזִּעְזְעָתָן הַמַּחֲרֵשָׁה אֶלָּא אֲפִלּוּ מְחֻרֶשָׁה עֲתִידָה לְזַעְזְעָן, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי מַתְנִיתָא אָמְרָה כֵּן אֲבָנִים שֶׁהַמַּחֲרֵשָׁה מְזַעְזַעְתָּן (כֵּן צָרִיךְ לוֹמַר, וְכֵן הוּא בַּתּוֹסֶפְתָּא) אִם יֵשׁ בְּכָל אַחַת וְאַחַת שֶׁל מַשּׂוֹי שְׁנַיִם שְׁנַיִם הֲרֵי אֵלּוּ יִגָּטְלוּ, וּבְפֵרוּשׁ רַבֵּנוּ נָתָן כָּתַב אֲבָנִים שֶׁזִּעְזְעָתָן הַמַּחֲרֵשָׁה רָצָה לוֹמַר מִלְּפָנֵי שְׁבִיעִית לֹא יְזַדְּקֵק לָהֶם בַּשְּׁבִיעִית זוֹלְתִי אִם הָיוּ אַבְנֵי כְּתַף עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ, וְלִכְאוֹרָה הוּא דְּלֹא כַּהִירוּשַׁלְמִי דְּאֵין צָרִיךְ שֶׁיִּזְעְזְעוּ לִפְנֵי שְׁבִיעִית, אֲבָל נִרְאֶה דְּגַם הִירוּשַׁלְמִי מוֹדֶה דְּמִתְנִיתִין מִיְּרֵי שֶׁכְּבָר נִזְדַּזְּעוּ אֶלָּא דְּמוֹסִיף דְּהוּא הַדִּין אִם הַמַּחֲרֵשָׁה עֲתִידָה לְזַעְזְעָן, וְרַבֵּנוּ נָתָן בָּא לְפָרֵשׁ הַמִּשְׁנָה אֵיךְ יִתָּכֵן שֶׁנִּזְדַּזְּעָה עַל יְדֵי הַמַּחֲרֵשָׁה בְּשִׁבְיעִית הֲרֵי אָסוּר לַחְרֹשׁ בְּשִׁבְיעִית, וְלָזֶה פֵּרֵשׁ דְּמִיְּרֵי שֶׁנִּזְדַּזְּעָה לִפְנֵי שְׁבִיעִית אֲבָל מוֹדֶה דְּהוּא הַדִּין בְּמַחֲרֵשָׁה עֲתִידָה לְזַעְזְעָן וְכִדְמוֹסִיף בְּתוֹסֶפְתָּא, אַךְ מַה שֶּׁסֵּיִם זוֹלְתִי אִם הָיוּ אַבְנֵי כְּתַף תְּמוּהַּ, דְּהֲרֵי אַבְנֵי כְּתַף הֵינוּ שְׁנֵּטָלִין שְׁתַּיִם שָׁלֹשׁ עַל הַכָּתֵף[224] וְאִלּוּ כָּאן צָרִיךְ שֶׁיִּהְיוּ שְׁתַּיִם שֶׁל מַשּׂוֹי שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם, וְנִרְאֶה שֶׁהוּא מְפָרֵשׁ כְּפֵרוּשׁ הָרַ״שׁ דְּהַנָּדוֹן כָּאן עַל נְטִילַת הַקְּטַנִּים אֲבָל הַגְּדוֹלִים אֲפִלּוּ אִם שִׁעוּרָן כְּאַבְנֵי כְּתַף מֻתָּר לוֹ לְטָלָן, אֲבָל קָשֶׁה דְּאִם כֵּן אֵינוֹ מְפָרֵשׁ אֶת הַמִּשְׁנָה דְּהַמִּשְׁנָה הֲרֵי מְיֵרֵי לְעִנְיַן נְטִילַת הַקְּטַנִּים וְהוּא מְיֵרֵי לְנְטִילַת הַגְּדוֹלִים, וְיִתָּכֵן דְּמְפָרֵשׁ כְּפֵרוּשׁ הָרַ״ י בֶּן מַלְכִּי צֶדֶק דְּכַוָּנַת הַמִּשְׁנָה שְׁתַּיִם שֶׁל מַשּׂוֹי שְׁנַיִם הֵינוּ שֶׁנּוֹטֵל אָדָם מֵהֶן בְּמַשָּׂאוֹ שְׁתַּיִם, וּסְבִירָא לֵיהּ דְּזֶהוּ הַשִּׁעוּר שֶׁל אַבְנֵי כְּתַף שֶׁנִּטָּלוֹת שְׁתַּיִם וְשָׁלֹשׁ עַל הַכָּתֵף, וּסְבִירָא לֵיהּ דְּהַנָּדוֹן כָּאן לְעִנְיַן הַגְּדוֹלִים אִם אֶפְשָׁר לִטְלָן וְלָכֵן קָאָמַר שֶׁאִם יֵשׁ בָּהֶן שִׁעוּר אַבְנֵי כְּתַף מֻתָּר לִטְלָן, אֶלָּא דְּמִכָּל מָקוֹם יֵשׁ חִלּוּק דְּבְאַבְנֵי כְּתַף מֻתָּר לְטַל אֲפִלּוּ

צִיּוּן הֲלָכָה

(קו) וּבְפֵרוּשׁ רַבֵּנוּ נָתָן[207] כָּתַב דְּהַמַּחֲרֵשָׁה זִעְזְעָתָן לִפְנֵי שְׁבִיעִית, וְצ״ע שֶׁהוּא נֶגֶד הַיְרוּשַׁלְמִי[208]: (קז) תִּפְאֶרֶת יִשְׂרָאֵל[209], וְעַיֵּן בְּמִשְׁנָה רִאשׁוֹנָה וּפְאַת הַשֻּׁלְחָן[210] טַעַם אַחֵר[211]: (קח) חָזוֹן אִישׁ סִימָן י״ט סְעִיף קָטָן ו׳: (קט) שָׁם סְעִיף קָטָן ד׳: (קי) שָׁם: (קיא) יְרוּשַׁלְמִי[212], וּמַה שֶּׁכָּתַב בְּמִלְאֶכֶת שְׁלֹמֹה[213] צ״ע[214]: (קיב) עַיֵּן חָזוֹן אִישׁ שָׁם סְעִיף קָטָן ד׳ ה׳ וְכֵן כָּתַב רַשַׁ״שׁ בְּשְׁבִיעִית פֶּרֶק ג׳ מִשְׁנָה ד׳ וּדְלֹא כְּרַבֵּ״ז וְרַ״י קוּרְקוּס, וְגַם כַּוָּנָתָם רַק לְהַתִּיר הַקְּטַנִּים שֶׁהַמַּחֲרֵשָׁה מְזַעְזַעְתָּן: (קיג) וְכֵן פֵּרֵשׁ בִּשְׁנוֹת אֵלִיָּהוּ: (קיד) חָזוֹן אִישׁ שָׁם סְעִיף קָטָן ד׳: (קטו) שָׁם: (קטז) שָׁם סְעִיף קָטָן א׳ ד׳ וְכֵן כָּתַב ר״י קוּרְקוּס: (קיז) עַיֵּן חָזוֹן אִישׁ שָׁם סְעִיף קָטָן א׳: (קיח) מִשְׁנָה רִאשׁוֹנָה[215]: (קיט) חָזוֹן אִישׁ שָׁם סְעִיף קָטָן ד׳. וּבִתְפִאֶרֶת יִשְׂרָאֵל[216] כָּתַב דְּמִיְּרֵי שֶׁאֵין בָּהֶן שְׁתַּיִם שֶׁל מַשּׂוֹי שְׁנַיִם[217] וְצ״ע[218]: (קכ) יְרוּשַׁלְמִי שְׁבִיעִית פֶּרֶק ב׳ הֲלָכָה ב׳ עַיֵּן רִידְבַּ״ז שָׁם[219], אֲבָל בְּחָזוֹן אִישׁ סִימָן י״ט סְעִיף קָטָן ב׳ פֵּרֵשׁ הִירוּשַׁלְמִי בְּעִנְיַן אַחֵר[220], וּלְפֵרוּשׁ מָרָן מִיָּשֵׁב קְשֵׁיַת הַתּוֹסָפוֹת יוֹם טוֹב[221] לָמָּה הִשְׁמִיטָה רַבֵּנוּ[222], וְעַיֵּן מִשְׁנָה רִאשׁוֹנָה וְתוֹסָפוֹת חֲדָשִׁים וְחִדּוּשֵׁי מַהֲרִי״ח וּפְאַת הַשֻּׁלְחָן[223]: (קכא) חָזוֹן אִישׁ שָׁם סְעִיף קָטָן א׳ ב׳:

מד הִלְכוֹת שְׁמִטָּה וְיוֹבֵל פֶּרֶק שֵׁנִי

(עו) גַּרְגֵּר שֶׁל צְרוֹרוֹת (עז) אוֹ גַּל שֶׁל אֲבָנִים נוֹטֵל אֶת הָעֶלְיוֹנוֹת (עח) וּמַנִּיחַ אֶת הַנּוֹגְעוֹת בָּאָרֶץ. * וְאִם יֵשׁ תַּחְתֵּיהֶן (עט) סֶלַע אוֹ כַּשׁ יִטֹּל אֶת כֻּלָּן: יא (פ) *לֹא יְמַלֵּא אָדָם גִּיא עָפָר

בֵּאוּר הַהֲלָכָה

אַחַת, וְכֵן בְּזַעֲזַעְתָּן הַמַּחֲרֵשָׁה לֹא הִתִּירוּ לְטָלָן אֶלָּא אִם כֵּן הָיוּ שְׁתֵּי אֲבָנִים כְּאֵלּוּ דְּכֵיוָן שֶׁהָיוּ מְחֻבָּרִין גָּרַע וּבָעֵי דְּזָקָא שְׁתַּיִם: * וְאִם יֵשׁ תַּחְתֵּיהֶן סֶלַע אוֹ כַּשׁ יִטֹּל אֶת כֻּלָּן. בִּירוּשַׁלְמִי[236] רַבִּי יַעֲקֹב בַּר בּוּן בְּשֵׁם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ זֹאת אוֹמֶרֶת אֲסוּר לְלַקֵּט צְרוֹרוֹת מִתּוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ דּוּ מְנַכֵּשׁ וְיֵקֵב עִשְׂבָּא עֲלֵיהֶן, הָדָא דְּתֵימָא בְּבֵקֶעָה אֲבָל בְּהָרִים וּטְרָשִׂים (שְׁכְבָר יֵשׁ שָׁם הֶרְבֵּה אֲבָנִים) וְשִׁיבוּ הֶשֵּׁב לֵיהּ (פֵּרוּשׁ שֶׁעוֹשֶׂה לוֹ טוֹבָה בְּמַה שֶׁמְּפַנֶּה קְצָת אֲבָנִים מִשָּׂדֵהוּ), וְעַיִן בַּמְּפָרְשִׁים שֶׁנִּדְחֲקוּ מַאי זֹאת אוֹמֶרֶת, וְרַ״שׁ סִירְיְלִיאוֹ פֵּרֵשׁ (מוּבָא גַּם כֵּן בְּמְלֶאכֶת שְׁלֹמֹה וּבְרִידְבַ״ז) דְּמַתְנִיתִין דְּגַרְגֵּר שֶׁל צְרוֹרוֹת לֹא קָאֵי אַשְׁבִּיעִית, וְדָחוּק טוּבָא וְגַם רַבֵּנוּ הֵבִיאוֹ כָּאן לְעִנְיַן שְׁבִיעִית, וְעַיֵּן בְּסֵפֶר זִיו הַיָּם שֶׁתְּמַהּ גַּם כֵּן בָּזֶה הָרְבֵּה, וִידִידִי רח״י שִׁפְּרָא נ״י פֵּרֵשׁ דְּהַכָּוָּנָה בִּשְׁבִיעִית אָסוּר לְלַקֵּט צְרוֹרוֹת מִשָּׂדֵה חֲבֵרוֹ אַף עַל גַּב דִּבְשָׂדֵה חֲבֵרוֹ לֹא שַׁיָּךְ אִסּוּר מִסְקָל מִשּׁוּם שֶׁמָּא רוֹצֶה אֶת הָאֲבָנִים כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְהַנִּיחַ עֲלֵיהֶן עֲשָׂבִים[237] שֶׁמְּנַכֵּשׁ[238] שֶׁיּוּכַל לְטָלָן אַחַר כָּךְ בִּשְׁבִיעִית, כְּדִתְנַן אִם יֵשׁ תַּחְתֵּיהֶן סֶלַע אוֹ כַּשׁ הֲרֵי אֵלּוּ יִנָּטְלוּ, אֲבָל בִּמְקוֹם הָרִים שֶׁכְּבָר יֵשׁ שָׁם הַרְבֵּה צְרוֹרוֹת וַאֲבָנִים שֶׁאֶפְשָׁר לָתֵת עֲלֵיהֶן אֵינוֹ אֶלָּא עוֹשֶׂה לוֹ טוֹבָה בָּזֶה (וְאוּלַי גַּם בִּשְׁאָר הַשָּׁנִים אֵין לְטָלָן שֶׁאוּלַי בַּעַל הַשָּׂדֶה רָצוֹנוֹ שֶׁיִּשְׁאֲרוּ שָׁם בִּשְׁבִיעִית כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לָתֵת עַל זֶה הָעֲשָׂבִים שֶׁמְּנַכֵּשׁ), וְהָרַאֲבַ״ד בְּסָמוּךְ הֲלָכָה י״א גְּרִיס לְהַתִּירוּשַׁלְמִי הַזֶּה עַל מַתְנִיתִין הַשְּׁנִיָּה[239] דְּקָתָנֵי כָּל אֶבֶן שֶׁהוּא יָכוֹל לִפְשֹׁט אֶת יָדוֹ וְלִטְלָהּ הֲרֵי זוֹ תִּנָּטֵל, וְעַל זֶה קָאָמַר דְּדָזְקָא בְּקָצֶה שָׂדֵהוּ יָכוֹל לִטֹּל אֲבָל מֵאֶמְצַע שָׂדֵהוּ לֹא יִטֹּל אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מִשָּׂדֵה חֲבֵרוֹ וְאֵין בּוֹ חֲשָׁשׁ מִסְקָל, מִשּׁוּם דְּשָׁמָּא חֲבֵרוֹ רוֹצֶה בּוֹ כְּדֵי שֶׁיִּתֵּן עֲלֵיהֶן הָעֲשָׂבִים שֶׁמְּנַכֵּשׁ וְיֵשׁ בָּזֶה מִשּׁוּם גֵּזֶל, אֲבָל בְּקָצֶה שָׂדֵהוּ אֵין דֶּרֶךְ לָתֵת עָלֶיהָ עֲשָׂבִים וְאֵין מַקְפִּיד עַל זֶה וְיָכוֹל לִטֹּל, כֵּן בֵּאֵר הָרַ״י קוּרְקוּס שָׁם דַּעַת הָרַאֲבַ״ד (וּמַה שֶּׁכָּתַב שָׁם הַמְרַכֶּבֶת הַמִּשְׁנָה[240] צ״ע[241]). וּמַה שֶּׁהִקְשָׁה הָרַ״י קוּרְקוּס שֶׁאֵין זֶה שַׁיָּךְ לִדְרֵינִי שְׁבִיעִית, יֵשׁ לוֹמַר דְּמִתּוֹךְ שֶׁרָצָה לוֹמַר שֶׁמָּתָר לִטֹּל אֲבָנִים מִשָּׂדֵה חֲבֵרוֹ הֶכְרַח לִכְתֹּב כָּל אֶבֶן שֶׁיָּכוֹל לִפְשֹׁט כּוּ', דְּאִי לָאו הָכִי יֵשׁ בָּזֶה מִשּׁוּם גֵּזֶל וְצָרִיךְ רְשׁוּתוֹ. אַךְ יֵשׁ לְעַיֵּן לָמָּה לֹא תָּנֵי זֶה בְּמִשְׁנָה ו' גַּבֵּי גָּדֵר דְּקָתָנֵי מִתּוֹךְ שֶׁל חֲבֵרוֹ מַה שֶּׁהוּא רוֹצֶה יִטֹּל, וְיֵשׁ לוֹמַר דְּשָׁם בְּגָדֵר פְּשִׁיטָא שֶׁלֹּא יַחֲרִיב גָּדֵר חֲבֵרוֹ בְּלִי רְשׁוּתוֹ וְעַל כָּרְחָךְ בִּרְשׁוּת קָאָמַר, אֲבָל כָּאן בַּאֲבָנִים שֶׁבְּשָׂדֶה הָוֶה אָמִינָא שֶׁאֵין מַקְפִּיד עֲלֵיהֶן וּלְהָכִי אִצְטְרִיךְ לְאַשְׁמְעִינַן דְּדָזְקָא בְּקָצֶה שָׂדֵהוּ וְלֹא בְּאֶמְצַע, וְכָל זֶה לְפֵרוּשׁ הָרַאֲבַ״ד אֲבָל לְפֵרוּשׁ הָרַ״שׁ וְכֵן רַבֵּנוּ בְּפֵרוּשׁ הַמִּשְׁנָיוֹת[242] דְּלָאו מִשּׁוּם גֵּזֶל קָאָמַר מַתְנִיתִין אֶלָּא שֶׁלֹּא יֵרָאֶה שֶׁבָּא לְתַקֵּן שָׂדֵהוּ, אִי אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ כֵּן וְעַל כָּרְחָךְ כְּפֵרוּשׁ קַמָּא, וְהָרַ״שׁ שֶׁכָּתַב בְּמִשְׁנָה ח' כָּל אֶבֶן שֶׁיָּכוֹל לִפְשֹׁט יָדוֹ דְּהֵינוּ שֶׁנּוֹטֵל מִגְּדֵר שֶׁל חֲבֵרוֹ, בְּוַדַּאי מַיְרֵי שֶׁנּוֹטֵל בִּרְשׁוּתוֹ דְּפְשִׁיטָא שֶׁאֵין יָכוֹל לְהַחֲרִיב גָּדֵר חֲבֵרוֹ בְּלִי רְשׁוּתוֹ וְכַנַּ״ל: * **לֹא יְמַלֵּא אָדָם גִּיא עָפָר כּוּ'**. בְּמִשְׁנָה פֶּרֶק ג' דִּשְׁבִיעִית[243] תָּנֵן אֵין בּוֹנִין מַדְרֵגוֹת עַל פִּי גְּאָיוֹת עֶרֶב שְׁבִיעִית מְשַׁפְּשְׁקוּ הַגְּשָׁמִים מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִתְקַנְּנוֹ לַשְּׁבִיעִית אֲבָל בּוֹנֶה הוּא בַּשְּׁבִיעִית מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִתְקִינוֹ לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, וּבִירוּשַׁלְמִי רַבִּי קִרְיסְפָּא בְּשֵׁם רַב יוֹחָנָן חָנָנִי בֶּן גַּמְלִיאֵל בְּאִסּוּר שְׁנֵי פְּרָקִים הִיא מַתְנִיתָא (רָצָה לוֹמַר הָא דְּאָסְרָה מַתְנִיתִין דְּאֵין בּוֹנִין בְּעֶרֶב שְׁבִיעִית הוּא דְּזָקָא בְּזְמַן שֶׁנָּהֲגוּ תּוֹסֶפֶת שְׁבִיעִית[244] אֲבָל בְּזְמַן הַזֶּה מֻתָּר, וּמַבִּיא רְאָיָה), תָּנֵי רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה אוֹסְרִין (לְבָנוֹת בַּשְּׁבִיעִית מְשַׁפְּשְׁקוּ גְּשָׁמִים), לֹא בְּאִסּוּר שְׁנֵי פְּרָקִים (בְּתִמְיהָּ, דְּעַל כָּרְחָךְ הָא דְּאָסְרוּ הוּא בִּזְמַן שֶׁנָּהֲגוּ תּוֹסֶפֶת שְׁבִיעִית, וְגַם בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית נָהֲגוּ תּוֹסֶפֶת שְׁבִיעִית שֶׁאָסוּר לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית עַל פֵּרוֹת שְׁבִיעִית כְּמוֹ שֶׁכָּתְבוּ תּוֹסְפוֹת בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה י״ב ב' ד״ה מִנְהָג, וְכָל שֶׁכֵּן בַּשְּׁבִיעִית עַצְמָהּ לְצֹרֶךְ מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, וַאֲפִלּוּ לְהָרַאשׁוֹנִים דִּסְבִירָא לְהוּ דְּמֻתָּר לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית (וּבַאֲרָנוּ בְּבֵאוּר הֲלָכָה לְעֵיל הֲלָכָה א'), מִכָּל מָקוֹם בַּשְּׁבִיעִית עַצְמָהּ אַף לְצֹרֶךְ מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית הֲוֵי בִּכְלַל תּוֹסֶפֶת שְׁבִיעִית) וְכָא בְּאִסּוּר שְׁנֵי פְּרָקִים, רַבִּי שַׁמַּאי בְּעֵי (כְּגִרְסַת הַחָזוֹן אִישׁ[245] וּמִרְכֶּבֶת הַמִּשְׁנָה) אִם בְּאִסּוּר שְׁנֵי פְּרָקִים בַּהֲדָא תַּנִּינָן אֲבָל בּוֹנֶה הוּא בַּשְּׁבִיעִית מְשַׁפְּשְׁקוּ הַגְּשָׁמִים מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַתְקִינוֹ לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית (רָצָה לוֹמַר אֵיךְ רַבָּנָן מַתִּירִין בַּשְּׁבִיעִית אֲפִלּוּ לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית בִּזְמַן שֶׁנָּהֲגוּ תּוֹסֶפֶת שְׁבִיעִית) אֶלָּא בְּהֶתֵּר שְׁנֵי פְּרָקִים, אִם בְּהֶתֵּר שְׁנֵי פְּרָקִים לַחֲרֹשׁ מֻתָּר וְלִבְנוֹת אָסוּר (אֵיךְ יִתָּכֵן לֵאָסֹר בְּעֶרֶב שְׁבִיעִית לִבְנוֹת מַדְרֵגוֹת הֲרֵי גַּם חֲרִישָׁה הִתִּירוּ אֲז), אָמַר רַבִּי מָנָא יָאוּת אָמַר רַבִּי שַׁמַּאי הָדָא קַדְמִיתָא (רָצָה לוֹמַר שֶׁאִלְתּוֹ הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל רַבִּי שַׁמַּאי שֶׁשָּׁאַל אִם בְּאִסּוּר שְׁנֵי פְּרָקִים אֵיךְ מֻתָּר בַּשְּׁבִיעִית מְשַׁפְּשְׁקוּ הַגְּשָׁמִים יָפָה שָׁאַל, אֲבָל שְׁאֵלָתוֹ הַשְּׁנִיָּה שֶׁשָּׁאַל אִם בְּהֶתֵּר שְׁנֵי פְּרָקִים לַחֲרֹשׁ מֻתָּר וְלִבְנוֹת אָסוּר אֵינָהּ קוּשְׁיָא) לַחֲרֹשׁ מֻתָּר

דֶּרֶךְ אֱמוּנָה

(עו) גַּרְגֵּר שֶׁל צְרוֹרוֹת. (קכג) גַּל שֶׁל אֲבָנִים קְטַנּוֹת: **(עז) אוֹ גַּל שֶׁל אֲבָנִים.** גְּדוֹלוֹת קְצָת אֲבָל אֵינָם אֲבָנֵי כָּתֵף[225]: **(עח) וּמַנִּיחַ אֶת הַנּוֹגְעוֹת בָּאָרֶץ.** (קכג) דְּכֵיוָן שֶׁאֵינוֹ מַשְׁלִיךְ כֻּלָּן אֵינוֹ נִרְאֶה כְּמִתְקֵן שָׂדֵהוּ[226], (קכד) וְאִם הוּא דָּבָר הָעוֹמֵד לְפַנּוֹתוֹ כְּמוֹ כְּלֵי תַּשְׁמִישׁ מֻתָּר לְטָלוֹ אַף אִם נוֹגֵעַ בָּאָרֶץ[227]: **(עט) סֶלַע אוֹ כַּשׁ.** כֵּיוָן שֶׁאֵין הַמָּקוֹם רָאוּי לִזְרִיעָה יָכוֹל לְטָלָן[228], (קכה) וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁאִם יֵשׁ בְּקְצַת הַמָּקוֹם סֶלַע אוֹ כַּשׁ נוֹטֵל אֲפִלּוּ מֵהַמָּקוֹם שֶׁאֵין שָׁם סֶלַע אוֹ כַּשׁ[229]: **יא (פ) לֹא יְמַלֵּא אָדָם גִּיא עָפָר.** בַּשְּׁבִיעִית (קכו) וַאֲפִלּוּ לְאַחַר שֶׁפָּסְקוּ הַגְּשָׁמִים שֶׁאֵין רָאוּי לִזְרֹעַ שָׁם בַּשְּׁבִיעִית אָסוּר, וְאַף עַל גַּב שֶׁמָּתָר לִבְנוֹת אָז מַדְרֵגוֹת[230], מִכָּל מָקוֹם לֹא יְמַלֵּא[231] בְּעָפָר[232] שֶׁמַּכְשִׁיר לִזְרִיעָה[233]:

צִיּוּן הַהֲלָכָה

(קכג) רַבֵּנוּ בְּפֵרוּשׁ הַמִּשְׁנָיוֹת וְהָרַ״שׁ: (קכג) רא״ש: (קכד) חָזוֹן אִישׁ שָׁם סְעִיף קָטָן א': (קכה) עַיֵּן ר״י קוּרְקוּס שֶׁהֵבִיא דְּעוֹת בָּזֶה[234] וְעַיֵּן בְּתוֹסְפוֹת חֲדָשִׁים[235]: (קכו) חָזוֹן אִישׁ שָׁם סְעִיף קָטָן י':

הלכות שמיטה ויובל פרק שני

שיח אמונה

[דר"א ס"ק עז]

אֲבָל אֵינָם אַבְנֵי כְּתֵף[225].

225) שבאבני כתף יש להקל יותר, כמבואר בדר"א לעיל (ס"ק עד).

[דר"א ס"ק עח]

אֵינוֹ נִרְאֶה כְּמְתֻקָּן שֶׁדִּבּוּ[226] וְכוּ', אַף אִם נוֹגֵעַ בָּאָרֶץ[227].

226) ומטעם זה, דעת הגר"ש וואזנר (שיעורי שבט הלוי עמ' קיח) שמותר לנקות חצר או גינה באופן שאינו מכשיר אותה לגמרי לזריעה, שע"י זה ניכר שכל מטרת מעשיו היא רק לצורך ניקוי הקרקע בלבד, וראה עוד מה שנתבאר בזה בביאורים לדר"א לעיל (פ"א ס"ק קכט).

227) וקרשי סוכה שמונחים על הארץ בחצרו הראויה לזריעה, דעת רבינו (שיח השמיטה עמ' ריט) שמותר לפנותם בשביעית מטעם זה. וראה ביאורים לדר"א לעיל (פ"א ס"ק קכט) מה שנתבאר עוד לענין פירוק סוכה שבחצרו בשביעית.

[דר"א ס"ק עט]

רָאוּי לִזְרִיעָה יָכוֹל לִטְּלָן[228] וְכוּ', שֶׁאֵין שָׁם סֶלַע אוֹ קַשׁ[229].

228) וההיתר ליטלן אף כשמונחים על גבי קש, ביאר הגר"נ קרליץ (חוט שני עמ' קנו) שהוא רק באופן שהקש הוא כעין סלע, דהיינו שאינו מתפזר ע"י הרוח, וע"י זה נחשב שהמקום שתחתיו אינו עומד לזריעה עתה.

229) וטעם הדבר ביארו המהר"י קורקוס (ד"ה ואם) והשושנים לדוד (פ"ג מ"ז, הובא בתוס' חדשים שם), שכיון שנוטל אף האבנים שיש תחתיהן סלע או קש, ובהם ודאי ניכר שאין כוונתו לתיקון הקרקע אלא כדי להשתמש בהם, מוכח שאף את שאר האבנים נוטל כדי להשתמש בהם ולא לצורך תיקון הקרקע.

[דר"א ס"ק פ]

וְאַף עַל גַּב שֶׁמָּתָר לִבְנוֹת אָז מַדְרֵגוֹת[230], מִכָּל מָקוֹם לֹא יִמְלֵא[231] בֶּעָפָר[232] שֶׁמַּכְשִׁיר לִזְרִיעָה[233].

230) כמבואר בדר"א להלן (ס"ק פג), וראה עוד לקמן (פ"ג ה"י) ודר"א שם (ס"ק פג).

231) וטעם החילוק ביאר החזו"א (סי' יט ס"ק י), שעשיית מדרגות בשדה אינה מוסיפה שבח זריעה וצמיחה במקומם, אלא שמשתמשים בהם לצורך השדה, ולא החמירו לאסור אותה בזמן שאינו ראוי לזריעה, אבל השוואת גומות בשדה נחשבת מצד עצמה כפעולה של תיקון הקרקע, ולכן אסור לעשותה אף בזמן שאי אפשר לזרוע. וראה עוד בה"ל לקמן (פ"ג ה"י ד"ה ובזמן), שבנין המדרגות אינו בגדר עבודת קרקע, ואיסורו הוא רק משום שנראה שמכין הדבר לצורך תועלת העבודה במוצאי שביעית, וכן הוא בבה"ל כאן (סוף ד"ה לא) שאיסורו הוא רק משום מראית העין.

232) ואם עקר עץ וממלא מקומו באדמה מיד לאחר העקירה, מבואר בבה"ל לעיל (פ"א הי"ט ד"ה המבקיע, ובביאורים שם), שמותר לעשות כן בשביעית, כי ניכר שתכלית מעשיו היא סתימת הבור שנעשה כשעקר את העץ.

233) דין פיזור אדמת גינה הראויה לזריעה בחצר בית שאין אדמתו ראויה לזריעה, מבואר בביאורים לדר"א לעיל (פ"א ס"ק כג).

וקבלן שחפר לצורך בנין במקום שלא היה רשאי לחפור, והזיק בזה לבעלי הקרקע, כתב רבינו (מכתבים, כת"י) שאינו רשאי למלא את המקום באדמה בשביעית, אע"פ שאין הקרקע שלו וכוונתו רק לתקן את מה שהזיק, אלא יתקן ההיזק ע"י תשלום דמים לבעלי הקרקע.

ולבנות על הקרקע כעין אדניות גדולות מאבן, כדי שימלאו שם עפר לאחר השביעית ויזרעו בהם, כתב רבינו (שם) שלכאורה אין ראוי לעשות כן.

וכשעושים מדרכות להילוך בני אדם, והדרך להשאיר שם ריבועים לשתילת אילנות נוי, ומניחים שם ריצוף אחר שיש בו חלל באמצעיתו כדי שיוכלו אח"כ לשתול בו אילנות, דעת רבינו (שיח השמיטה עמ' קעו) שאסור לעשות ריבועי שתילה אלו בשביעית, אע"פ שאינו ממלא בהם עפר.

ולמלא חול במקום המיועד לכך בגינת משחקים, דעת רבינו (שם עמ' קעה) שאין ראוי הדבר בשביעית, משום שע"י זה נראה המקום כעומד לזריעה.

[ציה"ל ס"ק קכה]

עַיֵּן רְ"י קוּרְקוּס שֶׁהֵבִיא דֵּעוֹת בָּזֶה[234] וְעַיֵּן בְּתוֹסְפוֹת חֲדָשִׁים[235].

234) שמדברי הר"ש שכתב שכיון שאין כל המקום ראוי לזריעה לא מיחזי כמתקן, משמע שגם כשמקצתו אינו ראוי מותר לפנות כולו. אולם כתב המהר"י קורקוס על כך, שהרא"ש כתב שאין המקום ראוי לזריעה, ומשמע שכוונתו היא, שמדברי הרא"ש מוכח שחולק על הר"ש וסובר שלא הותר חלק השדה הראוי לזריעה מחמת החלק שאינו ראוי לזריעה.

235) שהביא דברי הר"ב שכתב כלשון הרא"ש, וכתב שראוי להגיה אף בדבריו כלשון הר"ש, והיינו שסובר שאין בזה מחלוקת, ולכולי עלמא יש להתיר לפנות מכל השדה כיון שמקצתה אינה ראויה לזריעה.

[בה"ל ד"ה ואם]

בִּירוּשַׁלְמִי[236] וְכוּ', כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְהַנִּיחַ עֲלֵיהֶן עֲשָׂבִים[237] שֶׁמְּנַכֵּשׁ[238] וְכוּ', עַל מַתְנִיתִין הַשְּׁנִיָּה[239] וְכוּ', וּמַה שֶּׁכָּתַב שָׁם הַמְרַכֶּבֶת הַמִּשְׁנֶה[240] צ"ע[241] וְכוּ', וְכֵן רַבֵּנוּ בְּפֵרוּשׁ הַמִּשְׁנָיוֹת[242].

236) פ"ג ה"ה.

237) כלומר, שבעל השדה רוצה באבנים אלו כדי להניח עליהם קש, ולכן מקפיד שלא יטלו אבנים אלו, ואסור ליטלם משום גזל.

238) וביאר רבינו (מכתבים, כת"י), שהיינו באופן שמותר לנכש את העשבים מחמת איזה צורך [ראה ציה"ל לעיל (פ"א ס"ק צה), ודר"א (שם ס"ק פה), שנתבארו אופני ההיתר לנכש].

[המשך במילואים עמוד 17]

שיח אמונה

הלכות שמיטה ויובל פרק שני

[דר"א ס"ק פב]

אֶלָּא עוֹשֶׂה מַדְרֵגָה הָעֶלְיוֹנָה שֶׁל אֲבָנִים[246].

246) ואת שאר המדרגות שעשויות להילוך, אין צריך לעשותן מאבנים, שהרי אינן עומדות לזריעה, אבל המדרגה העליונה של העליה מהגיא, השווה לפני השדה [ומ"מ ביאר החזו"א (סי' יט ס"ק ט) שהיא צריכה תיקון כדי שיהיה נוח לעלות מהגיא לשדה, ולא יתקלקל מקומה מחמת העליה במדרגות], צריך לעשותה מאבנים שאינן ראויות לזריעה, שאם לא כן הוא נראה כמכשיר את השדה לזריעה.

ושיעור המקום שצריך שלא יהיה ראוי לזריעה, כתב הגרי"ש אלישיב (קובץ תשובות ח"א סי' רל) שהוא גובה טפח, ושיעור זה יש לעשותו מאבנים, ויעץ שם לעשותו מאבני חצץ.

[דר"א ס"ק פג]

שֶׁאֵין נוֹטְלָהּ אֶלָּא לְגָדֵר[247] וְכוּ', וְצָרִיךְ לֵילֵךְ לִטְּלוֹ[248] וְכוּ', דְּמִשְּׁדֵה חֲבֵרוֹ קָאָמַר וּמִשּׁוּם גְּזֵלָה[249] וְכוּ', אֲסוּר בְּלִי רְשׁוּתוֹ שֶׁמָּא צָרִיךְ לְהָאֲבָנִים[250].

247) והיתר זה, הסתפק רבינו (שערי אמונה פ"ג מ"ח) אם הוא אף באופנים המבוארים בהלכות הקודמות שאסור לאסוף אבנים, ואף שם יהא מותר אם משתמש בהם לגדר סמוכה שהוא בונה, או שלא הקילו כן אלא באופן המבואר כאן, שעושה גדר כדי לשמור המים שבגיא. [וראה דר"א להלן (סוף ס"ק פט) שהביא שיעור זה לענין הנוטל אבנים להשתמש בהם לבנין].

248) ואם אינו עוקר ממקומו כדי ליטול האבנים, אלא צריך להתכופף הרבה כדי ליטלן, כתב רבינו (שערי אמונה שם) ע"פ דברי הרמב"ם (פיה"מ שם) שגם באופן זה אסור לו ליטול אבנים אלו בשביעית.

249) ולדעה זו, ביאר רבינו (שיח השמיטה עמ' קעה) שמותר להביא אבנים משדה שלו אף אם היא רחוקה הרבה, כי לא אסרו חכמים את הדבר באופן זה שניכר שכוונתו היא לצורך השימוש באבנים.

250) ובביאור טעם שיטה זו, וכן בביאור הטעם שנזכר דין זה במסכת שביעית אע"פ שאיסורו מטעם גזל ולא משום עבודת הארץ, ראה בה"ל לעיל (ה"י ד"ה ואם).

[דר"א שם]

וַאֲפִלּוּ בַּשְּׁבִיעִית עַצְמָהּ[251] [וּבְזֶמֶן שֶׁנּוֹהֵג תּוֹסֶפֶת שְׁבִיעִית יִתְבָּאֵר בְּפֶרֶק ג' הֲלָכָה י'[252]] וְכוּ', עַל שְׁפַת הַגַּיְא שֶׁלֹּא יֵצְאוּ הַמַּיִם[253] וְכוּ', רְאוּיִם לִזְרִיעָה וְלִנְטִיעָה[254] זֶהוּ בְּכָלָל חֲרִישָׁה[255].

251) וביאור ענין תוספת שביעית הנאמר לגבי בניית מדרגות בשדה, ביאר החזו"א (סי' יט ס"ק י) שבניית מדרגות היא לצורך השנה הבאה, ולכן איסורה תלוי בדין תוספת שביעית, שבזמן שדין זה נוהג, אין לעשות מלאכה בשביעית אף לצורך מוצאי שביעית, וראה בה"ל (ד"ה לא).

252) שם בדר"א (ס"ק פא-ס"ק פג). וראה ציה"ל שם (ס"ק קעד) שהביא מה שתמהו האחרונים על דברי הרמב"ם כאן, שהשמיט דין היתר בניית מדרגות בשביעית כשפסקו הגשמים, ובבה"ל שם (ד"ה ובזמן) מה שכתב ליישב טעם השמטת הרמב"ם, והובא בביאורים לבה"ל כאן (סוף ד"ה לא).

253) וטעם היתר דבר זה, ביאר רבינו (שערי אמונה פ"ג מ"ח) שהוא משום שאינו מוסיף דבר לתועלת השדה, אלא עושה כן לשמירת המים המגיעים לשם ממילא, ובזה לא גזרו איסור.

254) ומקום מדרון שדרך זריעתו היא ע"י שמחלקים את גובהו לכמה מפלסים כעין מדרגות, ובונים שם גדר בסוף כל מפלס, וממלאים את המקום בעפר עד הגדר, דעת הגר"נ קרליץ (חוט שני עמ' קנט) שאע"פ שבניית הגדר בסוף כל מפלס אינה עבודת קרקע, מ"מ כיון שניכר שמטרת בנייתה היא כדי למלא אח"כ עפר במפלס זה, והמילוי הוא עבודת קרקע, אף בניית גדר זו אסורה בשביעית.

255) ולענין חממות שעומדות להניח בהן עציצים ולזרוע בתוך העציץ, כתב רבינו (מכתבים, כת"י) שאין ראוי ליישר את האדמה שבקרקע החממה בשביעית, וכן אין ראוי להניח על קרקע החממה דברים המיועדים לצורך זריעה על גביהם לאחר השביעית, ואף את החממה עצמה אין ראוי לבנות בשביעית, אע"פ שאין זו עבודת קרקע.

והרוצה ליישר קרקע לצורך בניה, או לצורך הכנת שביל להילוך בני אדם, אם ניכר שאין המקום עשוי לשמש אלא לבנין, דעת רבינו (שיח השמיטה עמ' קעב-קעג) שמותר לעשות כן אף בשביעית, וכן דעת הגר"נ קרליץ (עמודי ארץ עמ' לז) שההיתר ליישר קרקע לצורך בניה, הוא אם ניכר שעושה כן לצורך בניה וכגון שמביא קודם לכן למקום זה חומרי בניה. וכן דעת הגרי"ש אלישיב (שבות יצחק עמ' קנג) לגבי קרקע שרוצים ליישרה כדי לעשות בה מגרש משחקים, שאף אם היא ראויה לזריעה, מותר ליישרה, אם מביא קודם לכן אבני חצץ כדי לפזרם שם אחר היישור, או מביא מתקני משחקים כדי להניחם שם, שאז ניכר שכוונתו לעשות שם מגרש משחקים ולא להכשיר את הקרקע לזריעה.

ומ"מ אם היתה הקרקע זרועה קודם לכן, ובא ליישרה לצורך בנין, דעת רבינו (שיח השמיטה שם) שיש להיזהר שלא להוציא הצמחים וליישרה, כי הדבר נראה כחרישה.

ואם הוציא עפר מהקרקע כדי ליישרה שתהיה ראויה לריצוף, כתב רבינו (גבורי כח עמ' 477) שצריך לרצפה מיד, כדי שיהיה ניכר שיישור הקרקע לא היה לצורך הכשרתה לזריעה.

[ציה"ל ס"ק קכז]

רַבֵּנוּ בְּפֵרוּשׁ הַמִּשְׁנָיוֹת[256].

256) פ"ג מ"ח.

[ציה"ל ס"ק קכט]

וְכֵן הִסְכִּים הָרַ"שׁ סִירִילְיאוֹ[257].

257) פ"ג ה"ו.

[ציה"ל ס"ק קל]

שָׁם[258].

258) בביאור דעת הרמב"ם בהלכה זו, וראה בה"ל לעיל (ה"י ד"ה ואם) שביאר שכן הוא בדברי הרמב"ם בפירוש המשניות שם.

[המשך במילואים עמוד 17]

הִלְכוֹת שְׁמִטָּה וְיוֹבֵל פֶּרֶק שֵׁנִי
מה

(פא) אוֹ יִתַּקְּנוּ בְּעָפָר מִפְּנֵי שֶׁמִּתַּקֵּן אֶת הָאָרֶץ. (פב) אֲבָל עוֹשֶׂה הוּא חַיִץ עַל פְּנֵי הַגִּיא, וְכָל אֶבֶן שֶׁיָּכוֹל לִפְשֹׁט אֶת יָדוֹ וְלִטְלָהּ וְהוּא עוֹמֵד עַל שְׂפַת הַגִּיא (פג) חֲרֵי זוֹ תִּנָּטֵל:

דֶּרֶךְ אֱמוּנָה

(פא) אוֹ יִתַּקְּנוּ בְּעָפָר. (קכז) כְּגוֹן אִם בָּנָה שָׁם מַדְרֵגָה לֹא יַחֲזִיר הֶעָפָר לַגִּיא כְּדֵי שֶׁיַּשְׁוֶה פָּנֶיהָם: **(פב) אֲבָל עוֹשֶׂה הוּא חַיִץ.** פֵּרוּשׁ מְחִצָּה וְגָדֵר עַל פְּנֵי הַגִּיא, (קכח) וּכְשֶׁעוֹשֶׂה הַחַיִץ לֹא יִשְׁפֹּךְ הֶעָפָר שֶׁחוֹפֵר לְתוֹךְ הַגִּיא מִפְּנֵי שֶׁמִּתַּקֵּן הָאָרֶץ (קכט) וְכֵן לֹא יִתֵּן עָפָר עַל שְׂפָתוֹ שֶׁמִּתַּקְּנוֹ לִזְרִיעָה אֶלָּא עוֹשֶׂה מַדְרֵגָה הָעֶלְיוֹנָה שֶׁל אֲבָנִים[246]: **(פג) חֲרֵי זוֹ תִּנָּטֵל.** (קל) אֲפִלּוּ פְּחוֹת מֵאַבְנֵי כָּתֵף מֻתָּר לְטַל וַאֲפִלּוּ מְשֻׁלּוֹ דִּכְשֶׁנּוֹטֵל דֶּרֶךְ עֲבוֹדָתוֹ מֻתָּר דְּנִכָּר שֶׁאֵין נוֹטְלָהּ אֶלָּא לַגְּדֵר[247], אֲבָל מַה שֶּׁאֵין יָכוֹל לִפְשֹׁט יָדוֹ וְצָרִיךְ לֵילֵךְ לְטָלוֹ[248] אָסוּר דְּנִרְאֶה כְּמְסַקֵּל שָׂדֵהוּ. (קלא) וְיֵשׁ אוֹמְרִים דְּמִשְּׂדֵה חֲבֵרוֹ קָאָמַר וּמִשּׁוּם גְּזֵלָה[249], דְּהָאֲבָנִים שֶׁבְּקָצֵה שָׂדֵהוּ הַסְּמוּכִים לִרְשׁוּת הָרַבִּים אֵין מַקְפִּיד עֲלֵיהֶן וּמִפְקִירָן בַּעַל הַשָּׂדֶה אֲבָל לִכָּנֵס לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ אָסוּר בְּלִי רְשׁוּתוֹ שֶׁמָּא צָרִיךְ לְהָאֲבָנִים[250]. (קלב) מֻתָּר לִבְנוֹת מַדְרֵגוֹת עַל פִּי הַגֵּאָיוֹת שֶׁנִּתְמַלְּאוּ מַיִם לָרֶדֶת לְתוֹכָן בִּזְמַן הַזֶּה שֶׁאֵין נוֹהֵג תּוֹסֶפֶת שְׁבִיעִית וַאֲפִלּוּ בַּשְּׁבִיעִית עַצְמָהּ[251] [וּבִזְמַן שֶׁנּוֹהֵג תּוֹסֶפֶת שְׁבִיעִית יִתְבָּאֵר בְּפֶרֶק ג׳ הֲלָכָה י׳[252]], וּכְשֶׁעוֹשֶׂה גְּדֵר עַל שְׂפַת הַגֵּיא שֶׁלֹּא יֵצְאוּ הַמַּיִם[253] לֹא יְתַקְּנוּ בֶּעָפָר וְטִיט בֵּין הָאֲבָנִים (קלג) שֶׁמִּתַּקְּנוֹ לִזְרִיעָה בַּשְּׁבִיעִית וַאֲפִלּוּ אִם כְּבָר פָּסְקוּ הַגְּשָׁמִים, אֲבָל עוֹשֶׂהוּ בָּאֲבָנִים בִּלֹּא עָפָר וְטִיט, וּבַזְּמַן הַזֶּה מֻתָּר גַּם בְּעָפָר וְטִיט כִּדְלִקַמָּן פֶּרֶק ג׳ סָעִיף קָטָן פ״ב. (קלד) כָּתַב בַּחֲזוֹן אִישׁ בְּנִין הַמַּדְרֵגוֹת שֶׁל הָהָרִים לְהַעֲמִידָם עַל שְׁטָחִים יְשָׁרִים רְאוּיִם לִזְרִיעָה וְלִנְטִיעָה[254] זֶהוּ בִּכְלָל חֲרִישָׁה[255], אֲמְנָם לִבְנוֹת גֶּדֶר אֲבָנִים סְבִיבוֹת הַמַּדְרֵגָה שֶׁלֹּא תִּפֹּל עָפָרָהּ מֻתָּר אֲבָל לִטֹּל הַמַּדְרֵגוֹת וְנִיחָא לֵיהּ בִּיפוּי הַקַּרְקַע אָסוּר:

בֵּאוּר הַהֲלָכָה

מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַתְקִינָן לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית (שֶׁהֲרֵי בַּשְּׁבִיעִית יִהְיֶה אָסוּר לַחֲרֹשׁ וְלָכֵן מֻכְרָח לַחֲרֹשׁ עֶרֶב שְׁבִיעִית כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה מוּכָן לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית), לְבְנוֹת אָסוּר מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַתְקִינָן לַשְּׁבִיעִית (שֶׁהֲרֵי מֻתָּר לִבְנוֹת גַּם בַּשְּׁבִיעִית עַצְמָהּ כִּדְתָנַן אֲבָל בּוֹנֶה הוּא כוּ׳ וְלָמָּה לוֹ לִבְנוֹת בְּעֶרֶב שְׁבִיעִית לְצֹרֶךְ מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית עַל כָּרְחֵךְ כַּוָּנָתוֹ לְצֹרֶךְ שְׁבִיעִית וְלָכֵן אָסוּר. מֵהֲתָנֵי ר״ז בְּרַבְרְמָן נ״י), מַתְנִיתָא אָמְרָה כֵּן (כֵּן נִרְאֶה דְּצָרִיךְ לוֹמַר) אֲבָל בּוֹנֶה הוּא בַּשְּׁבִיעִית מְשַׁפְּסְקוּ הַגְּשָׁמִים מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַתְקִינָן לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית (אִלְמָא דְּמֻתָּר בַּשְּׁבִיעִית לְצֹרֶךְ מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[263]). וְהִנֵּה רַבֵּנוּ פָּסַק כְּרַבִּי יוֹחָנָן דְּמַתְנִיתִין מַיְרֵי בְּאָסוּר שְׁנֵי פְּרָקִים וְכֵן כְּתָבָהּ בְּפֶרֶק ג׳ הֲלָכָה י׳, וְטַעְמוֹ דְּאַף עַל גַּב דְּרַבִּי מָנָא דָּחֵי לָהּ, דְּחוּיָא בְּעַלְמָא הוּא וְלֹא דָּחֵינַן מֵימְרָא דְּרַבִּי יוֹחָנָן כֵּן כָּתַב בַּחֲזוֹן אִישׁ. וּמַה שֶּׁמַּקְשֶׁה הֵירוּשַׁלְמִי אִם בְּאָסוּר שְׁנֵי פְּרָקִים לָמָּה מֻתָּר לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית מְשַׁפְּסְקוּ עוֹבְרֵי עֲבֵרָה, יֵשׁ לוֹמַר דְּכָל זֶה לְרַבִּי עֲקִיבָא דְּדָרִישׁ[264] תּוֹסֶפֶת שְׁבִיעִית מִבָּחֳרִישׁ וּבָקָּצִיר זֶה קָצִיר שֶׁל שְׁבִיעִית שֶׁיּוֹצֵא לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, אֲבָל לְמַאי דְּקָיְמָא לָן בְּמוֹעֵד קָטָן ד׳ א׳ כְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְאֵין תּוֹסֶפֶת שְׁבִיעִית בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית כְּלָל וְרַק בְּעֶרֶב שְׁבִיעִית מֻתָּלָה בִּזְמַן הַבַּיִת, וְהֵירוּשַׁלְמִי לְשִׁיטָתוֹ בְּרֵישׁ שְׁבִיעִית שֶׁגַּם לְרַבִּי עֲקִיבָא[265] בְּטֵלוּ[266] דִּקְרָא אַשְׁכְּחוּ וְדָרְשׁוּ[267], אֲבָל לְמַאי דְּקָיְמָא לָן כְּהַבַּבְלִי דִּלְרַבִּי עֲקִיבָא לֹא בְּטֵלוּ כְּלָל וְרַק לְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּטֵלוּ, וּלְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל מֵעוֹלָם לֹא הָיָה אָסוּר בְּתוֹסֶפֶת שְׁבִיעִית לְאַחֲרֶיהָ כְּמוֹ שֶׁכָּתְבוּ הַתּוֹסְפוֹת בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה ט׳ א׳ ד״ה וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְהָר״ש בְּפֶרֶק קָמָא דְּשְׁבִיעִית מִשְׁנָה ד׳ (וְהָא דְּיָלִיף הָתָם מִקְּרָא לְתוֹסֶפֶת שְׁבִיעִית לְאַחֲרֶיהָ, הֵינוּ מַשָּׁהוּ כְּמוֹ בְּשַׁבָּת, כְּמוֹ שֶׁכָּתְבוּ תּוֹסְפוֹת בְּמוֹעֵד קָטָן ד׳ א׳ ד״ה מַה), לֹא קָשֶׁה מִידֵי קָשְׁיָא הֵירוּשַׁלְמִי לָמָּה מֻתָּר בְּשְׁבִיעִית לְצֹרֶךְ מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, וּגְדוֹלָה מִזּוֹ אָמְרוּ בְּמוֹעֵד קָטָן ו׳ ב׳ מְרַבִּיצִין שְׂדֵה לָבָן בְּשְׁבִיעִית כְּדֵי שֶׁיֵּצְאוּ יְרָקוֹת לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית (וְעַיֵּן בַּחֲזוֹן אִישׁ סִימָן ט״ז סָעִיף קָטָן ג׳ דִּלְמַעֲשֶׂה לֹא קַיְמָא לָן כֵּן וְהֵינוּ בְּהַשְׁקָאָה), וּלְפִי זֶה צָרִיךְ לְהַתִּיר גַּם קֹדֶם שֶׁפָּסְקוּ הַגְּשָׁמִים כֵּיוָן שֶׁאֵין זֶה אֶלָּא לְצֹרֶךְ מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, וְהָא דְּתָנַן מְשַׁפְּסְקוּ הַגְּשָׁמִים אֵינוֹ אֶלָּא מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ שֶׁדַּעְתּוֹ לְהַשְׁקוֹת מֵהֶן בַּשְּׁבִיעִית. וּמַה שֶּׁרַבֵּנוּ לֹא הֵבִיא שֶׁאָסוּר לִפְנֵי שֶׁפָּסְקוּ הַגְּשָׁמִים בַּשְּׁבִיעִית, מִשּׁוּם שֶׁאֵין מְפֹרָשׁ[268] וּכְדַרְכּוֹ וְסָמַךְ עַל מַה שֶּׁכָּתַב בַּהֲלָכָה י״ד אָסוּר לִבְנוֹת גָּדֵר בַּשְּׁבִיעִית בֵּין שְׂדֵהוּ לִשְׂדֵה חֲבֵרוֹ וְהֵינוּ מִשּׁוּם שֶׁנִּרְאֶה כְּעוֹשֶׂה לְצֹרֶךְ שְׁבִיעִית לִשְׁמֹר הַפֵּרוֹת. אֲמְנָם בַּחֲזוֹן אִישׁ סִימָן י״ט סָעִיף קָטָן י׳ נִרְאֶה דְּבִזְמַן הַזֶּה שֶׁבְּטֵלוּ תּוֹסֶפֶת שְׁבִיעִית מֻתָּר לִבְנוֹת מַדְרֵגוֹת כָּל הַשְּׁבִיעִית, שֶׁהֲרֵי כָּתַב דְּהָא דְּתָנַן בְּמוֹעֵד קָטָן עוֹשִׂין אֶת הָאֻמָּה בְּתוֹךְ הַבַּיִת הֵינוּ לְאַחַר שֶׁפָּסְקוּ הַגְּשָׁמִים אוֹ בִּזְמַן הַזֶּה שֶׁאֵין אָסוּר לִבְנוֹת מַדְרֵגוֹת קֹדֶם שֶׁיִּפָּסְקוּ הַגְּשָׁמִים (נִרְאֶה דְּמָרַן לֹא סְבִירָא לֵיהּ כְּהָר״ש סִירִילְיאוֹ[269] וְעוֹד מְפָרְשִׁים[270] דְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל שֶׁהִתִּיר תּוֹסֶפֶת שְׁבִיעִית הוּא רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי[271] וְכֵן כָּתַב ר״ש בֶּן הַיָּתוֹם בְּמוֹעֵד קָטָן ד׳ א׳, דְּאִם כֵּן לֹא יִתְכַּן שֶׁרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה שֶׁהָיָה כְּמֵה דּוֹרוֹת לְפָנָיו יְדַבֵּר בִּזְמַן הַבַּיִת תּוֹסֶפֶת שְׁבִיעִית וּבְמִשְׁנָה רִאשׁוֹנָה פֶּרֶק א׳ מִשְׁנָה ה׳ כָּתַב שֶׁהוּא רַבָּן גַּמְלִיאֵל הַזָּקֵן, וְהוּא תְּמוּהַּ מְאֹד שֶׁהוּא הָיָה בִּזְמַן הַבַּיִת וְלֹא אַחַר הַחֻרְבָּן) וְצ״ע מִנָּא לֵיהּ זֶה, דְּהָא רַבִּי מָנָא דְּמְפָרֵשׁ מַתְנִיתִין בְּשַׁעַת הַתֵּר שְׁנֵי פְּרָקִים אֲפִלּוּ הָכִי לֹא תָּנֵן אֶלָּא

צִיּוּן הַהֲלָכָה

(קכז) רַבֵּנוּ בְּפֵרוּשׁ הַמִּשְׁנָיוֹת[256]: (קכח) חֲזוֹן אִישׁ שָׁם סָעִיף קָטָן ט׳: (קכט) שָׁם בְּשֵׁם הָרַאֲב״ד וְכֵן הִסְכִּים הָר״ש סִירִילְיאוֹ[257]: (קל) שָׁם[258] וְכֵן מִבֹּאָר בְּר״ש: (קלא) שָׁם בְּדַעַת הָרַאֲב״ד[259]: (קלב) שָׁם סָעִיף קָטָן ט׳ י׳ וּכְפֵרוּשׁ הָר״ש וְהָרא״ש וְר״ן בֶּן מַלְכִּי צֶדֶק וַאֲגוּדָה וְהָרַע״ב, וְגַם רַבֵּנוּ מוֹדֶה לְדִין מַדְרֵגוֹת עַיֵּן שָׁם וְכֵן כָּתַב בְּמַרְכֶּבֶת הַמִּשְׁנָה דִּבִזְמַן הַזֶּה מֻתָּר, וּמַה שֶּׁכָּתַב בְּר״ש לְפָנֵינוּ שֶׁהוּא מָקוֹם גְּבוֹהַּ, הוּא טָעוּת סוֹפֵר וּבְר״ש כָּתַב יָד לִיתָּה[260], וְכֵן כָּתַב ר״י קוּרְקוּס: (קלג) רַאֲב״ד. וְהָר״ש כָּתַב מִשּׁוּם דְּמֻחְזֵי טְפֵי שֶׁמִּתְכַּוֵּן לְהַשְׁקוֹת מֵהֶן שְׁדוֹתָיו, וְלִכְאוֹרָה אִם מִטַּעַם זֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת מֻתָּר בִּזְמַן הַזֶּה[261] עַיֵּן חֲזוֹן אִישׁ[262]: (קלד) שְׁבִיעִית סִימָן כ״ד סָעִיף קָטָן ה׳:

מו הִלְכוֹת שְׁמִטָּה וְיוֹבֵל פֶּרֶק שֵׁנִי

יב (פד) **אַבְנֵי כְּתֶף וְהֵם הַנִּטָּלוֹת שְׁתַּיִם וְשָׁלֹשׁ עַל הַכָּתֵף מֻתָּר לַהֲבִיאָן** (פה) **מִכָּל מָקוֹם בֵּין מִשְּׁדֵה חֲבֵרוֹ** (פו) **בֵּין מִשֶּׁלּוֹ. בֵּין מִשְּׁדֵהוּ. * וְכֵן הַקַּבָּלָן מֵבִיא מִכָּל מָקוֹם** (פח) **וַאֲפִלּוּ אֲבָנִים גְּדוֹלוֹת** (פט) **בֵּין מִשֶּׁלּוֹ שֶׁקִּבְּלָהּ בֵּין מִשֶּׁלֹּא קִבְּלָהּ: יג** (צ) ***פִּרְצָה** (צא) **שֶׁהִיא סוּגָה בְּעָפָר**

בֵּאוּר הַהֲלָכָה

מְשֻׁפְּסָקוּ הַגְּשָׁמִים וְלֹא ׳עַד שֶׁלֹּא פָּסְקוּ׳, וְאוּלַי סְבִירָא לֵיהּ דִּלְרַבִּי יוֹחָנָן דְּכֵלִי מַתְנִיתִין בִּזְמַן אִסּוּר שְׁנֵי פְּרָקִים אִם כֵּן בִּזְמַן הֶתֵּר מֻתָּר הַכֹּל וַאֲפִלּוּ בַּשְּׁבִיעִית לִפְנֵי שֶׁפָּסְקוּ הַגְּשָׁמִים, כֵּיוָן שֶׁמֻּכָּן לְצָרְכּוֹ מוֹצְאֵי שְׁבִיעִית וְיָדוּעַ שֶׁמֻּתָּר לְהָכִין לְצָרְכּוֹ מוֹצְאֵי שְׁבִיעִית, לֹא חָשׁוּ לְמַרְאִית עַיִן וְצ״ע: * **וְכֵן הַקַּבָּלָן מֵבִיא מִכָּל מָקוֹם.** הָר״שׁ הֲבִיא שְׁנֵי פְּרוּשִׁים, פֵּרוּשׁ א׳ קַבְּלָן מְקַבֵּל קַבָּלַת לְבֵנוֹת וּפֵרוּשׁ ב׳ אָרִיס בַּשָּׂדֶה. וְהִנֵּה כָּל הַמְפָרְשִׁים נָקְטוּ דְּרַבֵּנוּ מְפָרֵשׁ כְּפֵרוּשׁ ב׳ מִשּׁוּם שֶׁכָּתַב בְּפֵרוּשׁ הַמִּשְׁנָיוֹת קַבְּלָן הוּא שׂוֹכֵר הָאָרֶץ לַעֲבֹד אוֹתָהּ וְכֵן כָּאן כָּתַב בֵּין מִשָּׂדֶה שֶׁקִּבְּלָהּ, אֲבָל בַּחֲזוֹן אִישׁ סִימָן י״ט סְעִיף קָטָן ח׳ הִקְשָׁה עַל רַבֵּנוּ שֶׁכָּתַב בֵּין מִשָּׂדֶה שֶׁלֹּא קִבְּלָהּ, דְּשָׂדֶה שֶׁלֹּא קִבְּלָהּ הֵיכִי מִשְּׁדֵה חֲבֵרוֹ וְלֹא שַׁיָּךְ לְהַזְכִּירוֹ בִּלְשׁוֹן קַבְּלָן, וְלָכֵן כָּתַב דְּרַבֵּנוּ מְפָרֵשׁ כְּפֵרוּשׁ רַאֲב״ד שֶׁקִּבֵּל לַעֲשׂוֹת חֵצִי[287], וְהַחִדּוּשׁ בְּשָׂדוֹת אֲחֵרוֹת אַף עַל גַּב שֶׁבְּשָׁעַת לְקִיחָתוֹ לֹא מִנְכַּר כָּל כָּךְ דִּלְצָרְכָּן בְּנָיַן נוֹטְלָן. וּלְפִי זֶה הוּא דִּלֹּא כְּמוֹ שֶׁכָּתַב רַבֵּנוּ בְּפֵרוּשׁ הַמִּשְׁנָיוֹת דְּהַלָּשׁוֹן לַעֲבֹד אוֹתָהּ לֹא מַשְׁמַע לַעֲשׂוֹת חֵצִי, וְלִכְאוֹרָה גַּם בְּרִישָׁא כָּתַב רַבֵּנוּ בֵּין מִשְּׁדֵה חֲבֵרוֹ בֵּין מִשְּׁדֵהוּ וַהֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר אֲפִלּוּ מִשְּׁדֵהוּ דְּהָא מִשְּׁדֵה חֲבֵרוֹ בְּלָאו הָכִי מֻתָּר, וְיֵשׁ לוֹמַר דְּרַבֵּנוּ בָּא לְפָרֵשׁ לְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה אַבְנֵי כְּתֵף בְּאוֹת מִכָּל מָקוֹם וְהַקַּבְּלָן מֵבִיא מִכָּל מָקוֹם, וּמְפָרֵשׁ דְּמִכָּל מָקוֹם דְּרִישָׁא הַיְנוּ בֵּין מִשְּׁדֵהוּ בֵּין מִשְּׁדֵה חֲבֵרוֹ (וּבְוַדַּאי עִקַּר הַחִדּוּשׁ הוּא מִשְּׁדֵהוּ), וּבְסֵיפָא מִכָּל מָקוֹם כּוֹלֵל שְׁנֵי דְּבָרִים, א׳ בֵּין גְּדוֹלִים בֵּין קְטַנִּים ב׳ בֵּין מִשְּׁדֵה שֶׁקִּבְּלָהּ וּבֵין מִשְּׁדֵה שֶׁלֹּא קִבְּלָהּ (וּבְוַדַּאי הַחִדּוּשׁ הוּא אֲפִלּוּ מִשְּׁדֵה שֶׁקִּבְּלָהּ) וְכֵן כָּתַב בֶּאֱמֶת בְּפֵרוּשׁ הַמִּשְׁנָיוֹת לְרַבֵּנוּ עַיִן שָׁם, וְדַעַת הָרַאֲב״ד נִרְאֶה דְּדַוְקָא כְּשֶׁמְּקַבֵּל לַעֲשׂוֹת גְּדֵר אֲבָל אָרִיס אָסוּר דְּהָוֵי כְּשָׂדֶה שֶׁלּוֹ, וּבְמֻרְכֶּבֶת הַמִּשְׁנָה הָקְשָׁה לוֹ אֵיךְ הִתִּירוּ בְּשָׂדֶה שֶׁקִּבְּלָהּ בְּאָרִיסוּת הֲרֵי בְּוַדַּאי נִיחָא לֵיהּ לְנָקוֹתָהּ וְהָוֵי כְּשָׂדֵהוּ, וְתֵרֵץ דְּמֵירֵי שְׁמְּקַבֵּל שָׂכָר קָצוּב עַל עֲבוֹדַת הַשָּׂדֶה וְאֵין לוֹ חֵלֶק בַּפֵּרוֹת, וּלְשׁוֹן בְּאָרִיסוּת שֶׁכָּתַב הָר״שׁ לֹא מַשְׁמַע כֵּן, וְגַם צ״ע דְּעַל כָּל פָּנִים קַבֵּל עֲבוֹדַת הַשָּׂדֶה וְאִם כֵּן צָרִיךְ לְעָבְדָהּ כִּדְבָעֵי וּלְנַקּוֹתָהּ וְאִם כֵּן נִיחָא לֵיהּ[288], וְהָרַדְבַ״ז כָּתַב דְּלֹא נִיחָא לֵיהּ דְּמֵי יוֹדֵעַ אִם יִהְיֶה אָרִיס בַּשָּׁנָה הַבָּאָה, וְצ״ע דְּעַל כָּרְחָךְ מֵירֵי שֶׁהוּא אָרִיס לַשָּׁנָה הַבָּאָה דִּבְשִׁמְיטָה אִי אֶפְשָׁר לַעֲבֹד וְלִזְרֹעַ שׁוּם דָּבָר וְגַם הַכֹּל הֶפְקֵר, וְאִם כֵּן קָשֶׁה אֵיךְ הִתִּירוּ הָא בְּוַדַּאי נִיחָא לֵיהּ עֲבוּר שָׁנָה הַבָּאָה, וְיֵשׁ לוֹמַר כֵּיוָן שֶׁבְּשָׁנָה זוֹ אֵין שׁוּם תּוֹעֶלֶת מִזֶּה וְרַק בִּשְׁבִיל שְׁנִים הַבָּאוֹת, לֹא חָשׁוּ בָּזֶה לְמַרְאִית הָעַיִן שֶׁיֹּאמְרוּ שֶׁעוֹשֶׂה זֶה לְטוֹבַת שָׂדֵה חֲבֵרוֹ כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לִהְיוֹת בָּהּ אָרִיס בַּשָּׁנִים הַבָּאוֹת אֵין אָדָם חוֹטֵא וְלֹא לוֹ[289], וְאַף עַל גַּב שֶׁגַּם לוֹ יִהְיֶה רָוַח בָּזֶה, לֹא חָשְׁשׁוּ חֲכָמִים כְּלָל הָאי[290] דְּמִסְתָּמָא יִתְלוֹ יוֹתֵר שֶׁלּוֹקֵחַ הָאֲבָנִים לִבְנְיָן, וּמַה שֶּׁהִקְשָׁה בְּמַלֶּאכֶת שְׁלֹמֹה דִּלְא מָצִינוּ אָרִיס שֶׁנִּקְרָא קַבְּלָן, צ״ע דִּבְמוֹעֵד קָטָן י״א מַתְנִיָּא הָאָרִיסִין וְהַחֻכְירִין וְהַקַּבְּלָנִין יַעֲשׂוּ, וּפֵרְשׁוּ הָרִאשׁוֹנִים קַבְּלָן שֶׁמְּקַבֵּל הַשָּׂדֶה בַּאֲרִיסוּת בְּכָךְ וְכָךְ עַיֵּן שָׁם בְּרֹאשׁ״י וְרִיטְב״א, וּבְתוֹסְפְתָּא רֵישׁ פֶּרֶק ט׳ דְּבָבָא מְצִיעָא הִשְׁוֹכֵר אֶת הַשָּׂדֶה מֵחֲבֵרוֹ כוּ׳ קַבְּלָן לְפִי קַבְּלָנוּתוֹ: * **פִּרְצָה שֶׁהִיא סוּגָה בְּעָפָר כוּ׳.** בִּירוּשַׁלְמִי מוּעֵד קָטָן

דֶּרֶךְ אֱמוּנָה

יב (פד) אַבְנֵי כְּתֵף. (קלה) אֲפִלּוּ הֵן נוֹגְעוֹת בָּאָרֶץ (קלו) וַאֲפִלּוּ כָּל שָׂדֵהוּ לֹא הָיָה רַק אַבְנֵי כְּתֵף וְנוֹטֵל אֶת כֻּלָּן[272]: **(פה) מִכָּל מָקוֹם.** אֲפִלּוּ מִשָּׂדֵהוּ[273], דְּהַכֹּל יוֹדְעִים דִּלְבִנְיָן צָרִיךְ לָהֶם כֵּיוָן שֶׁהֵן גְּדוֹלוֹת[274]: **(פו) בֵּין מִשֶּׁלּוֹ. וְנִרְאֶה דְּהַיְנוּ בְּנוֹטְלָן לְבִנְיָן וְלֹא נִיחָא לֵיהּ תִּקּוּן הַשָּׂדֶה אֲבָל אִם נִיחָא לֵיהּ גַּם תִּקּוּן הַשָּׂדֶה אָסוּר כַּנַּ״ל סְעִיף קָטָן ע״ב[275]: (פו) וְכֵן הַקַּבָּלָן.** (קלו) הַיְנוּ שֶׁקִּבֵּל עָלָיו לִבְנוֹת גְּדֵר שָׁם[276], וְאַף עַל גַּב שֶׁבּוֹנֶה עַל דַּעַת בַּעַל הַבַּיִת לֹא חָשִׁיב כְּבַעַל הַבַּיִת עַצְמוֹ וּמֻתָּר לוֹ לִטֹּל הָאֲבָנִים אֲפִלּוּ מִשְּׂדֵה בַּעַל הַבַּיִת, וְאַף עַל גַּב דְּבִשְׁעַת לְקִיחָתוֹ לֹא נִכַּר כָּל כָּךְ שֶׁלְּצָרְכָּן בְּנָיַן לְקָחָן[277] מֻתָּר וְלֹא חִישִׁינַן שֶׁיֹּאמְרוּ שֶׁרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת הַשָּׂדֶה חֵלָקָה וּנְקִיָּה לִזְרִיעָה: **(פח) וַאֲפִלּוּ אֲבָנִים גְּדוֹלוֹת.** (קלח) צָרִיךְ לוֹמַר קְטַנּוֹת וְכֵן הוּא בִּדְפוּסִים יְשָׁנִים וּבְרַמְבַּ״ם כְּתַב יָד, וְרָצָה לוֹמַר אֲפִלּוּ פְּחוּתִין מֵאַבְנֵי כְּתֵף (קלט) וַאֲפִלּוּ הַנּוֹגְעוֹת בָּאָרֶץ: **(פט) בֵּין מִשֶּׁלֹּא שֶׁקִּבְּלָהּ בֵּין מִשֶּׁלֹּא קִבְּלָהּ.** רָצָה לוֹמַר דְּמִכָּל מָקוֹם כֵּיוָן שֶׁנּוֹטֵל לִבְנְיָן וְקִבֵּל לִבְנוֹת אֵין חוֹשְׁשִׁין לְמַרְאִית הָעַיִן[278]. (קמ) וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים קַבְּלָן הַיְנוּ שֶׁקִּבֵּל שָׂדֶה בַּאֲרִיסוּת לַעֲבֹד אוֹתָהּ, וַאֲפִלּוּ הָכִי מֻתָּר דִּלֹּא נֶחְשָׁב כְּבַעַל הַשָּׂדֶה רַק נֶחְשָׁב כְּנוֹטֵל מִשְּׂדֵה חֲבֵרוֹ[279], (קמא) וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים קַבְּלָן הוּא אָדָם שֶׁדַּרְכּוֹ לַעֲשׂוֹת בְּנָיִן בְּקַבְּלָנוּת וְלָכֵן מֻתָּר לִטֹּל אֲפִלּוּ מִתּוֹךְ שָׂדֵהוּ דְּהַכֹּל יוֹדְעִים שֶׁצָּרִיךְ אֲבָנִים לִבְנְיָן, (קמב) אֲבָל כָּל שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לְקַבֵּל בְּקַבְּלֻת לִבְנוֹת בִּנְיָנִים אֲפִלּוּ הוּא בּוֹנֶה עַכְשָׁו אֵינוֹ מֵבִיא אֶלָּא מִמָּקוֹם קָרוֹב כְּדֵי פְּשִׁיטַת יָדוֹ כַּנַּ״ל הַלָּכָה י״א[280]: **יג (צ) פִּרְצָה.** (קמג) שֶׁל גִּנָּה, אֲבָל שֶׁל חָצֵר מֻתָּר בְּכָל גַּוְנָא: **(צא) שֶׁהִיא סוּגָה בְּעָפָר.** (קמד) דְּהַיְנוּ שֶׁנִּתְּנוּ

צִיּוּן הַהֲלָכָה

(קלה) שָׁם סִימָן י״ט סְעִיף קָטָן ד׳: (קלו) שָׁם סְעִיף קָטָן ט״ו, וְעַיֵּן בְּפֵרוּשׁ הר״ר נָתָן[281] וּמְלֶאכֶת שְׁלֹמֹה בְּשָׁם הר״ר יְהוֹסֵף[282] וְצ״ע[283]: (קלז) שָׁם סְעִיף קָטָן ח׳ דְּרַבֵּנוּ מְפָרֵשׁ כְּפֵרוּשׁ הָרַאֲב״ד: (קלח) חָזוֹן אִישׁ שָׁם, וְכֵן כָּתְבוּ רֹב הַמְפָרְשִׁים וְכֵן הֶעְתִּיק ר״י קוּרְקוּס: (קלט) שָׁם סְעִיף קָטָן ד׳: (קמ) הָר״שׁ בְּפֵרוּשׁ ב׳ וְרַבֵּנוּ בְּפֵרוּשׁ הַמִּשְׁנָיוֹת וְהָרַע״ב בְּפֵרוּשׁ א[284], וּבְמֻרְכֶּבֶת הַמִּשְׁנָה כָּתַב דְּדַוְקָא כְּשֶׁמְּקַבֵּל שָׂכָר קָצוּב עַל עֲבוֹדַת הַשָּׂדֶה וְאֵין לוֹ חֵלֶק בַּפֵּרוֹת, וּלְשׁוֹן בַּאֲרִיסוּת שֶׁכָּתַב הָר״שׁ לֹא מַשְׁמַע כֵּן, וְגַם הָרַדְבַ״ז לֹא סְבִירָא לֵיהּ כֵּן עַיֵּן שָׁם[285] וְצ״ע וְעַיֵּן בְּבֵאוּר הַהֲלָכָה: (קמז) הָר״שׁ בְּפֵרוּשׁ א׳ וְהָרַע״ב בְּפֵרוּשׁ ב׳ וְכֵן פֵּרֵשׁ הָרֹא״שׁ וְהָר״י בֶּן מַלְכִּי צֶדֶק וַאֲגוּדָה וְר״שׁ סִירִילְיאוֹ וְהַגְּרִ״א בִּשְׁנוֹת אֵלִיָּהוּ, וְעַיֵּן בְּר״י קוּרְקוּס שֶׁכָּתַב שֶׁהָר״שׁ הִסְכִּים לְפֵרוּשׁ ב׳, וְלַעֲנִיּוּת דַּעְתִּי לֹא רָאִיתִי שׁוּם רְאָיָה בְּר״שׁ: (קמח) מִשְׁנָה רִאשׁוֹנָה: (קמג) עַיֵּן מוּעֵד קָטָן ז׳ א׳ וְכֵן כָּתַב ר״י קוּרְקוּס: (קמד) רַדְבַ״ז וְר״י קוּרְקוּס וּכְעַיִן זֶה פֵּרֵשׁ ר״שׁ סִירִילְיאוֹ[286]:

הלכות שמיטה ויובל פרק שני

שיח אמונה

[דר"א ס"ק פד]

כָּל שֶׁדֵּהוּ לֹא הָיָה רַק אַבְנֵי כֶתֶף וְנוֹטֵל אֶת כֻּלָּן[272].

272) טעם הדבר מבואר בביאורים לציה"ל (ס"ק קלו).

[דר"א ס"ק פה]

אֲפִלּוּ מְשָׂדֵהוּ[273] וְכוּ', דִּלְבְנֵיָן צָרִיךְ לָהֶם כֵּיוָן שֶׁהֵן גְּדוֹלוֹת[274].

273) שמצינו שהחמירו בה יותר משום שנוח לו בתיקון השדה, מ"מ כאן שניכר שנוטל את האבנים לצורך בנין אין לאסור, וראה דר"א לעיל (ס"ק לו) ובביאורים שם.

274) הטעם שכאן התירו אף בגודל של שתים ושלש הניטלין על הכתף, ולענין אבני המחרשה מצינו לעיל (ה"ט) שלא הותר אלא באבנים גדולות יותר שכל אחת מהן ניטלת ע"י שני בני אדם, מבואר בביאורים לדר"א לעיל (ס"ק סט).

[דר"א ס"ק פו]

אִם נִיחָא לֵיהּ גַּם תִּקּוּן הַשָּׂדֶה אָסוּר כַּנַ"ל סְעִיף קָטָן ע"ב[275].

275) וראה בביאורים שם מה שצויין מדברי החזו"א בענין זה.

[דר"א ס"ק פז]

שֶׁקִּבֵּל עָלָיו לִבְנוֹת גָּדֵר שָׁם[276] וְכוּ', שֶׁלְּצֹרֶךְ בִּנְיָן לְקָחָן[277].

276) ביאור אחר בדעת הרמב"ם, הביא בבה"ל (ד"ה וכן הקבלן) בשם המפרשים. וראה ציה"ל לעיל (ס"ק קה) שהעיר מזה על מה שכתב שם לפרש את דברי הרמב"ם.

277) כיון שהן אבנים קטנות, וכמבואר בדר"א להלן (ס"ק פח).

[דר"א ס"ק פט]

אֵין חוֹשְׁשִׁין לְמַרְאִית הָעַיִן[278] וְכוּ', רַק נֶחֱשָׁב כְּנוֹטֵל מִשְּׂדֵה חֲבֵרוֹ[279] וְכוּ', מִמָּקוֹם קָרוֹב כְּדֵי פְּשִׁיטַת יָדוֹ כַּנַ"ל הֲלָכָה י"א[280].

278) ולשכור קבלן שיטול אבנים משדהו לצורך תיקון הקרקע, דעת הגרש"ז אויערבאך (מנחת שלמה שביעית פ"ג מ"ט) שבאבנים קטנות אסור, וצידד שאף באבנים גדולות אסור, אע"פ שהקבלן עושה כן כדי להשתמש בהם לבנין, משום שמ"מ דעת בעל השדה לעשות דבר זה לצורך השדה.

279) שמותר לעשות כן כשאין רצונו לתקן את השדה, וכמבואר לעיל (פ"א הט"ז) ובדר"א שם (ס"ק קלב ו-קלז) ובביאורים שם.

280) אמנם, בשיעור זה של כדי פשיטת יד, הסתפק רבינו (שערי אמונה פ"ג מ"ח, הובא בביאורים לדר"א לעיל ס"ק פג), אם הוא נאמר אף לענין שאר אופני ליקוט אבנים, או רק באופן המבואר שם.

[ציה"ל ס"ק קלו]

וְעַיֵּן בְּפֵרוּשׁ הר"ר נָתָן[281] וּמְלֶאכֶת שְׁלֹמֹה בְּשֵׁם הר"ר יְהוֹסֵף[282] וְצ"ע[283].

281) פ"ג מ"ט, וראה בה"ל לעיל (ה"ט ד"ה אבנים) שדן בדבריו.

282) שכתב, שטעם ההיתר הוא משום שיש היכר שכוונתו לצורך בנין, ממה שמניח את הקטנות בשדה ואינו נוטל אלא את הגדולות. והוסיף רבינו (שערי אמונה פ"ג מ"ט) שאף מדברי הר"ש (שם) משמע כן, שלא הותר אלא משום שיש היכר שנוטלן לצורך בנין. ולפי זה אין להתיר כשיש בשדה זו רק אבני כתף.

283) שבדברי החזו"א (סי' יט ס"ק טו ד"ה ירו') המובאים כאן מבואר שהותר ליטול אבני כתף אף באופן שאין היכר והוכחה לזה, כיון שדרך להשתמש באבנים אלו רק לבנין. וכתב רבינו (שערי אמונה שם) ליישב את דברי החזו"א עם דברי הר"ש, שאף שטעם ההיתר הוא משום שיש היכר ממה שאינו נוטל את הקטנים, מ"מ כיון שבדרך כלל יש להתיר מטעם זה, ששדה שיש בה רק אבני כתף היא מילתא דלא שכיחא, לא אסרו נטילת אבני כתף כלל.

[ציה"ל ס"ק קמ]

וְהָרַע"ב בְּפֵרוּשׁ א'[284] וְכוּ', וְגַם הָרַדְבַּ"ז לֹא סְבִירָא לֵיהּ כֵּן עַיֵּן שָׁם[285].

284) פ"ג מ"ט.

285) שביאר שהטעם שמותר לקבלן ליטול אבנים משדה זו, משום שקיבלה רק לשנה זו, ואפשר שלא יקבלנה לשנה הבאה, ולכן אינו נראה כנוטל אבנים לצורך השדה, והובא בבה"ל (ד"ה וכן).

[ציה"ל ס"ק קמד]

וּכְעֵין זֶה פֵּרֵשׁ רַ"שׁ סִירִילְיאוֹ[286].

286) פ"ג ה"ז.

[בה"ל ד"ה וכן]

שֶׁקִּבֵּל לַעֲשׂוֹת חַיִץ[287] וְכוּ', לְעָבְדָהּ כִּדְבָעֵי וּלְנַקּוֹתָהּ וְאִם כֵּן נִיחָא לֵיהּ[288] וְכוּ', אֵין אָדָם חוֹטֵא וְלֹא לוֹ[289] וְכוּ', לֹא חָשְׁשׁוּ חֲכָמִים כָּלֵי הַאי[290].

287) דהיינו מחיצה וגדר בתוך השדה, וכדלעיל הי"א.

288) שאם ידקדק ויחמיר שלא ליטול האבנים מהשדה, לא ירצו לקחתו לאריס.

289) ומטעם זה כתב רבינו (שערי אמונה פ"ג מ"ט), שאם כבר נעשה אריס בשדה זו לעולם או לשנים הבאות, אסור לו ליטול אבנים משדה זו, שהיא נחשבת כשלו.

290) ובאופן נוסף ביאר הגרש"ז אויערבאך (מנחת שלמה שם), שאין דרך אדם לטרוח כל כך בתיקון השדה מחמת ריוח אריסות לשנה זו, ולכן ניכר ממעשיו שנוטל את האבנים לבנין ולא משום צורך השדה.

שיח אמונה

הלכות שמיטה ויובל פרק שני

[דר"א ס"ק צג]

שֶׁנִּרְאֶה כְּעוֹשֶׂה שְׁמִירָה לְפֵרוֹת בַּשְּׁבִיעִית[291].

291) בטעם איסור זה, ראה בה"ל להלן (הי"ד סוף ד"ה אסור).

[דר"א ס"ק צה]

כֵּיוָן שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא סוֹתֵם הַפִּרְצָה[292] וְכוּ', בְּפָתוּחָה לִרְשׁוּת הָרַבִּים וְלֹא בֵּינוֹ לְבֵין חֲבֵרוֹ[293].

292) ואף שבניית גדר בינו לבין חבירו, מבואר להלן (הי"ד) שהיא אסורה, ביאר החזו"א (סי' יט ס"ק יא) שטעם האיסור הוא משום שחופר בקרקע לצורך עשייתה, ולכן החמירו בזה יותר, מה שאין כן בגדירת פרצה שאינו צריך לחפור בקרקע לשם כך, ואין איסורו אלא משום שנראה כמשמר הפירות וכדלעיל (ס"ק צג).

293) וטעם החילוק ביאר הרדב"ז, שלא הותר אלא ברשות הרבים, כדי למנוע את היזק הרבים. והר"ש סיריליאו (בירושלמי פ"ג ה"ז) ביאר הטעם, משום שאינו צריך לשמירה מפני חבירו, שאין הישראל חשוד על הגזל. ומשמע לפירושו שבינו לבין גוי מותר, וראה בדר"א להלן (ס"ק צט) לענין בניית גדר בינו לבין גוי.

[ציה"ל ס"ק קמה]

וְכֵן כָּתַב פְּאַת הַשָּׁלְחָן[294].

294) בית ישראל (ס"ק יט).

[בה"ל ד"ה פרצה]

וְהִנֵּה מָרָן[295] דִּקְדֵּק וְכוּ', וְכֵן פֵּרֵשׁ הָרַ"שׁ סִירִילְיֵאוֹ[296], וְצ"ע דְּפָתַח הַיְרוּשַׁלְמִי בְּגָדֵר וּמְסַיֵּם בְּפִרְצָה[297].

295) בחזו"א (סי' יט ס"ק יא).

296) בפירושו לירושלמי (פ"ג ה"ז).

297) אבל לפי מה שפירש רבינו לעיל שהסוגיא בירושלמי בשביעית מועתקת ממועד קטן ניחא, שהירושלמי לא מדבר על דין גדר דמתני' שם, אלא הועתקו בו דברי הירושלמי במועד קטן דמיירי בפרצה.

[בה"ל ד"ה אסור]

וְקָיְמָא לָן[298] שָׁם כְּרַבָּנָן וְכוּ', שֶׁאֵין דֶּרֶךְ לְזָרֹעַ בְּתוֹכוֹ[299] וְכוּ', דְּלֹא הֶזְכֵּר זֶה שָׁם[300] וְכוּ', מְשׁוּם דְּהַמַּיִם מוֹכִיחַ עָלָיו[301].

298) ברמב"ם לעיל (פ"א ה"ט).

299) ואף שבתחילת החפירה עדיין אין ניכר שדעתו לעשות בור עמוק, ושייך חשד, מ"מ מותר כיון שמיד לאחר מכן יהיה היכר, וכן מבואר ממה שכתב בדר"א לעיל (פ"א ס"ק פב) לענין חפירה לצורך בנין, שהיא מותרת משום שיהיה הדבר ניכר, וראה בביאורים שם בשם הגרי"ש אלישיב, שמותר לסתום בור בעפר עד קרוב לסופו, אם יש היכר שאין כוונתו לזריעה ע"י שלאחר מילוי העפר מביא אבני חצץ ומכסה בהם את הטפח העליון.

300) ומותר לשים את העפר בצידי אמת המים כמבואר בדר"א (שם), וראה בביאורים שם מה שהובא בשם החזו"א בטעם הדבר. וראה עוד בחזו"א (סי' יח ס"ק ט ד"ה שם מ"ב) שעמד על כך שאמת המים חלוקה מכאן.

301) והיתר זה מבואר ברמב"ם לעיל (פ"א הי"ז), שבאופן שממעשיו ניכר שעושה לצורך אחר, יש להתיר אע"פ שפעולתו יכולה גם להועיל לקרקע.

הִלְכוֹת שְׁמִטָּה וְיוֹבֵל פֶּרֶק שֵׁנִי

(צב) **אִם אֵינָהּ מַכְשֶׁלֶת אֶת הָרַבִּים** (צג) **אָסוּר לְבָנוֹתָהּ.** (צד) **וְאִם הָיְתָה מַכְשֶׁלֶת אֶת הָרַבִּים אוֹ שֶׁלֹּא הָיְתָה סוּגָה בְּעָפָר** (צה) **אֶלָּא פְּתוּחָה לִרְשׁוּת הָרַבִּים** (צו) **מֻתָּר לְבָנוֹתָהּ: יד * אָסוּר לוֹ לִבְנוֹת גָּדֵר**

דֶּרֶךְ אֱמוּנָה

בְּמָקוֹם הַפִּרְצָה תֵּל עָפָר וְרוֹצֶה לְסַלְּקָהּ וְלִבְנוֹת שָׁם לְסָתְמָהּ אֶת הַפִּרְצָה: **(צב) אִם אֵינָהּ מַכְשֶׁלֶת אֶת הָרַבִּים.** דְּהַיְנוּ שֶׁאֵין הַתֵּל גָּדוֹל שֶׁרַבִּים יִכָּשְׁלוּ בּוֹ אֲסוּר לִבְנוֹתָהּ אֶלָּא יַשְׁאִיר אֶת הַתֵּל עַד אַחַר שְׁבִיעִית וַאֲפִלּוּ סְמוּכָה לִרְשׁוּת הָרַבִּים, דְּכֵיוָן שֶׁהִיא סְתוּמָה עַתָּה לֹא הִתִּירוּ לִבְנוֹתָהּ: **(צג) אָסוּר לְבָנוֹתָהּ.** (קמה) שֶׁנֶּאֱמַר כְּעוֹשֶׂה שְׁמִירָה לִפֵּרוֹת בַּשְּׁבִיעִית[291]: **(צד) וְאִם הָיְתָה מַכְשֶׁלֶת אֶת הָרַבִּים.** (קמו) כְּגוֹן שֶׁעָשׂוּ תֵּל עָפָר גָּדוֹל בְּיוֹתֵר וְרַבִּים נִכְשָׁלִים בּוֹ וְלָכֵן יָכוֹל לְסַלְּקָהּ וְלִבְנוֹת שָׁם גָּדֵר: **(צה) אֶלָּא פְּתוּחָה לִרְשׁוּת הָרַבִּים.** (קמז) לָאו דַּוְקָא, דְּכָאן אֲפִלּוּ פְּתוּחָה בֵּינוֹ לְבֵין חֲבֵרוֹ מֻתָּר כֵּיוָן שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא סוֹתֵם הַפִּרְצָה[292] כֵּן כָּתַב בַּחֲזוֹן אִישׁ, (קמח) וְיֵשׁ אוֹמְרִים דְּדַוְקָא בְּפִתּוּחָה לִרְשׁוּת הָרַבִּים וְלֹא בֵּינוֹ לְבֵין חֲבֵרוֹ[293]: **(צו) מֻתָּר לְבָנוֹתָהּ.** (קמט) וַאֲפִלּוּ נוֹתֵן אֶבֶן עַל גַּבֵּי צְרוֹר וּצְרוֹר עַל גַּבֵּי אֶבֶן (קנ) וְטָח בְּטִיט:

בֵּאוּר הַהֲלָכָה

בֵּינוֹ לְבֵין חֲבֵרוֹ אָסוּר׳ כִּדְכָתַב בַּהֲלָכָה י״ד מִכְּלָל דְּכָאן מֻתָּר אֲפִלּוּ בֵּינוֹ לְבֵין חֲבֵרוֹ, אֲבָל בְּמֵאירֵי בְּמוֹעֵד קָטָן שָׁם כָּתַב דְּבֵינוֹ לְבֵין חֲבֵרוֹ אָסוּר נִרְאֶה דְּמִפְּרֵשׁ הַיְרוּשַׁלְמִי בִּשְׁבִיעִית דְּקָאֵי אַהָא דְּלָעֵיל, דְּקָאָמַר דְּהַבּוֹנֶה גָּדֵר מֻתָּר לֹא שָׁנוּ אֶלָּא בֵּינוֹ וּבֵין רְשׁוּת הָרַבִּים אֲבָל בֵּינוֹ לְבֵין חֲבֵרוֹ אָסוּר, וְעַל זֶה מְסַיֵּם דְּזֶה בְּשֶׁאֵינָהּ סָגָה אֶת הֶעָפָר אֶלָּא פְּרוּצָה גָּדֵר מֻתָּר לֹא שָׁנוּ אֶלָּא בֵּינוֹ וּבֵין רְשׁוּת הָרַבִּים אֲסוּר אַף בֵּינוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים, אֶלָּמָא דְּבֵינוֹ לְבֵין חֲבֵרוֹ אָסוּר בְּכָל גְּוָנֵי וְלָכֵן כָּתַב רַבֵּנוּ כָּאן דַּוְקָא בִּפְתוּחָה לִרְשׁוּת הָרַבִּים וְכֵן פָּרַשׁ הָרַ״שׁ מִירִילְיאוֹ[296], וְצ״ע דְּפִתַּח הַיְרוּשַׁלְמִי בִּגְדֵר וּמְסַיֵּם בִּפְרִצָה[297], וְאֵין לוֹמַר דְּהֵיְנוּ הַךְ וְדִינָם שָׁוֶה, שֶׁהֲרֵי רַבֵּנוּ חִלְקָם בִּשְׁתֵּי הֲלָכוֹת וְהָוֶה לֵיהּ לְכָלְלָם יַחַד וַאֲמָנָם רַבֵּנוּ בְּפֶרֶק ח׳ מִיּוֹם טוֹב הֲלָכָה ו׳ נִרְאֶה שֶׁהִשְׁוָה פִּרְצָה לְגֶדֶר לְעִנְיַן חֹל הַמּוֹעֵד], וּמַה שֶּׁכָּתַב רַבֵּנוּ כָּאן פְּתוּחָה לִרְשׁוּת הָרַבִּים, מְשׁוּם דְּלֹא מְצֵי לְמִכְתַּב פְּתוּחָה סְתָם דְּהָוֵי מַשְׁמַע אֲפִלּוּ פְּתוּחָה לִשְׁדוֹתָיו וְהָיָה צָרִיךְ לְפָרֵשׁ פְּתוּחָה לִרְשׁוּת הָרַבִּים אוֹ לִשְׁדֵה חֲבֵרוֹ וְלָכֵן קִצֵּר בָּזֶה וְכָתַב לִרְשׁוּת הָרַבִּים וְצ״ע: * **אָסוּר לוֹ לִבְנוֹת גָּדֵר כו׳.** בְּרֵישׁ מוֹעֵד קָטָן תְּנַן רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר אֵין עוֹשִׂין אֶת הָאֻמָּה בַּתְּחִלָּה בְּמוֹעֵד וּבַשְּׁבִיעִית וַחֲכָמִים אוֹמְרִים עוֹשִׂין כו׳, וּמְפָרֵשׁ שָׁם ד׳ ב׳ טַעֲמָא דְּרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה מִשּׁוּם שֶׁנִּרְאֶה כְּעוֹדֵר אוֹ מִשּׁוּם שֶׁמַּכְשִׁיר אֲגַפֶּיהָ לְזְרִיעָה וְקָיְמָא לָן[298] שָׁם כִּרְבָּנָן דְּלֹא חָיְשִׁינַן לְהָכִי, וְיֵשׁ לְעַיֵּן לָמָּה כָּאן אָסוּר בֵּינוֹ לְבֵין חֲבֵרוֹ מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּעוֹדֵר כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַ״שׁ בְּפֵרוּשׁ ב׳, וְיֵשׁ לוֹמַר דִּסְבִירָא לֵיהּ לְרַבֵּנוּ דְּאַמַּת הַמַּיִם כֵּלִי עֶלְמָא יַדְעֵי דְּכָל שָׁדֶה צְרִיכָה אַמַּת הַמַּיִם וְלֹא אָתוּ לְמֶחְשְׁדֵיהּ שֶׁעוֹדֵר לִזְרִיעָה אֲבָל כָּאן בְּגֶדֶר לָאו כְּלֵי עֶלְמָא עֲבֵדֵי גֶּדֶר בֵּינוֹ לְבֵין חֲבֵרוֹ וְאָתוּ לְמִיחְשְׁדֵיהּ. וְאֵין לְהַקְשׁוֹת לְהֶפֶךְ לָמָּה רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה חָיֵישׁ שֶׁמָּא לִנְרֶאֶה כְּעוֹדֵר וְכָאן גַּבֵּי חוֹפֵר בּוֹר שִׂיחַ וּמְעָרָה לֹא פָלִיג, וְיֵשׁ לוֹמַר דִּסְבִירָא לֵיהּ דְּאַמַּת הַמַּיִם שֶׁהִיא תְּעָלָה קְצָרָה יֵשׁ מָקוֹם לְחָשְׁדוֹ שֶׁחוֹפֵר לְצָרְכָּהּ זְרִיעָה כְּדֶרֶךְ בְּתַלְמֵי הָרְבִיעָה אֲבָל כָּאן שֶׁחוֹפֵר בּוֹר וְכֵלִי עֶלְמָא חָזוּ שֶׁחוֹפֵר בּוֹר עָמֹק שֶׁאֵין דֶּרֶךְ לִזְרֹעַ בְּתוֹכוֹ[299] לֹא שַׁיָּךְ חֲשָׁד. וְנִרְאֶה דִּבְאַמַּת הַמַּיִם אֵין צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת מֵהֶעָפָר שָׁלֹשׁ אַשְׁפּוֹתוֹת לְבֵית סְאָה דְּלֹא הֶזְכֵּר זֶה שָׁם[300], וְהַטַּעַם מִשּׁוּם דְּהַמַּיִם מוֹכִיחַ עָלָיו[301] שֶׁעוֹשֶׂה אַמָּה וְעַיֵּן בְּמוֹעֵד קָטָן ד׳ ב׳, וְרַק בְּבוֹר וְגֶדֶר שֶׁיֵּשׁ עָפָר מְרֻבֶּה יֵשׁ לְחוּשׁ לְכָךְ וְתִקְנוּ חֲכָמִים שָׁלֹשׁ אַשְׁפּוֹתוֹת, וְרָאִיתִי בְּתוֹסְפוֹת אֲנָשֵׁי שֵׁם שֶׁכָּתַב דְּמִדִּבְרֵי רַבֵּנוּ נִרְאֶה דְּאָסוּר לִבְנוֹת גֶּדֶר אַף בְּלֹא שֶׁיַּחְפֹּר, וְאִם כֵּן אֵין הַטַּעַם מִשּׁוּם שֶׁנִּרְאֶה כְּעוֹדֵר אֶלָּא מִשּׁוּם דְּמֶחֱזֵי כְּמַאן דְּעָבִיד נְטִירוּתָא לְפֵרֵי, וְאַף עַל גַּב דְּבְמוֹעֵד קָטָן ז׳ א׳ מְבֹאָר דְּלֹא חָיְשִׁינַן לָזֶה וְרַק בְּפֵרְצָה סוּגָה בֶּעָפָר חָשׁוּ לָזֶה כַּנַּ״ל הֲלָכָה י״ג, יֵשׁ לוֹמַר דְּדַוְקָא בְּפִרְצָה לֹא חָשׁוּ לָזֶה אֲבָל בְּגֶדֶר גָּמוּר יֵשׁ לְחוּשׁ לָזֶה וְרַק בְּפֵרוּץ לִרְשׁוּת הָרַבִּים הֵקֵלּוּ בָּזֶה וְלֹא חָשׁוּ, אֲבָל מִדִּבְרֵי רַבֵּנוּ אֵין הֶכְרֵחַ לָזֶה דְּיֵשׁ לוֹמַר הַבּוֹנֶה גֶּדֶר מֻכְרָח לַחְפֹּר תְּחִלָּה לַעֲשׂוֹת יְסוֹדוֹת כְּדֵי שֶׁיַּחֲזִיק הַגֶּדֶר, וְהִנֵּה בְּמוֹעֵד קָטָן שָׁם אָמְרוּ וְאַף עַל גַּב דְּמֶחֱזֵי כְּמַאן דְּעָבִיד נְטִירוּתָא לְפֵרֵי, וְצ״ע דְּהָא בֶּאֱמֶת עָבִיד

צִיּוּן הַהֲלָכָה

(קמה) חָזוֹן אִישׁ שְׁבִיעִית סִימָן י״ט סָעִיף קָטָן י״א וְכֵן כָּתַב פְּאַת הַשֻּׁלְחָן[294]. וְדַעַת הָרַאֲב״ד נִרְאֶה שֶׁגַּם אִם אֵינָהּ מַכְשֶׁלֶת אֶת הָרַבִּים מֻתָּר, אֲבָל יִתְכַּן שֶׁהָיָה לוֹ פֵּרוּשׁ אַחֵר בְּסוּגָה בְּעָפָר: (קמו) רַדְּב״ז: (קמז) חָזוֹן אִישׁ שָׁם, אֲבָל בְּמֵאירֵי מוֹעֵד קָטָן ז׳ א׳ כָּתַב שֶׁדַּוְקָא בֵּינוֹ לְבֵין רְשׁוּת הָרַבִּים מֻתָּר וְלֹא בֵּינוֹ לְבֵין חֲבֵרוֹ וְכֵן כָּתַב הָרַדְּב״ז וּמִרְכֶּבֶת הַמִּשְׁנָה וְכֵן נִרְאֶה בְּפְאַת הַשֻּׁלְחָן וְצ״ע: (קמח) מֵאִירֵי וְרַדְּב״ז וּמִרְכֶּבֶת הַמִּשְׁנָה כַּנַּ״ל: (קמט) יְרוּשַׁלְמִי מוֹעֵד קָטָן פֶּרֶק א׳ הֲלָכָה ד׳: (קנ) מוֹעֵד קָטָן ז׳ א׳, וְזוֹ כּוֹנֶנֶת הָרַ״שׁ פֶּרֶק ג׳ מִשְׁנָה י׳ שֶׁכָּתַב וּמְפָרֵשׁ בְּמוֹעֵד קָטָן כֵּיצַד מְקָרְקְרִין, וְהֵיכָן דְּמוּכָח שָׁם דְּבִשְׁבִיעִית מֻתָּר אֲפִלּוּ כְּהַאי גַּוְנָא:

מח הִלְכוֹת שְׁמִטָּה וְיוֹבֵל פֶּרֶק שֵׁנִי

בַּשְּׁבִיעִית (צז) **בֵּין שָׁדֵהוּ לִשְׂדֵה חֲבֵרוֹ, אֲבָל בּוֹנֶה גָּדֵר** (צח) **בֵּינוֹ** (צט) **וּבֵין רְשׁוּת הָרַבִּים.** (ק) **וּמֻתָּר לְהַעֲמִיק עַד** (קא) **הַסֶּלַע וּמוֹצִיא אֶת הֶעָפָר וְצוֹבְרוֹ** (קב) **בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ** (קג) **כְּדֶרֶךְ כָּל מַעֲמִידִין וֶבֶל.** (קד) **וְכֵן אִם חָפַר בּוֹר וְשִׂיחַ וּמְעָרָה בַּשְּׁבִיעִית צוֹבֵר הֶעָפָר** (קה) **בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ** (קו) **כְּדֶרֶךְ** (קז) **כָּל הַחוֹפְרִים:**

בֵּאוּר הַהֲלָכָה

נְטִירוּתָא לְפֵרִי דְּמַהַאי טַעֲמָא סוֹתֵם אֶת הַפִּרְצָה שֶׁלֹּא יִגְנְבוּ אֶת הַפֵּרוֹת, וְיֵשׁ לוֹמַר דְּאֵין כַּוָּנָתוֹ לִשְׁמֹר פֵּרוֹת שְׁבִיעִית שֶׁהַתּוֹרָה הִפְקִירָתָן אֶלָּא לִשְׁמֹר שֶׁאֵר הַשָּׁנִים וְעוֹד לִשְׁמֹר הָאֵילָנוֹת שֶׁלֹּא יִשְׁבְּרוּהוּ שֶׁהָאֵילָנוֹת אֵינָם הֶפְקֵר רַק פְּרִי הָאֵילָנוֹת הֶפְקֵר וּמֻתָּר לוֹ לִשְׁמֹר שֶׁלֹּא יְקַלְקְלוּ הָאֲנָשִׁים מַה שֶּׁהַתּוֹרָה לֹא נָתְנָה לָהֶם רְשׁוּת, וְזֶה כַּוָּנַת הַמְכִילְתָּא[323] מִן הַתּוֹרָה אָדָם פּוֹרֵץ פְּרָצוֹת בִּשָּׂדֵהוּ אֶלָּא שֶׁגָּדְרוּ חֲכָמִים מִפְּנֵי תִּקּוּן הָעוֹלָם, דְּהֵינוּ כְּדֵי שֶׁלֹּא יְקַלְקְלוּ מַה שֶּׁאֵינוֹ הֶפְקֵר, וּמִן הַתּוֹרָה בִּזְמַן שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל כְּשֵׁרִין וּבְקִיאִין בַּדִּינִים וְלֹא יִטְלוּ רַק מַה שֶּׁהַתּוֹרָה נָתְנָה רְשׁוּת בֶּאֱמֶת צָרִיךְ לִפְרֹץ פְּרָצוֹת בִּשָּׂדֵהוּ, אֲבָל אַחַר שֶׁהַדּוֹרוֹת נִתְקַלְקְלוּ וְנוֹטְלִין מַה שֶּׁאֵין לָהֶם רְשׁוּת תִּקְּנוּ חֲכָמִים שֶׁלֹּא יִפְרְצוּ, וְגַם אֶפְשָׁר לִגְדֹּר מִפְּנֵי גּוֹיִם וּבְהֵמוֹת שֶׁאָסוּר לָהֶם פֵּרוֹת שְׁבִיעִית עַיֵּן לְקַמָּן פֶּרֶק ד׳ הֲלָכָה ל׳, וְאַף עַל גַּב שֶׁאִם הָלְכוּ מַעֲצָמָן אֵין מַחְזִירִין אוֹתָן כְּמוֹ שֶׁכָּתַב רַבֵּנוּ בְּפֶרֶק ה׳ הֲלָכָה ה׳, מִיהוּ לְכַתְּחִלָּה אֵין מַאֲכִילִין לָהֶן (וּמַה שֶּׁאָמְרוּ בִּירוּשְׁלְמִי פֵּאָה רֵישׁ פֶּרֶק ו׳ דְּבַשְּׁבִיעִית הֶפְקֵר גַּם לְגוֹיִם וְלִבְהֵמָה, הֵינוּ שֶׁאִם נָטְלוּ אֵין נוֹטְלִין מֵהֶן אֲבָל אֵין צָרִיךְ לְהַפְקִיר לָהֶן[324] וּמֻתָּר לִגְדֹּר עֲבוּרָן וְעַיֵּן מַה שֶּׁכָּתַבְנוּ בְּבֵאוּר הַהֲלָכָה פֶּרֶק ד׳ הֲלָכָה כ״ד), וְרַק שֵׁשׁ חֲשֵׁשׁ שֶׁיֹּאמְרוּ שֶׁעוֹשֶׂה הַגָּדֵר בִּשְׁבִיל לִשְׁמֹר הַפֵּרוֹת שֶׁהֵן הֶפְקֵר, וְלָזֶה אָמְרוּ דְּשָׁם לֹא חָשׁוּ לָזֶה:

דֶּרֶךְ אֱמוּנָה

יד (צז) בֵּין שָׂדֵהוּ לְשָׂדֵה חֲבֵרוֹ[302]. (קנפ) דְּחָיְשִׁינַן שֶׁמָּא יִמָּלֵךְ לִזְרֹעַ אוֹתוֹ מָקוֹם[303] וְלֹא יַעֲשֶׂה גָּדֵר, (קנג) וְדַוְקָא בִּשְׂדֵה אֵבָל בֶּחָצֵר מֻתָּר לִבְנוֹת[304]: **(צח) בֵּינוֹ וּבֵין רְשׁוּת הָרַבִּים.** (קנג) שֶׁאֵין דֶּרֶךְ לִזְרֹעַ סָמוּךְ לִרְשׁוּת הָרַבִּים וְאֵין כָּאן מָקוֹם חָשׁוּד: **(צט) וּבֵין רְשׁוּת הָרַבִּים.** (קנד) וְכֵן בֵּינוֹ לְבֵין הַגּוֹי[305]: **(ק) וּמֻתָּר לְהַעֲמִיק עַד הַסֶּלַע.** (קנה) וְאַף עַל פִּי שֶׁצּוֹבֵר הַרְבֵּה עָפָר (קנו) וְהוּא הַדִּין בְּפָחוֹת מִזֶּה (קנז) וְלֹא חָיְשִׁינַן שֶׁנִּרְאֶה כְּעוֹדֵר וְיָבוֹאוּ לַעֲדֹר גַּם בְּשָׂדֵהוּ[306]: **(קא) הַסֶּלַע.** (קנח) הֵינוּ קַרְקַע בְּתוֹלָה שֶׁלֹּא נֶחְפְּרָה עֲדַיִן וְקָשֶׁה כְּסֶלַע: **(קב) בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ.** (קנט) אֲבָל לֹא יְצַבְּרֶנּוּ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים אֲפִלּוּ אִם דַּעְתּוֹ לְתַקְּנוֹ שָׁם[307] כְּגוֹן לְמַלְאוֹת בּוֹ הַגְּמוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, (קס) שֶׁאָסוּר לְיָחִיד[308] אֲפִלּוּ לְתַקֵּן בִּרְשׁוּת הָרַבִּים שֶׁמָּא יִמְלֹךְ וְלֹא יְתַקֵּן וְיִשָּׁאֵר קִלְקוּל בִּרְשׁוּת הָרַבִּים (קסא) וְגַם שֶׁמָּא נִיחָא לְהוּ לִבְנֵי רְשׁוּת הָרַבִּים בְּגַמָּא: **(קג) כְּדֶרֶךְ כָּל מַעֲמִידִין וֶבֶל.** (קסב) דְּהֵינוּ שָׁלֹשׁ אַשְׁפָּתוֹת לְבֵית סְאָה כַּנַּ״ל הֲלָכָה א׳. (קסג) וְיֵשׁ לְהִסְתַּפֵּק אִם מֻתָּר לְהוֹצִיא לְשָׂדֵהוּ עַד שֶׁלֹּא פָּסְקוּ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה[309] וְכַנַּ״ל הֲלָכָה א׳: **(קד) וְכֵן אִם חָפַר בּוֹר וכו׳.** (קסד) שֶׁמֻּתָּר לַחְפֹּר בּוֹרוֹת שִׂיחִין וּמְעָרוֹת בַּשְּׁבִיעִית וְאֵין בָּזֶה מִשּׁוּם עֲבוֹדַת קַרְקַע, (קסה) וְכֵן מֻתָּר לְתַקֵּן אֶת הַמְּקֻוָּאוֹת: **(קה) בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ.** (קסו) וְלֹא בִּרְשׁוּת הָרַבִּים מִטַּעַם הַנַּ״ל, (קסז) וְגַם בְּשֶׁאָר הַשָּׁנִים אֵין לְצַבֵּר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים מִטַּעַם זֶה (קסח) אֶלָּא בְּשָׂדֵהוּ אוֹ שֶׁיְּזַרְקֶנּוּ לַיָּם אוֹ לִמְקוֹם טָרְשִׁים: **(קו) כְּדֶרֶךְ כָּל הַחוֹפְרִים.** (קסט) דְּהַיְנוּ שָׁלֹשׁ אַשְׁפָּתוֹת לְבֵית סְאָה[310], וְהַלָּשׁוֹן דְּחוּק דַּהֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר כְּדֶרֶךְ כָּל מַעֲמִידֵי זֶבֶל, וְשֶׁמָּא רָמַז כָּאן שֶׁגַּם בְּשֶׁאָר הַשָּׁנִים יֵשׁ לַעֲשׂוֹת כֵּן לְכָל הַחוֹפְרִים שֶׁלֹּא יִתְנוּם בִּרְשׁוּת הָרַבִּים: **(קז) כָּל הַחוֹפְרִים.** (קע) וְאִם אֵין לוֹ כְּדֵי שָׁלֹשׁ אַשְׁפָּתוֹת לְבֵית סְאָה מִכָּל מָקוֹם אֶפְשָׁר דְּמֻתָּר לַחְפֹּר וְצ״ע[311]:

צִיּוּן הַהֲלָכָה

(קנפ) רא״ש וְרַע״ב מִשְּׁנָה י׳ וַחֲזוֹן אִישׁ שְׁבִיעִית סִימָן י״ח סְעִיף קָטָן ט׳ וְסִימָן י״ט סְעִיף קָטָן י״א וְכֵן כָּתַב רַדַּב״ז וְעַיֵּן ר״י קוּרְקוֹס, וְעַיֵּן בְּבַעַל הַטּוּרִים וַיִּקְרָא כ״ה י״א שֶׁכָּתַב דְּאַף אִם בָּא עַל שָׂדֵהוּ שָׁטַף גְּשָׁמִים לֹא יִגְדֹּר אוֹתָהּ בַּשְּׁבִיעִית, וְצ״ע דְּהָא קָיְמָא לַן[312] דְּאוֹקְמֵי אִילָנָא מֻתָּר בְּמָקוֹם פַּסִּידָא, שׁוּב רָאִיתִי דְּכַוָּנָתוֹ בִּזְמַן שֶׁצָּרִיךְ לִפְרֹץ הַגָּדֵר עַיֵּן שָׁם[313]: (קנג) ר״י קוּרְקוֹס מִמּוֹעֵד קָטָן ד׳ א׳, וְעַיֵּן בְּתוֹסְפוֹת אַנְשֵׁי שֵׁם שֶׁכָּתַב דְּמִלְּשׁוֹן רַבֵּנוּ מַשְׁמַע דְּאָסוּר לִבְנוֹת גָּדֵר אֲפִלּוּ לֹא יַחְפֹּר[314], וְעַיֵּן מוֹעֵד קָטָן ד׳ א׳ וְצ״ע: (קנג) ר״ש, וְר״ש סִירְלֵיאוֹ[315] פֵּרֵשׁ דְּבֵינוֹ לְבֵין רְשׁוּת הָרַבִּים חִשְּׁשׁוּ לְהֶפְסֵד מֻרְבֶּה שֶׁיִּגְנְבוּ לוֹ הַכֹּל[316] וְלָכֵן הַלָּלוּ: (קנד) פְּסָקֵי הַגְּרִי״ל דִּיסְקִין[317]: (קנה) תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב: (קנו) כֵּן מַשְׁמַע לְשׁוֹן רַבֵּנוּ[318] וּדְלֹא כְּתִפְאֶרֶת יִשְׂרָאֵל[319]: (קנז) ר״ש וּשְׁנוֹת אֲלִיָּהוּ: (קנח) חִדּוּשֵׁי מַהֲרִי״ח: (קנט) מִשְׁנָה, וְדִין זֶה גַּם בִּשְׁאָר שְׁנֵי שְׁבוּעַ: (קס) ר״ש: (קסא) שְׁנוֹת אֲלִיָּהוּ[320] וְעַיֵּן תִּפְאֶרֶת יִשְׂרָאֵל[321]: (קסב) ר״ש: (קסג) בַּעְיָא בִּירוּשְׁלְמִי כָּאן: (קסד) יְרוּשְׁלְמִי פֶּרֶק ח׳ דְּכִלְאַיִם הֲלָכָה א׳ וְעַיֵּן פְּאַת הַשָּׁלְחָן[322]: (קסה) תּוֹרַת כֹּהֲנִים בְּהַר פָּרָשָׁה א׳: (קסו) מִשְׁנָה: (קסז) ר״ש: (קסח) רַבֵּנוּ בְּפֵרוּשׁ הַמִּשְׁנָיוֹת וְהָרַ״שׁ: (קסט) חֲזוֹן אִישׁ שְׁבִיעִית סִימָן י״ט סְעִיף קָטָן י״א: (קע) מִשְׁנָה רִאשׁוֹנָה עַיֵּן שָׁם:

[דר"א ס"ק צז]

בֵּין שָׂדֵהוּ לִשְׂדֵה חֲבֵרוֹ[302]. דְּחָיְשִׁינַן שֶׁמָּא יִמָּלֵךְ לִזְרֹעַ אוֹתוֹ מָקוֹם[303] וְכוּ', אֲבָל בְּחָצֵר מֻתָּר לִבְנוֹת[304].

302) ואף אם רוצה לגדור בין שדותיו כדי שלא יתפשט מין אחד ויתערב במין השני, כתב רבינו (גבורי כח עמ' 479) שיש לאסור.

303) וביאר בבה"ל (ד"ה אסור), שהכונה שאסור לחפור לצורך היסודות לבניית גדר זו, שמא ימלך לזרוע באותו מקום שחפר בו, ולא לעשות שם גדר, וכעין זה הוא בשנות אליהו (פ"ג מ"י), ושם כתב שיחשדו שמא עושה לזרוע ולא לתקן גדר.

304) ומה שמבואר בגמ' (מועד קטן ז, א, מובא בדר"א לעיל ס"ק צג ובבה"ל כאן ד"ה אסור) שטעם האיסור הוא משום שנראה כעושה כן לצורך שימור פירות שביעית, כתב רבינו (שערי אמונה פ"ג מ"י) שהוצרכו לכך כדי לאסור מטעם זה בגינה ושדה אף כשאינו חופר בקרקע. ובנדון זה של בניית גדר בלא חפירה בקרקע, ראה ציה"ל (ס"ק קנב) ובה"ל (שם).

[דר"א ס"ק צט]

וְכֵן בֵּינוֹ לְבֵין הַגּוֹי[305].

305) וטעם הדבר מבואר לפי דברי הר"ש סירילאו (בירושלמי פ"ג ה"ז, הובא בביאורים לדר"א לעיל ס"ק צה) שהטעם שלא הותר לסתום במחיצה בינו לבין חבירו, הוא משום שאינו צריך לשמירה מפני חבירו, שאין הישראל חשוד על הגזל, וא"כ בנכרי שלא שייך בו טעם זה, יהיה מותר לגדור. [וראה בביאורים לדר"א שם שיש שכתבו שלא הותר לגדור שדהו אלא כשהיא פתוחה לרשות הרבים, ולצורך מניעת היזק הרבים, ולדעתם יש לומר שבינו לבין יחיד אחר אינו רשאי לגדור אף אם שכנו הוא נכרי].

[דר"א ס"ק ק]

וְלֹא חָיְשִׁינַן שֶׁגְּרָאָה כְּעוֹדֵר וְיָבוֹא לַעֲדֹר גַּם בְּשָׂדֶה[306].

306) וחפירה בקרקע כדי להוציא אדמה ולמלא בעציצים שמותרים בזריעה בשביעית [כגון עציץ שאינו נקוב תחת גג, שמבואר בדר"א לעיל (פ"א ס"ק נו) שיש להקל בזריעתם], דעת החזו"א (נתיב השמיטה סי' ח אות ב) שהיא מותרת בשביעית. [ועי"ש בהערות שאפשר שלא התיר אלא כשממלא את העפר מיד בעציצים, וניכר שלשם כך חפר].

[דר"א ס"ק קב]

אֲפִלּוּ אִם דַּעְתּוֹ לְתַקָּנוֹ שָׁם[307] וְכוּ', שֶׁאָסוּר לְיָחִיד[308] אֲפִלּוּ לְתַקֵּן בִּרְשׁוּת הָרַבִּים.

307) ובאופן שמעמיד שם אדם שישמור שלא ינזקו מהעפר, הסתפק הגרש"ז אויערבאך (מנחת שלמה שביעית פ"ג מ"י) אם הוא רשאי לצוברו על דעת לתקן בו, ותלה הדבר במה שיש להסתפק אם טעם האיסור לצבור עפר הוא משום החשש שינזקו בו, או שעצם צבירתו שם היא הפסד לרבים בזמן שהוא צבור.

308) אבל כשרבים רוצים לתקן ברשות הרבים [כשהיא מתוקנת, ומתקלקלת בהנחת העפר על דעת לפנות לאחר מכן], כתב החזו"א (סי' יט ס"ק יב) שודאי יש להם רשות להניח שם עפר לצורך התיקון, אע"פ שבשעת הנחת העפר יש כאן קלקול.

[דר"א ס"ק קג]

אִם מֻתָּר לְהוֹצִיא לְשָׂדֵהוּ עַד שֶׁלֹּא פָּסְקוּ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה[309].

309) וטעם צד ההיתר כאן אף לפני שפסקו עובדי עבודה, ביאר רבינו (בפירוש הירושלמי פ"ג ה"ז) שכיון שהתירו לו לבנות גדר, בהכרח עליו לפנות העפר לצורך אחר, ולכן רשאי לצוברו אף לפני שפסקו עובדי עבודה. ובאופן אחר כתב (שערי אמונה פ"ג מ"י) שהגזירה שלא להוציא כל זמן שעובדי עבודה עושים מלאכה, היא רק לענין זבל, אבל בעפר לא גזרו כן. ובספר זיו הים (שם אות יא), כתב טעמים להקל בעפר, משום שצוברו באותה שדה שחפר בה לצורך בניית הגדר, וניכר מכך שאין החפירה לצורך שימוש בעפר. או משום שכיון שעושה אשפה מהעפר, שאין דרך לעשות ממנו אשפה במקום אחר, ניכר שאין כוונתו לפזרו על פני השדה.

לפי הצד בירושלמי שאסור לצבור העפר בתוך שדהו, כתב מהר"א פולדא (בביאורו לירושלמי שם) שההיתר לבנות גדר לשדה הוא רק אם משאיר את העפר בצד הגדר לאחר שבנאה.

[דר"א ס"ק קו]

דְּהַיְנוּ שָׁלֹשׁ אַשְׁפָּתוֹת לְבֵית סְאָה[310].

310) וביאר רבינו (מכתבים, כת"י) שהכונה היא שיש לו שיעור שלש אשפתות, והוא הדין שיכול לעשותן באשפה אחת, וכמבואר לעיל (ה"א) לענין זבל.

[דר"א ס"ק קז]

מִכָּל מָקוֹם אֶפְשָׁר דְּמַתְּר לַחְפֹּר וְצ"ע[311].

311) צדדי הספק בזה מבוארים במשנה ראשונה (פ"ג מ"י), שמצד אחד יש לומר שלא התירו בעפר מועט, כיון שנראה כעושה לצורך השדה, ורק כשצובר עפר מרובה כשיעור זה הקילו, וכמו שמצינו לענין זבל (ראה רמב"ם לעיל ה"א ודר"א שם ס"ק יב). ומצד אחר יש לומר, שכיון שחופר בשדה זו, החפירה מוכיחה עליו שהעפר נמצא בשדהו מחמת החפירה ולא הביאו לצורך תיקון קרקע השדה. וכמו שמצינו לעיל (הי"א) לענין העושה חיץ, שכל מקום שהוא יכול לפשוט ידו וליטלו בבניית החיץ, רשאי לעשות כן כיון שניכר שעושה כן לצורך זה [וראה בביאורים לדר"א שם (ס"ק פג) שיש להסתפק אם אף בשאר מקומות מועיל ההיכר].

[ציה"ל ס"ק קנא]

וְצ"ע דְּהָא קָיְמָא לָן[312] וְכוּ', בִּזְמַן שֶׁצָּרִיךְ לְפָרֵץ הַגָּדֵר עַיֵּן שָׁם[313].

312) ברמב"ם לעיל (פ"א ה"י).

313) שכתב בשם תוספתא, שצריך לפרוץ כרמו בשביעית, וזה כהמכילתא המובאת בבה"ל (ד"ה אסור), וכוונת המכילתא מבוארת בבה"ל שם, שמהתורה היה חייב לעשות כן, וגדרו חכמים לא לעשות כן משום שהיו נכנסים גם שלא כהוגן, ודברי בעל הטורים הם על הזמן שעדיין לא תיקנו חז"ל לבטל דין זה, אלא היה צריך לפרוץ כרמו בשביעית, וכל שכן שהיה אסור אז לגדור אותה בשביעית.

[המשך במילואים עמוד 18]

©
כל הזכויות שמורות

'דרשו' 02-5609000